

Karvinské hornické kolonie

Martin Drápela | Radim Kravčík | Agáta Kravčíková | Martin Malinek |
Veronika Matroszová | Adam Polášek | Kateřina Šuláková |

Karviná 2018

Karvinské hornické kolonie

Editor: Radim Kravčík

Autoři: Martin Drápela, Radim Kravčík, Agáta Kravčíková, Martin Malinek,
Veronika Matroszová, Adam Polášek, Kateřina Šuláková

Grafická úprava: Martin Feikus

Jazyková korektura a redakce: Marketa Kouřilová

Tisk:

Vydalo: statutární město Karviná, 2018

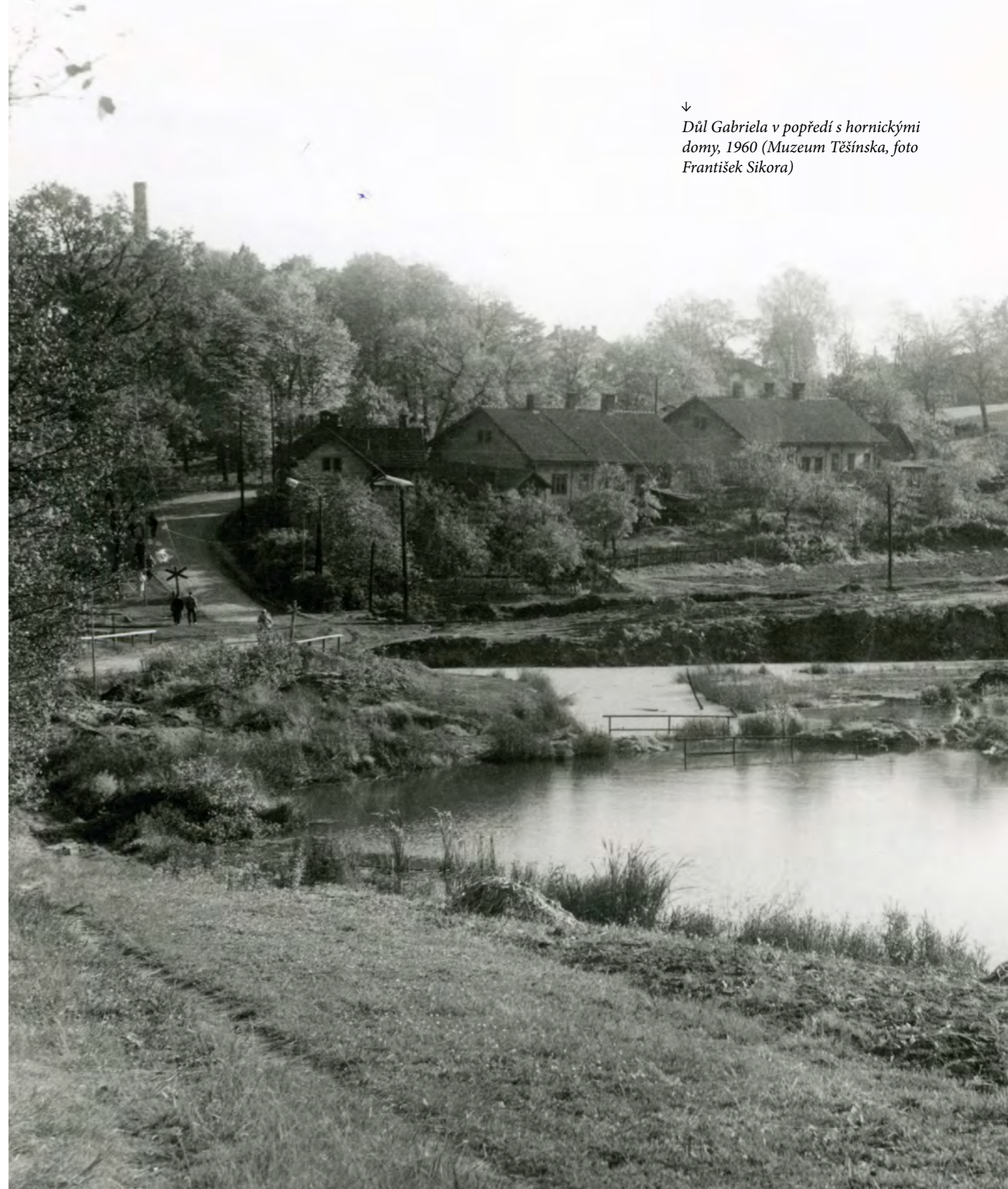
Projekt „Publikace Karvinské hornické kolonie“ se uskutečňuje za finanční podpory Ministerstva kultury.

Fotografie na přední straně obálky: Pohled z těžní věže dolu Gabriela na centrum města s kostelem sv. Jindřicha; v popředí domy Lelkovy kolonie (Muzeum Těšínska)

Fotografie na zadní straně obálky: Pohled na kolonii Sovinec v meziválečném období (SOkA Karviná)

ISBN 978-80-907327-0-4

↓
Důl Gabriela v popředí s hornickými domy, 1960 (Muzeum Těšínska, foto František Sikora)

OBSAH

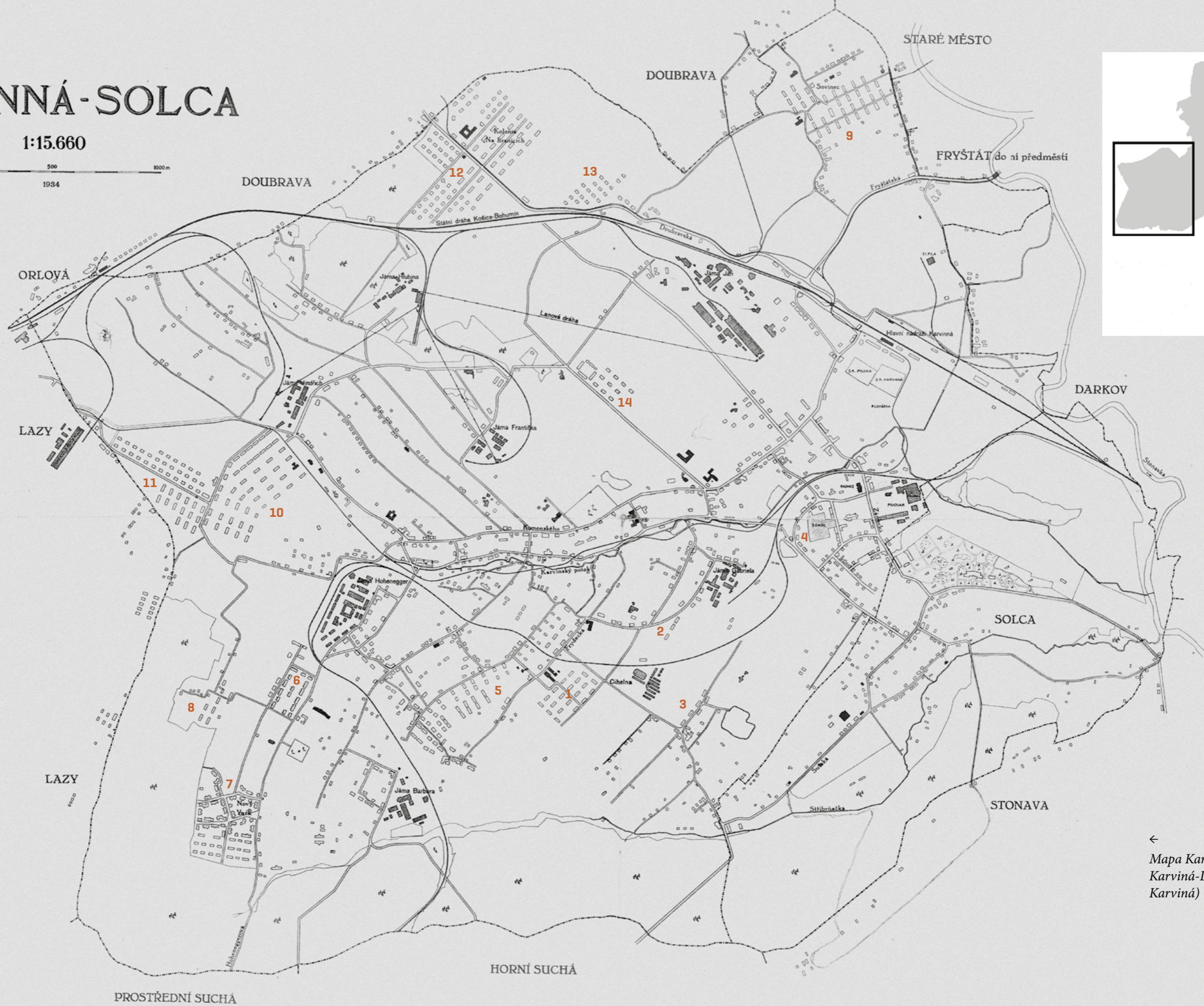
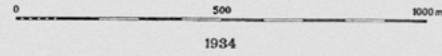
Karvinské kolonie: uzavřená kapitola hornické historie města	8
Hornické kolonie Báňské a hutní společnosti	26
Kolonie U Závodní nemocnice	28
Osada Pod Hruškou	48
Otýpkova kolonie	54
Lelkova kolonie	60
Okolí dolu Gabriela a rozptýlená zástavba závodních domů	68
Rajkova kolonie	80
Kolonie Mexiko [Fornerůvka]	102
Lesní kolonie [Nový Jork]	134
Malá lesní kolonie	174
Kolonie Larisch-Mönnichova kamenouhelného těžířstva	192
Kolonie Sovinec	194
Bílá kolonie	220
Červená kolonie	228
Kolonie Na Hranicích	250
Kolonie U Koksovny	274
Kolonie Jindřichův dvůr	288
Seznam zkratk	316

↓
*Pohled na kolonii
Na Hranicích, nedatovaný
snímek (SOKA Karviná)*

KARVINNÁ-SOLCA

1:15.660

Legenda k mapě:

1. Kolonie U Závodní nemocnice
2. Osada Pod Hruškou
3. Otýpkova kolonie
4. Lelkova kolonie
5. Rajkova kolonie
6. Kolonie Mexiko [Fornerůvka]
7. Lesní kolonie
8. Malá lesní kolonie
9. Kolonie Sovinec
10. Bílá kolonie
11. Červená kolonie
12. Kolonie Na Hranicích
13. Kolonie U Koksovny
14. Kolonie Jindřichův dvůr

←
Mapa Karviné (dnes městské části Karviná-Doly) z roku 1934 (SOKA Karviná)

Karvinské kolonie: uzavřená kapitola hornické historie města

Agáta Kravčíková

Za poslední dvě století byl život v Karviné ovlivněn těžbou černého uhlí více než čímkoliv jiným. Báňský průmysl vstoupil do této malé obce na periferii habsburské monarchie a vytvořil zde zcela nový hospodářský model, ve kterém zemědělství a řemeslo přestaly být hlavním zdrojem příjmů. Změny v profesním profilu místních obyvatel šly ruku v ruce s hospodářským postavením obce v rámci regionu a státu. V roce 1868 bylo dokončeno železniční napojení, rostla populace a s ní i velikost Karviné, jež byla v roce 1908 povýšena na městys a v roce 1923 na město. Změnilo se také myšlení obyvatel, kteří si zvykli pracovat ve směnném provozu a za pravidelnou mzdu, utrácenou nejen za život v nájemném bydlení, ale i za nákup potravin a dalších nezbytností. Proměnu prodělalo také obecné povědomí o tom, jak vypadají regionální tradice, jejichž symbolem se stal hornický kroj či hornická kapela. Když místní středoškolský profesor Fridolín Šlachta dokončil v roce 1937 historii města, neváhal svůj rukopis nazvat *Dějiny hornického města Karvinná*.

Karviná nebo Karvinná?

Do vzniku Československé republiky a ustálení územních poměrů na Těšínsku měl místní název námi zkoumané průmyslové obce různé varianty, přičemž ta německá se ustálila ve formě *Karwin* a polská podoba zněla *Karwina*. České pojmenování se různilo a na přelomu 19. a 20. století se setkáváme s výrazy *Karvín* či *Karwin*. Po konečném připojení Těšínska k Československu byl hledán takový název, který by se distancoval jak od německé, tak i polské verze. Výnosem ministerstva vnitř z 27. října 1920 bylo zavedeno pojmenování *Karvinná*. Obec byla v roce 1923 povýšena na město Karvinná, pod jehož správou spadalo také samostatné katastrální území Solca. Ke dni 16. ledna 1949 byla Karvinná sloučena s okolními obcemi Fryštát, Staré Město, Darkov a Ráj pod souhrnným názvem *Karviná*. V rámci nově vzniklého celku se námi zkoumaná lokalita stala městskou částí *Karviná-Doly*. Její správní centrum se nacházelo a dodnes nachází v části *Karviná-Fryštát*.

Protože téma karvinských hornických kolonií zahrnuje období od druhé poloviny 19. století až do konce 20. století, usoudil autorský kolektiv, že používat název *Karvinná* by bylo zavádějící, neboť toto pojmenování bylo de facto spojeno pouze s meziválečnou érou a krátkou etapou po konci druhé světové války. Po dlouhých úvahách jsme nakonec přistoupili k užívání v podstatě ahistorického názvu *Karviná*, případně *stará Karviná*, kterým zpravidla myslíme území dnešní městské části Karviná-Doly.

←

*Kolonie dolu Jindřich
(SOKA Karviná)*

V knize, kterou s radostí předkládáme našim čtenářům, otevíráme kapitolu hornické historie staré Karviné, jejíž stěžejní etapa nastoupila v poslední třetině 19. století a končila v předvečer druhé světové války. Závodní kolonie byly do nástupu socialistické sídlištní výstavby nejrozšířenějším způsobem ubytování báňských zaměstnanců a jejich rodin. Po celou dobu se vyvíjely ve stínu hlubinné těžby, která byla důvodem jejich vzniku, stejně tak jako jejich zániku, a právě ten představuje pomyslný epilog historie místních hornických kolonií, táhnoucí se od třicátých let 20. století a s plnou vervou nastupující v druhé polovině století.

Závodní bydlení bylo jedním z mnoha prvků firemní sociální péče, vrcholící v Evropě a Severní Americe v období mezi lety 1880–1930. Pro danou éru byla příznačná existence mnohých sociálních hnutí usilujících o zlepšení situace sociální skupiny dělnictva. Zatímco socialistický recept spočíval v tlaku na zespolčenštění průmyslu, hledali majitelé jednotlivých podniků cestu k sociálnímu smíru v organizaci celé škály podpůrných programů a institucí s cílem vylepšit každodenní život svých pracovníků a jejich rodin, včetně dětí, chápaných jako budoucí pracovní síla. Tyto filantropické tendence vedení průmyslových závodů přirozeně navazovaly na tradiční, předprůmyslové vzory chování na pracovišti, jež jsou souhrnně označovány jako paternalistické [pater = otec] a které ukládaly majitelům provozu starost o zaměstnance. Pracovníkům byla naopak předepsána povinnost úcty a poslušnosti k zaměstnavatelům.

Je však zapotřebí upozornit, že daný trend směřující k firemní sociální péči navazoval v hornictví ještě na jednu skutečnost, kterou byla síť podpůrných nemocenských pokladen, jejichž počátky sahají až do období středověku. Tzv. bratrské pokladny vznikaly z pravidelných příspěvků horníků, které byly určeny zraněným či usmrčeným kolegům a jejich rodinám. Zavedený systém byl v polovině 19. století přejat také karvinskými uhelnými závody a podle zákona z roku 1889 do něj museli povinně přispívat také zaměstnavatelé. Nemocenské pokladny tak prorostly s prvky moderní firemní sociální péče a z jejich prostředků těžaři stavěli např. závodní nemocnice či vypláceli závodní lékaře. V roce 1924 byla správa bratrských pokladen vyňata z kompetencí těžebních podniků a převedena na nově ustavenou Revírní bratrskou pokladnu, spravující hornické pojištění v celém ostravsko-karvinském revíru.

Pro období 1880–1930, které představuje zlatou éru firemní sociální péče, je charakteristické také množství teoretických, někdy až utopických, prací, jejichž autoři bezprostředně reagovali na negativní jevy, spojené s nebývalým nárůstem měst a přechodem velkých skupin obyvatelstva do průmyslové výroby. Z těchto idejí, navrhujících řešení neutěšené situace, se do Karviné dostala zejména teorie tzv. zahradiho města, jejímž autorem byl britský architekt Ebenezer Howard [1850–1928]. Jeho návrh menších urbanistických celků, propojených s přírodou a pracujících s prostorem podstatně velkoryseji než stávající jednotvárná pravoúhlá bloková výstavba, byl v Karviné aplikován v Lesní kolonii, lidově zvané Nový Jork. [Právě tento zlidovělý název kolonie poukazuje na úsměvný paradox. Zatímco americký New York se pro své přísné rozparcelování do tvaru obdélníků, postupně zastavovaných blokovými budovami, stal terčem kritiky urbanistů, byli obyvatelé karvinského Nového Jorku, snad pod vlivem dobového němého filmu, natolik přesvědčení o půvabech této americké metropole, že neváhali přenést její název na vlastní sídlo, které sami vnímali jako vrchol dobové modernity.] Lesní kolonie nebyla jedinou ukázkou zahradiho města v ostravsko-karvinském revíru. Daná idea byla aplikována např. v roce 1928 během výstavby Jubilejní kolonie v Kunčičkách.

←

*Pohraniční kolonie dolu
Hlubina (SOKA Karviná)*

←
Mladá hornická rodina
na nedatované fotografii
(SOkA Karviná)

Protože archivní materiál dokumentující nejstarší výstavbu závodního bydlení v Karviné v současnosti chybí, musíme spoléhat na starší literaturu. Často citovaným bývá údaj Teodora Myslivce z roku 1929, podle něhož byly nejstarší hornické domy v obci postaveny závodem Gabriela v roce 1866. Danou informaci převzal v roce 1937 také výše zmíněný Fridolín Šlachta, autor dějin města. Jinou zprávu nám však dávají starší publikace. Např. v roce 1885 vydaná *Monografie des Ostrau-Karwiner Steinkohlenreviers*, kterou redigoval ostravský báňský inženýr Vilém Jičínský [1832–1902], obsahuje přehledné tabulky o stavu závodního bydlení v celém uhelném revíru v letech 1862, 1872, 1876 a 1882. Pro rok 1862 autor uvedl, že těžířstvo hraběte Jindřicha Larisch-Mönnicha vlastnilo dvanáct domů, v nichž se nacházelo 62 bytů, a těžířstvo Těšínské komory mělo v témže období dva domy o pěti bytech.

Uhelná těžba v Karviné

Formou sezonně probíhajícího, mělkého dolování bylo černé uhlí na panství Larisch-Mönnichů dobýváno od poslední třetiny 19. století. Vzrůst poptávky po této komoditě, který přišel s rozmachem ocelářského průmyslu, výstavbou železnic, ale i se zaváděním parních pohonů do potravinářských a dřevařských provozů, přinutil majitele zintenzivnit těžbu a financovat tak hlubší důlní díla. Dříve než Larisch-Mönnichové si tento aspekt uvědomili kníže Zdeněk Otto Žerotín a obchodník Franz Handwerk, jejichž krátká podnikatelská epizoda v Karviné trvala mezi lety 1852–1862 a dala vzniknout dolu Gabriela, který však nešťastně v roce 1860 vyhořel. Protože se investorům nedařilo získat volné finanční prostředky na opravu dolu, byli nuceni nabídnout jej k prodeji. Tak se karvinský katastr dostal do hledáčku Těšínské komory, vlastněné vedlejší rodovou linií vládnoucího rodu habsbursko-lotrinského, která hledala zdroje koksovatelného uhlí pro své ocelárny v Ustroni. V roce 1906 byl majetek Těšínské komory převeden na Rakouskou báňskou a hutní společnost [po roce 1918 Báňská a hutní společnost].

Až do znárodnění dolů v roce 1945 byla uhelná těžba v Karviné provozována dvěma podnikatelskými subjekty, a to Larisch-Mönnichovými kamenouhelnými závody a Báňskou a hutní společností. Hraběcí rod vlastnil v katastru obce pět dolů: Jindřich [1856–1995], Františka [1856–1965], Hlubina [1867–1966] a doly Jan [založen 1860] a Karel [založen 1862], které byly později sloučeny v jedno důlní dílo. V roce 1951 byl tento komplex zapojen do závodu Velkodůl ČSA. Těšínská komora kromě zakoupení dolu Gabriela [1855–2000] vyhloubila důl Hohenegger [1882–1969] a její nástupkyně Báňská a hutní společnost založila důl Barbora [1912–2001]. Dané tři těžební závody byly v roce 1951 centralizovány pod názvem Velkodůl 1. máj. Ten byl později přiřazen pod důl Darkov, otevřený v roce 1972 v sousední městské části Karviná-Darkov.

Počet domů

Rok	Kamenouhelné závody Larisch-Mönnichovy		Těšínská komora / Báňská a hutní společnost		Zdrojový dokument
	domů	bytů	domů	bytů	
1862	12	62	2	5	JIČÍNSKÝ, V., <i>Monographie des Ostrau-Karwiner Steinkohlenreviers</i> , Mor. Ostrava 1882, s. 446–447.
1882	68	410	30	104	Tamtéž, s. 450–451.
1894	133	909	59	asi 228	<i>Vyšetřovací zpráva ministra orby o sociálně ekonomickém stavu revíru v předvečer stávků, zjištěných závadách a doporučených opatřeních</i> , in: JIŘÍK, K., <i>Trojice 1894: k stodesátému výročí hornického krveprolití ve Slezské Ostravě</i> , Ostrava 2004, s. 176–177.
1935	482	2 199	471	1 988	<i>Technická práce na Ostravsku 1926–1936</i> , Mor. Ostrava 1936, s. 402–403.

Potřeba závodních domů se začala v obci razantně zvyšovat od konce osmdesátých let 19. století v souvislosti s nárůstem počtu zaměstnanců v hornictví, přicházejících do regionu ze vzdálenějších oblastí a hledajících vlastní bydlení. Množství firemních obytných domů kulminovalo v meziválečném období. Podle sčítání obyvatel, které v Československu proběhlo v roce 1930, se v Karviné nacházelo 1 517 obydlených domů. O rok dříve napočítal Teodor Myslivec celkem 935 obytných domů, vlastněných v katastru Karviné buď Larisch-Mönnichovým těžířstvem, anebo Báňskou a hutní společností. Z těchto čísel vyplývá, že více než polovina karvinské zástavby představovala firemní bydlení, určené zaměstnancům v hornictví. Daný údaj doplníme ještě informací o profesní struktuře místních obyvatel, kterou nám rovněž zprostředkovalo sčítání provedené v roce 1930. Šetření zjistilo, že mezi osobami přítomnými v den prováděného populačního cenzu bylo 19,8 % zaměstnanců v hornictví. Počet ekonomicky závislých na těžbě uhlí však po započtení členů hornických rodin a případného služebnictva v rodinách báňských úředníků stoupl až na 56,9 % z celkového počtu obyvatel Karviné. Z dobové statistiky tak můžeme usoudit, že poptávku hornických zaměstnanců po nájemním bydlení na území Karviné se v meziválečném období zřejmě dařilo alespoň co do její kvantitativní stránky uspokojit.

Na pováženou, zejména z pohledu současných představ o bytovém standardu, však byla kvalita některých hornických domů. Obě důlní společnosti byly nuceny zvažovat výši finančních prostředků určených na stavbu nových obytných domů také s ohledem na další investice, např. do technického vybavení dolů. V oblasti bytové výstavby to znamenalo, že vedle hodnotných projektů bylo nutné tu a tam přistoupit i k bleskovému provedení domů, jejichž stav již v době kolaudace pravděpodobně budil rozčarování. Extrémním příkladem je kolonie Jindřichův dvůr vlastněná Centrálním ředitelstvím hraběte Larisch-Mönnicha, vzniklá krátce po první světové válce urychlenou adaptací kravína a dalších hospodářských budov na tzv. obytné kuchyně určené dělnickým rodinám. V těsné blízkosti pak těžířstvo o dva roky později zahájilo výstavbu cihlových, jednopatrových dělnických domů, v nichž každá rodina měla dokonce vlastní záchod umístěný přímo v bytě a nikoliv venku, jak bylo do té doby zvykem. Také Báňská a hutní společnost v meziválečném období stavěla vedle architektonicky zajímavých domů, s charakteristickými štítovými střechami, také domy zastaralé, vycházející ještě z typizovaných návrhů Těšínské komory z osmdesátých let 19. století.

→
Hornická rodina v roce 1943
(SOKA Karviná)

Etapa od posledního desetiletí 19. století až po konec první republiky byla specifická také nárůstem sociálního zákonodárství a státní kontroly nad průmyslovými podniky. V hornictví byl v roce 1895 posílen kontrolní vliv báňských úřadů. Dozor nad bytovou i nebytovou výstavbou byl v kompetenci okresní správy a kolem roku 1900 můžeme v archivních pramenech Okresního úřadu Fryštát, do jehož kompetence spadalo námi sledované území staré Karviné, sledovat značně se zvyšující množství žádostí o povolení výstavby a kolaudaci dokončených budov.

←

Obyvatelé Bílé kolonie dolu
Jindřich v roce 1944 (SOkA
Karviná)

Od přelomu století sílily také pozice socialistického dělnického hnutí, jehož stoupci ztratili dosavadní negativní pověst „kriminálních“ a „anarchistů“. Jejich stanovisko se etablovalo v názorovém spektru dobového veřejného života a stalo se respektovaným partnerem v politických diskuzích. Snížení pracovní doby na devět hodin, zavedených pro důlní zaměstnance v ostravsko-karvinském revíru v roce 1900, lze považovat za jeden z úspěchů vyjednávací politiky mezi dělnickými odbory a zástupci těžebních podniků. Právě socialisté také upozorňovali na negativní stránky rozmáhající se firemní sociální péče v hornictví. Jejich kritika se snášela na přemíru vlivu a kontroly, které majitel podniku nad svými zaměstnanci získával prostřednictvím systému firemních benefitů. Horník, jenž byl propuštěn z práce, přišel také o závodní byt, stejně tak jako o nárok čerpat finanční prostředky z bratrské pokladny. Kritika sociálně demokratického periodika *Odborné listy* směřovala na Karvinsku především k nedostatečnému zabezpečení zaměstnanců systémem bratrských pokladen, upozorňujíc zejména na nízkou podporu, která byla přidělena rodinám horníků zesnulých během hromadného neštěstí na Larisch-Mönnichových závodech v roce 1894. Tentýž list v roce 1895 také publikoval stížnosti horníků Těšínské komory na dlouhou pracovní dobu.

Socialistický tisk také upozorňoval na špatnou kvalitu dělnického bydlení v ostravsko-karvinském revíru a nutnost hornických domácností finančně si přilepšit přijímáním podnájemníků, kteří v bytě o dispozici 1 + 1 s komorou obývali v lepším případě zmíněnou komoru, určenou pro skladování jídla a dalších věcí, v horším případě přes den přespávali v uvolněné posteli po majiteli bytu a do práce chodili v noci. Mnohé z nešvarů hornických domácností [podnájem, alkohol, nemoci, energeticky málo vydatná strava] však negativně vnímali také sami podnikatelé. Chápajíc, že mnohým nevhodným návykům dochází již v době dětství, snažili se podnikatelé investovat do některých preventivních systémů, jimiž bylo možné podchytit výchovu hornických dětí již v útlém věku. Oba karvinské důlní podniky tak zakládaly vlastní mateřské školy, jejichž nezbytnost byla hornickým rodičům vysvětlována nejen jako důležitá etapa v přípravě na školní docházku, ale i jako podstatný program, jenž naučí děti pro život důležité disciplíně. Ostravský pedagog Karel Jaromír Bukovanský [1844–1932], který vyučoval hornické žáky v Polské Ostravě, tak o dětech, nenavštěvujících mateřskou školu napsal v roce 1882 následující řádky: „Takové dítě přivykne brzy lenosti, lži, lsti, podvodu, krádeži a horším ještě nectností, kterým by nebylo přivyklo, kdyby bylo bývalo pod lepším a přísnějším dohledem. Zárodek těchto nectností zůstane provždy osudným pro takové ubohé stvoření, klíčí, pouští kořeny, vzroste a málo kdy podaří se pak vyrostlý nakažený strůmek napravit tak, aby dobré ovoce nesl.“

O studiu karvinských hornických kolonií: problémy a vyrovnání se se staršími výzkumy

Představená publikace věnovaná karvinským hornickým koloniím není ojedinělým příkladem díla, zabývajícího se problematikou závodního bydlení v této lokalitě. Hornické osady ostravsko-karvinského revíru začaly být zkoumány historiky a etnografy v šedesátých letech 20. století, tj. v období, kdy již bylo zřejmé, že řada těchto sídel v následujících letech zanikne. Ze starších prací připomeňme zejména výzkum podniknutý v šedesátých letech Jaroslavem Bílkem.

Po listopadu 1989 byly kolonie ostravsko-karvinského revíru obecně představeny v několika studiích Radima Prokopa. Jednotlivé hornické osady v regionu bývalého karvinského okresu byly mezi lety 2007–2008 zpracovány v rámci edice *Hornictví včera, dnes a zítra*, vycházející pod záštitou Klubu přátel hornického muzea v Ostravě. V průběhu našeho výzkumu jsme však v této knize narazili na mnohé nesrovnalosti.

Bedlivý čtenář, seznámený s verzí karvinských kolonií vydanou Klubem přátel hornického muzea, tak při porovnání obou prací nalezne řadu neshod a nepřesností, týkajících se počtů domů i názvů jednotlivých kolonií. Tyto neshody vznikly tím, že náš autorský kolektiv přistupoval k práci jiným způsobem. Především jsme se veškerá tvrzení snažili co nejvíce opřít o dostupné archivní prameny a vyvarovat se pouhému opisování starších prací. Zásadní odlišností od předešlých badatelských projektů, je však důslednější stanovení počtu domů, které byly zahrnuty do konkrétní kolonie. Předpokladem pro určení domu „kolonijním“ bylo, že byl fyzickou součástí architektonicky jednotné a urbanizačně předem naplánované výstavby. V případě některých kolonií tak byl stanoven výrazně nižší počet domů, než tomu je ve starších studiích k tématu.

Všechny jmenované tituly jsou uvedeny v seznamu literatury na konci kapitoly.

Systém podnájmů byl eliminován zaváděním kasáren pro svobodné dělníky. O postupně se zvyšujícím počtu těchto zařízení hromadného ubytování můžeme poskytnout následující data. Podle zprávy ministra orby z roku 1894 vlastnila Těšínská komora dvě kasárna, v nichž bylo v průběhu šetření ubytováno 36 mužů. Podle téže zprávy neměly Larisch-Mönnichovy závody v dané době žádná kasárna. Vzhledem k tomu, že počty svobodných a ženatých zaměstnanců hraběcích dolů byly v roce 1894 takřka stejné, lze usoudit, že vlastního podnájemníka tak pravděpodobně ubytovávala téměř každá dělnická domácnost. Během čtyř desetiletí se tento stav výrazně proměnil a podle údajů, shromážděných Teodorem Myslivcem, v roce 1935 obě důlní společnosti vlastnily v katastru Karviné po sedmi kasárnech.

Kromě výstavby nových domů vznikala od poslední třetiny 19. století také síť závodních konzumů, umožňujících regulovat ceny zboží s ohledem na výšku dělnických mezd. Obě těžírstva před první světovou válkou také platila školné za děti svých zaměstnanců, které navštěvovaly obecní školy. Daleko větší význam začal být na přelomu 19. a 20. století přikládán hygieně, v blízkosti šachet byly zřizovány koupelny a přijetí do pracovního poměru bylo spojeno s lékařskou prohlídkou.

Už jen z letmého nahlédnutí do historických map staré Karviné je patrné, že obec nedodržovala žádný urbanistický plán. Podobu a umístění nové výstavby zpravidla určovaly aktuální potřeby jednotlivých důlních závodů. Mnohé firemní domy se prolínaly s ostatními soukromými a obecními budovami. Především Báňská a hutní společnost rozšiřovala svou bytovou kapacitu nejen výstavbou nových kolonií, ale i zakupováním soukromých domů.

Majoritní ekonomické postavení obou karvinských těžařů nás přirozeně nutí se ptát, jaké byly jejich vztahy s místní samosprávou, která v praxi prováděla investice do obecní infrastruktury, financovala místní školy a některé sociálně podpůrné podniky. Obě důlní společnosti disponovaly mnohem větším kapitálem i technickým vybavením než obec Karviná, a proto se podílely na některých veřejných projektech. Např. pouliční osvětlení zavedené před první světovou válkou bylo napájeno z elektrárny dolu Jan, založené v roce 1895 Larisch-Mönnichovým podnikem. Ten v roce 1912 také prováděl výstavbu vedení vysokého napětí z téže elektrárny přes Sovinec, Staré Město, Fryštát až do Ráje. Obec pak hraběcímu podniku pravidelně platila poplatky za spotřebu elektrické energie, jak ukazují některé zápisy z rady města. Penzijní ústav dr. Larisch-Mönnicha byl také věřitelem některých obecních projektů. Např. v roce 1928 se městská rada usnesla

↑

Karviná na konci padesátých let 20. století (SOKA Karviná)

na půjčce ve výši 370 000 korun, již hraběcí ústav městu nabídl s 6% úrokem a dobou splatnosti patnáct let. Peníze měly být využity na opravu cesty, stavbu části vodovodu, kanalizace a další výdaje. Do roku 1930 se tento dluh zvýšil na 780 000 korun a podle účtu vystaveného městské radě v červenci téhož roku byly finanční prostředky využity na výstavbu pavilonu pro osoby s plicním onemocněním a nové hospodářské budovy při městské nemocnici, dále na úpravu cest kolem radnice, stavbu tržnice, překlenutí Karvinského potoka, dostavbu kanalizace v některých částech města, úpravu cest, ale např. také na zakoupení dvou žebříků pro hasičský sbor. Opomenout nelze ani podíl Báňské a hutní společnosti na výstavbě vodovodní sítě prováděné ve třicátých letech.

Negativním jevem, jenž se v období první republiky stával více zřetelným, byly citelné známky hlubinné těžby, projevující se na nemovitém majetku a např. Báňská a hutní společnost, jak ukazuje dobový mapový aparát, musela přistoupit již ve třicátých letech k demolicí jednoho domu v Lesní kolonii a jednoho v kolonii U Závodní nemocnice. Mnohým stavbám nepomohla ani zvýšená těžba v období druhé světové války, avšak jasný kurz směrem k svému zániku oblast staré

↑
Karviná na panoramatické fotografii z konce padesátých let 20. století; vlevo výdušná jáma dolu Hohenegger, škola na Novém Jorku a před ní evangelický hřbitov s kaplí, vpravo důl Barbora (SOKA Karviná)

Výzkum dělnických kolonií v České republice

Hovoříme-li o firemní sociální péči, vyvstane většině čtenářů na mysli nejprve baťovský Zlín. Bytová péče, stejně tak jako obecná provázanost vedení města s podnikatelskou rodinou Baťů jsou podrobně zpracovány v monografii Ondřeje Ševečka, jež byla vydána v roce 2009. V letech 2010–2014 proběhl pod vedením Martina Jemelky důsledně pojatý výzkum ostravských dělnických kolonií, zaměřený na stavební vývoj, okolní občanskou vybavenost a veřejný a politický život, odehrávající se v těchto lokalitách. Na přípravě této třídílné publikace se podílela také část našeho autorského týmu, a proto ostravskému projektu rozhodně nelze upřít jistou míru podobnosti s prací, kterou zde předkládáme.

Společný projekt Martina Jemelky a Ondřeje Ševečka vyvrcholil v roce 2016 monografií o továrních městech průmyslového koncernu rodiny Baťů, jež jsou rozeseta po evropském kontinentě. Jiný badatelský přístup k problematice závodního bydlení zvolili antropologové Západočeské univerzity v Plzni, kteří zkoumali myšlení a lokální identitu obyvatel zaniklé Škodovácké kolonie Karlov. Otevřeným tématem je také brněnská dělnická lokalita Cejl, která je v současnosti v hledáčku literátů a výtvarníků.

Všechny jmenované tituly jsou uvedeny v seznamu literatury na konci kapitoly.

↑
Výstavba sídliště Stalingrad neboli „nové“ Karviné (SOkA Karviná)

Karviné nabrala až po nástupu extenzivních forem těžby v období prvního pětiletého plánu zahájeného v roce 1949. Jak vyplývá z agendy vedené mezi lety 1949–1958 Okresním národním výborem Karviná, prožíval místní komunál vyloženě divoké období. V dané době již bylo jasné, že území staré Karviné [resp. městské části Karviná-Doly] bude vystěhováváno, chyběl však podrobný asanační plán, jenž by koordinoval postup těžby, výstavbu okolních sídlišť v Karviné, Horní Suché a Orlové a tím také postup vystěhovávaní místních obyvatel. Liknavá komunikace OKD s vedením obcí a okresu měla za následek, že správa Karviné netušila, na jakém místě právě probíhá těžba. Ve městě ze dne na den padaly soukromé i veřejné stavby. Mizel bytový fond i občanská vybavenost. Obyvatelstvo staré Karviné mělo být přesunuto do nově budovaného sídliště Stalingrad v Karviné – Novém Městě, jehož výstavba se však prodlužovala a nově kolaudované byty byly navíc přednostně dávány rodinám, přicházejícím na Karvinsko ze vzdálenějších regionů. Tento stav neúspěšně řešil karvinský okres s Krajským národním výborem v Ostravě a nakonec si vyžádal sepsání stížnosti, jež byla v roce 1956 adresována ministerstvu státní kontroly.

Kromě toho si OKD při řešení bytové nouze pomáhalo vlastní, někdy dokonce na černo organizovanou výstavbou tzv. finských domů. Tyto narychlo montované, dřevěné, provizorní stavby, určené k ubytování hornických rodin se objevily např. nedaleko kolonie Pohraniční a Mexiko [zde bylo zjištěno šestnáct domů]. Stejně tak byly na poddolovaném území budovány provizorní kasárna, určené nejen brigádníkům, ale i příslušníkům Pomocných technických praporů, kteří v místních dolech vykonávali povinnou vojenskou službu. V katastru Karviná-Doly tak vzniklo několik desítek nových domů s charakteristickým dřevěným vzhledem, představujících jakýsi přechodný typ podnikové bytové výstavby, stojící mezi závodní kolonií a moderním, panelovým sídlištěm.

Demolice kolonií ve staré Karviné neproběhla v jedné, popř. několika hromadných asanačních akcích, jak tomu bylo např. v některých ostravských lokalitách, v nichž původní závodní výstavba ustupovala moderním sídlištním útvarům [což byl případ kolonií Šalomouna či Kamenec]. Jednotlivé domy v Karviné byly bourány s ohledem na jejich individuální stav daný mírou poddolování, jehož důsledky se na každé stavbě projevovaly s různou intenzitou. Jak ukázaly archivní výzkumy podniknuté našimi autory, většina závodních obytných domů byla zbourána v období let 1960–1990. Některé stavby zanikly až kolem roku 2000.

ZDROJE

Archivní prameny

SOka Karviná, fond Archiv města Karviná 1730–1939, zápisy z rady města 1925–1928, inv. č. 17.

SOka Karviná, fond Archiv města Karviná 1730–1939, zápisy z rady města 1930–1931, inv. č. 20.

SOka Karviná, fond Archiv města Karviná [dodatky] 1816–1945, zásobování užitkovou vodou závody Báňské a hutní společnosti, inv. č. 90, karton č. 55.

SOka Karviná, fond Okresní národní výbor Karviná 1948–1960, přehled o situaci v okrese v důsledku poddolování, inv. č. 328, karton č. 261.

Tištěné prameny

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930, I.–II. díl. Praha 1934.

Literatura

BÍLEK, Jaroslav, *Staré hornické kolonie v ostravsko-karvinském revíru: topografie, stav a perspektivy*, in: Acta facultatis paedagogicae ostraviensis, 1. Seria C–1, Ostrava 1966, s. 127–158.

BUKOVANSKÝ, Karel Jaromír, *O školách mateřských*, in: Horník: kalendář pro lid hornický na rok obyčejný 1882, Moravská Ostrava, s. 103–107, citace s. 103.

DE GIER, Erik, *Capitalist workingman's paradises revisited: corporate welfare work in Great Britain, the USA, Germany and France in the golden age of capitalism, 1880–1930*, Amsterdam 2016.

DRKAL, Stanislav – PITTRONOVÁ, Blanka, *Vývoj báňské správy na Moravě a ve Slezsku v letech 1850–1948*, Slezský sborník, 1964, roč. 62, č. 2, s. 145–176.

DOMBROVSKÝ, Zdeněk [ed.], *Hornické kolonie karvinského okresu, II. díl*, Ostrava 2008.

HAJZLEROVÁ, Irena – MATROSOVÁ, Veronika, *Karviná*, Praha 2009.

JEMELKA, Martin [ed.], *Ostravské dělnické kolonie I: závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven v moravské části Ostravy*, Ostrava 2011.

TÝŽ [ed.], *Ostravské dělnické kolonie II: závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven ve slezské části Ostravy*, Ostrava 2014.

TÝŽ [ed.], *Ostravské dělnické kolonie III: závodní kolonie Vítkovických železáren a dalších průmyslových podniků*, Ostrava 2015.

JEMELKA, Martin – ŠEVEČEK, Ondřej, *Tovární města Bařova koncernu: evropská kapitola globální expanze*, Praha 2016.

JIČÍNSKÝ, Wilhelm [ed.], *Monographie des Ostrau-Karwiner Steinkohlenreviers*

bearbeitet und herausgegeben vom Berg- und Hüttenmännischen Vereine in Mähr. Ostrau, Teschen 1885, s. 446–453.

Kolektiv, *Hornické kolonie karvinského okresu, II. díl*, Edice Hornictví včera, dnes a zítra, Ostrava 2008.

MYSLIVEC, Teodor, *Bytová péče a jiná blahobytná zařízení ostravsko-karvinského revíru*, in: Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru, svazek IV., Moravská Ostrava 1929.

TÝŽ, *Bytová péče o zaměstnance uhelného průmyslu na Ostravsku*, in: Technická práce na Ostravsku, Moravská Ostrava 1926, s. 307–312.

PROKOP, Radim, *Závodní kolonie – předchůdce postsocialistických měst*, Těšínsko, 2004, roč. 47, č. 2, s. 15–20. [Problematiku bydlení báňských zaměstnanců Prokop popsal také v publikaci *Uhelné hornictví v ostravsko-karvinském revíru*, Ostrava 2003.]

ŠLACHTA, Fridolín, *Dějiny hornického města Karvinné*, Český Těšín 1937.

ŠEDÁ, Kateřina, *Bronx: průvodce brněnským Bronxem: akce Kateřiny Šedé*, 1. vydání, Brno 2016.

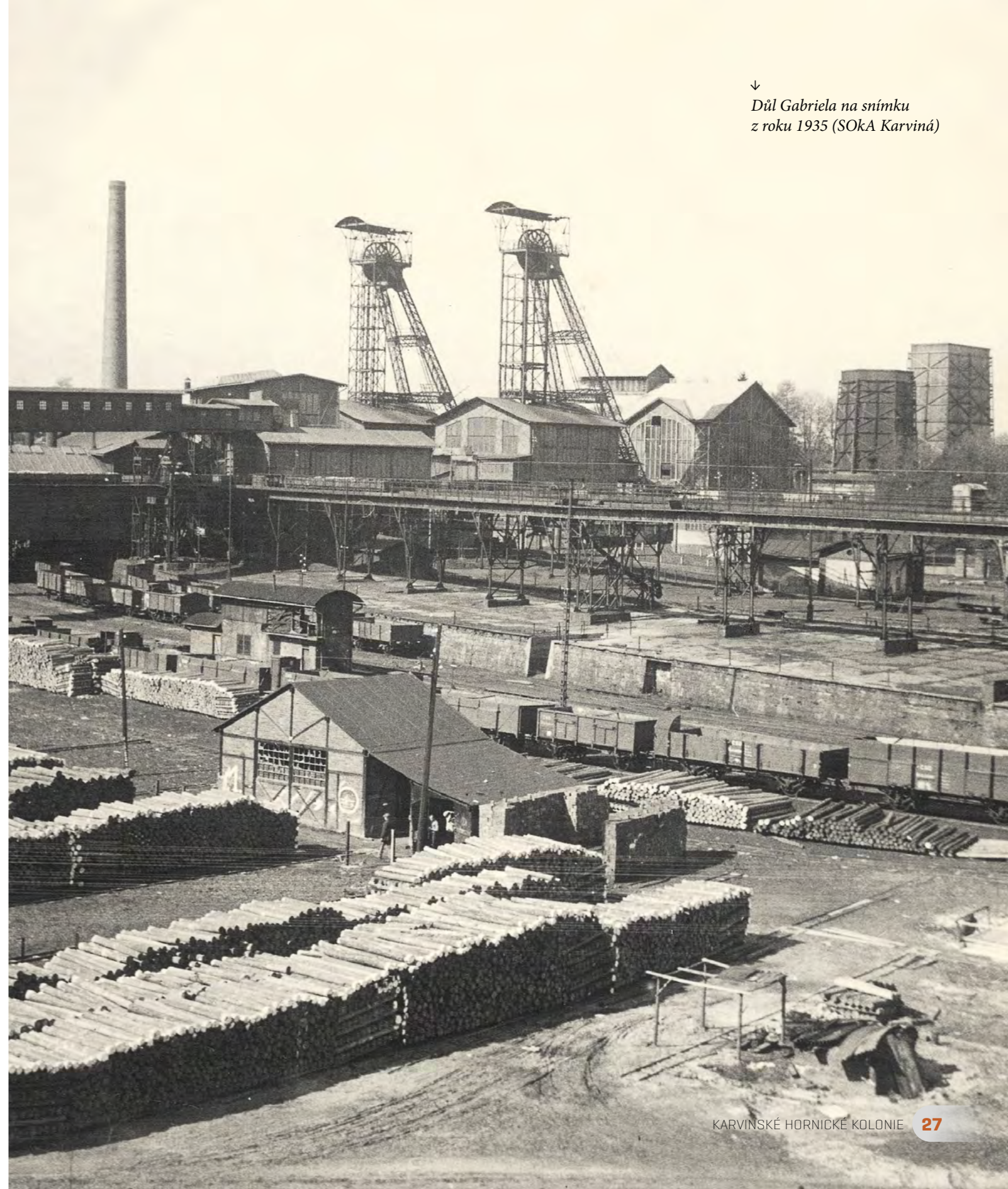
ŠEVEČEK, Ondřej, *Zrození Bařovy průmyslové metropole: továrna, městský prostor a společnost ve Zlíně v letech 1900–1938*, České Budějovice – Ostrava 2009.

TOUŠEK, Ladislav et al., *Karlov mezi industriální a postindustriální společností*, Plzeň 2014.

ZÁŘICKÝ, Aleš, *Ve stínu těžních věží: historie dobývání kamenného uhlí v petřvaldské dílčí pánvi od počátku prospektorské činnosti do roku 1906*, Ostrava 2004.

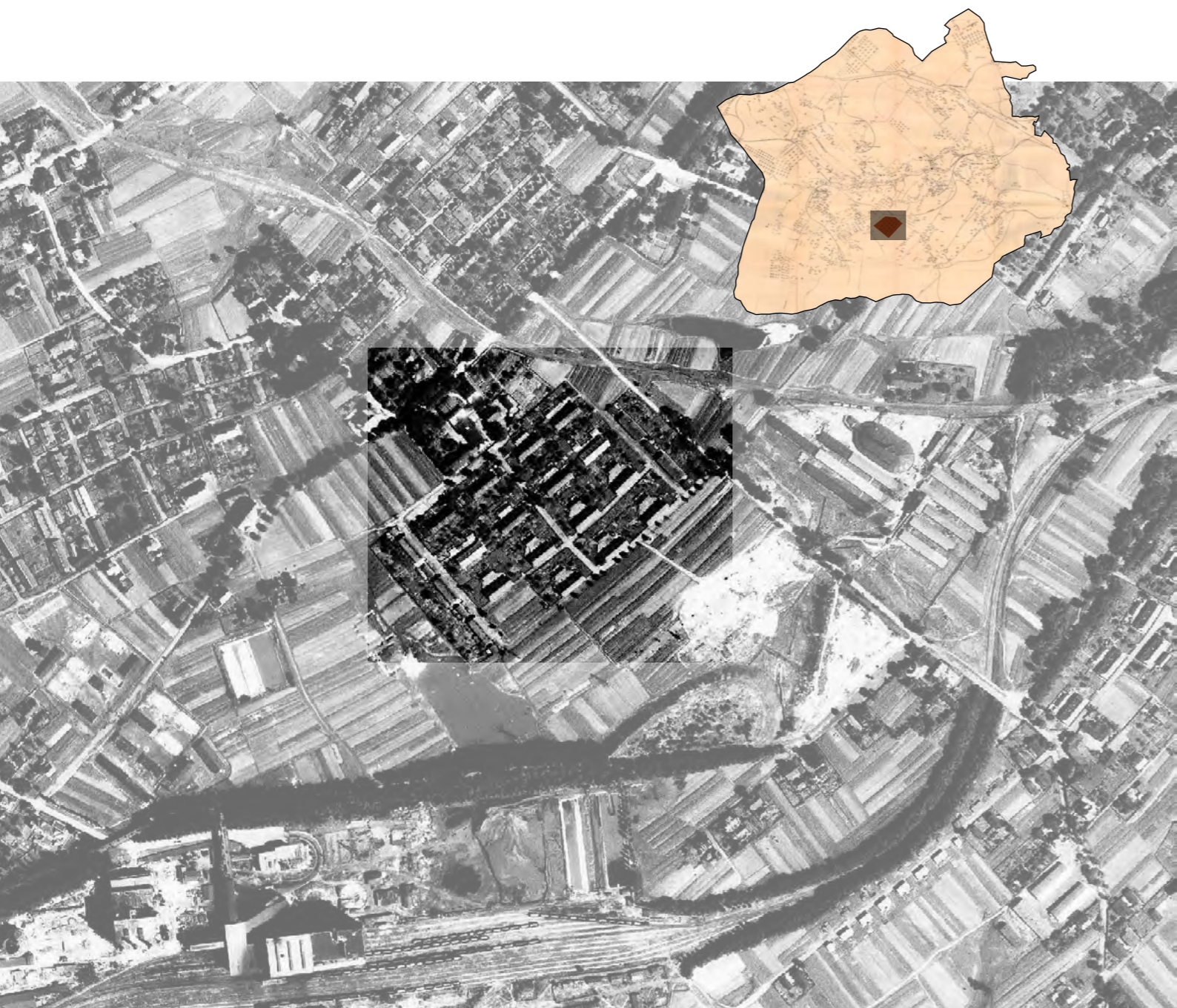
Hornické kolonie Báňské a hutní společnosti

↓
*Důl Gabriela na snímku
z roku 1935 (SOkA Karviná)*

Kolonie U Závodní nemocnice

Agáta Kravčíková

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

→
Závodní domy dolu
Gabriela na na fotografii
z přelomu 19. a 20. století
(SOKA Karviná)

Zvolený název kolonie označuje čtyři řady obytných domů a okolní stavby, které se nacházely v areálu sevřeném ulicemi Frýdeckou a Na Cihelně. Lokalitu protínala ulice nazývaná v druhé polovině 20. století Borovcová. Přímo na severozápadní okraj kolonie navazovala závodní nemocnice, otevřená v roce 1897. Celá osada sestávala z celkem 21 převážně šestibytových domů, v nichž byli ubytováni většinou zaměstnanci dolu Gabriela. Na základě archivního materiálu, především map a dobových popisů závodního bydlení, je dnes v podstatě nezjistitelné, jak se osada 21 dělnických domů nazývala. Teodor Myslivec v roce 1929 a Fridolín Šlachta v roce 1937 popsali několik dělnických kolonií tvořících bytovou kapacitu závodu Gabriela, žádná z nimi jmenovaných kolonií však svou velikostí a dobou vzniku neodpovídá sdružené zástavbě umístěné v blízkosti závodní nemocnice. František Sochor v roce 2001 osadu pojmenoval Kolonie Gabriela, ani tento název nenachází oporu v archivních dokumentech, v nichž se sice označení Kolonie Gabriela objevuje, zpravidla je však užito pro veškeré obytné domy patřící uhelnému závodu Gabriela [příkladem takového archivního materiálu mohou být sčítací operáty ze sčítání obyvatel, které proběhlo v únoru 1921]. Nakonec jsme se tedy přiklonili k použití názvu kolonie U Závodní nemocnice, jehož německá obdoba byla nalezena ve správní agendě Báňské a hutní společnosti z meziválečného období.

Stavební vývoj a standard bydlení

Všechny domy byly původně navrhovány jako šestibytové. Jednalo se o typovou stavbu, kterou Těšínská komora používala nejpozději od osmdesátých let 19. století a jejíž princip tkvěl v uspořádání bytů napříč stavbou. Návštěvník vešel do malé chodby, z níž mohl pokračovat buď do spíže, anebo do kuchyně. Za kuchyní se nacházel ještě jeden pokoj opatřený oknem. Zvolená dispozice napomáhala příčnému větrání, které umožňovalo lepší údržbu kuchyňských kamen a mělo chránit byty před plísní. V průběhu let byl tento typ dělnického domu zvětšen. Zatímco stavby vzniklé před první světovou válkou zabíraly plochu 26,75 × 9,5 m², v meziválečném období vznikly v téže kolonii domy o velikosti 29,15 × 10,2 m². Touto změnou se zvětšila plošná výměra jednotlivých bytů, jak je vidět v příložené tabulce. Dispozice 1 + 1 však zůstala. Každou bytovou jednotku doplňoval také malý dvůr se suchým záchodem a chlévem.

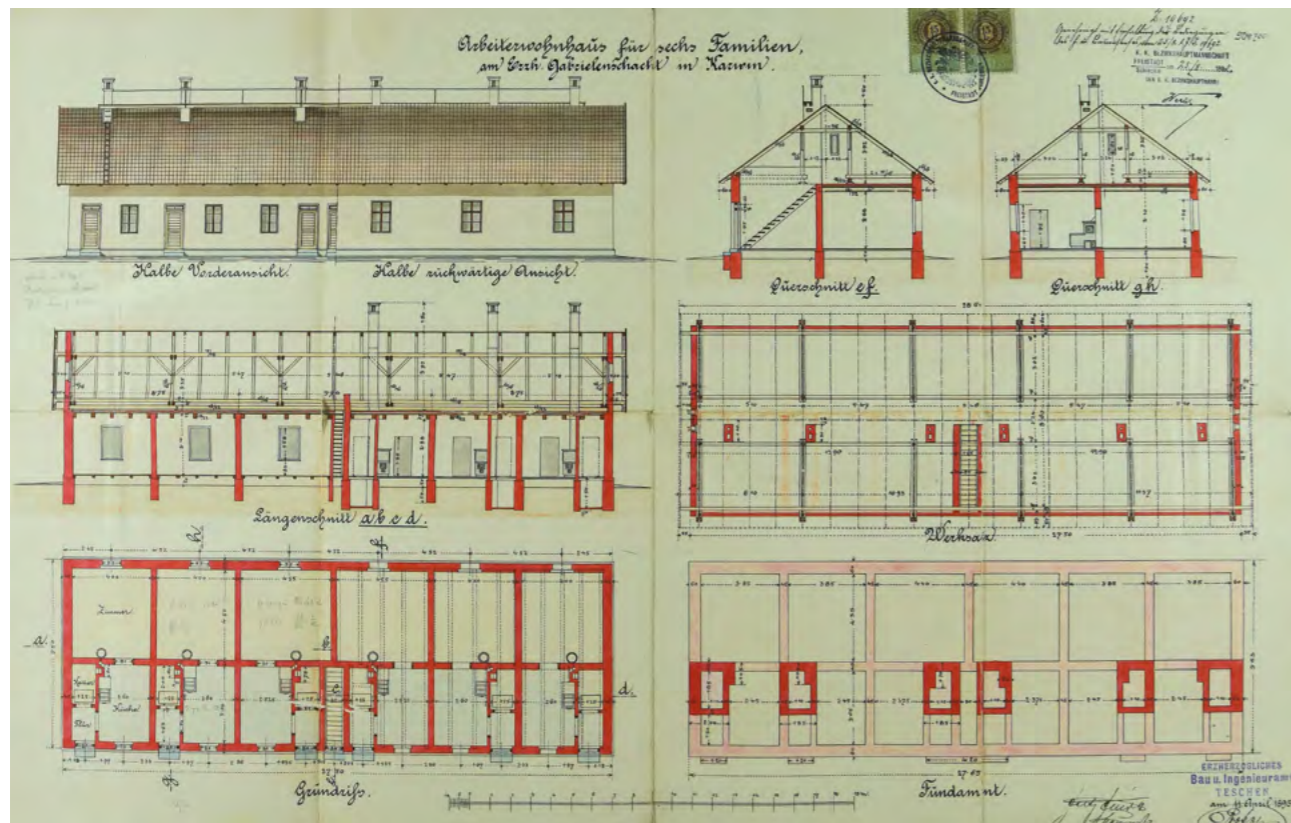
Menší typ domů byl stavěn mezi lety 1886–1905. V tomto období vzniklo celkem třináct domů, rozestavených do dvou řad po čtyřech, které byly z každé strany ohraničeny dalšími, kolmo postavenými domy. Jak byla daná lokalita nazývána, nevíme. Šest typově shodných objektů postavila v témže období Těšínská komora také v sousední Rajkově kolonii.

Stavební vývoj kolonie U Závodní nemocnice

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m ²]	Rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
440	1886	dělnický	-	29,5–31,8	6	29
441	1886	dělnický	-	29,5–31,8	6	25
512	1891	dělnický	-	29,5–31,8	6	26
513	1891	dělnický	1980	29,5–31,8	6	22
514	1891	dělnický	1981	29,5–31,8	6	43
515	1891	dělnický	-	29,5–31,8	6	34
516	1891	dělnický	1973	29,5–31,8	6	23
517	1891	dělnický/ kasárna	demolice asi 30. léta 20. století	29,5–31,8 [týká se bytových jednotek]	2 + kasárna	23
533	1891	dělnický	-	29,5–31,8	6	34
534	1891	dělnický	1976	29,5–31,8	6	38
600	1905	dělnický	1969	29,5–31,8	6	33
601	1905	dělnický	-	29,5–31,8	6	32
664	1905	dělnický	-	29,5–31,8	6	33
1340	1921	dělnický	-	25,5–38,3	6	17
1341	1921	dělnický	1985	25,5–38,3	6	21
1342	1921	dělnický	1982	25,5–38,3	6	26
1343	1921	dělnický	1983	25,5–38,3	6	32
1344	1921	dělnický	1980	25,5–38,3	6	30
1345	1921	dělnický	1979	25,5–38,3	6	22
1346	1921	dělnický	-	25,5–38,3	6	23
1347	1921	dělnický	1978	25,5–38,3	6	-
1468	1924	pekárna a udírna	-	-	-	-
celkem					122	566

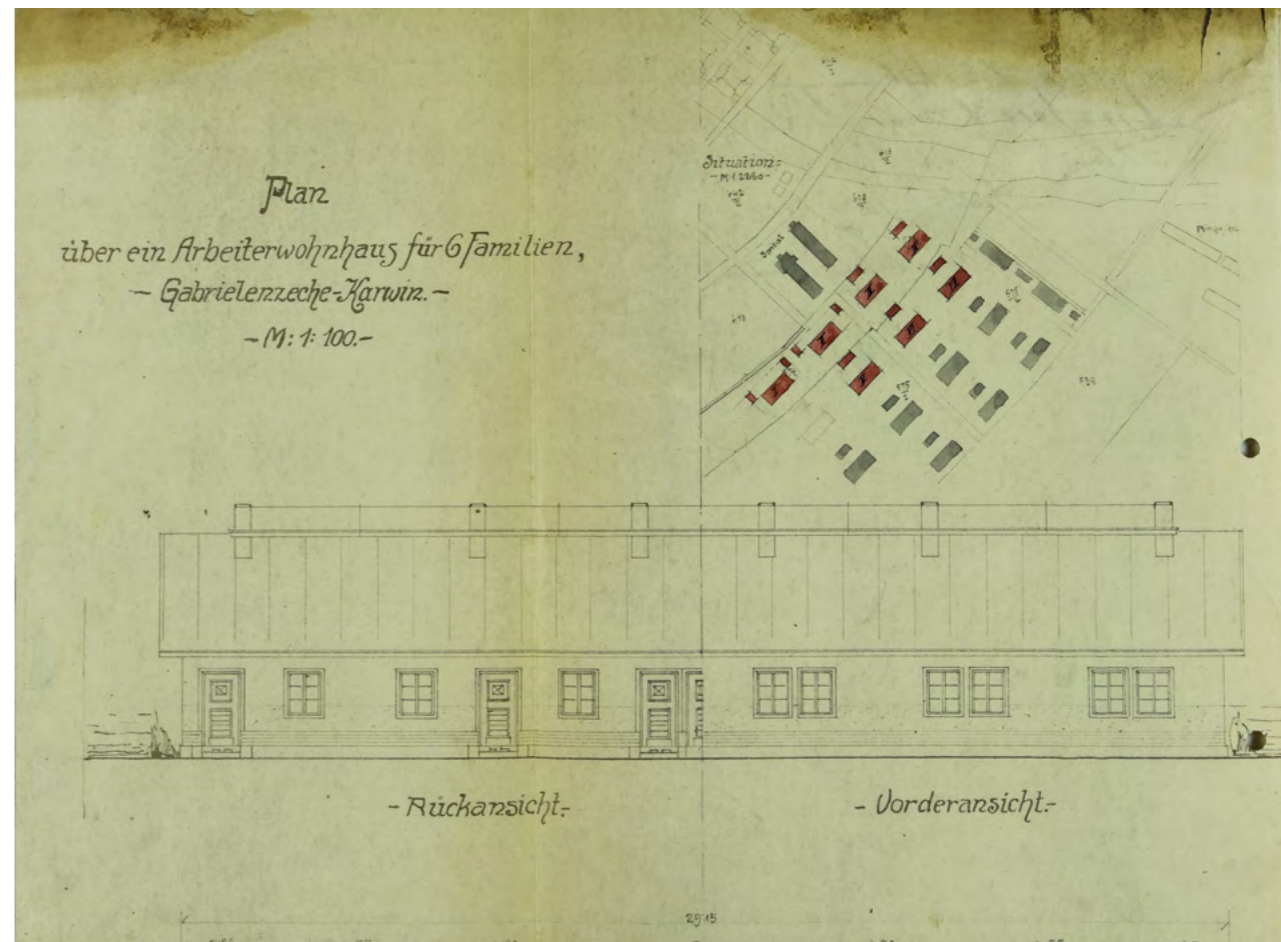
* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

K dalšímu rozšíření o dvě nové řady typových domů [tentokrát již větších] došlo na přelomu let 1919–1921. Nejpozději začátkem roku 1921 vzniklo sedm staveb čp. 1340–1346, osmý dům čp. 1347 byl dokončen v průběhu téhož roku. Tím se kolonie výrazně přiblížila zmíněné závodní nemocnici, a proto byl také ve stavebně-ekonomické dokumentaci Báňské a hutní společnosti pro tuto lokalitu zpočátku užíván název Spitalhauskolonie, tedy Kolonie u špitálu.

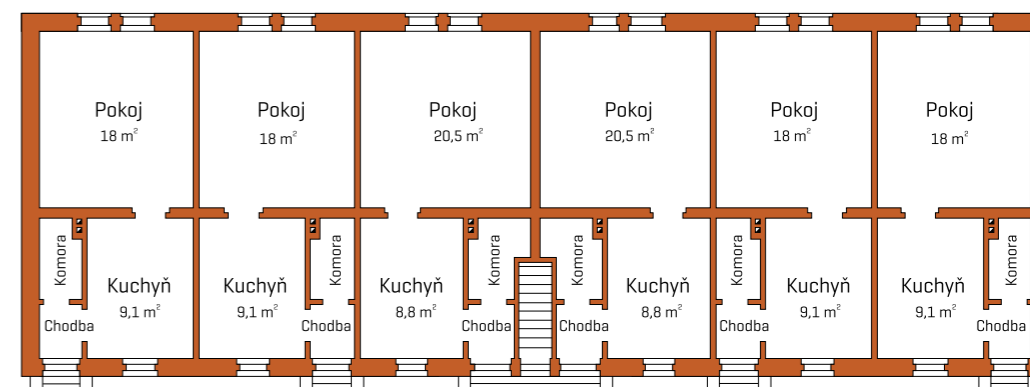
Podobný název byl společností užít také v korespondenci s Berní správou Fryštát, týkající se zdanění nových nemovitostí. Z dnešního pohledu nám může připadat úsměvná informace, že sedm domů čp. 1340–1346 bylo sice kolaudováno Okresním úřadem Fryštát v květnu 1921, již v únoru téhož roku však byly veškeré byty obsazeny prvními nájemníky, kteří se zde hlásili k pobytu během právě probíhajícího sčítání obyvatel. Dům čp. 1347 do daného populačního cenzu zahrnut nebyl, a tak lze předpokládat, že se v dané době nacházel ještě před svým dokončením. Ostatně netýkal se jej ani zmíněný kolaudační výměr z května 1921.

↑
Stavební plán typového domu před rokem 1905 (SOKA Karviná)

↑
Plán přístavby kolonie v letech 1919–1921; červeně označené domy byly kolaudovány v květnu 1921. Do konce téhož roku byl dokončen ještě poslední dům čp. 1347, čímž byla výstavba kolonie U Závodní nemocnice završena. (SOKA Karviná)

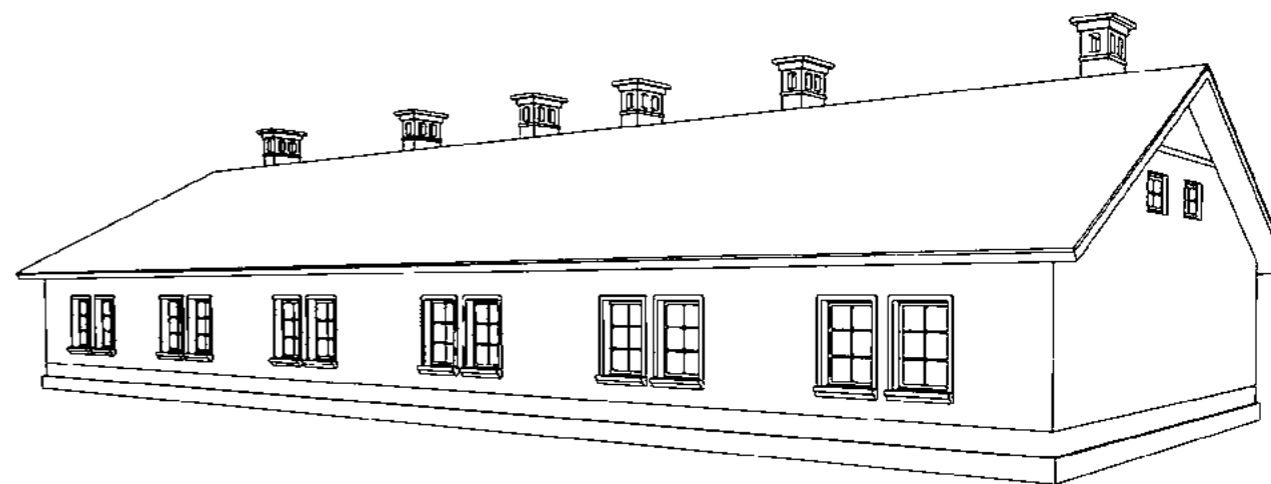
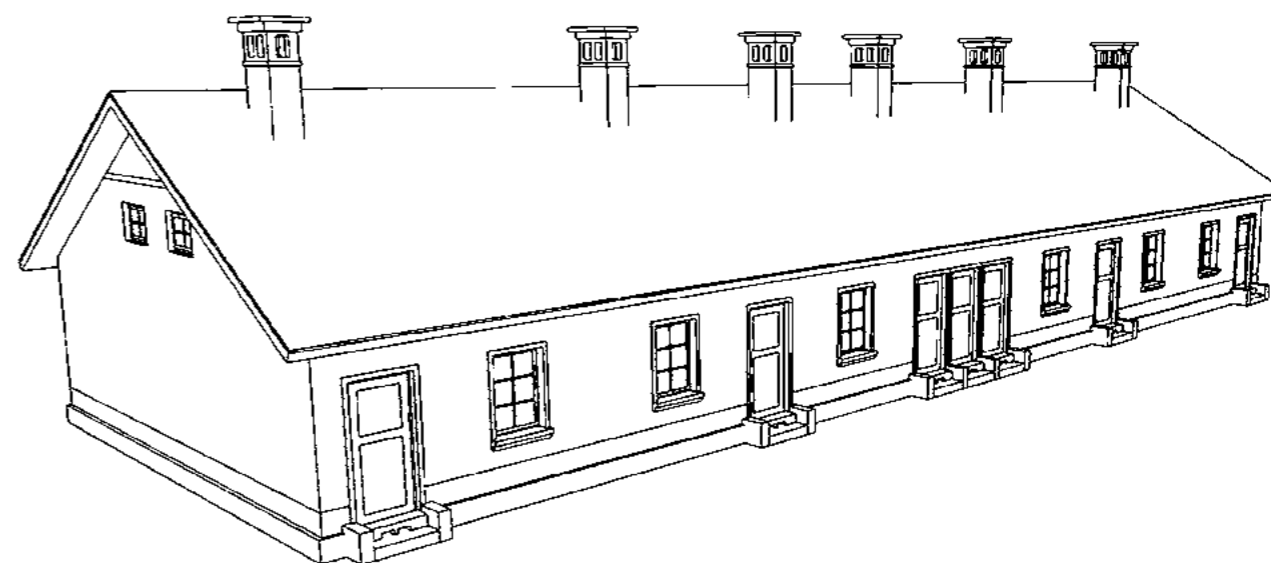
→
Půdorys typového domu z let 1919–1921 (SOKA Karviná)

Do čerstvě postavených domů byly umístěny většinou mladé rodiny s dětmi. Ve dvou objektech byly dokonce ubytovány jen mladomanželské páry, buď ještě bezdětné, anebo s jedním, výjimečně dvěma malými dětmi. Dvě řady nových domů byly využívány k ubytování zaměstnanců dolu Gabriela i Hohenegger. Takové jsou informace, jež nám poskytují sčítací operáty z února 1921.

V roce 1924 byla u jihovýchodního okraje kolonie postavena dvojitá parní pekárna čp. 1468.

Většina ekonomicky aktivních členů domácnosti [tedy zpravidla otcové a jejich synové po dokončení povinné školní docházky] pracovala v hornictví. Celkem se jednalo o 153 osob z 566 obyvatel kolonie [číslo se zdá malé, ale je třeba uvážit, že většina vdaných žen zůstávala v domácnosti a nemalou část zdejší populace tvořily děti do čtrnácti let]. Mezi hornickými zaměstnanci dominovali muži pracující manuálně na pozici horník či vozač. V hornictví pracovalo pouze devět žen, a to sedm mladých neprovdaných dívek, jedna vdova a jenom jedna vdaná žena. Dominujícím zaměstnavatelem byl důl Gabriela. Pouze v domech čp. 1340–1341 a 1346 byli ubytováni zaměstnanci dolu Hohenegger.

↑
Vizualizace šestibytového domu, který nechala postavit Báňská a hutní společnost v kolonii U Závodní nemocnice mezi lety 1920–1921. Konkrétně se jednalo o domy s čp. 1340–1347. (autor vizualizace Rostislav Kaplan, 2018)

Výraznější změny prodělal v průběhu své existence pouze dům čp. 517, který byl adaptován na kasárna. Podle sčítání obyvatel v roce 1921 zde byly dvě bytové jednotky pro hornické rodiny a zbylé čtyři bytové jednotky byly užívány k ubytování jedenácti stavebních dělníků pracujících u stavební firmy Franze Krömmera, která prováděla stavbu většiny závodních domů Báňské a hutní společnosti. Část těchto rezidentů byla ženatých a jejich rodiny žily mimo Karvinou [v Polsku či na Moravě], proto lze předpokládat, že se jednalo pouze o sezonní pracovníky. V kasárně žila také kuchařka, třiadvacetiletá rodačka z bílského okresu, Julia Hanuszová. Dům čp. 517 byl v kolonii nakonec první demolovanou stavbou, která byla zbořena ještě před druhou světovou válkou, jak ukazuje dobový mapový aparát.

↑
Stav kolonie počátkem osmdesátých let 20. století; z 21 dělnických domů zůstal pouze jediný a na mapě chybí také závodní nemocnice s okolním areálem. Demoliční výměr na dům čp. 1343 byl vydán v roce 1983.
 (SOKA Karviná)

→
Dům čp. 514 krátce před demolicí v roce 1981
 (SOKA Karviná)

→
Dům čp. 1343 během demoličního řízení
 (SOKA Karviná)

←

Pohled na místo, kde stála kolonie U Závodní nemocnice v roce 2018. Vzadu na fotografii se tyčí komín teplárny firmy Veolia. (foto Miroslav Pawelek, 2018)

Kolonie U Závodní nemocnice podléhala uhelné těžbě postupně. V období druhé světové války, či krátce po ní, byl demolován jeden byt v domě čp. 514. Ostatní část budovy nadále sloužila svému účelu až do demolice celého objektu v roce 1981. Také čp. 534 bylo demolováno nadvakrát, dům nejprve přišel o tři byty a v roce 1977 zanikl také jeho zbytek. Na leteckém snímku pořízeném v roce 1973 chyběly domy čp. 515, 533 a 1340. Zánik dalších několika staveb je zachycen v demoličních výměrech vydaných mezi lety 1973–1985 Městským národním výborem Karviná na domy čp. 513–514, 516, 534, 1341–1345 a 1347 [materiály se v současnosti nachází v depozitáři Státního okresního archivu Karviná]. Na letecké mapě z roku 2002 již na místě kolonie U Závodní nemocnice vidíme pouze zatravněné území.

↑

Závodní nemocnice Báňské a hutní společnosti v domě čp. 701 (SOkA Karviná)

Závodní nemocnice a další zdravotnické zázemí

Povinnost postarat se o zaměstnance v době nemoci, anebo po úrazu, nepřivodil-li si jej pracovník vlastním zaviněním, byla majitelům podniků dána § 1156 občanského zákoníku, který byl schválen v roce 1811. Lze tedy předpokládat, že ošetřovna byla součástí závodního vybavení již krátce po vzniku kteréhokoliv hlubinného dolu. Zaměstnanci Těšínské komory měli povinnost platit pojistné do bratrské pokladny ustavené v roce 1846, tedy ještě před vstupem Těšínské komory do uhelného podnikání v Karviné. Z tohoto fondu, do kterého přispívali dělníci i majitelé provozu, byly financovány léčebné výlohy zraněných a nemocných zaměstnanců, jejich žen a dětí.

Vyšetřování dělnických poměrů, které na Ostravsko-Karvinsku v roce 1894 provedlo ministerstvo orby v důsledku nedávné stávky, se zabývalo také stavem sociální péče, již místní důlní podniky věnovaly svým zaměstnancům. Zpráva, která z tohoto vyšetřování vzešla a byla přednesena na půdě vídeňského parlamentu, zmínila existenci závodního špitálu a tzv. choleroých baráků, nacházejících se v blízkosti dolu Gabriela. Dva domy nazvané Cholerabaraken byly do katastrální mapy Karviné zaneseny pravděpodobně na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století. Z informací Okresního úřadu Fryštát víme, že v roce 1895 byly obě stavby navzájem propojeny chodbou a v tomto komplexu nově vznikla také kuchyň, moderní koupelna, záchody a místnost pro zemřelé. V roce 1921 nesly dané budovy čp. 1051–1052 a nacházela se zde kasárna pro dělníky Báňské a hutní společnosti. Zařízení bylo pravděpodobně demolováno již ve třicátých letech. Na mapě města z roku 1934 jej již nenalezneme.

Špitál, který je ve vyšetřovací zprávě z roku 1894 rovněž zmíněn, se v dobovém mapovém aparátu lokalizovat nepodařilo. Jednalo se zřejmě o starou či provizorní stavbu, protože již v roce 1897 byla kolaudována nová závodní nemocnice sloužící zaměstnancům dolů Gabriela, Hohenegger a po dostavbě v roce 1912 také dolu Austria, resp. Barbora. Nemocnice získala čp. 704 a např. v roce 1929 poskytovala šedesát lůžek. Představu o sociální struktuře pacientů získáme při pohledu do sčítacích operátů z populačního cenzu, který proběhl v roce 1921. V dané době bylo v zařízení hospitalizováno osmnáct dospělých mužů, vesměs zaměstnanců Báňské a hutní společnosti. Dále zde byl jeden školou povinný chlapec a deset žen, z nichž jedna se právě zotavovala z porodu a v nemocnici s ní tedy byl také její šestidenní syn. Celkem se zde nacházelo třicet pacientů, o které pečovalo šest řádových sester [pravděpodobně boromejek, které pracovaly také v nedaleké závodní školce]. Nemocnice byla vedena primářem [v meziválečném období MUDr. Bayer] a jedním či dvěma sekundárními lékaři. Personál tvořily také tři uklízečky. Po druhé světové válce nemocnici vedl primář B. Kriml [celé jméno nebylo dohledáno] a v zařízení sloužili také lékaři Adolf Balon a Max Dreifus. V blízkosti nemocnice byla v roce 1906 otevřena také ordinace v čp. 1001 a v roce 1925 byla dokončena výstavba domu čp. 1475, kde se nacházelo technické zázemí a byt pro uklízečky. Vlastní budova nemocnice čp. 704 byla rekonstruována dvakrát, v roce 1935 byla rozšířena o místnost pro rentgen a tzv. správčár a počátkem čtyřicátých let byla adaptována márnice.

↑
Operační sál v závodní nemocnici v meziválečném období (ZA v Opavě)

→ →
Pacienti závodní nemocnice na fotografii z třicátých let 20. století (ZA v Opavě)

Závodní lékař s rodinou měl k dispozici vilu čp. 451 nedaleko větrní jámy Gabriela č. 1, jež byla kolaudována v roce 1889. Během sčítání obyvatel v roce 1921 žila rodina lékaře také v domě čp. 317, nacházejícím se v těsném sousedství jámy Gabriela. Jednalo se o čtyřbytovou stavbu, dokončenou v roce 1901, v níž byl lékař ubytován pouze provizorně, protože budova byla oficiálně určena rodinám báňských úředníků. Záhy po provedeném populačním cenzu byla v roce 1922 dokončena stavba nové lékařské vily, nacházející se jen pár kroků od závodní nemocnice v ulici Frýdecká čp. 1401. Zde měla bydlet také rodina primáře Bayera.

Stavební vývoj obytných domů pro rodinu závodního lékaře Báňské a hutní společnosti

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m ²]	Rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
451	1889	rodina lékaře	1980	dispozice 4 + 1 [+ pokoj pro služebnou]	1	7
1401	1922	rodina lékaře	1981	dispozice 6 + 1 [+pokoj pro služebnou], výměra 175,8	1	-
celkem					2	7

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

Po znárodnění uhelného průmyslu zůstalo otázkou, co se závodními nemocnicemi, které patřily do té doby soukromým důlním podnikům. Vládním nařízením z 22. dubna 1949 bylo rozhodnuto začlenit bývalé závodní nemocnice v Karviné a v Orlové pod správu zdravotnické komise při Krajském národním výboru v Ostravě. Nemocnice čp. 704 byla demolována nejpozději v roce 1966, v dané době byl již, podle šetření stavebního odboru při MNV Karviná, objekt vyklizen. V nepatrně lepším stavu se v daném období nacházela postranní budova čp. 1001. O objekt se po uzavření nemocnice přihlásil Československý svaz zahrádkářů, který jej v rámci Akce Z upravil a nadále využíval. Dům čp. 1001 byl nakonec demolován až v roce 1988. Poslední z trojice staveb čp. 1475 byla v šedesátých letech na čas uzpůsobena na domov důchodců. Kdy byl objekt demolován, se nepodařilo zjistit.

Posledním zjištěným zdravotnickým zařízením sloužícím pracovníkům dolu Gabriela [resp. Mír], byl Okresní ústav národního zdraví OKD. Instrukce byla umístěna do bývalého úřednického domu čp. 636 nedaleko těžní jámy a nacházela se zde ještě v osmdesátých letech minulého století.

Mateřská škola dolu Gabriela

Součástí firemní sociální péče poskytované zaměstnancům v průmyslu byla také mateřská škola. Ta na jednu stranu pomáhala ženám získat čas na udržování domácnosti i případný přivýdělek. Z pohledu zaměstnavatele pak toto předškolní zařízení představovalo zejména účinný nástroj kultivace dělnických vrstev. Děti ve školkách získávaly některé hygienické návyky, zvykaly si na pravidelný režim a dostávaly také výživnější stravu, než tomu kolikrát bylo doma.

V roce 1899 byla kolaudována mateřská škola čp. 669 nacházející se u křižovatky ulic Frýdecká a U Gabriely. Školka byla umístěna nedaleko kolonie U Závodní nemocnice a Staré kolonie [jež je v této knize popsána jak součást Rajkovy kolonie], tedy lokalit, které na konci 19. století poskytovaly bydlení většině dělnických rodin zaměstnaných u Báňské a hutní společnosti. Podle sčítání obyvatel v roce 1921 se o děti ve školce staralo sedm řeholnic sv. Karla Boromejského, které v objektu také bydlely. Komunikace ve školce v době populačního cenzu probíhala v polštině, případně v němčině. Ředitelkou byla Paula Pillarová, rodačka z hornoslezského okresu Rybník. Teodor Myslivec v roce 1929 již předškolní zařízení popsal jako česko-polské. Rodiče dětí měli na výběr ze dvou jazykově se lišících tříd. V každé z nich bylo kolem devadesáti dětí.

→
*Závodní mateřská škola
čp. 669 v meziválečném
období (SOka Karviná)*

Ze stavebního spisu budovy čp. 669, který je v současnosti k dispozici ve Státním okresním archivu Karviná, vyplývá, že mateřská škola zde v období druhé světové války provozována nebyla a v budově se nacházely pouze kanceláře. Děti předškolního věku se sem vrátily v roce 1948, kdy byl objekt rekonstruován. Vznikla v něm velká herna a dva služební byty. Šetření technického stavu nemovitosti provedené v roce 1959, konstatovalo značné poddolování celé stavby, která byla s konečnou platností určena k demolici v roce 1972.

Teritoriální původ obyvatel Kolonie u závodní nemocnice v roce 1921

Země	Muži		Ženy		Celkem	
Rakouské Slezsko	244	89,71 %	280	95,24 %	524	92,58 %
- Těšínské Slezsko	244	89,71 %	280	95,24 %	524	92,58 %
- Fryštát (soudní okres) ¹	201	73,90 %	237	80,61 %	438	77,39 %
- Karviná [obec]	112	41,18 %	145	49,32 %	257	45,41 %
Čechy	2	0,74 %	1	0,34 %	3	0,53 %
Morava	7	2,57 %	4	1,36 %	11	1,95 %
Halič	9	3,31 %	4	1,36 %	13	2,30 %
Rusko	4	1,47 %	2	0,68 %	6	1,06 %
Rakousko [Dolní, Horní, Tyrolsko atd.]	3	1,10 %	-	-	3	0,53 %
Uhry	1	0,37 %	-	-	1	0,18 %
Německo	-	-	2	0,68 %	2	0,35 %
- Pruské Slezsko	-	-	1	0,34 %	1	0,18 %
Francie	2	0,74 %	1	0,34 %	3	0,53 %
celkem	272	100,00 %	294	100,00 %	566	100,00 %

1) Do obvodu soudního okresu Fryštát spadaly obce Albrechtice, Darkov, Dětmorovice, Dolní Suchá, Doubrava, Fryštát, Horní Suchá, Kačice [Kaczyce, Polsko], Karviná, Lazy, Louky, Malé Kunčice [Kończyce Małe, Polsko], Marklovice [Dolní Marklovice, Česko, Marklowice Górne, Polsko], Orlová, Petrovice, Poruba, Prostřední Suchá, Prstná, Ráj, Staré Město, Stonava, Velké Kunčice [Kończyce Wielkie, Polsko], Závada a Žibřidovice [Zebrzydowice, Polsko].

Struktura populace kolonie U Závodní nemocnice podle věkových skupin v roce 1921

Věk	Muži		Ženy		Celkem	
0-14	94	34,56 %	119	40,48 %	213	37,63 %
15-49	156	57,35 %	147	50,00 %	303	53,53 %
50+	22	8,09 %	28	9,52 %	50	8,83 %
celkem	272	100,00 %	294	100,00 %	566	100,00 %

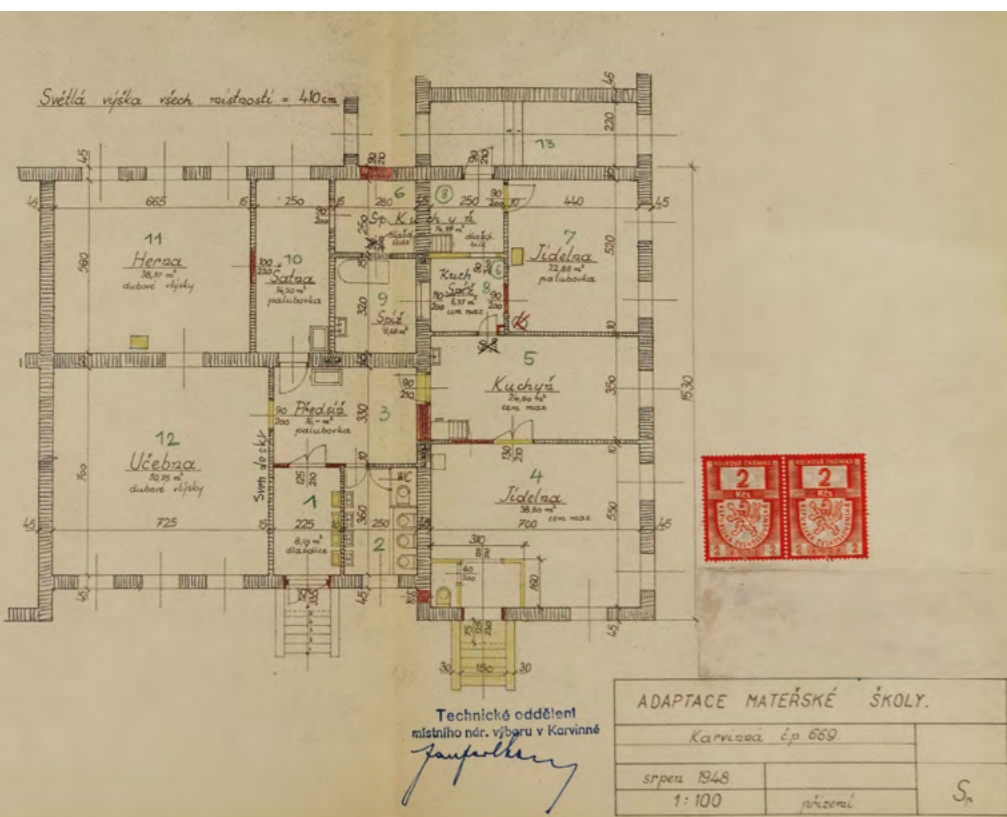
↑
Výřez z mapy Karviná-Dolní zachycující stav této městské části na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století. Mateřská škola čp. 669 byla dostupná z kolonie U Závodní nemocnice, stejně tak jako ze Staré osady, jež byla součástí Rajkovy kolonie. Na mapě jsou křížkem označeny některé kolonijní stavby, jež byly nedávno demolovány. (SOKA Karviná)

Populace kolonie U Závodní nemocnice podle národnosti v roce 1921

Národnost		
polská	493	87,10 %
šlonzácká	3	0,53 %
česká	57	10,07 %
německá	13	2,30 %
celkem	566	100,00 %

Populace kolonie U Závodní nemocnice podle náboženského vyznání v roce 1921

Náboženské vyznání		
římskokatolické	480	84,81 %
evangelické	79	13,96 %
bez vyznání	7	1,24 %
celkem	566	100,00 %

←
Stavební plán ukazuje readaptaci domu čp. 669 na mateřskou školu, jež proběhla v roce 1948. V průběhu druhé světové války dům sloužil jako centrála Báňské a hutní společnosti. (SOKA Karviná)

Zdroje

Archivní prameny

Archiv OKD, a. s., fond Báňská a hutní společnost – důl Gabriela, seznam obytných staveb dolu Gabriela, 1937, karton č. 38.

Archiv OKD, a. s., fond Báňská a hutní společnost – důl Gabriela, stavba závodních budov, úřednických a dělnických obytných domů, 1910–1938, karton č. 648.

SOKA Karviná, fond Berní správa Fryštát, kartony č. 18–19.

SOKA Karviná, fond Okresní národní výbor Karviná [1949–1960], převzetí státní závodní nemocnice v Orlové a Karviné 2 Doly do správy krajského národního výboru, inv. č. 729, karton č. 628.

SOKA Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, stavba dělnických domů dolu Gabriela pro šest rodin, 1892, inv. č. 470, karton č. 141.

SOKA Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, stavba hospodářské části choleroých baráků, 1895, inv. č. 469, karton č. 141.

SOKA Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, sčítání obyvatel 16. 2. 1921, kartony č. 18–19, 21, 24–25.

SOKA Karviná, nezpracovaný fond Magistrát města Karviná [2011], demoliční výměry v katastru Karviná-Doly, kartony č. 42–58.

SOKA Karviná, nezpracovaný fond Magistrát města Karviná [2012], demoliční výměry v katastru Karviná-Doly, kartony č. 144–213.

ZA v Opavě, fond Báňská a hutní společnost, generální ředitelství Praha, inv. č. 7705, karton č. 1670.

Literatura

Informativní hospodářsko-průmyslový adresář okresu Fryštát. Praha 1946, s. 39–49.

JIČÍNSKÝ, Ladislav, *Sociální péče a zdravotnictví*, in: Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru, svazek IV, Moravská Ostrava 1929, s. 227.

MYSLIVEC, Teodor, *Bytová péče a jiná blahobytná zařízení ostravsko-karvinského revíru*, in: Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru, svazek IV, Moravská Ostrava 1929.

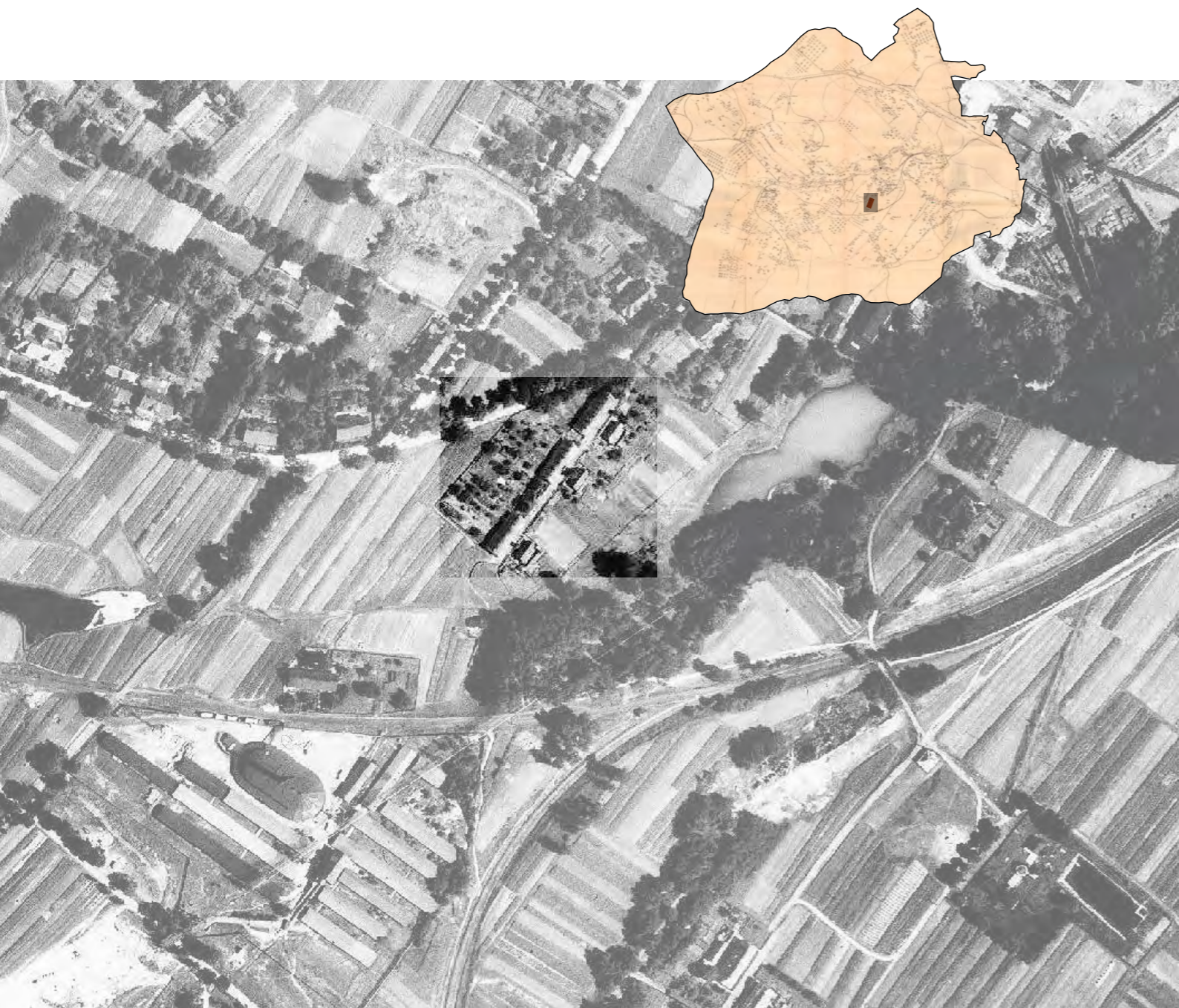
SOCHOR, František, *Vzpomínky na starou Karvinou*, Karviná 2001.

ŠLACHTA, Fridolín, *Dějiny hornického města Karviné*, Český Těšín 1937.

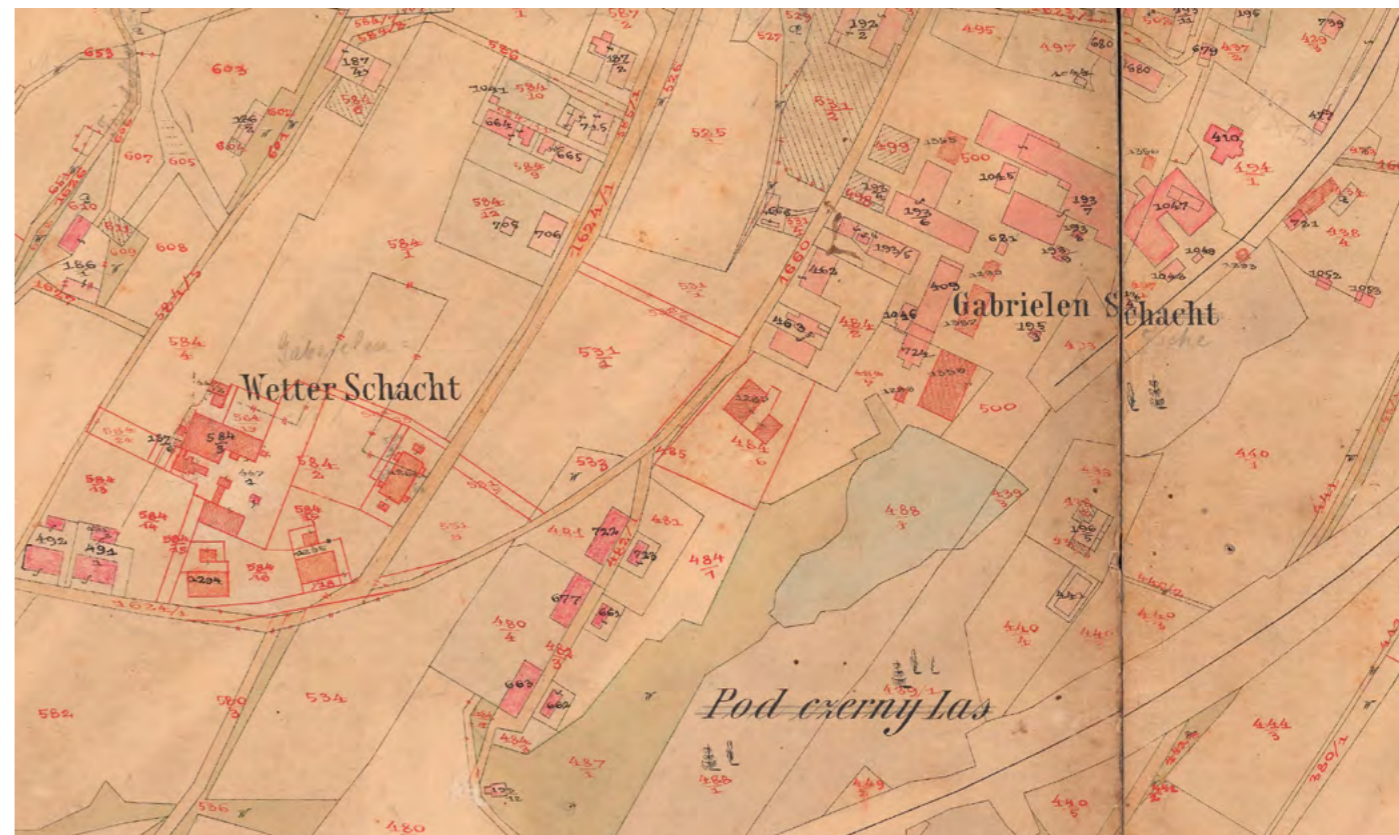
Vyšetřovací zpráva ministra orby o sociálně ekonomickém stavu revíru v předvečer stávk, zjištěných závadách a doporučených opatřeních, in: JIŘÍK, Karel, Trojice 1894: k stodesátému výročí hornického krveprolití ve Slezské Ostravě, Ostrava 2004, s. 176.

Osada Pod Hruškou

Agáta Kravčíková

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

↑
Tři domy osady Pod Hruškou na katastrální mapě z počátku 20. století (SOKA Karviná)

Uvedeným názvem označují Teodor Myslivec a Fridolín Šlachta malou kolonii o třech domech s celkem osmnácti dělnickými byty, které, jak oba shodně uvedli, měly být postaveny v roce 1896 za účelem ubytování zaměstnanců dolu Gabriela. Během našeho výzkumu nebyl nalezen žádný materiál, který by danou kolonii lokalizoval. Každopádně jejímu popisu nejlépe odpovídá řada tří přízemních domů nacházejících se podél západní strany ulice, která v druhé polovině 20. století nesla název Slepá. Ulice se nacházela asi 100 m jižně od areálu jámy Gabriela.

Podle soupisu nemovitostí, který pro svou potřebu vytvořila Báňská a hutní společnost v roce 1937, byly domy čp. 578–579 postaveny v roce 1896 a dům čp. 635 o rok později. Jiné informace podávají materiály Berní správy Fryštát, jež byla o výstavbě domů čp. 578–779 zpravena již v roce 1894, přičemž dané stavby měly být podle informací poskytnutých tomuto finančnímu úřadu Těšínskou komorou kolaudovány v roce 1893. Spis domu čp. 635 nebyl ve fondu fryštátské berní správy nalezen. Znovu byl využit projekt šestibytových, přízemních domů s příčně postavenými byty o dispozici 1 + 1, které tvořily také starší zástavbu kolonie U Závodní nemocnice.

←
Stav domu čp. 579 v době
demoličního řízení
(SOKA Karviná)

Stavební vývoj osady Pod Hruškou

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m ²]	Rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
578	1896	dělnický	1979	27,8-29,9	6	29
579	1896	dělnický	1988	27,8-29,9	6	31
635	1897	dělnický	1990	27,8-29,9	6	34
celkem					18	94

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

Z celkem 94 obyvatel kolonie v roce 1921 jich 24 pracovalo v dole Gabriela. Mezi nimi byla také jedna mladá povrchová dělnice.

Objekty byly demolovány postupně od roku 1978, kdy bylo vydáno rozhodnutí o zbourání čp. 578, následované demoličním výměrem na čp. 579 v roce 1988 a čp. 635 v roce 1990. Šetření, které proběhlo v domě čp. 635 v roce 1989, konstatovalo, že se dům sesunul o celé 3 m a do roku 1995 se počítalo s poklesem o další metr.

Teritoriální původ obyvatel osady Pod Hruškou v roce 1921

Země	Muži		Ženy		Celkem	
	Číslo	Podíl %	Číslo	Podíl %	Číslo	Podíl %
Rakouské Slezsko	43	93,48 %	44	91,67 %	87	92,55 %
- Těšínské Slezsko	43	93,48 %	44	91,67 %	87	92,55 %
- Fryštát [soudní okres] ¹	38	82,61 %	37	77,08 %	75	79,79 %
- Karviná [obec]	27	58,70 %	26	54,17 %	53	56,38 %
Halič	2	4,35 %	4	8,33 %	6	6,38 %
Uhry	1	2,17 %	0	0,00 %	1	1,06 %
celkem	46	100,00 %	48	100,00 %	94	100,00 %

1] Do obvodu soudního okresu Fryštát spadaly obce Albrechtice, Darkov, Dětmarovice, Dolní Suchá, Doubrava, Fryštát, Horní Suchá, Kačice [Kaczyce, Polsko], Karviná, Lazy, Louky, Malé Kunčice [Kończyce Małe, Polsko], Marklovice [Dolní Marklovice, Česko, Marklowice Górne, Polsko], Orlová, Petrovice, Poruba, Prostřední Suchá, Prstná, Ráj, Staré Město, Stonava, Velké Kunčice [Kończyce Wielkie, Polsko], Závada a Žibřidovice [Zebrzydowice, Polsko].

Struktura populace osady Pod Hruškou podle věkových skupin v roce 1921

Věk	Muži		Ženy		Celkem	
	Číslo	Podíl %	Číslo	Podíl %	Číslo	Podíl %
0-14	17	36,17 %	15	31,91 %	32	34,04 %
15-49	24	51,06 %	26	55,32 %	50	53,19 %
50+	6	12,77 %	6	12,77 %	12	12,77 %
celkem	47	100,00 %	47	100,00 %	94	100,00 %

Populace osady Pod Hruškou podle národnosti v roce 1921

Národnost	Číslo	Podíl %
polská	65	69,15 %
česká	18	19,15 %
šlonzácká	5	5,32 %
německá	5	5,32 %
moravská	1	1,06 %
celkem	94	100,00 %

Populace osady Pod Hruškou podle náboženského vyznání v roce 1921

Náboženské vyznání	Číslo	Podíl %
římskokatolické	87	92,55 %
evangelické	7	7,45 %
celkem	94	100,00 %

Zdroje

Archivní zdroje

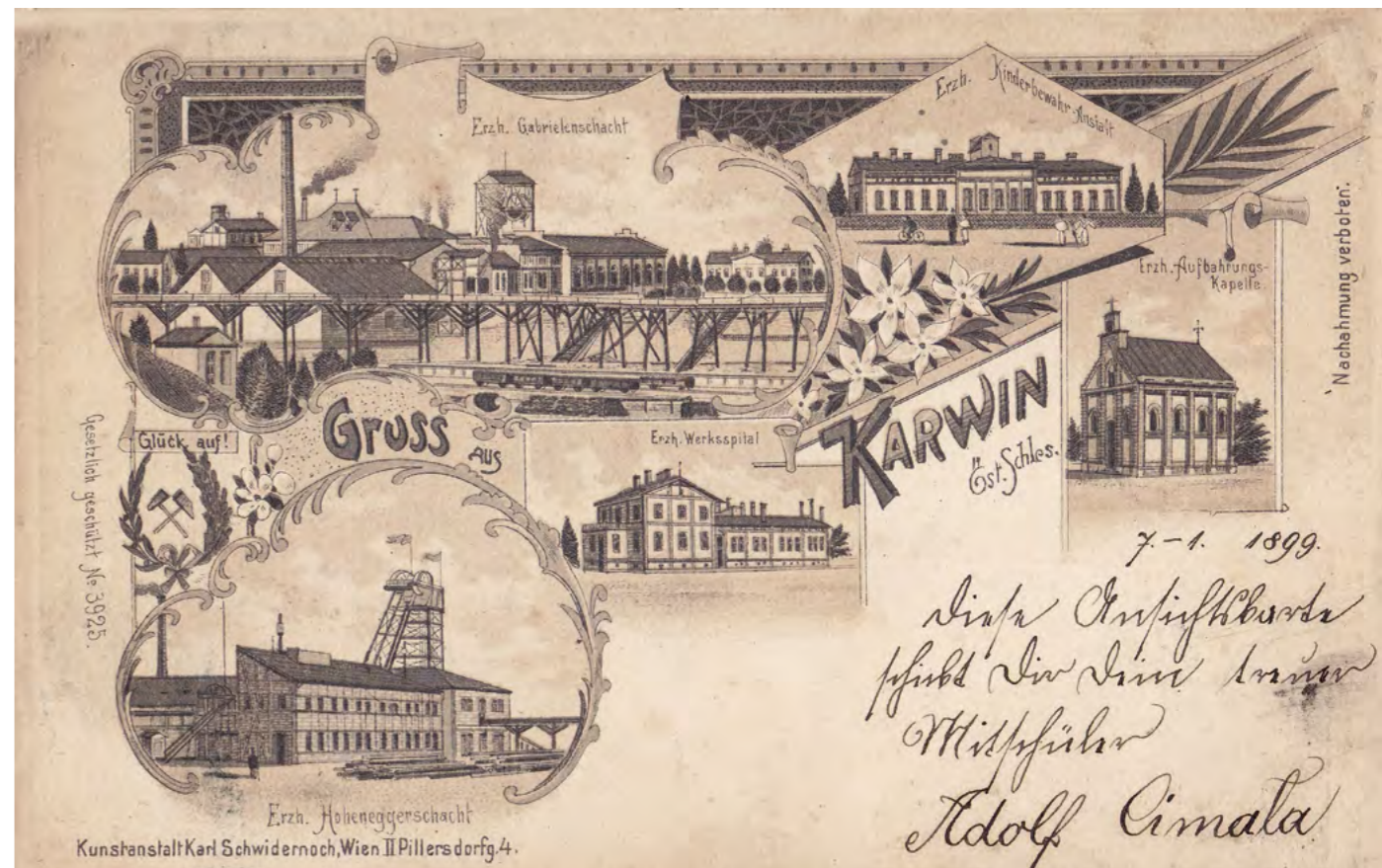
Archiv OKD, a. s., fond Báňská a hutní společnost – důl Gabriela, seznam obytných staveb dolu Gabriela, 1937, karton č. 38.

SOka Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, sčítání obyvatel 16. 2. 1921, karton č. 20.

SOka Karviná, fond Berní správa Fryštát, karton č. 12.

SOka Karviná, nezpracovaný fond Magistrát města Karviná [2011], demoliční výměry v katastru Karviná-Doly, karton č. 44.

SOka Karviná, nezpracovaný fond Magistrát města Karviná [2012], demoliční výměry v katastru Karviná-Doly, karton č. 156.

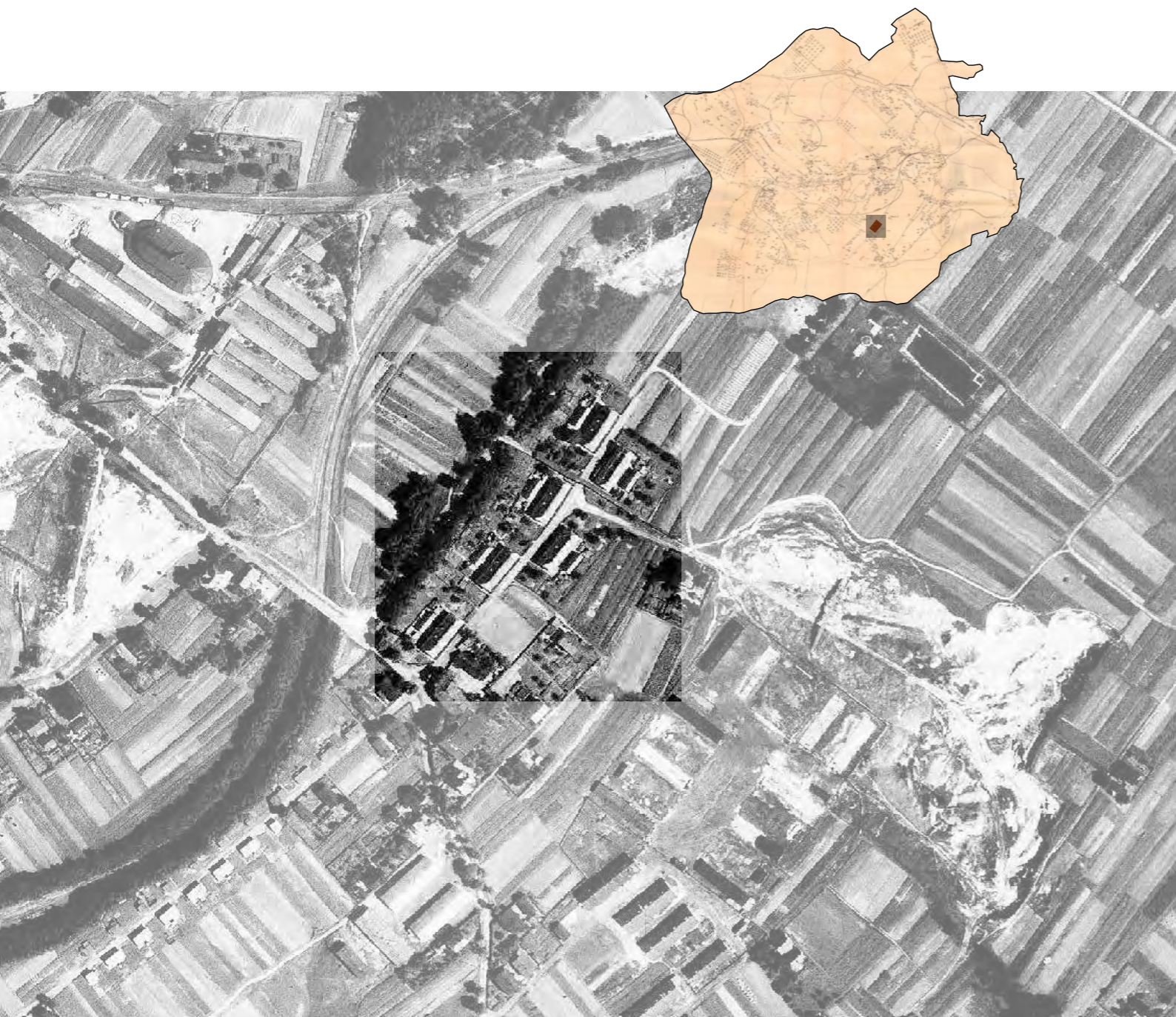

↑

Pohlednice z roku 1899 s objekty Těšínské komory v Karviné: doly Gabriela a Hohenegger, závodní nemocnice, dětský útulek a závodní kaple (Muzeum Těšínska)

Otýpkova kolonie

Agáta Kravčíková

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

Krátce po dokončení poválečné etapy výstavby kolonie U Závodní nemocnice přistoupil důlní podnik k provedení stavby dalších šesti přízemních domů čp. 1448–1453, nacházejících se v ulici, která byla nejpozději ve čtyřicátých letech 20. století nazvána Beskydskou. V interních materiálech Báňské a hutní společnosti byl projekt obytných budov nazván *beim Otýpka* (u Otýpky), odkazujíc tak na místního živnostníka Ludvíka Otýpku, jehož nemovitosti s novými koloniálními domy sousedily. Pojmenování *Nová kolonie [Otýpkova]* bylo o několik let později užito také ve studiích Teodora Myslivce a Fridolína Šlachty, kteří shodně uvedli, že se v daném areálu nacházelo sedmáct domů, kolaudovaných v roce 1924. Tento značně nadsazený počet staveb byl zřejmě stanoven tak, že oba autoři mezi objekty v Otýpkově kolonii zahrnuli také starší dělnické domy nacházející se v blízkosti kolonie, jež zde uhelná společnost zakoupila či vystavěla ještě před první světovou válkou [viz kapitola Okolí dolu Gabriela a rozptýlená zástavba závodních domů]. V následujícím textu se budeme zabývat pouze šesti typizovanými stavbami v Beskydské ulici čp. 1448–1453.

Stavební vývoj Otýpkovy kolonie

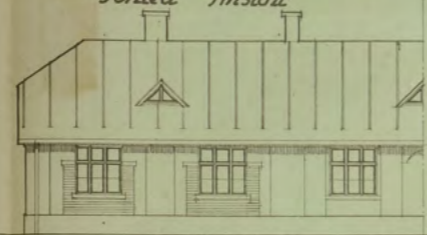
Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m ²]	Bytové jednotky
1448	1924	dělnický	1976	29,5–31,8	6
1449	1924	dělnický	–	29,5–31,8	6
1450	1924	dělnický	1987	29,5–31,8	6
1451	1924	dělnický	1982 [prohlášen zdravotně závadným]	29,5–31,8	6
1452	1924	dělnický	–	29,5–31,8	6
1453	1924	dělnický	–	29,5–31,8	6
celkem					36

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

Plán dělnického domu pro šest rodin
na parc. č. 449, v Karvině.
Pohled Ansicht.

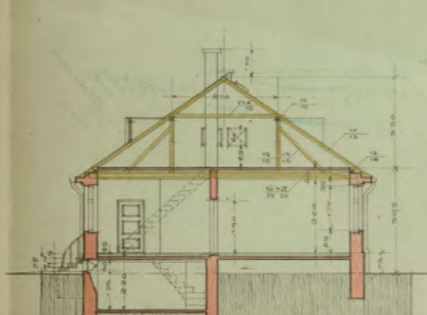
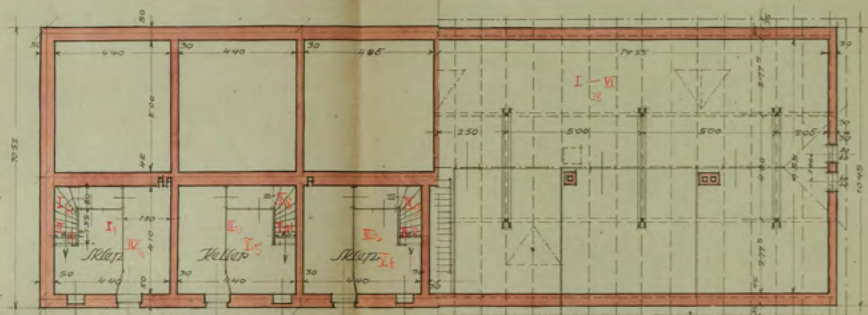

Plan eines Arbeiterhauses für sechs Familien
auf der Parz. No 449, in Karwin.
Pohled Ansicht

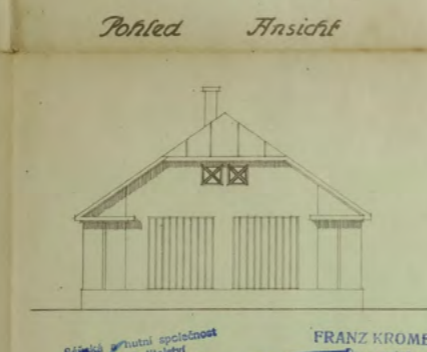
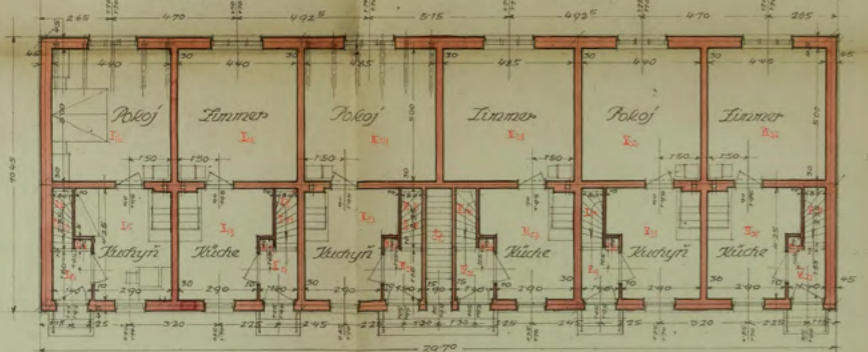
Sklep Keller Půda Boden

Dach Schnitt

Prizemie Partere

Pohled Ansicht

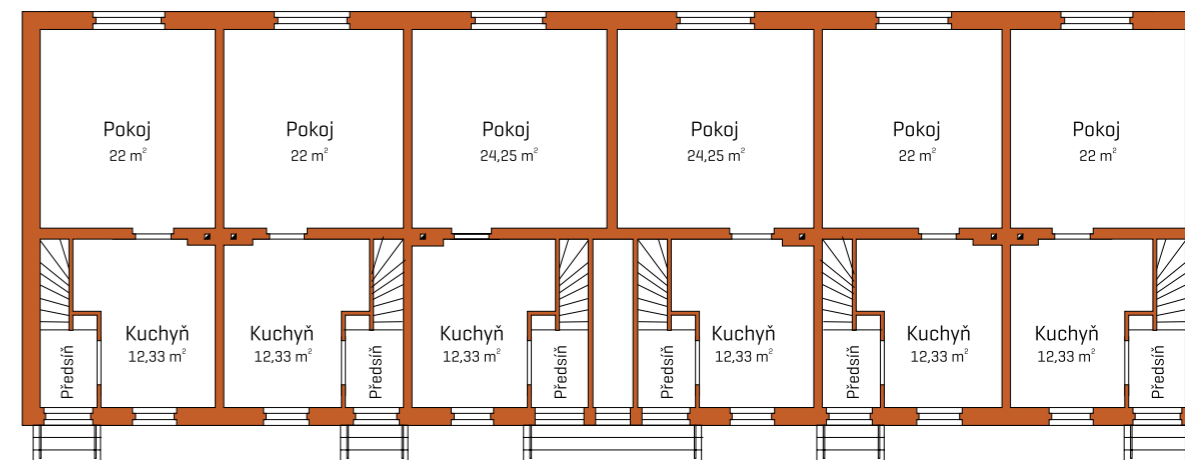
FRANZ KROMER
Architekt
MAHR OSTRAVA

↑
Stavební plán typových dělnických domů v Otýpkově kolonii
(SOKA Karviná)

Navzájem identické budovy byly stavěny v roce 1924. Na první pohled vypadaly shodně s domy, které vznikly o necelých pět let dříve v kolonii U Závodní nemocnice, avšak stavební dokumentace ukazuje, že tentokrát společnost přistoupila k mírně velkorysejšímu projektu.

Domy byly nejen větší [29,7 × 10,45 m²], ale oproti starší výstavbě tentokrát také kompletně podsklepené. Každá rodina tak měla k dispozici suterén shodný s celkovou výměrou obývané domácnosti. Stejně jako v případě starších staveb však byly všechny byty situovány napříč domem a každý měl dispozici 1 + 1. V bytech chyběly komory, místo nich se totiž v každé bytové jednotce nacházely schody do zmíněného sklepa. O rok později byla v areálu kolonie postavena ještě malá pekárna čp. 1595.

Stejně jako ostatní katastr trpěly také domy v Otýpkově kolonii poddolováním. Např. šetření provedené v roce 1987 v domě čp. 1450 konstatovalo pokles stavby o 180 cm a odhadovalo, že v následujících pěti letech sesuv postoupí o dalších 200 cm! V domě byly plísně a houba. V době prováděného šetření již v budově bydlely pouze tři dospělé osoby, které byly záhy vystěhovány.

↑
Půdorys přízemí šestibytového domu v Otýpkově kolonii (čp. 1448–1453)

↑

Otýpkova kolonie na mapě z přelomu padesátých a šedesátých let 20. století; kolonie sestávala ze čtyř domů podél západního a dvou domů podél východního okraje Beskydské ulice. Modrá stavba na křižovatce ulic Beskydská a U Cihelny je dům čp. 811, patřící do roku 1945 živnostnické rodině Otýpků. (SOKA Karviná)

Podnikání rodiny Otýpků

V roce 1903 zažádali Ludvík Otýpka, rodák z Šenova, a jeho manželka Marie o povolení výstavby domu na parcele č. 452 v Karviné. Jednalo se o rozsáhlou přízemní budovu, v níž se mělo nacházet řeznictví. Dům získal po kolaudaci čp. 811. Rodina v obci vlastnila také pole a nejpozději po první světové válce také dům čp. 1175, kam bylo později řeznictví přesunuto. V roce 1931 dojednala Marie Otýpková také povolení povoznické živnosti. Když Ludvík Otýpka v roce 1938 zemřel, převzal jeho podnikání nejstarší syn, nesoucí otcovo jméno.

Ludvík Otýpka mladší vedl řeznictví a uzenářství v domě čp. 1175 také během druhé světové války, kdy se přihlásil ke slezské národnosti [získal tzv. Volkslistu III. stupně]. V roce 1942 mu byl zaslán povolávací rozkaz a do roku 1945 sloužil v německé armádě. Po osvobození Československa tak byla na jeho řeznickou živnost uvalena národní správa, prováděná jistým Františkem Pietraszkiem, který zde v době Otýpkovy vojenské služby vypomáhal jakožto řeznický učeň. Ludvík Otýpka poté neúspěšně žádal o navrácení živnostenské koncese, jež mu však pro spolupráci s okupační mocí v době druhé světové války nebyla udělena. Po únoru 1948 bývalé Otýpkovo řeznictví přešlo pod patronát národního podniku Masna.

Zdroje

Archivní prameny

Archiv OKD, a. s., fond Báňská a hutní společnost – důl Gabriela, stavba závodních budov, úřednických a dělnických obytných domů, 1910–1938, karton č. 648.

SOKA Karviná, fond Berní správa Fryštát, kartony č. 20–21.

SOKA Karviná, fond Okresní národní výbor Karviná [1949–1960], zrušení živností v obci Karviná 2 Dolí, inv. č. 820, karton č. 746.

SOKA Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, drobná soukromá výstavba v obci Karviná, inv. č. 598, karton č. 161.

Lelkova kolonie

Agáta Kravčíková

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

Řada tří jednopatrových domů čp. 1455–1457 se nacházela podél ulice Lelkovy, která se přímo napojovala na Soleckou, směřující do městské části Solca. Po druhé světové válce byl tento uliční trakt přejmenován na Husovu. Každý z jednopatrových domů poskytoval bydlení čtyřem dělnickým rodinám. Podle Myslivce a Šlachty byl soubor tří obytných budov postaven mezi lety 1919–1921, avšak stavební a ekonomická agenda Báňské a hutní společnosti uvádí, že domy vznikly až mezi lety 1924–1925.

Stavební vývoj Lelkovy kolonie

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m ²]	Bytové jednotky
1455	1925	dělnický	1983	34,5–48,6	4
1456	1925	dělnický	1987	34,5–48,6	4
1457	1925	dělnický	–	34,5–48,6	4
celkem					12

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

Pohlédneme-li do mapy staré Karviné, zjistíme, že domy stály v blízkosti Masarykova náměstí a kostela sv. Jindřicha, tedy nedaleko centrální části města. Na rozdíl od ostatních dělnických domů nacházejících se v jihovýchodní oblasti Karviné zde Báňská a hutní společnost zvolila reprezentativnější typ dělnického bydlení. Tři jednopatrové domy zaujaly masivním vikýřem ve střešní části, orientovaným směrem do ulice. Na zadní trakt objektu byla přímo napojena také kůlna a prostor pro držení domácího zvířectva, který tak byl důmyslně ukryt před zraky osob procházejících po hlavní ulici.

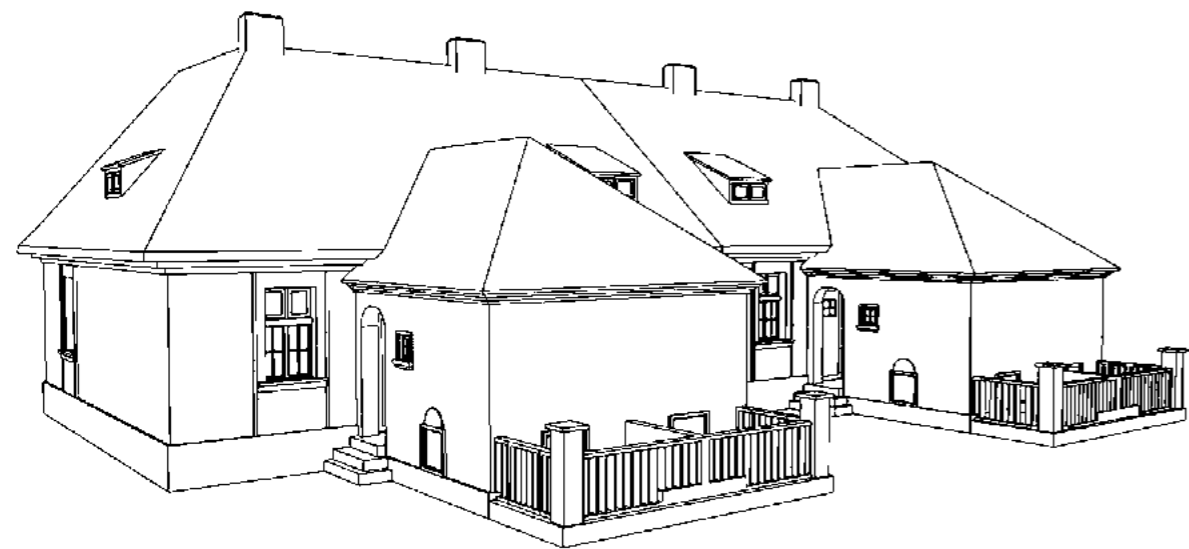

↑
Pohled z dolu Gabriely na centrum města; uprostřed nenápadně vyčnívají štítové domy Lelkovy kolonie. (Muzeum Těšínska)

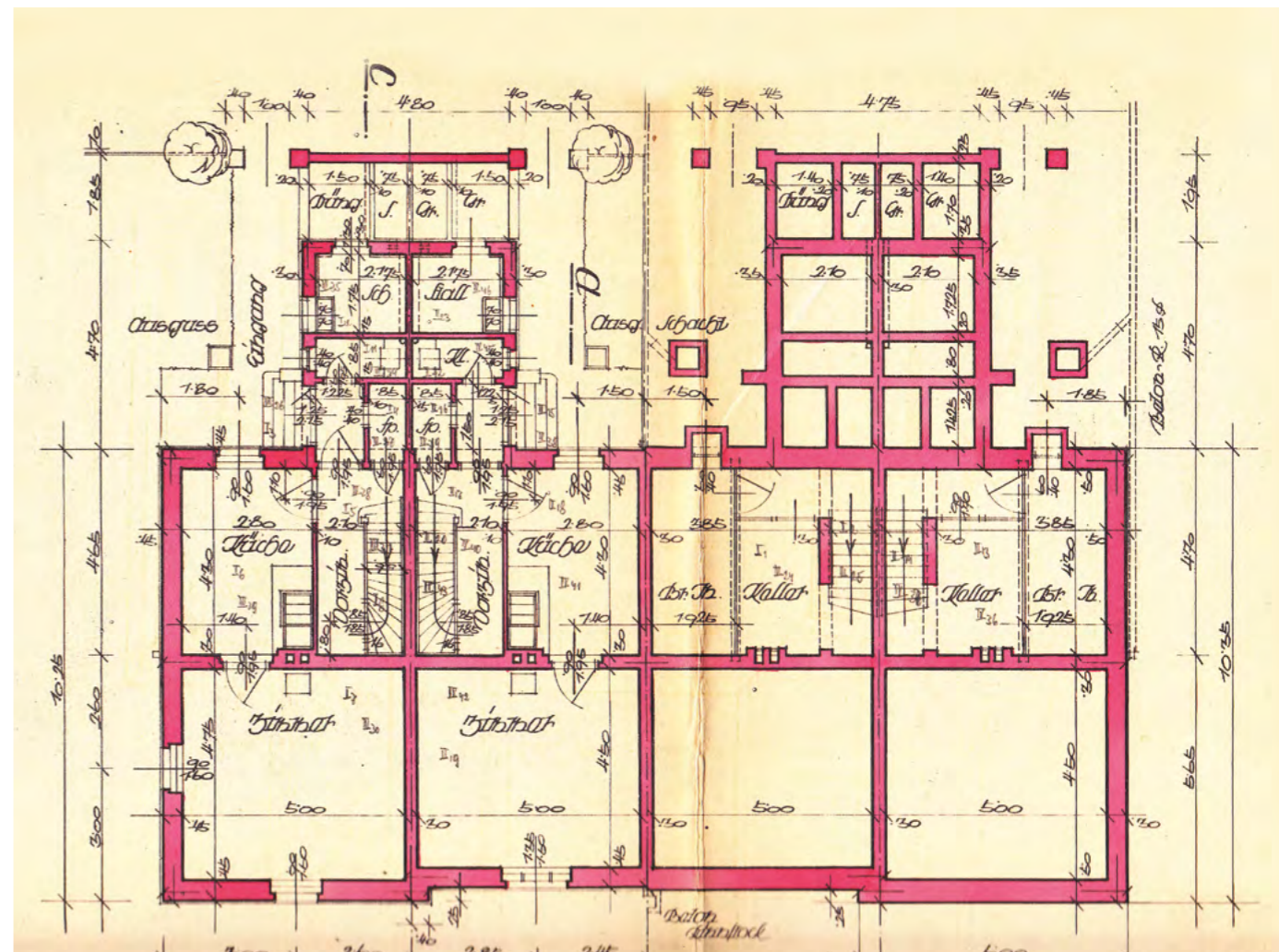

↑
Lelkova kolonie v meziválečném období; podobné typy štítových domů byly stavěny také v kolonii Mexiko. (SOkA Karviná)

Ze čtyř bytů byly dva o dispozici 1 + 1 a dva o dispozici 2 + 1. Všechny domácnosti měly vlastní sklep a spíž. Na rozdíl od dělnických domů v okolí byl součástí každého bytu také vlastní záchod, přístupný z vnitřku budovy. Kuchyň a jeden pokoj se nacházely vždy v přízemí. Třípokojové domácnosti měly ještě jeden pokoj, umístěný v podkroví. Domácnosti o dvou místnostech měly v podkroví pouze malý úložný prostor.

↑
Vizualizace domu Lelkovy kolonie
(autor vizualizace Rostislav Kaplan,
2018)

↑
Výřez ze stavebního plánu
domů v Lelkově kolonii
(SOKA Karviná)

Podle dostupných leteckých snímků byl soubor tří budov kompletní ještě v sedmdesátých letech 20. století. Jako první byl zbourán dům čp. 1455. V roce 1985 byl vytopen dům čp. 1456, což přispělo k urychlení jeho destrukce, záhy byla stavba vyklizena a její demolice proběhla v následujících letech. Kdy zanikla budova čp. 1457 se z archivních materiálů, jež máme v současnosti k dispozici, zjistit nepodařilo.

←
Lejkova kolonie v padesátých letech 20. století (SOKA Karviná)

←
Dům čp. 1455 krátce před demolicí v roce 1983 (SOKA Karviná)

Zdroje

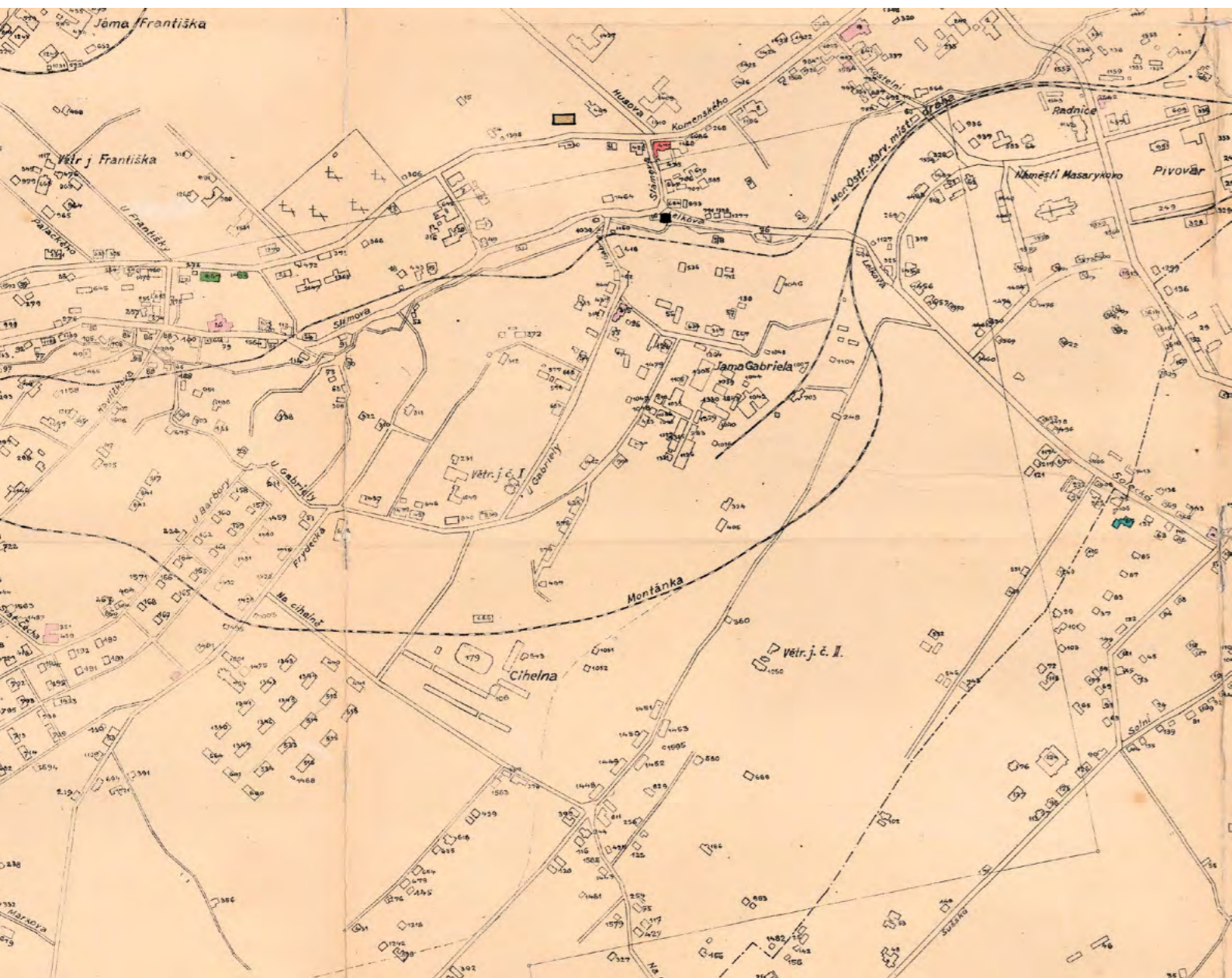
Archivní prameny

SOKA Karviná, fond Berní správa Fryštát, karton č. 21.

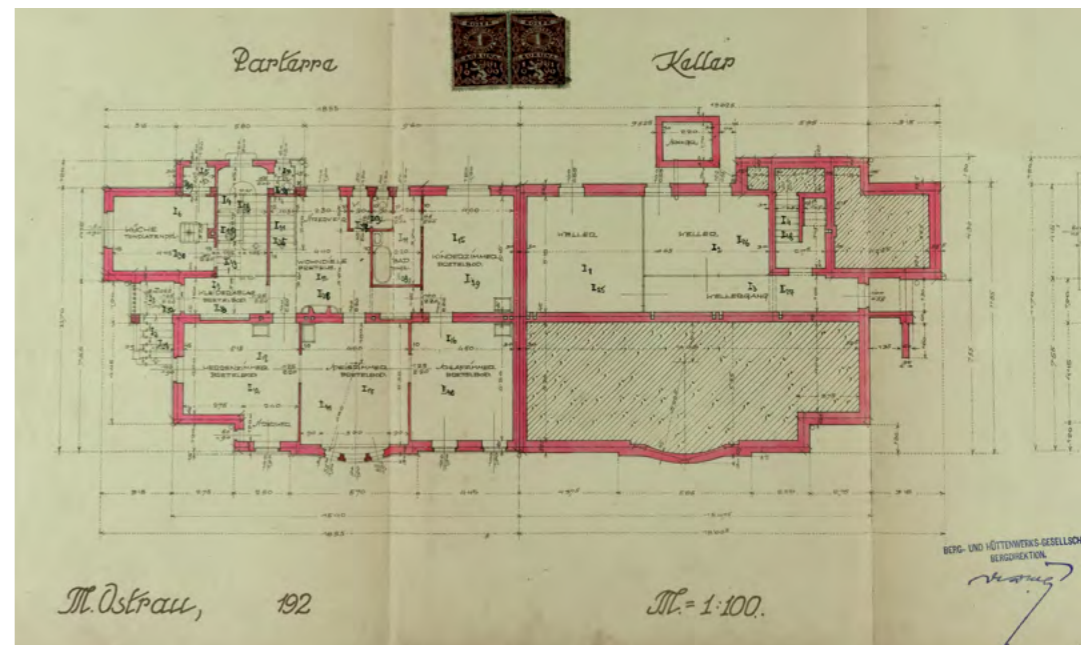
Archiv OKD, a. s., fond Báňská a hutní společnost – důl Gabriela, stavba závodních budov, úřednických a dělnických obytných domů, 1910–1938, karton č. 648.

Okolí dolu Gabriela a rozptýlená zástavba závodních domů

Agáta Kravčíková

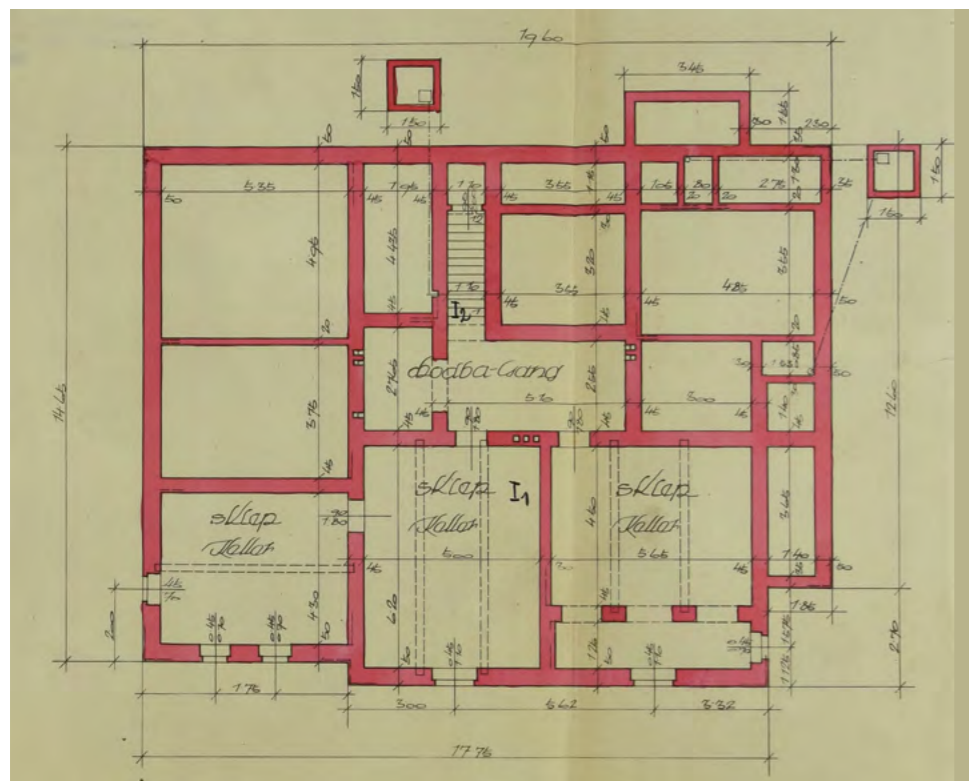
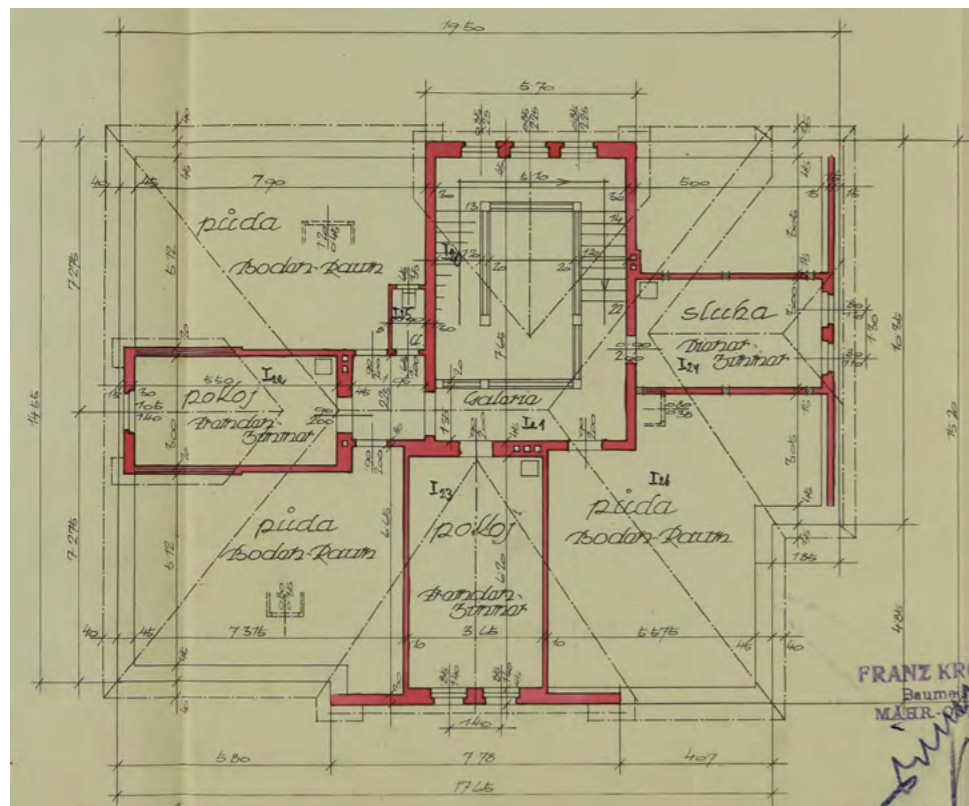
→
Stavební plán domů čp. 1437
a 1464, určených rodinám
technických inženýrů; domy
byly dvoubytové.
(SOKA Karviná)

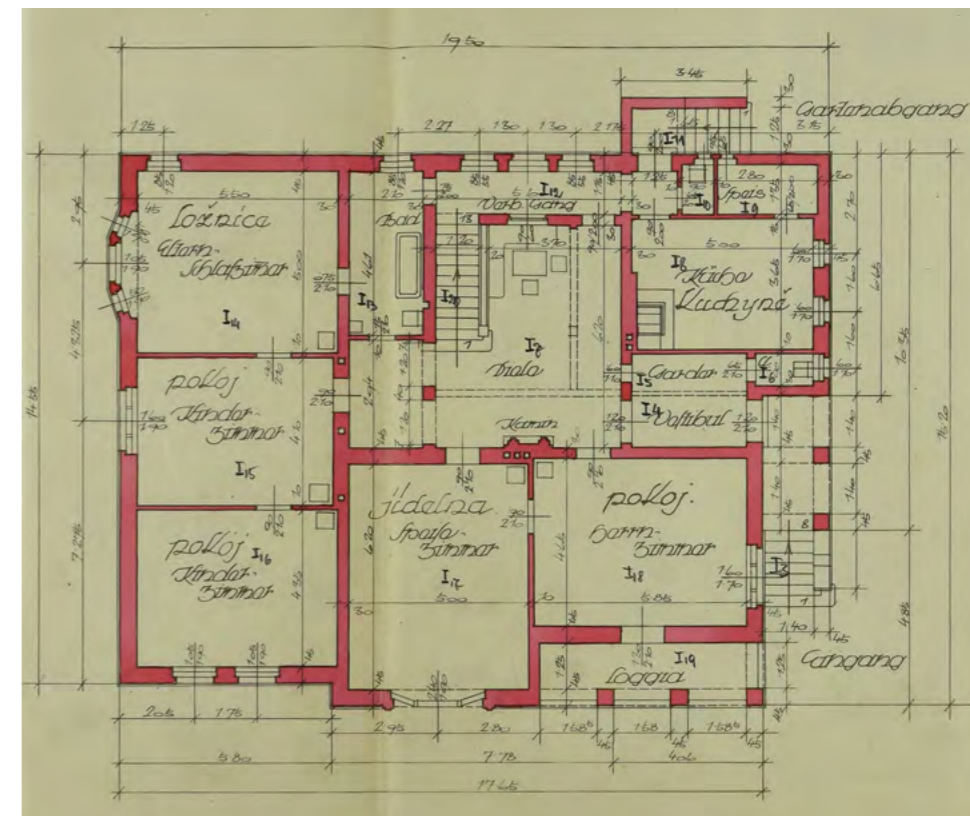
V předcházejících kapitolách jsme se zaměřili na obytné domy dolu Gabriela, které se nacházely ve sdružených celcích, tzv. koloniích. Specifikem tohoto uhelného závodu však bylo nezvyklé množství nemovitostí, soliterně roztroušených po jihovýchodním katastru obce Karviná a v sousední Solce. Mnohé z těchto staveb prakticky splývaly s ostatní, soukromou výstavbou, a jak ukázal náš výzkum, část domů byla také vykupována od soukromých majitelů. Jen v případě několika objektů bylo zjištěno, že se jedná o typizovanou stavbu [příkladem mohou být úřednické domy čp. 1437 a 1464, které byly kolaudovány v první polovině dvacátých let minulého století].

Podle evidencí nemovitostí, které si v meziválečném období Báňská a hutní společnost vedla pro svou potřebu, spravoval důl Gabriela v Karviné na konci třicátých let 20. století celkem 166 obytných domů, z nichž 57 stálo v závodních koloniích [konkrétně domy ve Staré kolonii, kolonii U Závodní nemocnice, osadě Pod Hruškou, Lelkově a Otýpkově osadě]. Zbylých 106 objektů zůstalo roztroušených po jihovýchodní části Karviné a dalších čtrnáct domů se nacházelo v sousední katastrální oblasti Solca.

←
Výřez z orientační mapy
Karviné z třicátých let
20. století zachycující okolí
dolu Gabriela s koloniemi
a samotnými domy
spadajícími pod správu
dolu (SOKA Karviná)

← →
 Stavební plány domů
 čp. 1479 a 1573,
 skýtajících nadstandardní
 bydlení pro rodinu
 závodního ředitele, anebo
 vyšších úředníků
 (SOKA Karviná)

Celkem 61 domů v Karviné bylo určených dělnickým rodinám a jeden dům byl zapsán jako dozorecký [podle zjištění učiněných zkoumáním sčítacích operátů z populačního cenzu v roce 1921 žily dozorecké rodiny jak v dělnických, tak i úřednických domech]. Úředníci a jejich rodiny byli ubytováni v 33 závodních domech, další čtyři objekty sloužily rodinám báňských inženýrů. Kromě toho se mezi těmito stavbami vyskytovalo také ubytování pro hlídače a strážné. Mezi solitérní stavby dolu Gabriela v Karviné je třeba počítat také kasárna v čp. 1147 a 1303.

Největší koncentraci obytných domů můžeme nalézt v okolí těžní jámy Gabriela, kde byly stavěny také rodinné domy pro výše postavené zaměstnance dolu, a to včetně ředitelské vily čp. 1479, kolaudované v roce 1925.

Nákupy a volný čas

Řada důlních společností se snažila zřizovat závodní konzumy, které umožňovaly alespoň částečně regulovat výši cen potravin a dalšího spotřebního zboží s ohledem na výšku hornických mezd. Vyšetřovací zpráva ministerstva orby zmínila v roce 1894 konzumní spolek zřízený Těšínskou komorou, v němž mohli zaměstnanci nakupovat na dluh, který jim byl strháván z platu.

Správa dolu Gabriela zakoupila v roce 1911 do té doby soukromý objekt čp. 684, nacházející se nedaleko závodu na křižovatce ulic Sláмова a Lelkova, aby zde zřídila vlastní prodejnu potravin. V domě vzniklo také pět bytů pro dělnické rodiny. Závodní konzum zároveň skýtal pracovní místa pro další členy hornických rodin. Např. v roce 1921 zde pracovala vdova po horníkovi Marie Poláková, která v dané době vychovávala dvě nezaopatřené dcery. V domě čp. 684 byla také ševcovská dílna, kterou si pronajímali místní živnostníci vyučení v obuvnickém řemesle.

Blížkost důlního závodu byla zajímavou investicí také pro soukromé podnikatele. V roce 1900 se jistý Adolf Piesch pokusil na parcele č. 521, nacházející se v těsném sousedství s dolem Gabriela, postavit jatka. Správa dolu však proti tomuto záměru protestovala, označila jej na nehygienický vzhledem k okolní obytné zástavbě. Přesto se Okresní úřad Fryštát rozhodl podnikateli povolení ke stavbě domu udělit. Představenstvo dolu Gabriela nakonec poslalo na postup okresního úřadu stížnost, adresovanou ministerstvu vnitra ve Vídni. Zda byla v blízkosti dolu jatka nakonec postavena, se z příslušného stavebního spisu nedozvíme, avšak v následujících letech již v tomto prostranství stál hostinec čp. 315. Během sčítání obyvatel v roce 1921 byl daný objekt vlastněn Janem Kotlarským, který zde provozoval hostinec a obchod. Podle situačního plánu z roku 1942 se v areálu hostince nacházela také budova jatek. V roce 1958 byl dům čp. 315, stejně tak jako přilehlé hospodářské budovy, natolik zničen důlní činností, že tehdejší majitel sám požádal o povolení jeho zbourání.

Obytné domy dolu Gabriela rozptýlené v katastru Karviná-Doly

Dům čp.	Lokalita	Výstavba	Způsob nabytí	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m ²]	Rok 1921	
							Bytové jednotky	Počet obyvatel
9	ul. Rudé Armády	1830	zakoupen 1908	dělnický	-	-	2	10
11	ul. E. Beneše	1879	nezjištěno	úřednický	-	-	1	5
18	ul. Rudé Armády	1872	nezjištěno	dělnický	-	-	2	11
19	ul. Rudé Armády	1880	nezjištěno	dělnický	-	-	5	17
23	ul. Úzká	1920	nezjištěno	dělnický	-	-	3	13
24	ul. Rudé Armády	1920	nezjištěno	dělnický	-	-	2	9
28	-	1900	nezjištěno	dělnický	-	-	2	11
47	ul. Havlíčkova	1841	nezjištěno	dělnický	-	-	3	11
48	ul. Příkrá	1920	nezjištěno	dělnický	-	-	1	8
50	ul. Keřová	neuv.	nezjištěno	dělnický	-	-	2	8
51	ul. Frýdecká	1882	nezjištěno	úřednický	-	-	1	5
54	ul. Slezská	1882	postaven	dělnický	-	-	3	16
56	ul. Slezská	1882	postaven	dělnický	-	-	1	4
57	těžní jáma Gabriela	1882	postaven	dělnický	-	-	2	7
58	-	1884	nezjištěno	dělnický	-	-	1	5
60	-	1892	zakoupen 1916	dělnický	-	-	2	10
62	-	1872	nezjištěno	dělnický	-	-	1	5
86	ul. Rudé Armády	1882	zakoupen 1912	dělnický	-	-	4	18
100	ul. Rudé Armády	1882	zakoupen 1912	dělnický	-	-	2	8
117	ul. Na Cihelně	1882	nezjištěno	dělnický	-	-	2	19
120	ul. Beskydská	1881	zakoupen 1908	dělnický	-	-	1	7
122	-	1875	zakoupen 1916	dělnický	-	-	1	9
123	ul. Příkrá	1892	nezjištěno	dělnický	-	-	3	12
124	těžní jáma Gabriela	1893	postaven	úřednický	-	-	1	8

Dům čp.	Lokalita	Výstavba	Způsob nabytí	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m ²]	Rok 1921	
							Bytové jednotky	Počet obyvatel
186	-	1881	nezjištěno	dělnický	-	-	1	5
188	-	1880	nezjištěno	dělnický	-	-	1	3
210	těžní jáma Gabriela	1905	postaven	vrátný	-	dispozice 3 + 1, výměra 55,7-68,2	2	8
224	ul. Česká	1877	nezjištěno	dělnický	1969		2	10
231	Větrní jáma Gabriela č. 1	1884	postaven	dělnický	1959 [vystěhován]	dispozice 2 + 1, výměra 52,5	1	6
257	-	1895	zakoupen 1908	dělnický	1995	-	1	5
258	-	1907	zakoupen 1909	dělnický	-	-	3	12
269	-	1886	zakoupen	úřednický	asi 40. léta 20. století	-	1	3
274	-	1895	zakoupen 1908	úřednický	-	-	3	15
300	ul. Příkrá	1891	zakoupen 1906	úřednický	-	-	3	16
303	-	1892	nezjištěno	dělnický	1981	-	1	4
310	ul. U Závodní nemocnice	1866	postaven	úřednický	1961	-	1	3
311	ul. U Závodní nemocnice	1876	postaven	úřednický	1987	dispozice 5 + 1, výměra 118,9	1	2
312	Větrní jáma Gabriela č. 1	1852/1920	postaven	úřednický	-	-	1	6
313	ul. Slezská	1852	zakoupen	dělnický	-	-	2	6
314	ul. Slezská	1887	nezjištěno	dělnický	-	-	1	6
317	těžní jáma Gabriela	1901	postaven	úřednický	-	-	4	12
319	-	1866	nezjištěno	úřednický	1976	-	2	11
322	ul. Keřová	1879	nezjištěno	dělnický	1957 [šetření stavu budovy]	-	1	5
325	-	1885	nezjištěno	úřednický	-	-	1	5

Dům čp.	Lokalita	Výstavba	Způsob nabytí	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m ²]	Rok 1921	
							Bytové jednotky	Počet obyvatel
373	-	1880	zakoupen	dělnický	1952	-	2	7
376	-	1880	zakoupen 1913	úřednický	-	-	2	11
402	ul. Slezská	1873	nezjištěno	úřednický	1965	-	1	8
405	-	1884	zakoupen 1907	úřednický	1959	-	1	6
424	těžní jáma Gabriela	1884	postaven	úřednický	1961	-	5	11
427	-	1901	zakoupen 1910	dělnický	1973	-	3	14
430	-	1884	zakoupen před r. 1892	úřednický	1960 [šetření stavu budovy]	dispozice 4 + 1 [+ pokoj pro služebnou], výměra 124,27	1	6
437	ul. Slezská	1886	nezjištěno	dělnický	1962	-	4	17
439	ul. Krátká	1886	zakoupen	dělnický	1982	-	1	7
452	Větrní jáma Gabriela č. 1	1889	postaven	úřednický	1974	-	2	9
458	-	1889	zakoupen	dělnický		-	2	11
472	-	1905	nezjištěno	dělnický	asi 40. léta 20. století	dispozice 1 + 1	1	3
495	ul. Frýdecká	1892	postaven	dělnický	-	-	1	9
497	ul. Slepá	1867	postaven	dům strážného	1959	-	1	3
536	těžní jáma Gabriela	1891	zakoupen	úřednický	1988	-	1	8
546	Větrní jáma Gabriela č. 2	1896	zakoupen	dělnický	-	-	2	11
551	-	1893	zakoupen	dělnický	1975	-	1	5
576	Větrní jáma Gabriela č. 1	1896	postaven	dělnický	-	-	2	11
577	Větrní jáma Gabriela č. 1	1896	postaven	dělnický	-	-	4	17
580	ul. Beskydská	1894	zakoupen 1916	úřednický	před r. 1966	-	1	4

Dům čp.	Lokalita	Výstavba	Způsob nabytí	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m ²]	Rok 1921	
							Bytové jednotky	Počet obyvatel
588	-	1894	zakoupen 1917	dělnický	1988	-	2	9
610	ul. U Lékárny	1894	zakoupen 1916	dělnický	1984	-	9	47
618	ul. Krátká	1897	nezjištěno	dělnický	1966 [šetření stavu budovy]	-	4	24
636	těžní jáma Gabriela	1899	postaven	úřednický	po r. 1989	dispozice 3 + 1, výměra 72,2	2	9
646	Větrní jáma Gabriela č. 1	1866	postaven	dělnický	1959	-	3	v r. 1921 sloužil jako prádelna
654	-	1897	zakoupen 1908	dělnický	1969 [šetření stavu budovy]	-	2	9
655	ul. Krátká	1897	nezjištěno	dělnický	1969	-	2	21
663	Větrní jáma Gabriela č. 1	1899	postaven	inženýrský	-	-	1	5
666	cihelna Báňské a hutní spol.	1897	postaven	dělnický	1976	-	8	38
667	těžní jáma Gabriela	1899	postaven	úřednický	-	dispozice 3 + 1, výměra 72,2	2	12
668	Větrní jáma Gabriela č. 1	1896	postaven	dělnický	1967	-	4	16
670	-	1897	zakoupen 1909	úřednický	-	-	1	4
675	ul. Příkrá	1897	nezjištěno	úřednický	1957 [šetření stavu budovy]	-	2	5
679	ul. Krátká	1897	zakoupen 1910	úřednický	-	-	2	12
680	-	1897	zakoupen 1918	úřednický	-	-	3	8

Dům čp.	Lokalita	Výstavba	Způsob nabytí	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m ²]	Rok 1921	
							Bytové jednotky	Počet obyvatel
705	-	1897	nezjištěno	dělnický	1976	-	2	15
712	těžní jáma Gabriela	1897	zakoupen 1927	dělnický	-	-	4	-
745	-	1901	nezjištěno	dělnický	1968	-	2	11
829	-	1901	zakoupen 1915	dělnický	1975	-	5	21
839	Větrní jáma Gabriela č. 1	1901	postaven	úřednický	-	-	2	9
840	Větrní jáma Gabriela č. 1	1901	postaven	úřednický	1981	-	2	12
841	ul. Česká	1906	postaven	dělnický	-	-	5	20
844	ul. Slezská	1903	postaven	dělnický	1970	-	4	27
900	těžní jáma Gabriela	1903	postaven	inženýrský	1988	dispozice 5 + 1 [+ pokoj pro služebnou]	1	4
901	-	1904	nezjištěno	dozorecký	-	-	4	18
951	ul. Příkrá	1901	zakoupen 1906	úřednický	1984	-	1	4
1005	-	1903	zakoupen 1923	dělnický	-	-	3	-
1006	-	1903	zakoupen 1923	dělnický	-	-	3	-
1127	-	1903	postaven	dům hlídače montánní dráhy	-	dispozice 2 + 1, výměra 41,4	1	6
1147	ul. Úzká	1909	postaven	kasárna	-	-	2 + kasárna	5 + 29
1276	-	1912	zakoupen 1929	dělnický	-	-	3	-
1303	-	1914	postaven	kasárna	-	-	1 + kasárna	3 + 1
1402	těžní jáma Gabriela	1922	postaven	úřednický	1983 [vyklizen]	dispozice 3 + 1, výměra 80,4	2	-

Dům čp.	Lokalita	Výstavba	Způsob nabytí	Typ domu	Demoli- ce*	Obytná plocha bytů (v m ²)	Rok 1921	
							Bytové jednotky	Počet obyvatel
1460	-	1924	nezjištěno	úřednický	1980	-	nezjiště- no	-
1464	ul. Rudé Armády	1924	postaven	inženýr- ský	1960 [šetření stavu budovy]	dispozice 6 + 1 [+ pokoj pro služebnou], výměra 164,8	2	-
1479	těžní jáma Gabriela	1925	postaven	ředitelský	1969	dispozice 7 + 1 [+ pokoj pro služebnou], výměra 203,6	1	-
1573	-	1927	zakoupen 1928	úřednický	-	dispozice 7 + 1 [+ pokoj pro služebnou], výměra 147,8	1	-
celkem							230	1 006

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

Zdroje

Archivní prameny

Archiv OKD, a. s., fond Báňská a hutní společnost – důl Gabriela, seznam obytných staveb dolu Gabriela, 1937, karton č. 38.

SOka Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, drobná soukromá výstavba v obci Karviná, inv. č. 598, karton č. 161.

SOka Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, sčítání obyvatel 16. 2. 1921, kartony č. 18–25.

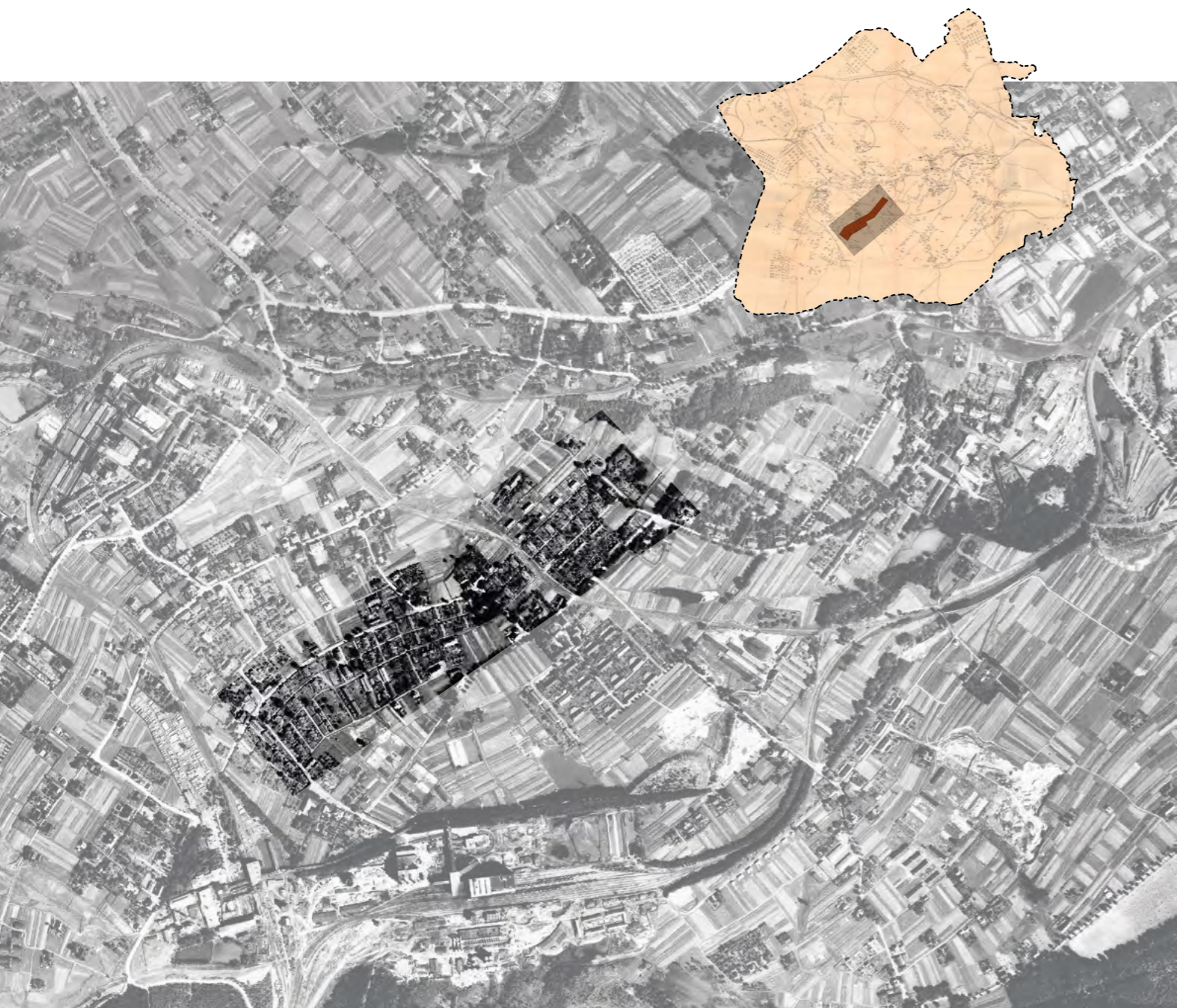

↑

Pohlednice zachycující okolí dolu Gabriela před rokem 1918 (Muzeum Těšínska)

Rajkova kolonie

Adam Polášek

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

Základní prostorové informace

Rakouská báňská a hutní společnost měla až do roku 1884 jen 29 závodních domů, z nichž největší část tvořily domy v tzv. Staré osadě, pocházející z let 1872–1882 [nacházely se mezi tzv. Starým kostelem a jámou Gabriela]. V této kapitole se zaměříme na výstavbu dělnických obytných domů tvořících kolonii, která měla sloužit pro ubytování zaměstnanců z dolů Gabriela a Hohenegger a jejich rodin. Poněkud problematickou se přitom jeví otázka označení této kolonie, neboť jak vyplývá z bližšího zkoumání, užívalo se v průběhu času více názvů. Ze sčítacích operátů z roku 1921 zjišťujeme, že obyvatelé dělnických domů, které byly vystavěny jámou Gabriela, uváděli nejčastěji název své osady jako kolonie Gabriela nebo stará kolonie Gabriela či stará kolonia, v případě domů jámy Hohenegger pak povětšinou jen jako kolonie Hohenegger. Kromě toho bylo dohledáno v historických pramenech označení Koloniehaus an der Neuschächterstrasse a v období nacistické okupace se pak užívalo názvu Silberquellensiedlung. Ovšem nejznámější a nejčastější bylo označení Rajkova [Rejchova] kolonie.

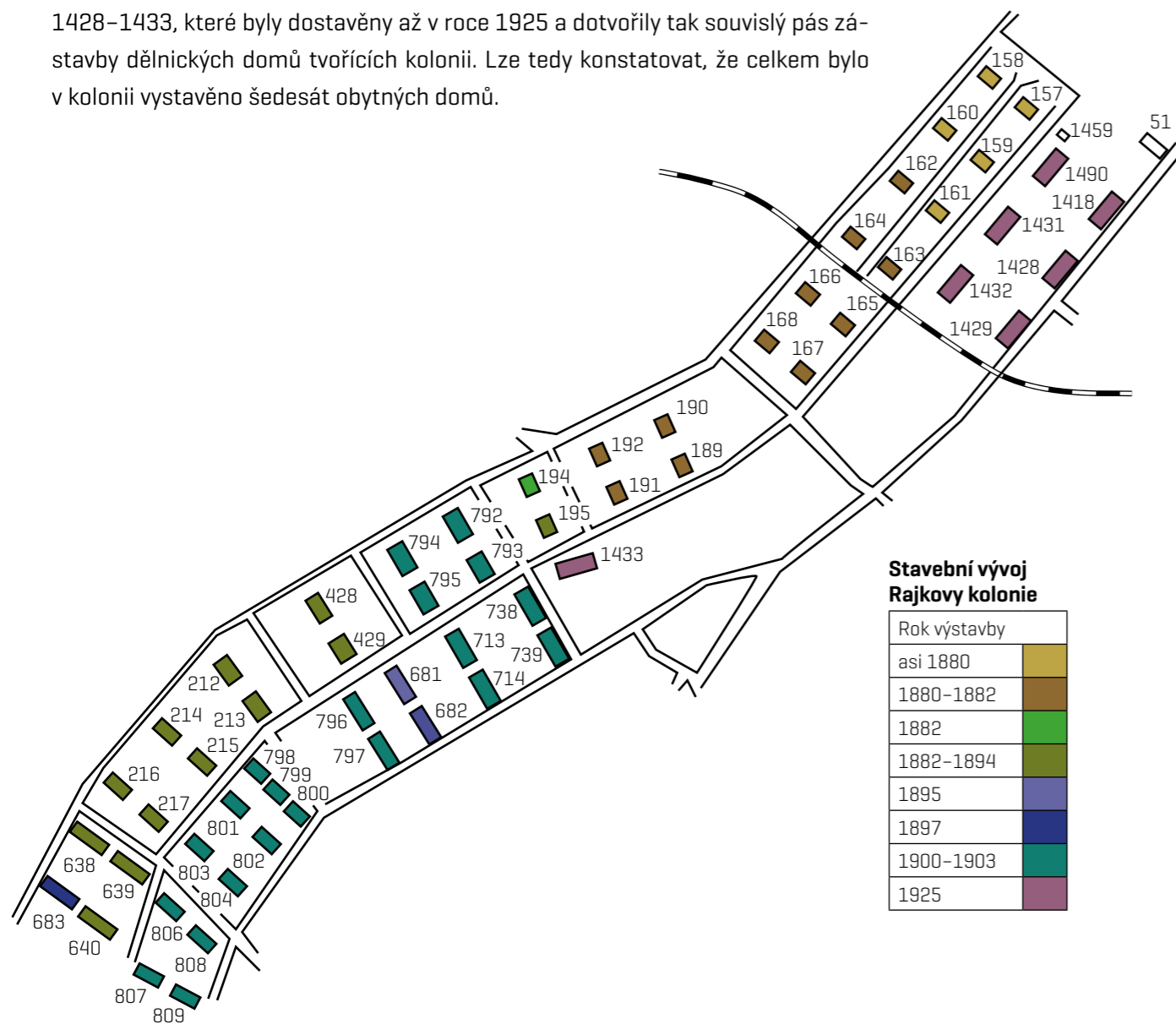
↑
Nedatovaná fotografie Rajkovy kolonie (SOka Karviná)

Kolonie tvořila lehce esovitě prohnutý pás zástavby, jež byla ohraničena na západě po celé délce ulic U Barbory [za druhé světové války nesla jméno Danzigerstrasse], na kterou byla v kolmém směru napojena ulice Svatopluka Čecha, na východě pak ulicí Frýdeckou [resp. Rudolf Jung-Strasse], na kterou zase navazovala ulice Na Cihelně. Severní část kolonie byla zakončena ulicí, resp. cestou U Gabriely [vedla k jámě Gabriela], na jihu pak ulicí Marxovou [za války Strasse der SA], která se nacházela nedaleko jámy Barbora. Kolonii zhruba uprostřed protínala ulice, jež byla v období nacistické okupace označována jako Dr. Josef Beier-Strasse. Výše zmíněné ulice tvořily vlastní přístupové cesty ke kolonii, do které též zasahovala místní důlní železnice „Montánka“. Ta vedla od jámy Barbora okolo jižní části kolonie, pak se stáčela na severozápadě okolo jámy Hohenegger a následně protínala kolonii mezi domy čp. 163, 164, 165 a 166, načež směřovala dál kolem jámy Gabriela severovýchodním směrem, kde se napojovala na Košicko-bohumínskou dráhu. Areál dnes již zaniklé kolonie se nachází zhruba v centrální části katastrálního území Karviná-Doly. Odkaz na dřívější ulice bychom našli už jen v názvu komunikace Svatopluka Čecha [II]. Od ní na severovýchod a jihozápad se pak rozprostírá pás, ve kterém se nacházela sledovaná kolonie, v současnosti lesnatá krajina na jihu zakončená budovami bývalého dolu Barbora a zhruba vymezená již jen místními komunikacemi Česká a Svobody.

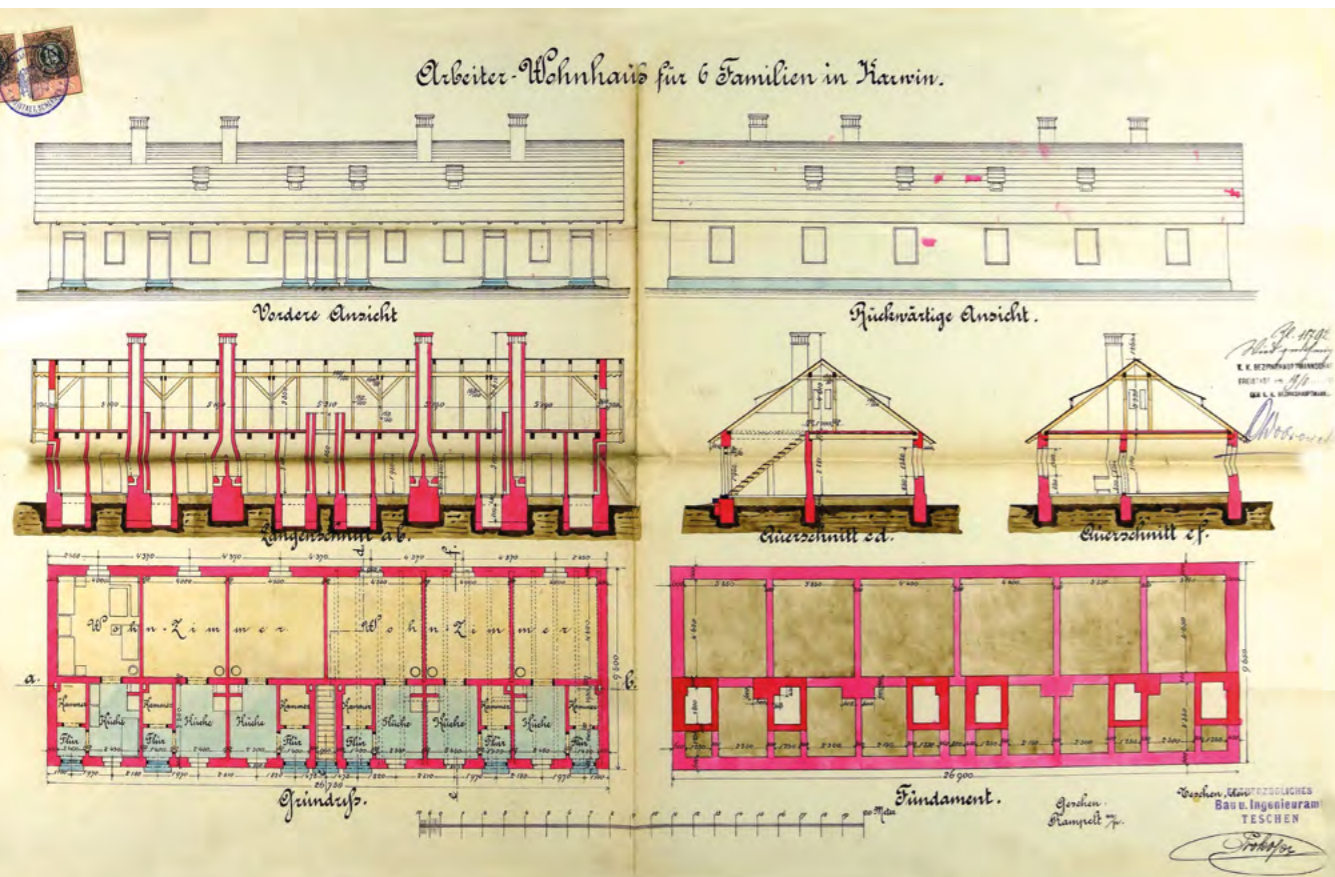
V kolonii bydlely rodiny dělníků, resp. převážně horníků zaměstnaných u dolů Gabriela a Hohenegger, jelikož se oba doly nacházely nedaleko kolonie. Jáma Gabriela byla orientována na severovýchod od kolonie. S jejím hloubením se začalo již v roce 1852, vlastní těžba pak byla zahájena v roce 1854. Tak jako na jiných místech, i tuto jámu postihla důlní neštěstí, největší v dubnu roku 1924, kdy zastihla jámu série výbuchů, které poškodily mimo jiné těžní věž, což ji vyřadilo na dva roky z provozu. Velká část obyvatel kolonie byla zaměstnána rovněž při jámě Hohenegger, s jejímž hloubením bylo započato v roce 1883, vlastní těžba začala v roce 1889. Další možnost obživy pak nabízela nedaleká cihelna situovaná východně od kolonie a konečně též na jihu jáma Barbora.

Stavební vývoj a standard bydlení

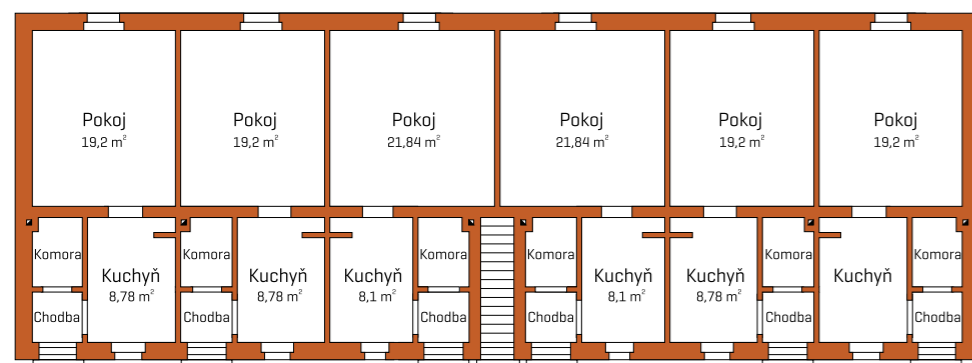
Výstavba kolonie probíhala postupně od osmdesátých let 19. století do počátku 20. století, přičemž v literatuře se uvádí, že Rajkova kolonie byla vystavěna v letech 1884–1903. To by přibližně odpovídalo údajům o roce výstavby, které byly u některých domů z kolonie uvedeny v příslušných demoličních spisech: např. u domu s čp. 194 je uváděn rok stavby 1882, u čp. 639 – 1894, u čp. 682 – 1897, u čp. 713 – 1900, u čp. 798 – 1903. Do roku 1903 tak bylo postaveno kolem 53 domů. K nim je třeba ještě připočítat dalších sedm objektů s čp. 1418, 1428–1433, které byly dostavěny až v roce 1925 a dotvořily tak souvislý pás zástavby dělnických domů tvořících kolonii. Lze tedy konstatovat, že celkem bylo v kolonii vystavěno šedesát obytných domů.

Pokud se zaměříme na standard bydlení v kolonii, můžeme rozlišit dva, resp. tři základní stavební typy dělnických domů. Jednalo se vždy o přízemní zděné budovy s taškovou střechou, řadového seskupení. Podle počtu bytů, které byly situovány vedle sebe, můžeme rozlišit domy se čtyřmi a s šesti byty. Domy se čtyřmi byty se skládaly z jednoho pokoje, kuchyně a komory [jednalo se o domy s čp. 157–168, 189–195, 212–217, 638, 792–795, 798–800 a 801–808]. Ke každému bytu byl pak vždy ještě přidělen jeden venkovní chlév a kůlna [u čp. 157–168, 189–195]. Novější domy [zbylá čísla popisná] byly kromě toho též podsklepeny. Druhým typem domů stavěných v kolonii byly domy se šesti byty, které se skládaly z pokoje a kuchyně [domy s čp. 639–640, 681–683, 796–797, 1418, 1428–1433], resp. z pokoje, komory a kuchyně [domy čp. 713–714, 738–739]. Ke každému bytu pak náležel sklep, chlév a kůlna [s výjimkou domů čp. 1418, 1428–1433, u kterých byly pouze dvě společné komory na dům]. Kromě výše uvedených domů se čtyřmi a šesti bytovými jednotkami byly v rámci kolonie postaveny také dvě budovy s osmi byty [čp. 428 a 429]. Tyto objekty byly taktéž přízemní, zděné, avšak s lepenkovou střechou. Každý byt měl jen jeden pokoj a kuchyň a byl k němu vždy přidělen jeden chlév, sklep a kůlna. Domy byly také vybaveny prádelnou. Přesnější představu o tom, jak tyto obytné budovy vypadaly, dotváří jejich dochované stavební plány a nákresy, u kterých je dobře patrná dispozice i celkové rozměry.

↑
Stavební plán typu domů (např. čp. 713, 714), které v letech 1900–1903 nechala v Rajkově kolonii postavit Těšínská komora. (SOKA Karviná)

↑
Půdorys přízemí šestibytového domu čp. 713 (SOKA Karviná)

Kupříkladu domy s čp. 681, 682, 713, 714, 738, 739 tvořilo šest bytových jednotek, jež na délku měřily 26,75 m, na šířku pak 9,50 m. Pokud jde o rozměry místností v bytech, pak hlavní pokoj měl rozměry 4 × 4,8 m, resp. též 4,5 × 4,8 m, kuchyň 2,46 × 3 m, přičemž světlá výška místností byla 2,88 m, navíc zde byla také malá komora. Každý byt měl dvě okna – jedno v kuchyni, která se nacházela při čelní straně domu vedle vstupních dveří do chodbičky bytu, druhé okno bylo na opačné straně domu a osvětlovalo vlastní pokoj. Dům měl čtyři komíny, z nichž prostřední dva sloužily k odvodu spalin z kamen vždy ze dvou sousedních bytů. Na čelní straně domu bylo šest dveří pro přístup do bytů, přičemž ve střední části domu byly umístěny troje dveře vedle sebe, z nichž ty prostřední sloužily ke vstupu na schodiště vedoucí na půdu. Z plánu pro obytné domy se čtyřmi bytovými jednotkami [v našem případě pro čp. 798, 799, 800] pak zjišťujeme, že tyto objekty měřily na délku 19,44 m, na šířku 9,80 m. Obývací pokoj měl rozměry 4,4 × 4,6 m, kuchyň 2,3 či 2,5 × 3 m, a rovněž zde byla komora. Každý byt pak měl tři okna, a to jedno v kuchyni, která se nacházela při čelní straně domu vedle vstupních dveří do chodbičky bytu, a dvě okna na opačné straně domu, kam byl situován vlastní obývací pokoj. Dům měl čtyři komíny a na čelní straně domu se nacházely čtyři dveře pro přístup do chodbičky bytu, z níž se vstupovalo do kuchyně, komory a k úzkému schodišti vedoucímu na půdu.

Stavební vývoj Rajkovy kolonie

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m²]	Rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
157	asi 1880	dělnický	80. léta 20. století	27,1–27,7	4	33
158	asi 1880	dělnický	80. léta 20. století	27,1–27,7	4	24
159	asi 1880	dělnický	80. léta 20. století	27,1–27,7	4	27
160	asi 1880	dělnický	80. léta 20. století	27,1–27,7	4	32
161	1880	dělnický	1988	27,1–27,7	4	20
162	v letech 1880–1882	dělnický	1982	27,1–27,7	4	33
163	v letech 1880–1882	dělnický	1985	27,1–27,7	4	22

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m ²]	Rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
165	v letech 1880–1882	dělnický	1981	27,1–27,7	4	26
166	v letech 1880–1882	dělnický	80. léta 20. století	27,1–27,7	4	20
167	v letech 1880–1882	dělnický	1977	27,1–27,7	4	22
168	v letech 1880–1882	dělnický	1981	27,1–27,7	4	34
189	v letech 1880–1882	dělnický	1984	27,1–27,7	4	22
190	v letech 1880–1882	dělnický	1983	27,1–27,7	4	26
191	v letech 1880–1882	dělnický	1983	27,1–27,7	4	15
192	v letech 1880–1882	dělnický	1984	27,1–27,7	4	18
194	1882	dělnický	1990	27,1–27,7	4	18
195	v letech 1882–1894	dělnický	2003	27,1–27,7	4	22
212	v letech 1882–1894	dělnický	1979	27,1–27,7	4	26
213	v letech 1882–1894	dělnický	1976	27,1–27,7	4	27
214	v letech 1882–1894	dělnický	1989	27,1–27,7	4	25
215	v letech 1882–1894	dělnický	1989	27,1–27,7	4	29
216	v letech 1882–1894	dělnický	1977	27,1–27,7	4	28
217	v letech 1882–1894	dělnický	1983	27,1–27,7	4	25
428	v letech 1882–1894	dělnický	1982	-	8	37
429	v letech 1882–1894	dělnický	1980	-	8	39
638	v letech 1882–1894	dělnický	2000	27,1–27,7	4	26
639	1894	dělnický	1990	26,6–29,0	6	30
640	1894	dělnický	1983	26,6–29,0	6	30
681	1895	dělnický	1986	26,6–29,0	6	27
683	1897	dělnický	1983	26,6–29,0	6	-

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytů [v m ²]	Rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
714	1900	dělnický	1990	26,6–29,0	6	27
738	v letech 1900–1903	dělnický	1985	26,6–29,0	6	26
739	v letech 1900–1903	dělnický	1990	26,6–29,0	6	33
792	v letech 1900–1903	dělnický	1974	27,1–27,7	4	27
793	v letech 1900–1903	dělnický	1990	27,1–27,7	4	39
794	v letech 1900–1903	dělnický	1990	27,1–27,7	4	24
795	v letech 1900–1903	dělnický	2003	27,1–27,7	4	26
796	v letech 1900–1903	dělnický	80.–90. léta 20. století	26,6–29,0	6	44
797	v letech 1900–1903	dělnický	80.–90. léta 20. století	26,6–29,0	6	33
798	1903	dělnický	1989	27,1–27,7	4	20
799	1903	dělnický	1989	27,1–27,7	4	27
800	1903	dělnický	1985	27,1–27,7	4	27
801	1903	dělnický	1990	27,1–27,7	4	26
802	1903	dělnický	2003	27,1–27,7	4	23
803	1903	dělnický	1991	27,1–27,7	4	29
804	1903	dělnický	2003	27,1–27,7	4	27
805	1903	dělnický	2005	27,1–27,7	4	25
806	1903	dělnický	1991	27,1–27,7	4	29
807	1903	dělnický	1992	27,1–27,7	4	24
808	1903	dělnický	1975	27,1–27,7	4	31
1418	asi 1925	dělnický	2001	26,6–29,0	6	-
1428	1925	dělnický	1992	26,6–29,0	6	-
1429	1925	dělnický	1992	26,6–29,0	6	-
1430	1925	dělnický	2000	26,6–29,0	6	-
1431	1925	dělnický	1999	26,6–29,0	6	-
1432	1925	dělnický	1989	26,6–29,0	6	-
1433	1925	dělnický	1998	26,6–29,0	6	-
celkem					284	1 402

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

Zhoršující se stav obytných domů kolonie v období po druhé světové válce způsobený důlní činností vedl nevyhnutelně k jejich postupnému vynucenému vystěhování a demolici. První větší vlna demolice nastala v sedmdesátých letech, kdy mezi roky 1974–1979 bylo zbouráno asi šest domů [s čp. 167, 212, 213, 216, 792, 808]. Především však v průběhu osmdesátých let bylo v důsledku kritického stavu objektů přikročeno k poměrně rychlému vystěhování velké části obyvatel kolonie a k následné demolici takřka 23 obytných domů [s čp. 161, 162, 163, 165, 168, 189, 190, 191, 192, 214, 215, 217, 428, 429, 638, 640, 681, 682, 738, 798, 799, 800, 1432]. V jakém stavu se asi tehdy nacházely dělnické domy v kolonii, můžeme doložit kupříkladu na domě čp. 161. Na závadný stav obytného domu tehdy upozornil vlastník objektu, podnik Ostravsko-karvinský revír – Správa sídlišť, podáním z 11. prosince 1986, které adresoval Městskému národnímu výboru v Karviné. Uvádí se v něm, že poškození bylo způsobeno důlní činností dolu 1. máj. Samotný objekt byl „denivelován“ a prostoupen četnými trhlinami, ve sklepních prostorách se zdržovala voda následkem vadné kanalizace, která podmáčela základové a soklové zdivo, v bytech byl cítit zápach ztuchliny a okení a dveřní otvory byly zkřížené. Dále bylo zmíněno, že ze čtyř bytových jednotek byla v té době obydlená pouze jedna, zbývající partaje již byly vystěhovány. Odbor územního plánování a architektury pak v průběhu řízení a při místním šetření v lednu roku 1987 potvrdil havarijný stav domu, přičemž zjistil, že během posledních pěti let došlo následkem důlní činnosti k jeho poklesu o 57 cm a do roku 1990 se očekával pokles o dalších 120 cm. Následkem tohoto pohybu bylo narušeno obvodové i vnitřní zdivo trhlinami, které se vyskytovaly jak ve spojích, tak i v ploše zdiva, zejména pak v komínech. Základové i nadzemní zdivo bylo dále zavlhlé, napadené plísní a houbou. Jelikož jakékoliv opravy se jevily jako nehopodárné a vzhledem k tomu, že objekt ohrožoval život i zdraví uživatelů, nařídil úřad v rozhodnutí z 2. března 1987 stavbu odstranit s tím, že vlastní demoliční práce musí být ukončeny do 31. března 1988.

Také po roce 1989 bylo nevyhnutelné postupovat v sanaci území poznamenaném důlními vlivy. V první fázi v letech 1990–1992 bylo srovnáno se zemí asi třináct domů [jednalo se o domy s čp. 194, 639, 713, 714, 739, 793, 794, 801, 803, 806, 807, 1428, 1429] a v druhé fázi, která proběhla v letech 1998–2005, pak bylo demolováno ještě dalších deset domů [s čp. 195, 638, 1418, 1430, 1431, 1433, 795, 802, 804, 805].

Charakteristika populačních poměrů

Pro účely podchycení demografických struktur sledované kolonie bylo nezbytné vycházet ze sčítacích operátů, v našem případě z roku 1921, které poskytly cenné údaje o populační skladbě obyvatel kolonie a poukázaly na některá dílčí specifika. Pokud vyjdeme z úhrnných čísel, žilo v kolonii v roce 1921 okolo 1 402 obyvatel, kteří obývali 53 dělnických domů. Do uvedeného souhrnného počtu však nebylo možné zařadit obyvatele zbylých sedmi objektů s čp. 1418, 1428–1432, 1433, dostavěných v roce 1925, a proto nejsou ve sčítacích operátech podchyceni.

Sčítací operáty z roku 1921 evidovaly údaje týkající se teritoriálního původu obyvatelstva. Uváděno bylo místo rodiště [země a okres] a dále místo domovského práva [rovněž dle země a okresu]. Je příznačné, že převažovaly osoby, které uvedly jako okres svého narození Fryštát [1 109 osob], přičemž většinu z nich tvořily osoby přímo narozené v obcích sčítání, tedy v Karviné či Starém Městě. Asi 94 osob uvedlo okres narození Těšín a 35 Bílsko [a dále bychom zde našli také zastoupení z okresu Skočov [čtrnáct], Bohumín [jedenáct], Jablunkov [jedenáct], Strumeň [deset], Frýdek [devět] či Opava [tři]. Pokud jde o rodnou zemi, největší část obyvatel kolonie pocházela z bývalého Rakouského Slezska, a to 1 308 obyvatel. O poznání méně pak byla zastoupena skupina obyvatel narozených v Haliči [46] a na Moravě [šestnáct], z ostatních zemí, jež jako své rodiště uvedlo pouze pár osob, je možné zmínit kupříkladu Čechy [tři], Dolní Rakousko [dva], ale třeba také Rusko [jedna]. Podobně tomu bylo také v případě domovské příslušnosti, kde znatelně převažoval počet osob majících domovské právo v okrese Fryštát [1 053 osob], který následovaly okresy Těšín [149 osob], Bílsko [43] či Jablunkov [šestnáct]. Zajímavostí je zastoupení okresů Krakov [osm], Holešov [šest] a u jednotlivců pak uvedené domovské právo v okrese Karlovy Vary, Moravská Třebová, Prostějov, Valašské Meziříčí nebo též Lvov, a dokonce Makarská [Jugoslávie]. Jako země domovského práva logicky převažovalo Slezsko [1 279 osob], Halič [41], Morava [24].

Teritoriální původ obyvatel Rajkovy kolonie v roce 1921

Země	Muži		Ženy		Celkem	
	absolutně	relativně	absolutně	relativně	absolutně	relativně
Rakouské Slezsko	657	92,15 %	655	96,75 %	1 312	94,39 %
- Těšínské Slezsko	657	92,15 %	655	96,75 %	1 312	94,39 %
- Fryštát [soudní okres] ¹	547	76,72 %	562	83,01 %	1 109	79,78 %
- Karviná [obec]	379	53,16 %	375	55,39 %	754	54,24 %
Čechy	1	0,14 %	2	0,30 %	3	0,22 %
Morava	12	1,68 %	4	0,59 %	16	1,15 %
Halič	33	4,63 %	13	1,92 %	46	3,31 %
Rakousko [Dolní, Horní, Tyrolsko atd.]	1	0,14 %	3	0,44 %	4	0,29 %
Uhry	1	0,14 %	-	-	1	0,07 %
- Horní Uhry [Slovensko]	1	0,14 %	-	-	1	0,07 %
Rusko	1	0,14 %	-	-	1	0,07 %
Německo	7	0,98 %	5	0,74 %	12	0,86 %
- Pruské Slezsko	7	0,98 %	5	0,74 %	12	0,86 %
celkem	713	100,00 %	677	100,00 %	1 390	100,00 %

V kolonii žilo celkem 1 402 osob, ale jen u 1 390 se podařilo získat zkoumané údaje.

1) Do obvodu soudního okresu Fryštát spadaly obce Albrechtice, Darkov, Dětmarovice, Dolní Suchá, Doubrava, Fryštát, Horní Suchá, Kačice [Kaczyce, Polsko], Karviná, Lazy, Louky, Malé Kunčice [Kończyce Małe, Polsko], Marklovice [Dolní Marklovice, Česko, Marklowice Górne, Polsko], Orlová, Petrovice, Poruba, Prostřední Suchá, Prstná, Ráj, Staré Město, Stonava, Velké Kunčice [Kończyce Wielkie, Polsko], Závada a Žibřidovice [Zebrzydowice, Polsko].

Ve sledované kolonii byl vyrovnaný poměr v zastoupení pohlaví, počet mužů činil 717 a žen 685. Pokud jde o rodinný stav u osob starších patnácti let, zjišťujeme, že v kolonii žilo přes 228 ženatých mužů a 234 vdaných žen, tedy ve stavu manželském se nacházelo 462 osob. Dále evidujeme 44 vdov a devět vdovců a 887 svobodných jedinců [z toho 473 mužů a 414 žen], přičemž ve skupině osob starších patnácti let se jednalo o 330 svobodných jedinců [z toho 199 mužů a 131 žen]. Zajímavé údaje přináší také rozdělení populace kolonie do skupin podle věku. Děti mladší patnácti let tvořily dosti početnou skupinu [celkem 554 osob]. V reprodukčním věku [tedy 15–49 let] se v roce 1921 nacházelo 726 osob [z toho 382 mužů a 344 žen] a konečně v postreprodukčním věku [padesát a více let] to bylo 118 osob [z toho 53 mužů a 65 žen]. Je tedy patrné, že se jednalo o progresivní typ věkové struktury, kdy značně převažovala dětská složka nad postreprodukční.

Struktura populace Rajkovy kolonie podle věkových skupin v roce 1921

Věk	Muži		Ženy		Celkem	
	absolutně	relativně	absolutně	relativně	absolutně	relativně
0–14	281	39,20 %	276	40,30 %	557	39,70 %
15–49	383	53,40 %	344	50,20 %	727	51,90 %
50+	53	7,40 %	65	9,50 %	118	8,40 %
celkem	717	100,00 %	685	100,00 %	1 402	100,00 %

Vycházíme-li z údajů, které byly uvedeny ve sčítacích operátech z roku 1921, hlásila se drtivá většina obyvatel k národnosti polské [990 osob], dále následovala početná skupina národnostně nevyhraněných Šlonzáků [262 osob]. Národnost českou, resp. tehdy uváděnou československou nalezneme u 75 osob a zastoupeno bylo rovněž 38 osob hlásících se k německé národnosti, resp. tedy k německé obcovací řeči. Z ostatních národností bychom v naší kolonii našli ještě šestnáct osob uvádějících národnost ruskou a devět slovenskou. Z hlediska úrovně gramotnosti populace v kolonii je zjevné, že v roce 1921 zde žijící dospělé osoby vykazovaly prakticky ve všech případech plnou gramotnost, tedy schopnost čtení i psaní. Pouze u jedenácti osob bylo uvedeno, že ovládají pouze čtení, a u 163 osob potřebné údaje chyběly. V otázce náboženství zcela převažovali římskokatolíci [1 214 osob], které doplňovalo 97 osob, které se hlásily k evangelickému augsburskému vyznání, resp. 59 ostatních evangelíků. U třinácti osob bylo ve sčítacích operátech uvedeno řecko-katolické vyznání a u sedmi osob, že jsou bez vyznání.

Populace Rajkovy kolonie podle národnosti v roce 1921

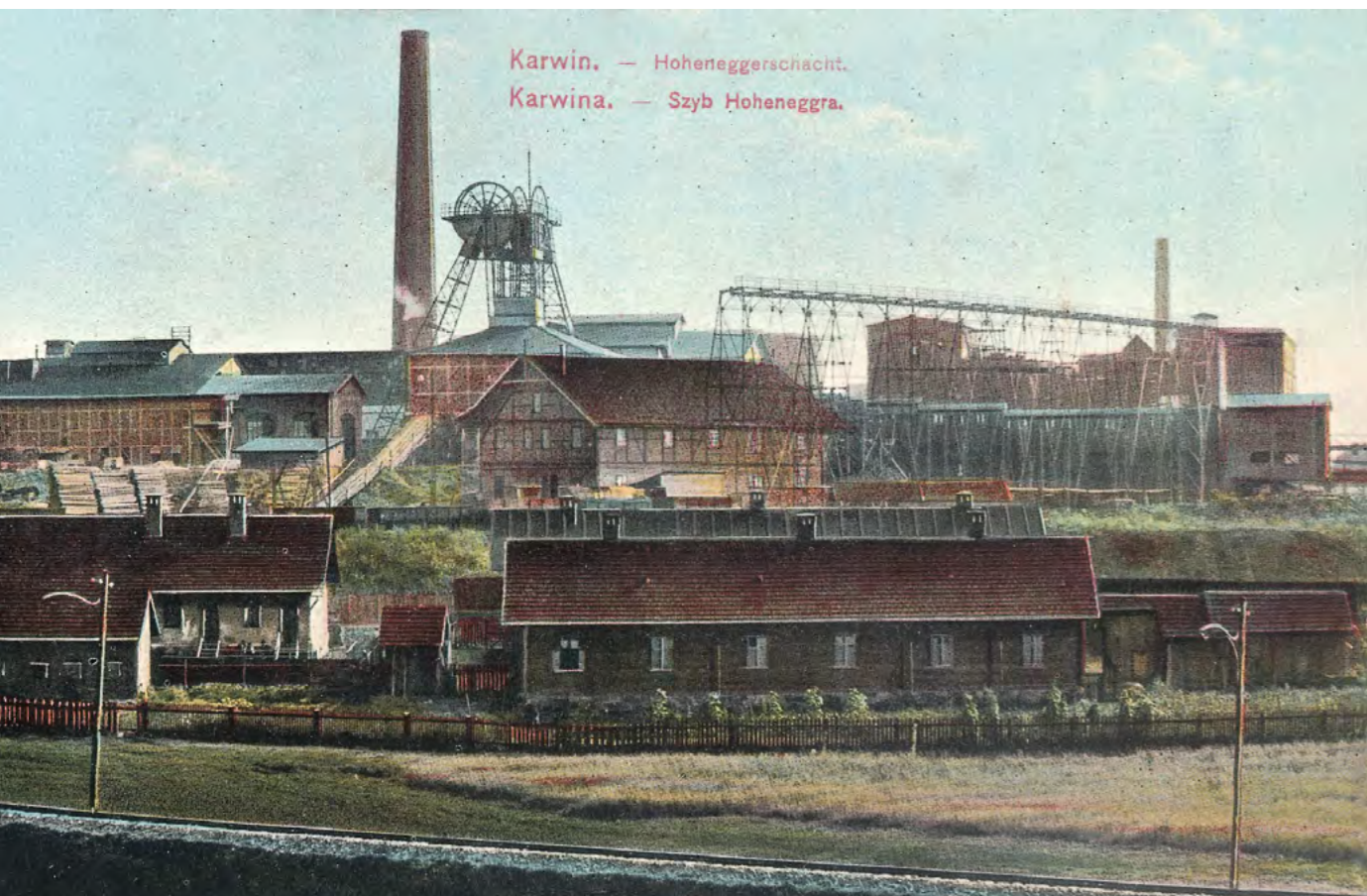
Národnost	absolutně	relativně
polská	990	70,61 %
šlonzácká	262	18,69 %
česká	75	5,35 %
německá	38	2,71 %
ruská	16	1,14 %
slovenská	9	0,64 %
neuvedeno	12	0,86 %
celkem	1 402	100,00 %

Struktura obyvatel Rajkovy kolonie podle náboženského vyznání v roce 1921

Náboženské vyznání		
římskokatolické	1 214	87,34 %
evangelické	156	11,22 %
pravoslavné	13	0,94 %
bez vyznání	7	0,50 %
celkem	1 390	100,00 %

V roce 1921 v kolonii žilo okolo 450 ekonomicky aktivních osob, což činilo asi 32 % z celkového počtu obyvatel kolonie, kromě nich bylo ve sčítacích operátech zaznamenáno, že dalších přibližně 272 žen pracovalo jako hospodyně v domácnosti, devatenáct osob uvedlo, že pobírá penzi a konečně zde nalézáme asi u 173 osob informaci o tom, že jsou žáky školy nebo učni.

↓
Kolorovaná pohlednice z roku 1911 zobrazující důl Hohenegger (SOkA Karviná)

↑
Koksovna dolu Hohenegger na fotografii z meziválečného období (SOkA Karviná)

Jelikož byla sledovaná kolonie určena především zaměstnancům Báňské a hutní společnosti, resp. dolů Gabriela a Hohenegger, nepřekvapí, že zde pracovala většina ekonomicky aktivních obyvatel (především tedy mužů), přičemž v případě dolu Gabriela to bylo 128 osob a u dolu Hohenegger 250 osob. Kromě toho uvedlo šestnáct osob zaměstnání na dole Barbora a dvě osoby na jámě Františka. Převážná část obyvatel kolonie tak našla obživu v odvětví hornictví a koksárenství, podíl zde zaměstnaných činil zhruba okolo 75 % ze všech ekonomicky aktivních osob. Ve sčítacích operátech pak byly často uvedeny také jednotlivé pracovní pozice, např. zde mělo být okolo 137 horníků, 44 koksářů, 24 táčníků, devatenáct nakladačů, devatenáct vozačů, ale třeba také dva lampáři a jeden „steiger“.

Početně mnohem méně výrazná skupina obyvatel kolonie pak pracovala ve službách, v úřadech či řemeslných dílnách. V kolonii nalezneme jednoho blíže nespécifikovaného úředníka z jámy Hohenegger, jednoho kancelářského sluhu a jednoho sekretáře, dva kupecké příručí a jednu majitelku obchodu. Dále se zde objevuje pět posluhovaček a třeba také porodní bába. Za zmínku rovněž stojí sedm osob, které si vydělávaly na živobytí u dráhy [a to u dráhy Košicko-bohumínské a Slezské zemské dráhy]. Zajímavostí může být přítomnost jednoho automontéra a v řemesle našlo uplatnění také několik zámečníků, kovářů, zedníků či tesařů.

Občanská vybavenost a okolí kolonie

Významnou úlohu v každé kolonii zastávala nezbytná občanská vybavenost, která zajišťovala pokrytí různorodých potřeb obyvatel. Tvořily ji jak malé živnosti, kupříkladu pekárny, koloniály či hostince, tak také některé veřejné instituce zdravotnické, spolkové a školské. V případě sledované kolonie dolů Gabriela a Hohenegger se převážná část menších živností nacházela podél ulice U Barbory [resp. Česká], jež tvořila západní hranici kolonie, a dále pak v ulici Svatopluka Čecha, která se na ni přibližně uprostřed napojovala, a v neposlední řadě nalezneme některé také v jižní části kolonie na dohled od jámy Barbora. Mezi živnostmi, které zásobovaly potravinami jak obyvatele Rajkovy kolonie, tak širší okolí, patřily zejména pekařství Ferdynand Žarnowski [dům čp. 415] a pekařství Maxmilián Seibert [čp. 1115], které doplňovalo řeznictví Folwarczny [čp. 869]. Širší nabídku zboží pak nabízely potraviny Adolf Mackowski [čp. 747] či potraviny Bielesz [čp. 403] a rovněž poněkud dále, na konci ulice Svatopluka Čecha, se nacházel Obchod se smíšeným zbožím Antonín Stryž [čp. 716]. Z ostatních živností, které nabízely své služby, lze uvést kadeřnictví Josefa Lipky, půjčovnu jízdních kol Topiarz [čp. 404] a v oblasti odívání zde působilo krejčovství Karel Peschke [čp. 444] a o něco vzdálenější Krejčovství Miroslav Obořil [čp. 677/241].

Neméně důležitou roli v životě obyvatel kolonie pak sehrávaly místní hostince či restaurační zařízení, které poskytovaly prostor nejen k zábavě, ale sloužily též k nezbytnému sdružování dělníků a přispěly také k utváření svébytného kulturního prostředí kolonie. V okolí Rajkovy kolonie se nacházely hned čtyři takové podniky, a to pohostinství Kunz, dále restaurace Pinkus Reich [čp. 657], restaurace Doležal [čp. 671] a Ručka [čp. 459]. Posledně jmenovaný hostinec se stal v roce 1906 sídlem spolku *Katolické Stowarzyszenie Gorników* [Spolek katolických

→
Dům oddechu (bývalá restaurace U Ručky) byl do roku 2011 sídlem Kroužku krojovaných horníků Gabriela. (Klub krojovaných horníků Gabriela, 2009)

→
Pohlednice Dělnického domu u Rajkovy kolonie (Muzeum Těšínska)

horníků]. Spolek existující dnes pod názvem Kroužek krojovaných horníků Gabriela využíval budovu bývalé restaurace U Ručky až do roku 2011, načež se přestěhoval do nových prostor poblíž centrály Regionální knihovny v Karviné-Mizerově.

Kromě již zmíněných hostinců však poskytoval pro spolkovou a jinou činnost též Dělnický dům, jenž sloužil jako spolkový dům potravinářů pro řemeslníky a dělníky [čp. 53].

Přímo u severní části kolonie se pak nacházel Báňský inspektorát Báňské a hutní akciové společnosti [čp. 211] a o něco dále u severovýchodního cípu kolonie při ulici Frýdecké pak byla zřízena pro děti dělníků Klášterní mateřská škola Báňské a hutní společnosti, kterou vedly sestry řádu sv. Karla Boromejského [čp. 669].¹ Větší děti z kolonie pak mohly docházet do dvou škol nacházejících se ve vzdálenější ulici Havlíčkově [na kterou se napojovala již zmíněná ulice Svatopluka Čecha]. V roce 1912 zde byla vystavěna Druhá česká obecná škola na Hoheneggeru [čp. 1272] a rovněž Česká pomocná škola [čp. 857].

V případě úrazu či nemoci dělníků a jejich rodin zajišťovala nezbytnou lékařskou pomoc a hospitalizaci závodní nemocnice obou karvinských těžařstev [budovy s čp. 1001, 1475, 794], která byla vybudována v roce 1897 právě v blízkosti Rajkovy kolonie. Hned vedle nemocnice stála také vila známého primáře MUDr. Bayera [čp. 1401]. Léčiva nabízela Nová lékárna Václavík [čp. 1586] v ulici Svatopluka Čecha. Z dalších menších objektů, které se nacházely v kolonii, je možné ještě zmínit kapli, márnici a dva kříže, jeden dřevěný na Křístkovce a kříž ze železa a kamene u závodní nemocnice z roku 1874 [dnes tento kříž stojí naproti vstupu do kostela Povýšení sv. Kříže v Karviné-Fryštátě].

¹ Více ke klášterní mateřské škole viz kapitola Kolonie U Závodní nemocnice Báňské a hutní společnosti.

↑
Litínový kříž s novogotickým podstavcem, který nechala vyhotovit v roce 1874 obec Karviná, původně stával u Rajkovy kolonie naproti závodní nemocnici. V důsledku důlních vlivů vedoucích k postupnému zániku zástavby Rajkovy kolonie byl samotný kříž přemístěn ke kostelu Povýšení sv. Kříže v Karviné-Fryštátě. (foto Radim Kravčík, 2018)

Exkurz – Tábor nucených prací pro Židy a sovětské válečné zajatce u Rajkovy kolonie

V důsledku nedostatku pracovních sil v období nacistické okupace došlo v karvinském revíru k nucenému pracovnímu nasazení Židů, ze začátku pro zdejší výstavbu elektrárny společnosti Berghütte Karwin-Trynietz u šachty Barbora [tato společnost byla součástí nově utvořeného holdingu Berg- und Hüttenwerksgeellschaft AG, který kromě jiných sdružoval také podniky bývalé Báňské a hutní společnosti]. První transport s 217 Židy dorazil do Karviné v dubnu roku 1943. Ti pak byli internováni do nově zřízeného tábora nucených prací pro Židy [ZALfJ], jenž se nacházel v tehdejší ulici Rudolfa Junga u dolu Barbora, tedy nedaleko od Rajkovy kolonie. V červnu téhož roku následoval další transport se 165 židovskými muži. Kapacita internačního tábora, který sestával z osmi dřevěných baráků, byla záhy zvýšena na 500 osob. Pro pracovní nasazení však nebyli využiti pouze Židé, v těsné blízkosti byl vybudován pracovní tábor pro sovětské válečné zajatce, kteří rovněž pracovali na výstavbě elektrárny, ale také třeba v uhelných dolech. Je zajímavé, že židovský internační tábor byl již v srpnu roku 1943 z blíže neurčených důvodů zrušen a vězni byli převedeni do jiných táborů nucených prací, přičemž chybějící pracovní síla byla nahrazena 400 válečnými zajatci ze Sovětského svazu. Tábor byl následně přestavěn a spravován wehrmachtem.

Osobnosti kolonie

Z významných osobností, které žily či působily v Rajkově kolonii, nelze opomenout malíře a sochaře Franciszka Świdera [27. ledna 1911 – 22. března 1997], který zde bydlel v domě s čp. 640. Narodil se v Karviné v rodině přistěhovalého polského dělníka pracujícího v koksovňě. V letech 1927–1932 studoval na Państwowej Szkole Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego v Krakově a dále pak na Akademii výtvarných umění v Praze [1933–1938]. Maloval zejména krajiny, veduty, zátiší i portréty, obzvláště se orientoval na etnografickou tematiku. Častým zdrojem námětů mu tak byla oblast Těšínských Beskyd, s oblibou maloval veduty pobeskydských městeček a čerpal též z lidového prostředí horalů. Spolu se svým přítelem a žákem Rudolfem Žebrokem namaloval nástěnné malby v hotelu Piast v Českém Těšíně s náměty lidových tanců, rovněž je autorem fresky Život dětí v základní škole v Horní Suché či vitráže v kině Radost v Havířově. Ze sochařské tvorby lze zmínit kupříkladu jeho Pomník obětem fašismu v Životicích, sochu hutníka v Třinci či dřevěné reliéfy křížové cesty v kostele v Těrlicku. Z dalších umělců

si pak zaslouží pozornost jeho již zmíněný přítel a žák Rudolf Žebrok [18. září 1915 – 18. ledna 1984], který až do roku 1934 pobýval v domě s čp. 808. Také on se narodil v Karviné, a to v rodině havíře, sám se pak vyučil pekařem. Pojetí jeho tvorby bylo ovlivněno zejména realismem. Kromě malování krajin, beskydských dřevěnic, děl s etnografickou tematikou a portrétů proslul také malbami interiérů kravinů [kupř. kresba Veterinář z roku 1950].

Zdroje

Archivní prameny

Archiv OKD, a. s., fond Báňská a hutní společnost – ředitelství, inv. č. 30, 31, karton č. 561

SOka Karviná, fond MNV Karviná, karton č. 9.

SOka Karviná, fond Magistrát města Karviná, kartony č. 43–46, 49, 145, 148, 149, 153, 154, 156, 157, 158, 166, 167.

Literatura

ADAM, Alfons, *Pracovní síly k pronájmu. Nasazení polských Židů v Karviné v roce 1943*, Paměť a dějiny, 2017, roč. 11, č. 2, s. 48–56.

DOKOUPIL, Lumír – MYŠKA, Milan – SVOBODA, Jiří a kol., *Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy, 2. díl [N–Ž]*, Ostrava 2005.

HAJZLEROVÁ, Irena – MATROSZOVÁ, Veronika, *Karviná*, Praha 2009.

HOLÝ, Petr, *Rudolf Žebrok*, Petrovice u Karviné 2002.

TÝŽ, *Franciszek Świder*, Karviná 1999.

MYSLIVEC, Theodor, *Bytová péče a jiná blahobytná zařízení ostravsko-karvinského revíru*, in: Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru, svazek IV, Moravská Ostrava 1929.

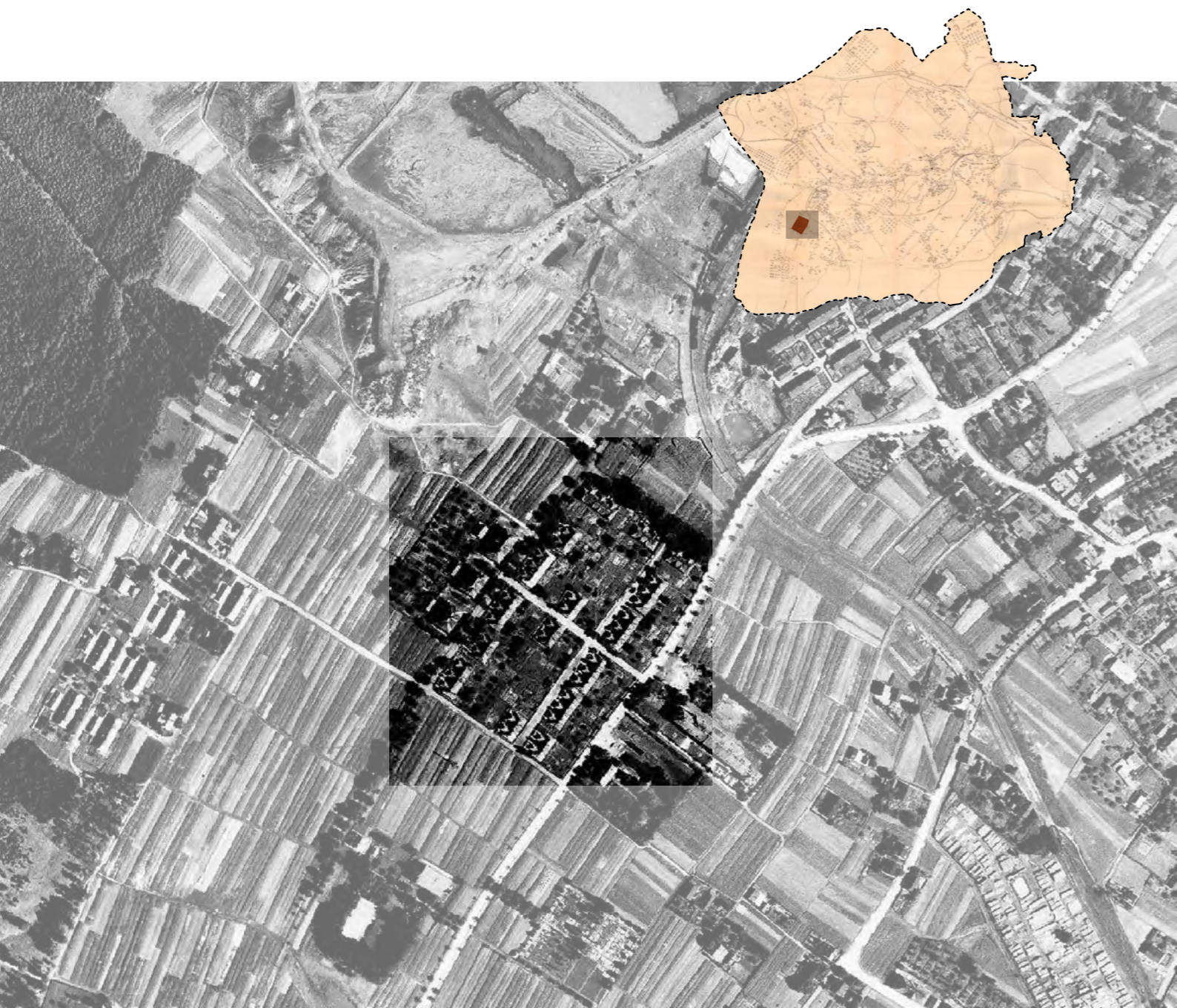
SOCHOR, František, *Vzpomínky na starou Karvinnou – O starej Karwinie wspomnienia*, Karviná 2001.

STOČES, Bohuslav, *Dvacet pět let Báňské a hutní společnosti*, Praha 1931.

ŠLACHTA, Fridolín, *Dějiny hornického města Karvinné*, Český Těšín 1937.

Kolonie Mexiko (Fornerůvka)

Martin Malinek

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

Základní prostorové informace

Dnes již zaniklá kolonie Mexiko [Fornerůvka, Fornerovka, Fornerova osada, polsky Fornerówka, německy Forner-Siedlung] se nacházela v jihozápadní části katastrálního území Karviná-Doly, jižně od montánní dráhy dolu Hohenegger [400 m] v místě, kde trať uhýbala obloukem směrem k dolu Barbora [600 m]. Na východní straně kolonii lemovala ulice Hoheneggerova [Dr. Josef Goebbels-Strasse, Partyzánská],¹ na západě sousedila zprvu s nepojmenovanou ulicí [Forner Weg, Heydukova].

Prolínání místních toponym, nejednotné vyznačování lokalit v kartografických materiálech a v neposlední řadě i omyly badatelů způsobují obtíže v přesném vymezení názvů teritoria a okolí kolonie. Pojem Fornerůvka vycházející ze jména majitele statku, na jehož území byl areál kolonie postaven, potvrdil nejdříve T. Myslivec [1929] a po něm F. Šlachta [1937]. Po výstavbě kolonie se mezi obyvateli vžil lidový název Mexiko [ve sčítacích operátech z roku 1930 psáno Meksyk], patrně zvolený kvůli dojmu moderního, neotřelého vzhledu kolonie, pocházejícího obrazně z Nového světa [J. Bílek]. S jiným významem se setkáváme v koloniích slezské části ostravské provenience, ať už muglinovské kolonie Mexiko pojmenované podle blízkého hostince, nebo pro odlehlost zvolený název dělnické kolonie Mexiko dolu Anselm. Bílek [a po něm Dombrovský] ve své studii pojem Fornerůvka použil pro označení kolonie o šestnácti domech mezi ulicí Lesní na západě a ulicí Heydukovou na východě. Ve vymezeném prostoru se ovšem prokazatelně nacházela pouze čtveřice domů přiléhající k báňské dráze podél konce Heydukovy ulice, z nichž jeden objekt byl patrně kdysi sídlem bývalého majitele statku. Mexiko zároveň Bílek označil jako Lesní kolonii jámy Hohenegger, v relevantních pramenech se ovšem s tímto pojmenováním neseťkáme. Lidový název Nový Jork měl pravděpodobně označovat nejen rozsáhlou dělnickou osadu v jihozápadním cípu Karviné, ale rovněž širší nerealizovaný urbanistický celek rozpínající se až do prostoru sledované kolonie, čemuž napovídá například označení měšťanské školy sousedící s kolonií Mexiko, známé jako škola „na Novém Jorku“. Podobně bylo v případech sčítacích archů úřednických domů čp. 1577, 1602 a 1603 užito označení Nový Jork, ačkoliv stavby těsně sousedily s kolonií Fornerůvka.

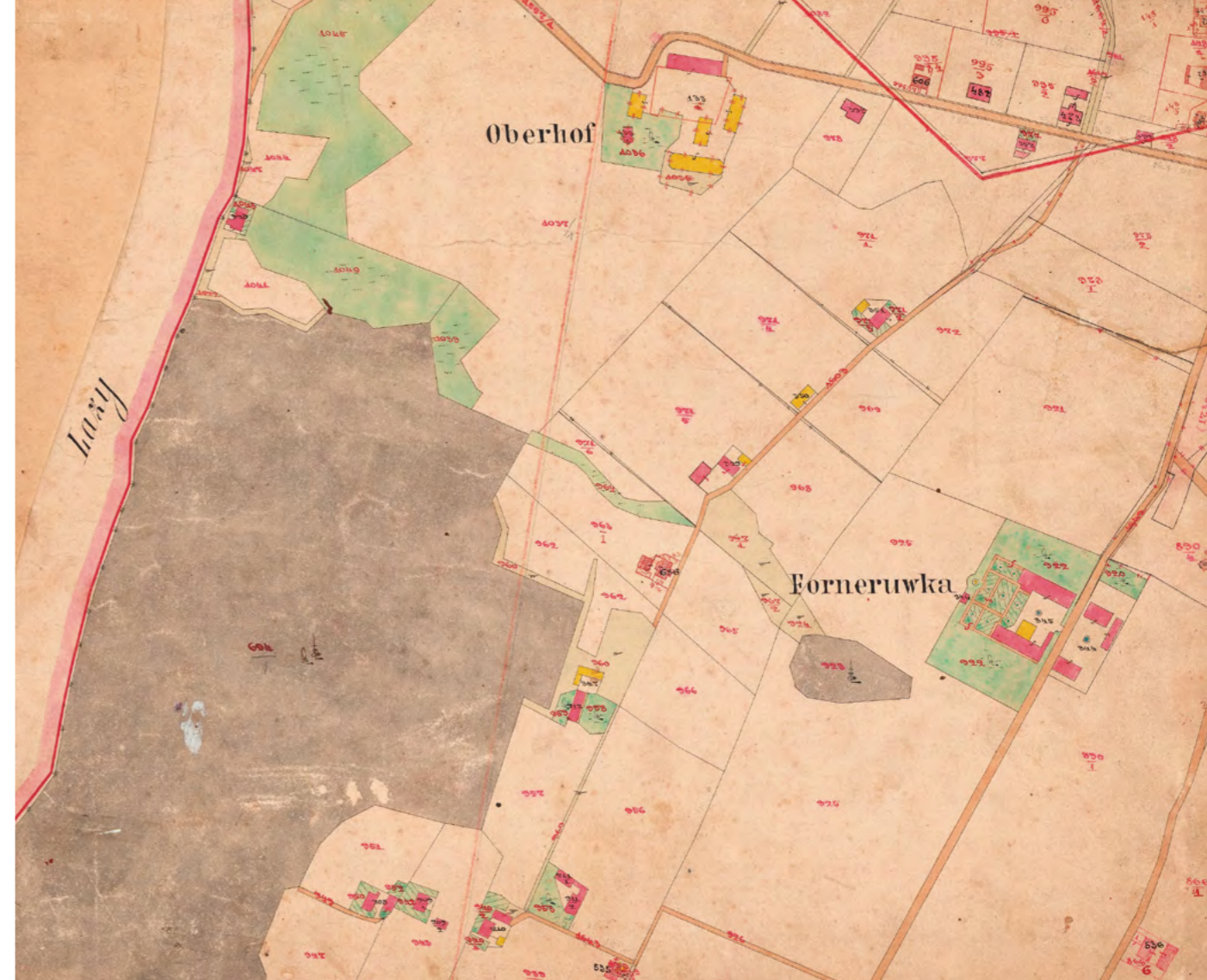
Podle poslední známé podoby funkční uliční sítě převzaly původně bezejmenné severní a jižní ulice uzavírající obdélný areál kolonie názvy ze sousedních Heydukovy a Partyzánské. Napříč kolonií procházela taktéž privátní svíslá a vodorovná ulice, která rozdělovala kolonii na symetrické poloviny narušené pouze severní linií domů, jež podélně přiléhaly k ulici. Zanikající podoba pozemní komunikace

¹ U prvorepublikového pojmenování ulic je v závorce uveden německý název platný v období druhé světové války a název zavedený po roce 1945.

← Kolonie Mexiko na dobové fotografii pořízené před rokem 1930 v blízkosti koloniálu Kotasových; v popředí šestibytové domy čp. 1374 a 1375, v pozadí trojice úřednických domů čp. 1577, 1602 a 1603 (reprodukce z knihy *Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru, I, Moravská Ostrava 1929*)

se překvapivě dochovala v základních konturách dodnes a zůstala posledním dědictvím teritoria kolonie. Krátká vzdálenost sledovaného dělnického sídliště od dolu Hohenegger zaručovala její dobré postavení v oblasti dopravní infrastruktury. Spojení s okolními obcemi zabezpečovala úzkokolejná dráha společnosti Místní dráhy Ostrava–Karviná, konkrétně její zastávka Jáma Hohenegger umístěná poblíž závodu, jejíž přímá vzdálenost od středu kolonie činila asi 700 m severovýchodním směrem. Podobu zastávky v šedesátých letech minulého století popsal K. Wiewiorka: „Nejbližší zastávka se jmenovala Tržiště, dnes by se nacházela poblíž kruhového objezdu. Tam byl oddechový park Pospěch a pod ním bylo skutečné tržiště, kde byly dvakrát do týdne trhy.“ Ze stanice mohli obyvatelé kolonie pokračovat buď směrem do Moravské Ostravy [50 min.], nebo na karvinské nádraží [11 min.] a odtud dále využívat dopravy regionálních a dálkových linek. Po přestavbě silnice II/474 v úseku Karviná-Doly – Horní Suchá a rozšíření autobusové dopravy v první polovině šedesátých let 20. století mohli obyvatelé kolonie využívat autobusové zastávky umístěné asi 300 m od firemního sídliště na křižovatce ulice Partyzánské a státní silnice. Současná zastávka Karviná, Doly, zast. Barbora zajišťuje pravidelný osobní tranzit na úseku Karviná-Fryštát – Havířov-Podlesí.

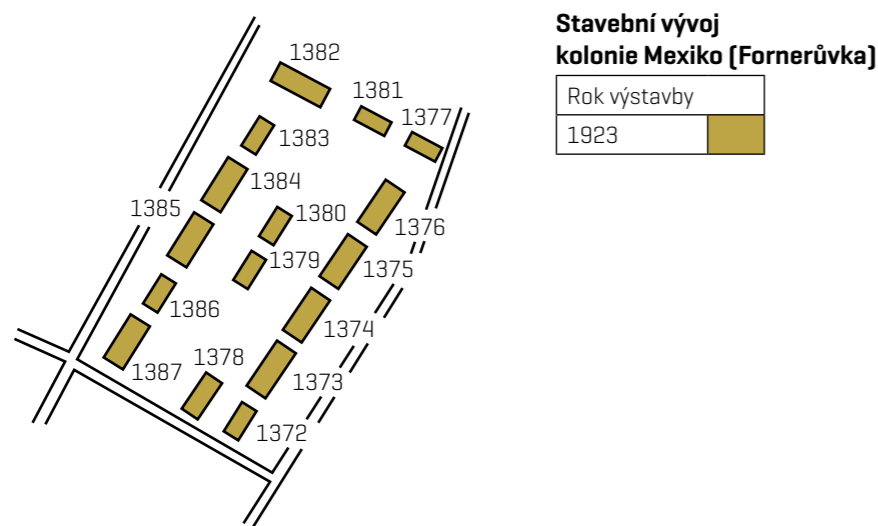

↑ Katastrální mapa Karviné z roku 1876 zobrazující usedlost Fornerůvka (Fornerovka), na jejíž polnostech vznikla kolonie Mexiko. (SOkA Karviná)

Naprostá většina ekonomicky aktivního obyvatelstva kolonie nalezla zaměstnání v místních černouhelných dolech Báňské a hutní společnosti, a tudíž docházela do zaměstnání v zásadě pěšky. Především pracovní příležitosti v dole Hohenegger a jeho koksově sloučené s dolem Barbora v roce 1951 do národního podniku Důl 1. máj, byly hlavní zdrojem obživy dělnických rodin kolonie Mexiko.

Stavební vývoj a standard bydlení

Chybějící písemné prameny ke stavebním povolením a kolaudačním výměrům částečně nahrazuje dokument Berní správy ve Fryštátu, která uvědomila v prosinci 1929 Báňskou a hutní společnost o dodatečném daňovém osvobození šestnácti novostaveb, jež byly dokončeny 1. října 1923. Pozdní podání, které bylo důvodem zkrácení daňových výhod v rozsahu i délce, vysvětlovalo ředitelství společnosti tím, že velkým rozmachem stavebního ruchu, stálými změnami v rozsáhlé administrativě, zejména fluktuací úřednictva a hlavně onemocněním a úmrtím dotyčného referenta bylo přehlédnuto a opomenuto včasné předložení žádosti. Otázkou zůstává, zdali dodatečné vystavení povolení pro stavbu a též povolení k užívání vydané v prosinci 1928 Městským úřadem v Karviné nahrazovaly původní dokumentaci nebo byly objekty postaveny bez úředního povolení. Podle originálních stavebních plánů z května 1921 projektoval stavby ostravský stavitel Franz Krömer, jehož jméno je spojeno s ostravskými závodními koloniemi [např. mariánskohorskou kolonií U Kostela, úřednickou kolonií dolu Ludvík v Radvanicích]. Novostavbám ležícím při Hoheneggerově ulici směrem od kolonie Nový Jork k jámě Hohenegger byla přidělena čp. 1372–1377, pro domy v obrácené řadě k privátní závodní cestě byla určena čp. 1382–1387, mezi objekty čp. 1372 a 1387 byl umístěn dům s čp. 1378. Domu ležícímu mezi čp. 1377 a 1382 bylo přiděleno konskripční číslo 1381, mezi stavby čp. 1374 a 1385 byl umístěn objekt čp. 1379 a konečně vedle něj ležel dům čp. 1380.

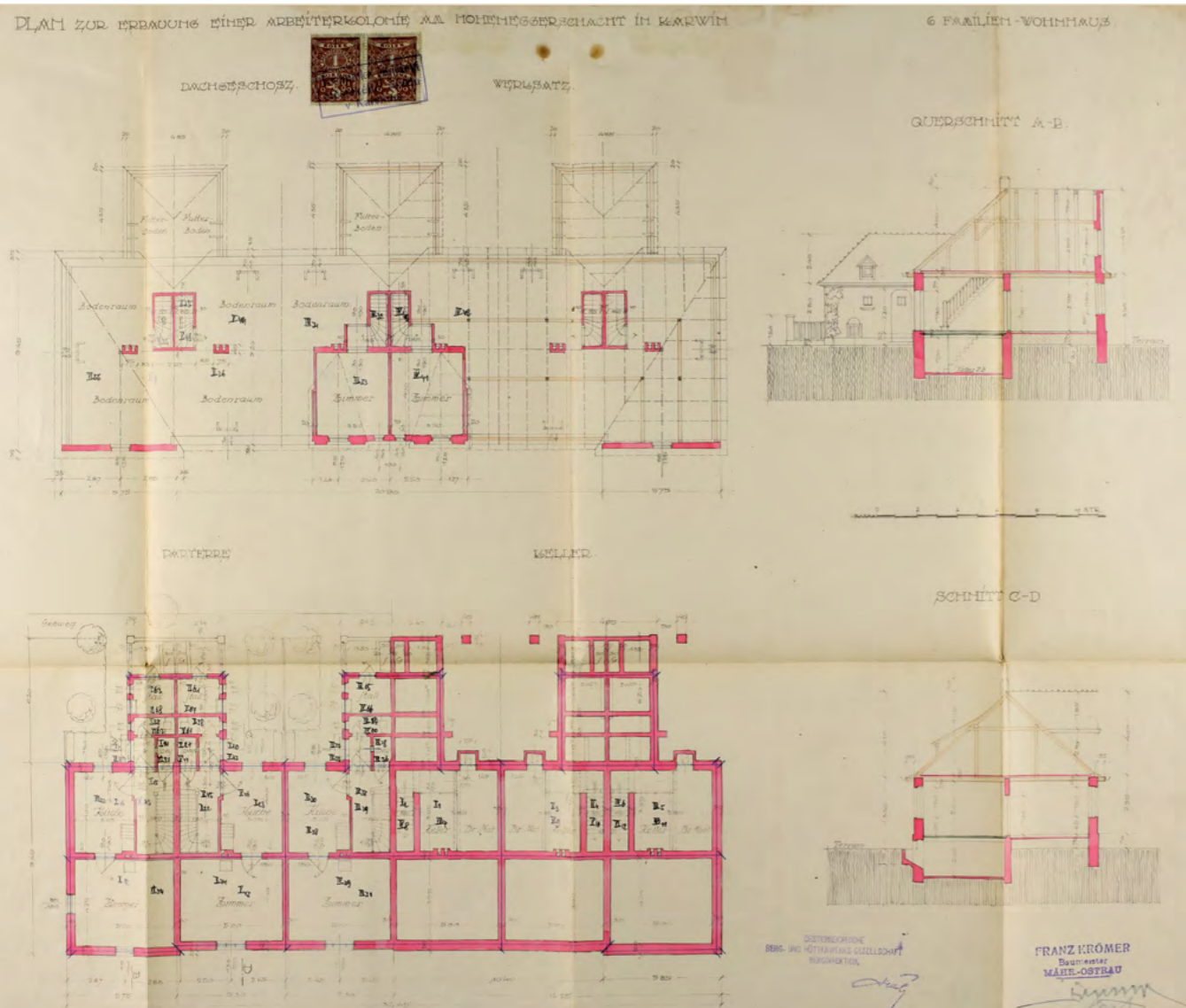

Stavební vývoj kolonie Mexiko

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytu [v m ²]	Rok 1930	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
1372	1923	dělnický	1993	32,2–46,2	4	16
1373	1923	dělnický	1964	32,2–46,2	6	32
1374	1923	dělnický	1995	32,2–46,2	6	31
1375	1923	dělnický	1997	32,2–46,2	6	28
1376	1923	dělnický	1994	32,2–46,2	6	32
1377	1923	dělnický	2000	32,2–46,2	4	15
1378	1923	dělnický	1995	32,2–46,2	4	18
1379	1923	dělnický	1995	32,2–46,2	4	15
1380	1923	dělnický	1994	32,2–46,2	4	21
1381	1923	dělnický	1993	32,2–46,2	4	19
1382	1923	dělnický	1993	32,2–46,2	6	32
1383	1923	dělnický	1993	32,2–46,2	4	19
1384	1923	dělnický	1994	32,2–46,2	6	30
1385	1923	dělnický	1993	32,2–46,2	6	29
1386	1923	dělnický	1994	32,2–46,2	4	13
1387	1923	dělnický	1994	32,2–46,2	6	29
celkem					80	379

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

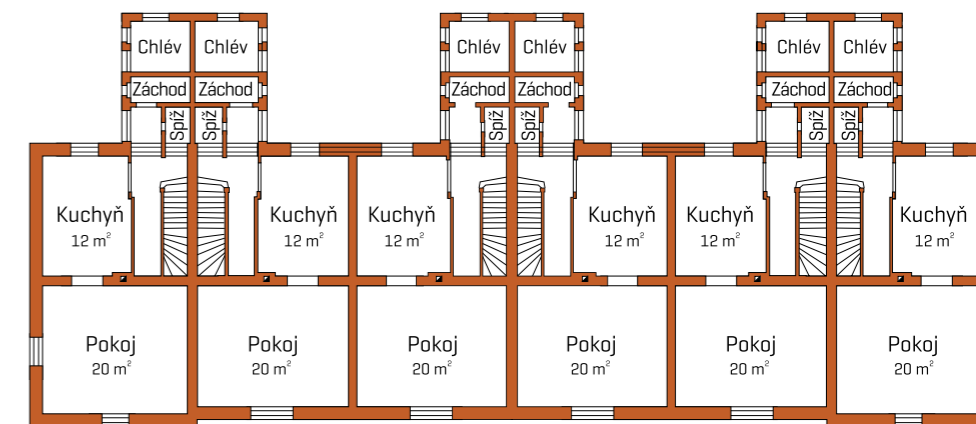
Kolonii tvořilo šestnáct přízemních, částečně podsklepených podkrovních domů postavených na vodorovném staveništi části parcely č. 890/1. Původní stavební nákresy naznačují existenci dvou typů novostaveb: menší čtyřbytový dům s podkrovním obytným prostorem nad krajními byty a větší šestibytový s identickým řešením podkroví opatřený navíc dvěma mansardami v prostřední části domu. Výkazy o výměře podlahových ploch určené berní správě pro výpočet daňové úlevy s uvedenými modely staveb korespondují. Pouhý zběžný pohled na dobové fotografie však odhaluje odlišné podkrovní řešení kolonijních domů. Menší varianta domu měla podkrovní pokoj v prostřední části objektu a větší varianta existovala ve dvou provedeních: kromě uvedeného typu se v kolonii vyskytovaly ještě domy, jejichž štíty sousedily s prostředními mansardami. Z tohoto zjištění lze soudit, že byly chybně vyplněny jednak uvedené výkazy, jednak z počátku roku 1930 bylo nepřesné povolení k užívání podkrovních světnic ve všech domech, podle kterého měly být adaptovány části půdy opatřené vysokým štítem na obytné pokoje. K rozšíření obytné plochy mohlo skutečně dojít pouze u šestibytových domů.

Menší typ čtyřbytového domu obdélného půdorysu – 21,85 × 9,35 m + 6,20 m (rizalit) – se samostatnými vchody do jednotlivých bytů o obytné ploše 32,2–46,2 m² byl postaven z cihelného zdiva, přičemž při stavbě se dbalo na dostatečnou izolaci [15cm vrstva pod přízemní podlahou, dvojitě zdění v podkroví], protipožární ochranu [ohnivzdorné oddělení stropní a střešní konstrukce], statiku [zakleštění zdiva, železobetonové překlady otvorů] a na další stavební podmínky vymezené Slezským stavebním řádem z roku 1883. Vstup do domu byl v podélné frontě řešen rizalitem pro dva byty, který se skládal ze dvou neprůchozích částí. První z nich sloužila jako chlév [2,05 × 1,70 m] s bočním vstupem pro domá-

↑
Stavební plán přízemního šestibytového dělnického domu v kolonii Mexiko ve stavební dokumentaci z května 1921 (SOKA Karviná)

cí zvířectvo. Na okraji rizalitu se nacházela zastřešená dřevěná veranda, kde se chovali králíci a slepice. Ve druhé části se nacházel vstup do domu s miniaturní předsíní [1,05 × 1,20 m], suchou toaletou [2,05 × 0,85 m] a spíží [0,85 × 1,20 m]. Půdní prostor rizalitu opatřený malým sedlovým vikýřem sloužil k uskladňování krmiva nebo dříví. Z předsíně se vcházelo do další vstupní haly [1,85 × 4,00 m], kuchyně [3,05 × 4,00 m] a pokoje [5,00 × 4,15 m u krajních bytů, 5,00 × 4,00 m u vnitřních bytů]. Pokoje, kuchyně a záchod byly osvětlovány jedním oknem, v případě krajních bytů měl pokoj dvojicí oken umístěných v podélné a boční straně. Na vnitřní vybavení bytu na počátku šedesátých let minulého století vzpomínal K. Wiewiorka: „V kuchyni se nacházelo umyvadlo se studenou vodou a pec pro vaření. Při peci byla lavka, kam se odkládalo nádobí. Pod oknem byl stůl, postel a kredenc, nad postelí rádio. Ledničku jsme tehdy ještě neměli. V ložnici byly dva noční stolky, dvě postele, kyvadlové hodiny, psycha a skříň.“ Světlová výška místností činila 2,60 m, celý dům od úrovně terénu po špičku komínu měřil 8,25 m. Po schodišti se vstupovalo z haly do předsíně, z níž se vcházelo do neobytné půdní části nebo do podkrovní místnosti [3,50 × 4,00 m] se střešním oknem a menším výklenkem. Sklepní prostory o výšce 2,05 m měly výměru 3,85 × 3,95 m pro každý byt. Větší typ šestibytového domu na půdorysu 32,45 × 9,45 m měl shodné přízemní dispoziční řešení jednotlivých bytů jako jeho menší varianta.

↑
Půdorys přízemí přízemního šestibytového dělnického domu v kolonii Mexiko (SOKA Karviná)

Díky adaptaci štítových mansard na obytné pokoje [11 m²] se zvýšil komfort bydlení, čtyři bytové jednotky odpovídaly dnešnímu dispozičnímu měřítku 2 + 1, dva menší byty zůstaly ve standardu 1 + 1. Všechny objekty v kolonii byly kryty valbovou střechou z pálených tašek. Vedle tradičních kuchyňských kamen, přinášelo novum do způsobu vytápění vlastní topné těleso v obytné místnosti, jehož kouřovod ústil do komínového tělesa samostatného pro každý byt. Ve druhé polovině 20. století vyměnily některé domácnosti kachlová kamna za litinové Petry, které sice rychle vyhřály místnost, nicméně se vyznačovaly nízkou akumulací tepla. Žumpy a hnojiště byly vycementovány a pevně zakryty. Nezastavěné plochy před čelní frontou budov vyplněné zeleninovými zahradami byly přibližně stejným dílem dány do užívání všem rodinám bydlícím v domech. Společně s chlévem ve zděném rizalitu vytvářely zázemí pro doplňkové hospodářství. Mezi nejrozšířenější plodiny patřily brambory, fazole, řepa a kapusta. V celé kolonii bylo zařízeno elektrické osvětlení, včetně pouličních lamp, pro něž dodávala proud vlastní závodní elektrárna. Vedení vodovodu s pitnou vodou kopírovalo uliční síť osady a kromě vodojemu byl u domu čp. 1379 umístěn kalník. Po roce 1945 se vodovodní výpustě nacházely mimo stavby, dvě na ulici Heydukově a dvě na svislé závodní ulici v jádru kolonie.

←
Nedatovaná fotografie zachycující část kolonie Mexiko; snímek byl pořízen zřejmě z místa, kde stála česká škola na Novém Jorku. Při pohledu zleva doprava můžeme vidět nejprve část šestibytového domu čp. 1375, poté sousedící šestibytový dům čp. 1376 a nakonec kolmo stojící čtyřbytový dům čp. 1377. Za těmito domy se na snímku nachází ještě šestibytový dům čp. 1382. (SOKA Karviná)

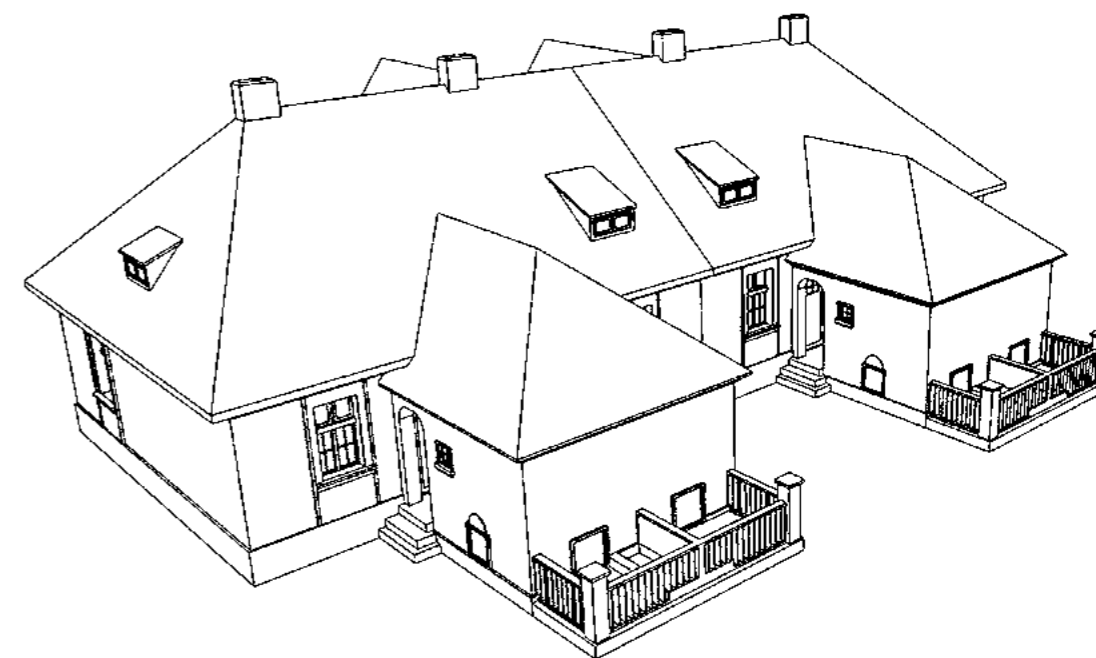
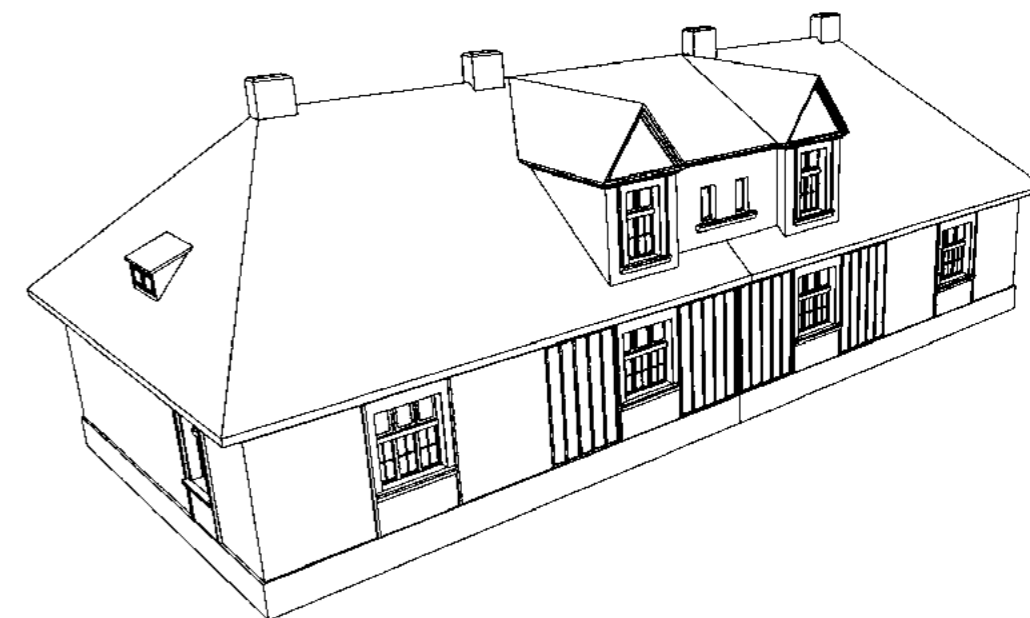
→
Čtyřbytový dům čp. 1380 na fotografii z devadesátých let 20. století (soukromá sbírka Karla Wiewiórky)

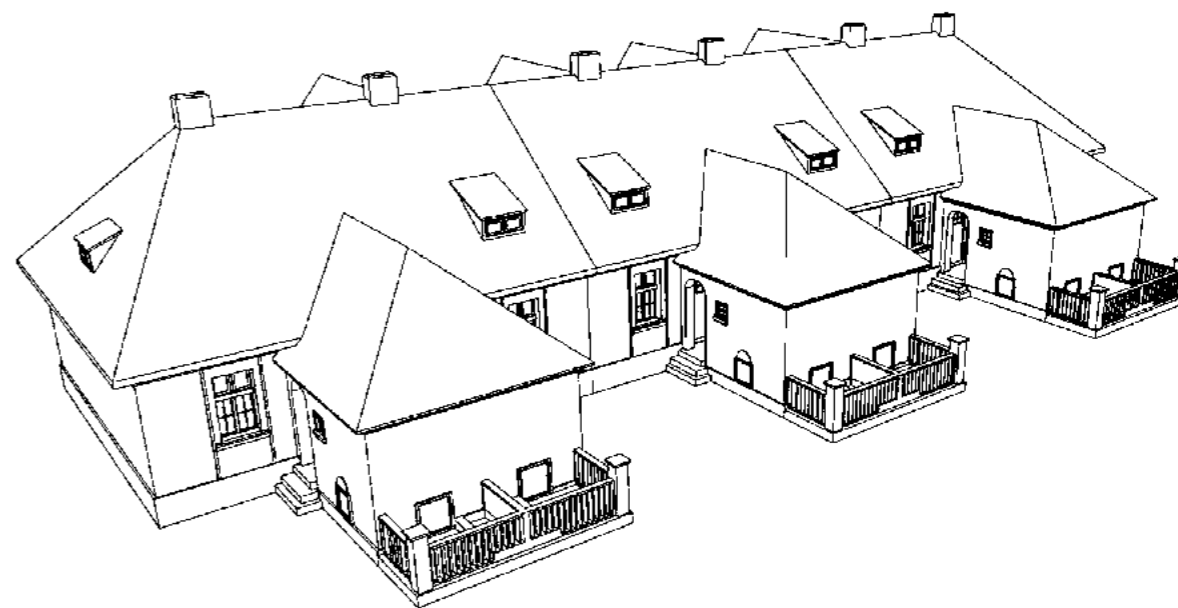
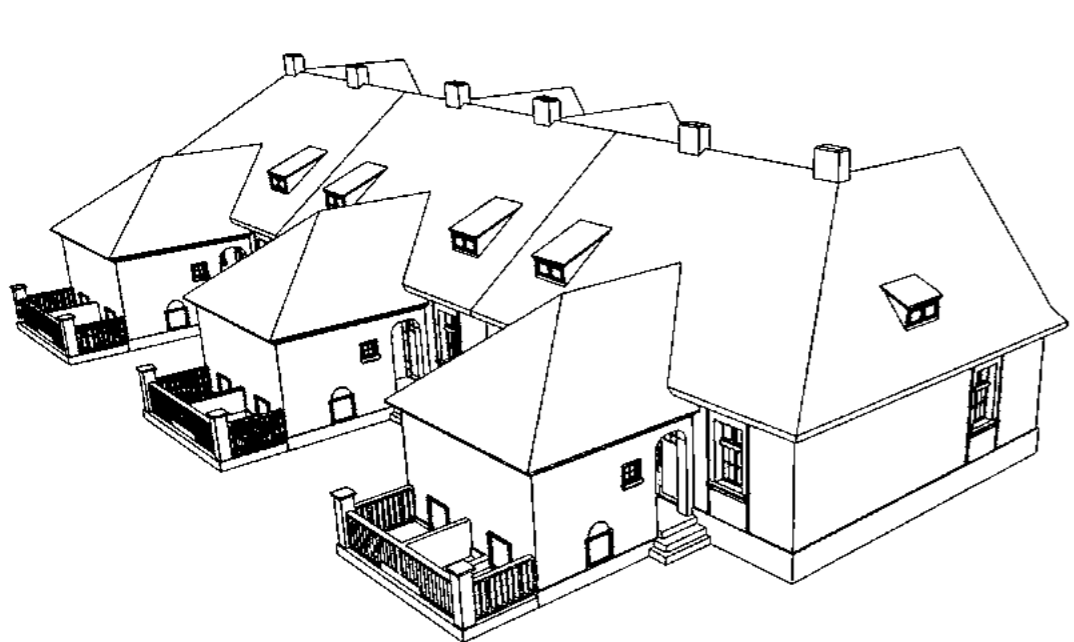
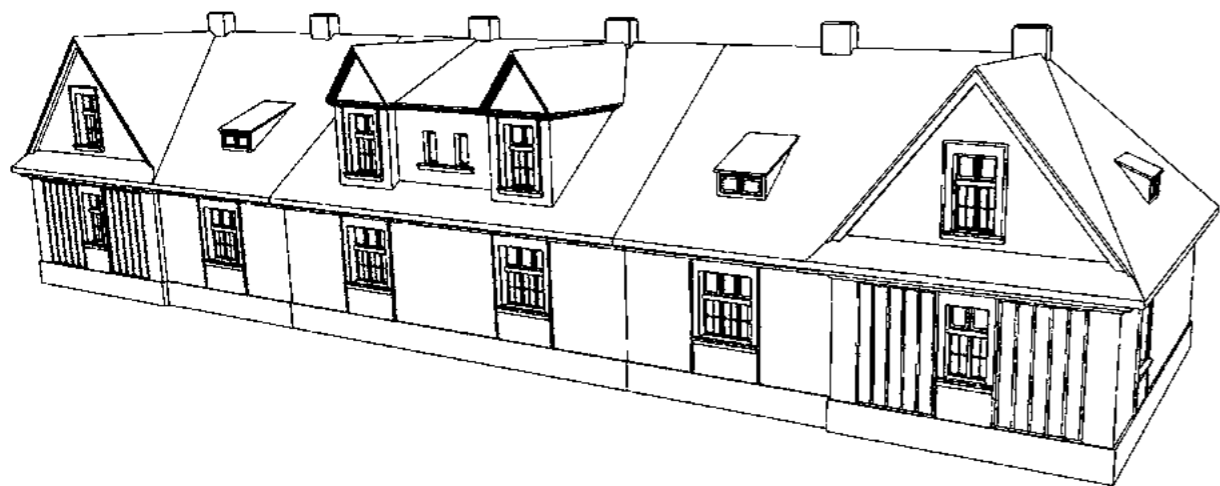
Výraznější důlní vlivy se projeví v osadě ve druhé polovině padesátých let 20. století, přičemž část bytových jednotek musela být dočasně vyklizena. V roce 1964 proběhla první demolice domu čp. 1373. Po vyrubání uhelné sloje pod areálem kolonie se předpokládá její následný zánik, když do roku 1980 mělo dojít k poklesu půdy až o 4,5 m. Nedostatečné investice v šedesátých letech do asanačně-rekultivačních programů národních podniků Důl ČSA, Důl 1. máj a ostravsko-karvinský revír Rekultivace musely ustoupit nově budovaným karvinským sídlištním celkům [Ráj, Stalingrad]. Stigmatizující zanedbávání životního prostředí, narušené inženýrské sítě a nedostatečná občanská vybavenost vyvolávaly nucený odchod starousedlého obyvatelstva do nových domovů ztěžovaný jejich častou neochotou, ale také nedostatkem obecních malometrážních bytů. Od počátku osmdesátých let byla sledovaná kolonie zahrnuta do rekultivační akce s názvem Asanace a rekultivace osady Nový Jork a Mexiko, ovšem demoliční práce a rekultivace krajiny zdevastované těžbou probíhaly intenzivněji až po privatizaci bytového fondu, jejímž novým majitelem se stala společnost OKD, a. s., Správa sídliště a její nástupkyně OKD, Bytservis, a. s., a OKD, a. s., Správa majetku. Termíny vyklízení bytů, respektive bourací práce neprobíhaly podle stanovených lhůt vydaných v rozhodnutích odboru územního plánování a stavebního řízení Městského úřadu v Karviné. Například demoliční výměr domu čp. 1375 stanovený na rok 1994 byl kvůli neochotě nájemníka prodloužen do září 1995 a odstranění zbylých částí domu včetně oplocení bylo dokončeno až v roce 1997. Nejdelší průtahy nastaly u domu čp. 1377, u nějž byl termín demolice stanoven do 30. června 1995, nicméně finální dokončení bouracích prací se uskutečnilo až na jaře 2000.

V kolonijních domech se objevovaly snad všechny symptomy vlivu důlní činnosti na pozemní stavby: trhliny narušovaly obvodové, vnitřní a komínové zdivo (nebezpečí úniku kouřových zplodin), horizontálně se projevovala denivelace, zadržováním vody ve sklepech a poškozenou izolací pronikala do bytů vlhkost a tvořila se plíseň [zkřížení oken a dveřních otvorů mnohdy znemožňovalo dostatečné větrání], hygienické podmínky zhoršovala narušená odpadová kanalizace aj. Domy se mimo jiné stávaly i předmětem nelegálního demolování, čímž se bezpochyby prohluboval chátrající stavebnětechnický stav postižených objektů, jejichž byty klasifikoval stavební úřad čtvrtou kategorií, do které se zařazovaly byty bez ústředního vytápění a bez základního příslušenství, tj. koupelny nebo koupelnového popřípadě sprchového koutu a splachovacího záchodu. Upadající bytový fond v Karviné-Dolech a zároveň komplikovaná výstavba nových sídlišť si vynutily provizorní řešení bytové nouze v podobě záplavy montovaných, tzv. finských domů. Na počátku padesátých let vzniklo v těsné blízkosti kolonie a jejího okolí šestnáct dřevěných typizovaných domů, které výrazně přesáhly odhadovanou životnost a ještě na počátku 21. století symbolizovaly závěrečnou etapu dělnických sídlišť v Karviné.

„V kolonii se velice dobře žilo. Musíme si říct, že to nebylo jako dnes v paneláku. Tam byl pořád život, pořád někdo seděl venku na lavici před domem. V celé kolonii byla jediná televize, starky se chodily dívat na krasobruslení a to bylo všecko. Hrála tam harmonika, zpívalo se, děcka nerobily kravál, každý z nich chtěl slyšet, o čem se starší baví. V kolonii se nezamykalo a nikdy se nic neztratilo.“, charakterizoval K. Wiewiorka život v kolonii.

↑
Vizualizace dělnického čtyřbytového domu v kolonii
Mexiko; jednalo se o domy čp. 1372, 1377–1381, 1383,
1386. (autor vizualizace Rostislav Kaplan, 2018)

↑
 Vizualizace dělnického šestibytového domu v kolonii Mexiko ve variantě s podkrovním obytným prostorem nad krajními byty a dvěma mansardami v prostřední části budovy; jednalo se o domy čp. 1373, 1376, 1382, 1384, 1385 a 1387. (autor vizualizace Rostislav Kaplan, 2018)

↑
 Vizualizace dělnického šestibytového domu v kolonii Mexiko ve variantě s podkrovním obytným prostorem sousedícím s dvěma mansardami v prostřední části domu; jednalo se o domy čp. 1374 a 1375. (autor vizualizace Rostislav Kaplan, 2018)

Exkurz – úřednické domy

Ve druhé polovině dvacátých let minulého století v těsné blízkosti kolonie nechal Báňská a hutní společnost postavit na parcele č. 925 tři jednopatrové úřednické domy navržené významným ostravským architektem a urbanistou Františkem Fialou, který se mimo jiné podílel na bytové výstavbě ostravských kolonií. Ačkoliv novostavby ležely již za Heydukovou ulicí tvořící hranici kolonie, dovolím si krátký exkurz o jejich stavebním vývoji. První z nich, zkolaudovaná v říjnu 1927 s čp. 1577, byla zcela podsklepená dvoupodlažní stavba obdélného půdorysu 21,30 × 13,95 m, která měla v každém podlaží dvě bytové jednotky o obytné ploše 80,7 m².

Dispozice identických bytů vypadala následovně: ze společné chodby se vcházelo do předsíně, odkud vedl vstup do moderní toalety se splachovacím záchodem, dvou pokojů a kuchyně se spíží [byty v patře měly navíc balkón], jež sousedila s malým pokojem pro služebnou. Třetí průchozí pokoj se nacházel v rohu budovy. Všechny obytné místnosti byly vytápěny vlastním topným tělesem, denní světlo vstupovalo do pokojů velkými okenními tabulemi a stropy ve všech podlažích dosahovaly světlé výšky 3,00 m. Mimo obytnou část domu se v suterénu nacházela prádelna, mandlovna se sušárnou a sklepní kóje pro uskladnění tuhých paliv. Výrazná mansarda v podkrovní části nabízela svým nájemníkům komfortní byt s kuchyní, pokojem, kabinetem, spíží a WC.

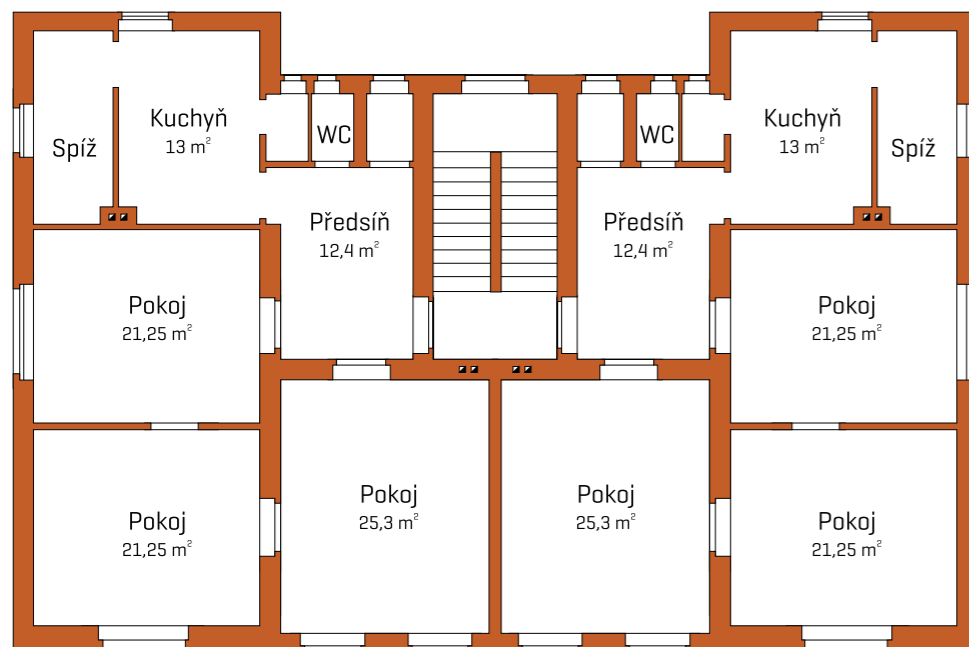
←
Kolonie Mexiko na nedatované fotografii; v popředí zahrádky domů čp. 1373 a 1374, vzadu úřednické domy čp. 1577 a 1602, vlevo v pozadí Malá lesní kolonie (SOKA Karviná)

→
Typizovaný čtyřbytový dům pro úředníky Báňské a hutní společnosti, který byl postaven také v karvinské kolonii Mexiko – čp. 1577 a 1602. (SOKA Karviná)

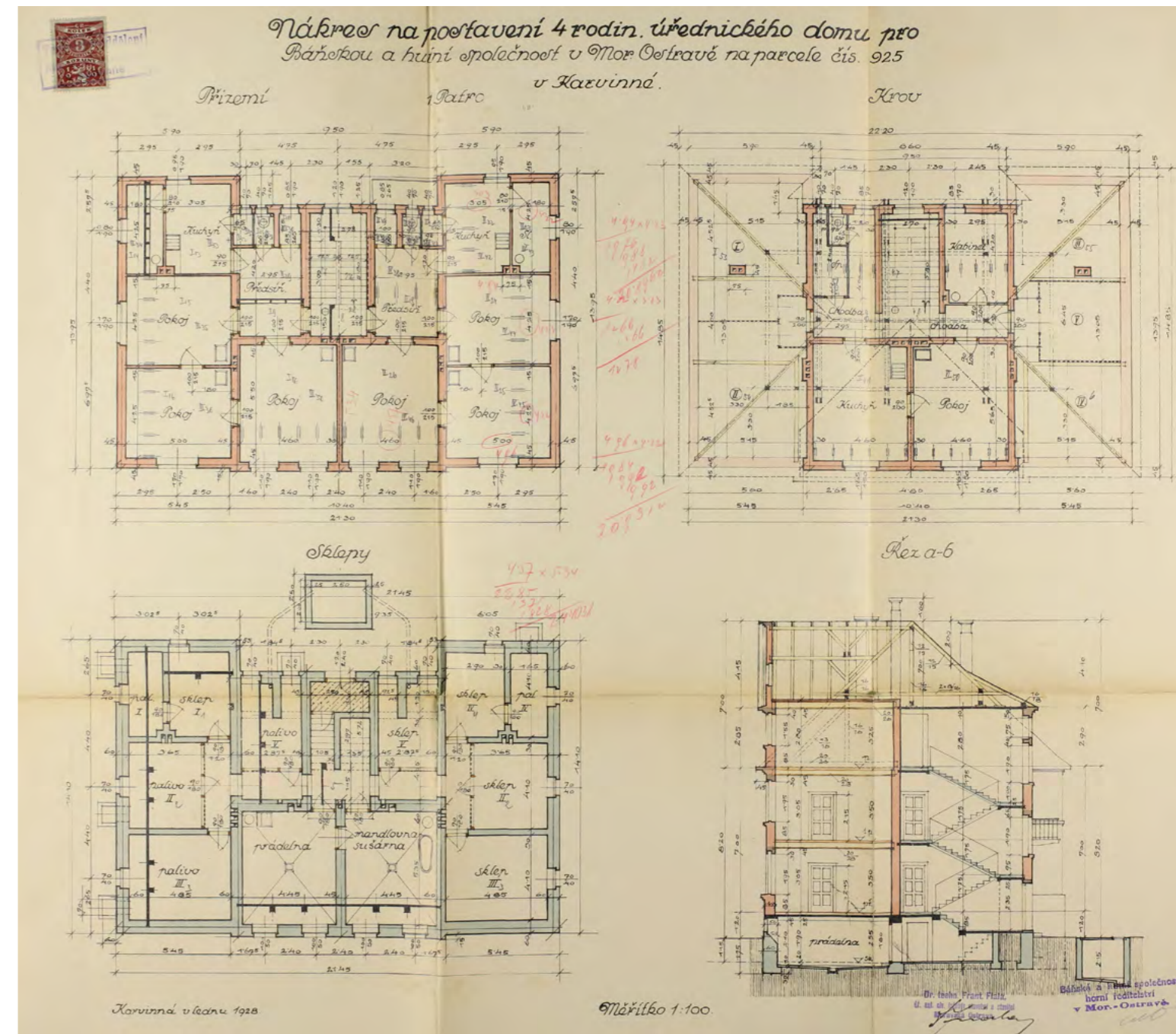
→
Typizovaný šestibytový dům pro úředníky Báňské a hutní společnosti, který byl postaven také v karvinské kolonii Mexiko – čp. 1603. (SOKA Karviná)

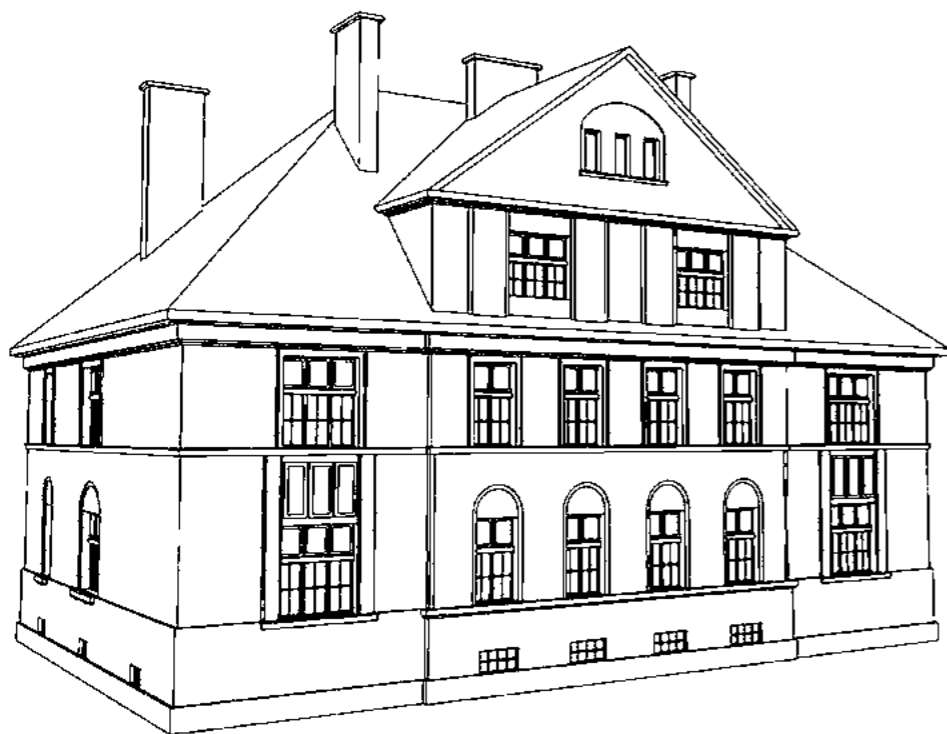
Identický dům čp. 1602 umístěný ve stejné linii jako jeho mladší verze byl dokončen v listopadu 1928 společně s úřednickým domem čp. 1603, jenž byl řešen v úrovni podlaží jako šestibytový s dispozicemi 2 + 1 pro každou bytovou jednotku a podkrovním bytem s předsíní, WC a dvěma světnicemi. V nádvorní straně domů umístěná zděná hospodářská stavení s jímkami oddělenými z nepropustného materiálu bez přepadu obsahovala dvě kůlny a chlévy pro vepře a drůbež. Součástí oplocených stavebních parcel byly i zahrady s ovocnými stromy. Z kdysi výstavních úřednických objektů byl po roce 1983 nejdříve demolován dům čp. 1602, jehož zchátralost způsobila kromě těžební činnosti nedostatečná údržba a svévolné poškozování interiéru samotnými uživateli. Objekty čp. 1577 a 1603 byly odstraněny v letech 1994 a 1995. V domě čp. 1577 se vyskytoval před demolicí blíže neurčený obchod.

↑
Půdorys přízemí a prvního patra čtyřbytového úřednického domu (čp. 1577 a 1602) v kolonii Mexiko

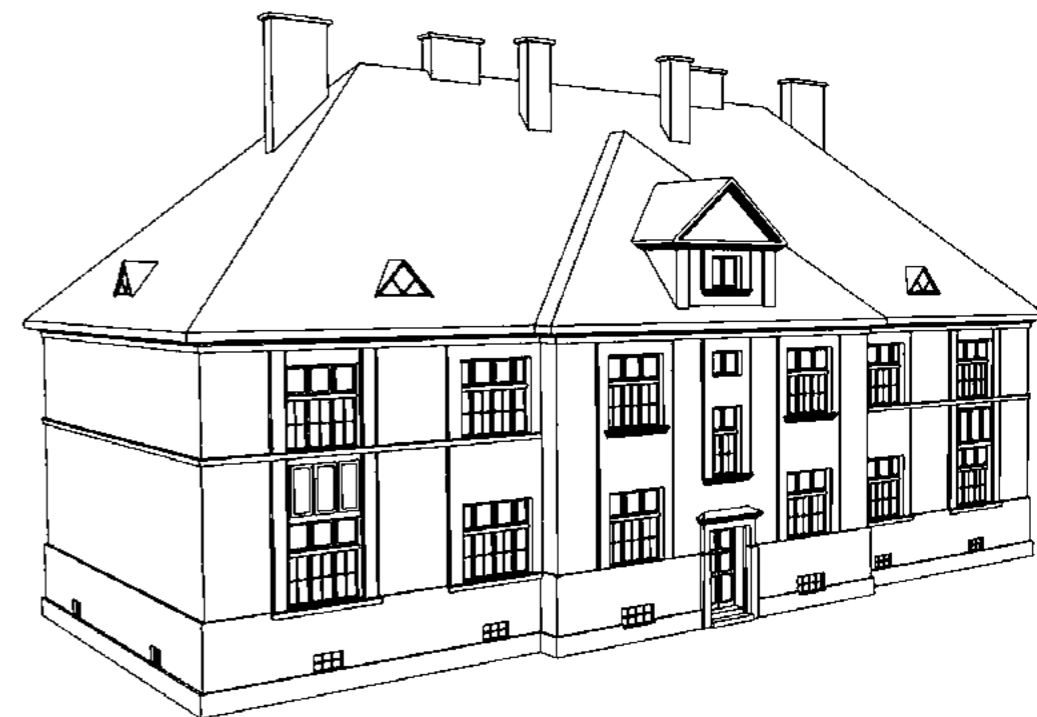
↑
Stavební plán čtyřbytového úřednického domu (čp. 1577 a 1602) v kolonii Mexiko vyhotovený ostravským architektem Františkem Fialou (SOKA Karviná)

→
 Vizualizace úřednického
 šestibytového domu
 (čp. 1603) u kolonie
 Mexiko (autor vizualizace
 Rostislav Kaplan, 2018)

←
 Vizualizace úřednického
 čtyřbytového domu
 (čp. 1577 a 1602) u kolonie
 Mexiko (autor vizualizace
 Rostislav Kaplan, 2018)

Charakteristika populačních poměrů

Hlavním zdrojem analýzy populačních poměrů se staly sčítací operáty z roku 1930, kdy proběhl první celostátní cenzus v dějinách kolonie. Na počátku třicátých let bydlelo v šestnácti domech kolonie Mexiko 379 obyvatel [187 mužů, 192 žen], což představovalo 1,7 % tehdejší populace Karviné [22 317 obyvatel, 1 517 obydlených domů]. Průměrná zabydlenost činila 4,7 osob v bytě, což mírně převyšovalo obecní průměr 439 přítomných na sto bytových jednotek.

Teritoriální původ obyvatel kolonie Mexiko v roce 1930

Země	Muži		Ženy		Celkem	
Slezsko	151	80,75 %	167	86,98 %	318	83,90 %
Fryštát [okres]	130	69,52 %	151	75,65 %	281	74,14 %
Karviná [obec]	103	55,10 %	120	62,50 %	223	58,84 %
Morava	10	5,35 %	3	1,56 %	13	3,43 %
Čechy	1	0,53 %	–	–	1	0,26 %
cizina	25	13,37 %	22	11,46 %	47	12,40 %
celkem	187	100,00 %	192	100,00 %	379	100,00 %

Stabilizace populačních poměrů dokládá teritoriální původ obyvatelstva, když se v Karviné narodilo 58,8 % osob s výrazným podílem dětí imigrantů [75,2 %]. Zřejmější zastoupení z dalších obcí fryštátského okresu měli rodáci z Horní Suché, druhým nejfrekventovanějším politickým okresem byl Český Těšín. Dominantní slezský původ okrajově doplňovali krajané ze sousední Moravy. Z Čech pocházel dokonce jediný obyvatel kolonie, který se ve svých jednačtyřiceti letech živil jako strojník v dole Hohenegger. Cizincům dominující skupinu Poláků [zejména bílsko-bělské a těšínské okresy] okrajově doplňovali dva Rakušané a matka s dcerou ze vzdáleného západosibiřského města Barnaul.

Struktura populace kolonie Mexiko podle věkových skupin v roce 1930

Věk	Muži		Ženy		Celkem	
0–14	69	36,90 %	75	39,06 %	144	38,00 %
15–49	103	55,08 %	110	57,29 %	213	56,20 %
50+	15	8,02 %	7	3,65 %	22	5,80 %
celkem	187	100,00 %	192	100,00 %	379	100,00 %

Z hlediska skladby populace podle rodinného stavu byla kolonie přednostně určena ženatým zaměstnancům dolů a nevyskytovaly se v ní žádné nerodinné domácnosti svobodných mužů. Jediná čtyřiasedmšátiletá vdova žijící u svého zetě byla zároveň nejstarším obyvatelem kolonie. V rubrice rozvedených byly zachyceny tři osoby.

Z perspektivy moderního sčítání lidu patřilo určování národnosti v posledním meziválečném cenzu na Těšínsku bezpochyby k nejkontroverznějším tématům. V kolonii se k početné skupině Poláků přihlásilo 48,0 % populace, ryze českou národnost deklarovalo 31,7 % obyvatel kolonie. Kromě „oficiálních“ národností vznikla už při prvním československém cenzu speciálně zavedená kategorie Šlonzáků, která měla v heterogenním regionu ulehčit rozhodování v určení národnosti, přičemž přívlaskem se zjišťovalo, ke které národnosti bude Šlonzák v oficiální statistice započítán. Český atribut uvedlo 7,1 % osob, tudíž se podíl Čechů zvýšil na 38,8 %. Značný počet případů změny národnosti [38 případů, 10,0 %], ať již stvrzený podpisem sčítaného ze svobodné vůle, či pod nátlakem sčítacích komisařů, se týkal označení polské národnosti, která byla změněna na slezsko-českou [29 změn]. Připočteme-li k tomuto navýšení Čechů dalších osm případů změny polské národnosti na českou národnost, získáme výsledek 48,5 % ve prospěch Čechů. Výsledné údaje mohou vzbuzovat určité pochybnosti, nutno ovšem dodat, že samotné úřední praktiky v oficiálních statistikách snižují relevantnost určení národnosti. Po zjištění, že absolutní počet československých občanů polské národnosti na Těšínsku klesl, navrhl Státní ústav statistický, aby byl jejich počet uměle navýšen připočtením všech Šlonzáků bez atributu a necelé poloviny Šlonzáků-Čechoslováků k polské národnosti.

Struktura obyvatelstva kolonie Mexiko podle národnosti z roku 1930

Národnost		
česká	184	48,55 %
německá	11	2,90 %
polská	182	48,02 %
ruská	2	0,53 %
celkem	379	100,00 %

Co se týče struktury obyvatel podle náboženské konfese, tvořili absolutní většinu populace kolonie římsktí katolíci (75,7 %). Kromě osob hlásících se k římské církvi žila v kolonii početná menšina evangelíků augšpurského vyznání (17,9 %), jimž blízkost kaple s přílehlým hřbitovem zajišťovala duchovní zázemí. Specifická Církev československá a bezvěrecké hnutí se v kolonii výrazněji neuplatnily.

Struktura polulace kolonie Mexiko podle náboženského vyznání v roce 1930

Náboženské vyznání		
římskokatolické	287	75,73 %
evangelické	68	17,94 %
Církev československá	10	2,64 %
pravoslavné	3	0,79 %
bez vyznání	11	2,90 %
celkem	379	100,00 %

Excerpovaný cenzus dokládá jasný homogenní ráz v kategorii povolání, když s výjimkou ohrabovačky a posluhovačky vykonávali pracující muži (88,1 %) dělnickou činnost v dole Hohenegger. Mírnou diverzifikaci vnesla do druhů povolání kategorie pracujících učňů, děvčata se prosazovala v modiství, krejčovství a účetnictví, chlapci se uplatňovali jako truhláři, zámečníci a stolaři. Mezi pracujícími ženami byla evidována i vedoucí vlastní předtiskárny v Karviné a majitelka blíže nespecifikovaného obchodu umístěného přímo v domě čp. 1387. Uvedené příklady svědčí o feminizaci společnosti v první polovině 20. století.

Průměrný počet členů v domácnosti byl 4,7 osob v rozpětí od tří do osmi členů. Nejběžnější domácností byla pětičlenná (31,3 %), vysoké zastoupení měly také domácnosti čtyřčlenné (22,5 %) a tříčlenné (18,7 %). Jednoznačně nejrozšířenějším typem byla domácnost rodinná úplná (90 %). Nukleární rodina rozšířená o další příbuzné se vyskytovala pouze v pěti případech (6,3 %), nejmenší podíl měly typy rodinné složené, tj. vícegenerační (3,8 %). Osmdesáti matkám se narodilo v aktuálním manželství 258 dětí (do souhrnu nebylo započítáno sedm nevlastních dětí), přičemž jejich mortalita činila 14 %.

→
Snímek evangelického
hřbitova u kolonie Mexiko
(foto Miroslav Pawelek,
2018)

Občanská vybavenost a okolí kolonie

Již na počátku 20. století tehdejší Evangelický hřbitovní spolek pro Karvinou a Solcu [Ewangelicki wydział cmentarny dla Karwin i Solca] inicioval stavbu hřbitova a kaple, které doposud v Karviné zcela chyběly. Pro tento záměr hodlal spolek zakoupit od manželů Krainových v květnu 1903 stavební parcelu, která se později nacházela v blízkosti ulice Hoheneggerovy spojující kolonie Mexiko a Nový Jork. Naproti přes jmenovanou ulici se v dohledné vzdálenosti nacházela větrná jáma Hohenegger. Po podepsání kupní smlouvy v létě 1903 bylo přikročeno ke stavbě kaple se zvonící podle návrhu karvinského stavitele Huga Königsberga, který mimo jiné vedl stavbu školní budovy v Hranicích. Hřbitovní kaple byla centrálně orientovaná síňová stavba obdélného půdorysu (7,35 × 4,90 m), na jejíž stavbu byly použity tradiční stavební materiály. Zdivo lodě z ostře pálených cihel vystřídala v jejím krovu trémová konstrukce. Dřevěnou zvonici zakončovala hexagonální věž s křížem. Omítnutá fasáda sakrálního objektu byla členěna četnými dekorativními prvky, jako mělkými lizénami, plastickými vlysy pod římsou, zaklenutím oken i portálu s architektonicky zvýrazněným čelním klenákem aj. Na počátku roku 1924 zakoupila náboženská obec od Josefa Kraina další část pozemku o ploše 22 arů 80 m² v hodnotě 21 000 Kč, přičemž kupní smlouva

zaručovala manželům Krainovým doživotní právo na sběr trávy a sena na pachtovaném pozemku. Podle pozemnostního archu vlastnil poté spolek místní trať na parcele č. 866/8 (3 875 m²) a prostor hřbitova na parcele čp. 289/6 činil 6 180 m². Hmotný inventář a inženýrské sítě se v průběhu následujících dvou dekád rozrostly, jmenovitě o hospodářskou budovu [1935], vodovod [1936], oplocení [1946], nové zvony [1947] a elektrické osvětlení kaple [1948]. Počátkem roku 1976 se přestalo na hřbitově pohřbívat, a tak z chátrající stavby byly v roce 1983 demontovány tři bronzové zvony, jež byly nově umístěny ve zvonici vedle karvinské modlitebny. V důsledku důlních činností, dlouholetého zanedbávání a vandalismu se nachází celý hřbitov s kaplí v havarijním stavu. Dlouhodobě nakloněná věž kaple se na konci roku 2014 zřítila, její dřevěná část propadla dovnitř lodi kaple, přičemž strhla i krov stavby. V posledních letech se stal prostor evangelického hřbitova navštěvovaným místem zájemců o zapomenuté lokality a hráčů geocachingu. Určitá naděje na záchranu hřbitova svitla na podzim roku 2017, kdy jej začali dobrovolnicky udržovat členové ze sdružení Beer Club.

← ↑

Evangelický hřbitov s kaplí na snímku z května 2018 (foto Miroslav Pawelek, 2018)

Mohutná výstavba dělnických kolonií jihovýchodní části Karviná-Doly si vynutila přirozeně rozšiřování spektra alespoň nejnужnější občanské vybavenosti. Tím nejvelkorysejším počinem byla výstavba II. obecné a měštanské školy v Karviné – Novém Jorku, pro niž se mezi obyvateli vžil zkrácený název „škola na Novém Jorku“. Slavnostní otevření budovy čp. 1590 proběhlo 26. srpna 1928 za účasti významných funkcionářů obecních, závodních a spolkových korporací. Při prvním zápisu se do obecní školy přihlásilo 197 dětí a do měštanské školy 155 školáků, čímž se ihned zařadila mezi největší karvinská školská zařízení s českým vyučovacím jazykem. Na začátku školního roku 1932/1933 navštěvovalo školu 484 dětí, z nichž 88,6 % pocházelo z dělnických rodin, zcela jistě bydlících v závodních osadách Mexiko [Fornerůvka], Lesní kolonie [Nový Jork] a Malá lesní kolonie. Po roce 1945 dosáhla škola předválečného osazenstva až na počátku padesátých let, pak začal počet žáků dramaticky klesat a zastavil se ve školním roce 1966/1967 na 237 školou povinných dětí. Již po válce vykazovala budova poškození dolováním uhlénného pilíře a následkem těchto vlivů sesedala jedním směrem.

↑
Budova II. české státní obecné a měštanské školy v Karviné-Dolech (Nový Jork) na fotografii z roku 1936 (SOka Karviná)

V závěru padesátých let eskalovaly vlivy důlní činnosti, díky pravidelným každoročním nezbytným opravám ovšem neutrpěla budova takové poškození jako kolonie Mexiko. Od návrhu stavby náhradní školní budovy se brzy upustilo, obzvláště mladí lidé se totiž stěhovali do komfortnějších bytů v sídlišťích Stalingrad a Ráj, což by z dlouhodobé perspektivy nutně vedlo k úbytku žactva ve školním obvodu. Pravidelné měření poklesu stavby [30 cm/rok] prováděla od šedesátých let důlní komise. V roce 1966 se vlivem pohybu budovy prolomil nosný trám střešní konstrukce, což vedlo k prosakování vody do učeben. Při deštích a táních zaplavovala kotelnu voda, kterou bylo nutné permanentně odčerpávat. Problémy s vytápěním vedly v zimních měsících k nedostatečnému vyhřívání místností na úkor zdraví dětí a v listopadu 1966 musela být výuka v celé budově, včetně mateřské školy, zastavena. Do února následujících roku se učilo v provizorních místnostech směnným vyučováním, chyběly tělocvična, dílny, kabinety, mimo provoz byla rovněž školní družina. Od 13. února 1967 se začalo učit v adaptované budově Domova přechodných pracovníků v bezprostřední blízkosti dolu 1. máj [Barbora]. Na konci roku se podařilo po jednáních s vedoucími pracovníky závodu zajistit pro tělesnou výchovu sál v kulturním domě Doležal.

↑
Poškozené části vchodu a interiéru budovy II. české státní obecné a měštanské školy v Karviné-Dolech (Nový Jork) způsobené vlivem poddolování, fotografie z roku 1942 (SOka Karviná)

Každodenní spotřebitelskou poptávku zajišťoval v sousedství kolonie Alois Fronczek, který v domě čp. 228 provozoval řeznictví a pohostinství. Budova susedila se statkem čp. 619, přičemž obě nemovitosti vlastnila rodina Krainových. Vilma Poláková, obyvatelka Malé lesní kolonie, si otevřela provozovnu na ruční práce s textilními materiály a předtiskárnu v malém domě čp. 1609. Rodinný potravinový koš zajišťovala filiálka koloniálu rodiny Kotasových, již bychom našli v domě čp. 1587. Širší spektrum občanské vybavenosti mohli obyvatelé Mexika navštívit severovýchodním směrem v blízkosti dolu Hohenegger kolem křížení ulic Cingrovy a Havlíčkovy, kde se v době existence kolonie nacházelo kino, obchod s potravinami, oděvy, pekárna, řeznictví a uzenářství, restaurace, lékárna, holičství, malířství, sklenářství, čalounictví a další provozovny živností a služeb. Lékařskou péči ještě v polovině šedesátých let zajišťoval praktický lékař výjezdy do kolonie, jelikož „V Mexiku byly dvě auta, Volha a Octavie. V lesní osadě byl dokonce jen jeden Moskvíč.“ Ačkoliv v historii kolonie patrně nikdy nevznikl žádný organizovaný sportovní oddíl, neoficiálním dějištěm zejména fotbalových utkání mezi chlapci z okolních kolonií bylo kromě tradiční ulice bezesporu hřiště v blízkosti výdušné jámy Hohenegger.

↑

*Pohled z někdejší Heydukovy ulice na lokalitu bývalé kolonie Mexiko v květnu 2018
(foto Miroslav Pawelek, 2018)*

Zdroje

Archivní prameny

Archiv OKD, a. s., fond Larisch-Mönnichovy kamenouhelné závody a koksovna, Karviná. Mapa Karviné se sítí vodovodního potrubí pro L. M. a B. H., 1 : 5 000, karton č. 304.

NA Praha, fond Státní úřad statistický I – Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930, Karviná, čp. 1372–1387, sign. 569/061, sčítací obvod XII, karton č. 8784.

OKD, fond Báňská a hutní společnost, a. s., Důl Hohenegger, Karvinná, X, inv. č. 61, karton č. 20.

SOka Karviná, fond Archiv města Karviná, inv. č. 691, karton č. 728.

SOka Karviná, fond Berní správa, čp. 1372–1387, karton č. 19.

SOka Karviná, fond Berní správa, čp. 1577, karton č. 22.

SOka Karviná, fond Berní správa, čp. 1602, 1603, karton č. 23.

SOka Karviná, fond Magistrát města Karviná [2012], poř. č. 165.

SOka Karviná, fond MNV Karviná, Kronika města Karviná 1971.

SOka Karviná, fond MNV Karviná, Kronika města Karviná 1980.

SOka Karviná, fond ONV Karviná, inv. č. 1080, karton č. 1131.

SOka Karviná, fond ONV Karviná, Přestavba státní silnice II/474 v úseku Karviná-Doly – Horní Suchá, inv. č. 1177, karton č. 1095.

SOka Karviná, fond SCEAV Český Těšín, Příjmy a výdaje – Karviná 1949, inv. č. 83, karton č. 6.

SOka Karviná, fond SCEAV Český Těšín, Zápisy ze schůze valného shromáždění a výboru evangelické hřbitovní obce 1930–1932, inv. č. 83, karton č. 6.

SOka Karviná, fond Základní škola Svobody, Karviná-Doly, Kronika Základní školy U Dolu 1. máj Karviná-Doly.

Tištěné prameny

Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930, díl I, část 2, in: Československá statistika, sv. 98, řada VI, sešit 7, Praha 1934.

Tradiční ústní prameny

Ústní sdělení Karla Wiewiorky [* 1952] ze dne 18. 10. 2017 [rozhovor vedl Martin Malínek].

Literatura

BÍLEK, Jaroslav, *Staré hornické kolonie v ostravsko-karvinském revíru: topografie, stav a perspektivy*, in: Acta facultatis paedagogicae ostraviensis, 1. Seria C–1, Ostrava 1966.

BOHÁČEK, Jiří – GRISA, Ivan – CHROBÁK, Luděk, *Od koňky k Sedanu. Historie úzkorozchodných tratí na Ostravsku a Karvinsku 1902–1973*, Ostrava 2004.

DOMBROVSKÝ, Zdeněk a kol., *Hornické kolonie karvinského okresu*, Ostrava 2007.

GAWRECKI, Dan, *Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930*, Český Těšín 2017.

JEMELKA, Martin, *Kolonie dolů Albert, Hubert a Ida*, in: JEMELKA, Martin [ed.], Ostravské dělnické kolonie II: závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven ve slezské části Ostravy, Ostrava 2012, s. 19–81.

JUNG, Jiří, *Kolonie Mexiko a bytový fond dolů Anselm a Oskar*, in: JEMELKA, Martin [ed.], Ostravské dělnické kolonie II: závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven ve slezské části Ostravy, Ostrava 2012, s. 190–227.

MALINEK, Martin, *Radvanické kolonie dolů Salm a Ludvík*, in: JEMELKA, Martin [ed.], Ostravské dělnické kolonie II: závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven ve slezské části Ostravy, Ostrava 2012, s. 228–269.

MYSLIVEC, Theodor, *Bytová péče a jiná blahobytná zařízení ostravsko-karvinského revíru*, in: Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru, I, Moravská Ostrava 1929.

SOCHOR, František, *Vzpomínky na starou Karvinnou – O starej Karwinie wspomnienia*, Karviná 2001.

STONIŠOVÁ, Mariana, *Kolonie U Kostela*, in: JEMELKA, Martin [ed.], Ostravské dělnické kolonie I: závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven v moravské části Ostravy, Ostrava 2011, s. 113–135.

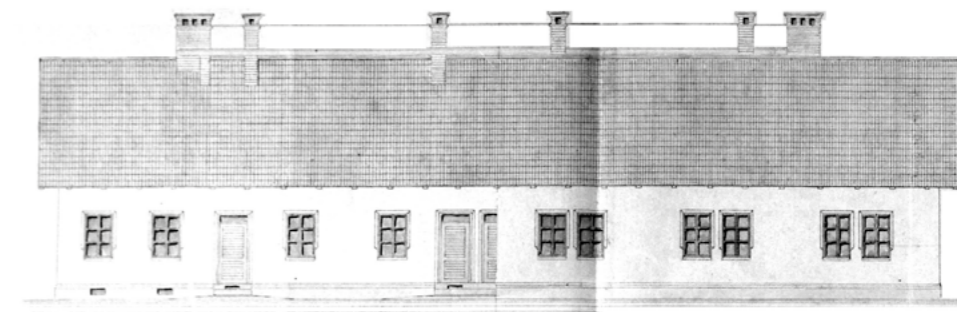
ŠLACHTA, Fridolín, *Dějiny hornického města Karvinné*, Český Těšín 1937.

Lesní kolonie (Nový Jork)

Radim Kravčík

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

Základní prostorové informace

Za jednu z nejkrásnějších hornických kolonií, které se na území dnešní městské části Karviná-Doly v minulosti nacházely, byla považována Lesní kolonie postavená v letech 1901–1924 Těšínskou komorou, resp. Rakouskou báňskou a hutní společností [po roce 1920 Báňskou a hutní společností] pro zaměstnance dolů Hohenegger, Barbora a koksovny dolu Hohenegger. V historických pramenech a literatuře se můžeme setkat i s dalšími názvy pro tuto kolonii: Nový Jork [Nový York], Velká lesní kolonie, Lešna kolonia, Waldsiedlung, Grosse Waldsiedlung. Lidové označení Nový Jork získala kolonie zřejmě podle domů postavených v letech 1913–1917, které svou výstavností a velkorysostí prostorového řešení neměly do té doby nejen v samotné Karviné, ale ani dokonce v celém ostravsko-karvinském revíru obdoby.

Dnes již neexistující Lesní kolonie se nacházela v jihozápadním cípu katastru městské části Karviná-Doly, ca 1,5 km jihozápadně od současného kruhového objezdu na Ostravu a ca 800 m západně od areálu bývalého dolu Barbora. Samotná kolonie byla ze západu a jihu ohraničena lesem, od něž získala osada své pojmenování. Na východě tvořila hranici kolonie ulice [Hoheneggerova, Partyzánská] vedoucí směrem na jih do Střední Suché a směrem na sever do sousední kolonie Mexiko [Fornerůvka]. Ze severu přiléhalo ke kolonii volné prostranství umožňující případné stavební rozšíření.

→
Pohled na Lesní kolonii
na nedatované fotografii
(SOKA Karviná)

Poloha kolonie v okrajové části města poskytovala sice příjemné prostředí k bydlení, na druhé straně její odlehlost znamenala pro místní obyvatele horší dopravní obslužnost. Nejbližší zastávka Místní dráhy Ostrava-Karviná byla umístěna poblíž dolu Hohenegger [zastávka Jáma Hohenegger], která byla od středu Lesní kolonie vzdálena ca 1 400 m severovýchodním směrem. Z této zastávky bylo možné cestovat do Ostravy nebo opačným směrem na karvinské železniční nádraží Košicko-bohumínské dráhy. Železniční nádraží v Karviné se nacházelo od kolonie přibližně čtyři kilometry vzdušnou čarou. Bližší železniční spojení, vzdálené jen necelé dva kilometry, představovalo nádraží v sousední Prostřední Suché, které umožňovalo osobní dopravu ve směru do Ostravy a opačným směrem do Českého Těšína. Obyvatelé Lesní kolonie mohli využívat nádraží v Prostřední Suché ovšem jen do počátku šedesátých let 20. století. Poté byla trať z důvodu poddolování přeložena.

Stavební vývoj a standard bydlení

Lesní kolonie byla postavena v letech 1901–1924 a celkem ji tvořilo 57 obytných domů. Samotnou výstavbu kolonie můžeme rozdělit do tří odlišných stavebních fází.

První fáze proběhla v letech 1901–1910 a byla charakteristická stavbou jednoduchých přízemních, částečně podsklepených čtyřbytových a šestibytových domů, které byly v areálu kolonie uspořádány v pravidelných řadách. V roce 1901 Těšínská komora na nově získaných pozemcích, které koupila v roce 1899 od rodiny Fornerů, postavila prvních osm čtyřbytových domů [čp. 877–884]. Jednalo se o přízemní, částečně podsklepené budovy obdélného půdorysu o ploše 230 m². Domy kryla jednoduchá sedlová střecha. Vnitřní uspořádání tvořily čtyři bytové jednotky skládající se ze vstupní chodby, kuchyně, komory a obytného pokoje. Na půdě měla každá domácnost k dispozici ještě jeden podkrovní obytný pokoj a společný půdní prostor. Bohužel o velikosti jednotlivých místností vzhledem k absenci stavební a plánové dokumentace nedokážeme říci nic bližšího. Podle analogie u podobných typů domů stavěných ve stejné době můžeme předpokládat, že obytný prostor bytu se pohyboval okolo 30 m². Vedle každého domu byly umístěny malé přístavky, kde se nacházel suchý záchod, dřevník a chlév pro drobné zvířectvo.

→
Nejstarší domy postavené
v Lesní kolonii čp. 877–884,
nedatovaný snímek
(SOKA Karviná)

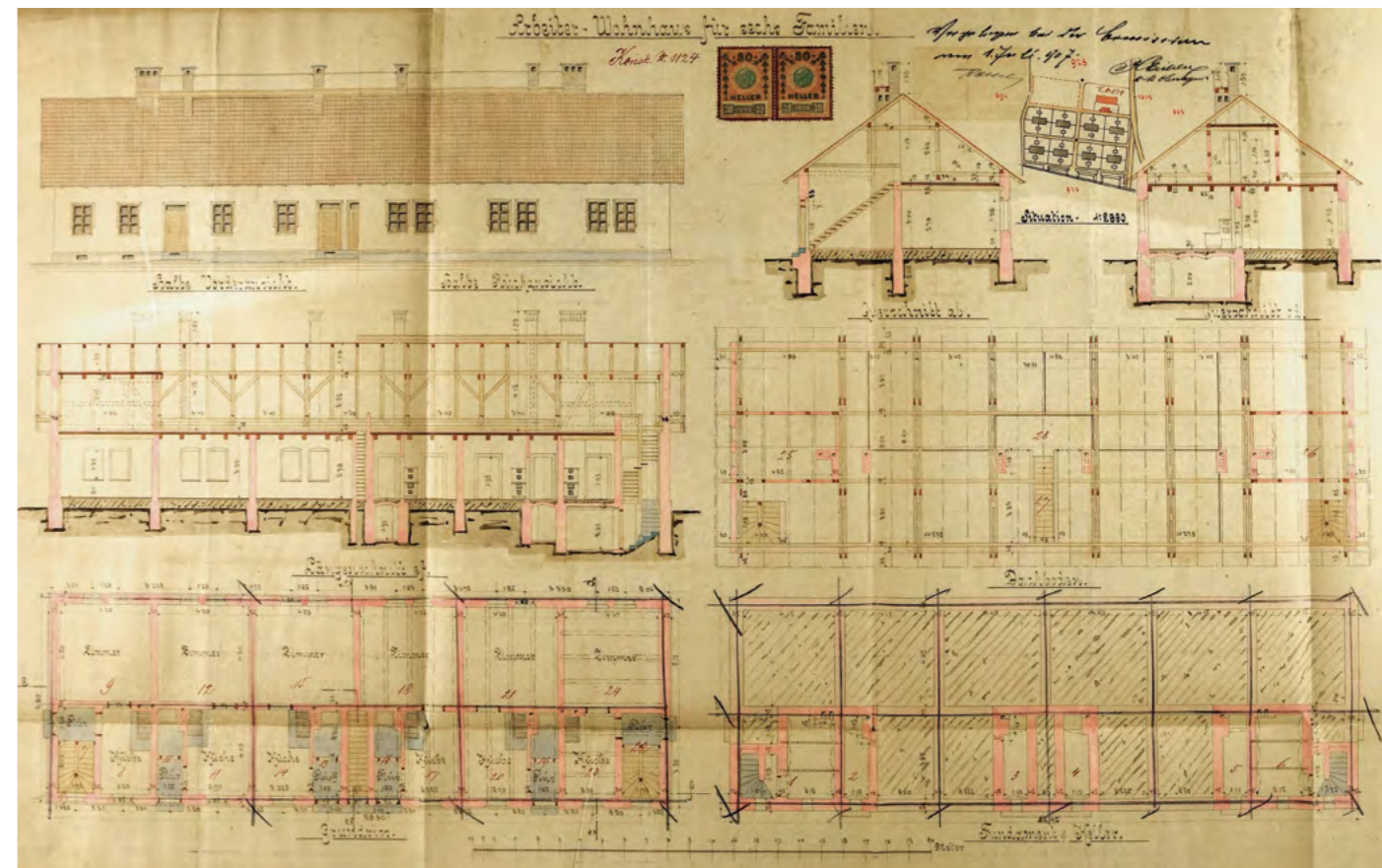

Stavební vývoj Lesní kolonie (Nový Jork)

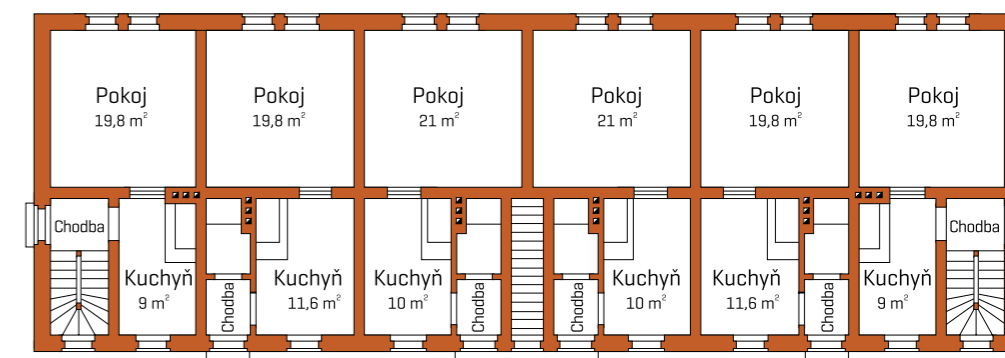
Rok výstavby	
1901	
1907-1908	
1909-1910	
1910-1911	
1912	
1913-1914	
1914-1915	
1915-1917	
1920-1924	

Po roce 1906 pokračoval ve výstavbě Lesní kolonie již nový majitel, a to Rakouská báňská a hutní akciová společnost, která koupila hutní a důlní provozy Těšínské komory. Rozšiřování kolonie v následujících letech souviselo také se založením nového dolu Austria [od roku 1920 Barbora]. Ten byl budován od roku 1907 v místě vzdáleném přibližně 700 m východně od Lesní kolonie.

V letech 1907-1908 nechala Rakouská báňská a hutní společnost postavit nad stávající zástavbou dva nové šestibytové domy [čp. 1124 a 1125]. Jednalo se o přízemní cihlové domy obdélného půdorysu o rozměrech 28,80 × 9,80 m. Domy kryla sedlová střecha. V interiéru se nacházelo šest bytových jednotek, z nich každá byla tvořena vstupní chodbou, kuchyní a obytným pokojem. Dva krajní byty měly obytnou plochu o velikosti 29 m². Zbýlé čtyři byty pak 31 m². Světlá výška místností byla 2,8 m. Do dvou krajních bytů se vstupovalo vchody po stranách, do

↑
Stavební plán šestibytového domu
čp. 1124 (SOKA Karviná)

↑
Půdorys šestibytového domu čp. 1124 (SOKA Karviná)

←
Záběr na šestibytové domy
čp. 1181, 1179, 1177
v Lesní kolonii
(SOkA Karviná)

←
Zimní snímek Lesní
kolonie zachycující vpravo
čtyřbytové domy čp. 1211,
1210 a 1209
(SOkA Karviná)

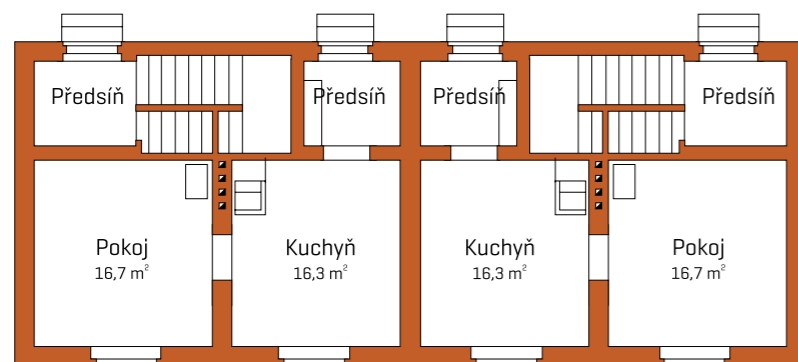
zbylých bytů pak vchody z čelní strany. Na půdě se na rozdíl od předchozího typu domu nacházel jen společný užitný prostor. Dva krajní byty měly přístup na půdu zajištěn vlastním vnitřním schodištěm. Pro domácnosti čtyř vnitřních bytů sloužil jeden společný vstup na půdu přístupný zvenku a umístěný mezi dvěma prostředními byty. Naproti obytné budově pak stála jedna vedlejší budova určená pro všechny domácnosti. V ní byly umístěny uprostřed dva suché záchody napojené na venkovní žumpu, po bocích byly z jedné strany chlévy pro drobné zvířectvo, z druhé strany dřevníky. Souběžně se stavbou domů čp. 1125–1125 byla v kolonii pro její obyvatele vybudována u domu čp. 881 pekárna s udírnou [čp. 1122].

Stejný typ šestibytového přízemního domu byl použit také při rozšíření kolonie v letech 1909–1910, kdy bylo vpravo od nejstarší části kolonie [domy čp. 877–884] postaveno ve třech řadách nad sebou celkem šest těchto typových domů [čp. 1177–1182]. V téže době Rakouská báňská a hutní společnost vybu- dovala v Lesní kolonii i tři domy se čtyřmi bytovými jednotkami [čp. 1209–1211], které byly umístěny uprostřed zástavby šestibytových domů. Tyto čtyřbytové domy o rozměrech 17,80 × 7,35 m byly postaveny těšínskou firmou Eugena Ful- dy, která realizovala řadu staveb důlní společnosti. Domy byly cihlové, částečně podsklepené, přízemní, s obytným podkrovím. Použita byla mansardová střecha, jako krytina sloužily pálené tašky. Sklepy, umístěné pod předsíněmi, byly poměr- ně malé [6–8 m²]. V přízemí i v podkroví se nacházely dvě bytové jednotky, které tvořila předsíň, kuchyně a obytný pokoj [33,1 m²]. Světlá výška místností byla 2,80 m. Do obytného podkroví se vstupovalo vnitřním schodištěm, samostatným pro každou bytovou jednotku. Podobně jako u předchozích typů domů v kolonii se suché záchody, chlévy a dřevníky nacházely ve vedlejší budově umístěné za samotným domem. Pro tyto tři čtyřbytové domy byla současně vybudována dal- ší společná vedlejší budova, ve které se nacházela prádelna, pekárna a udírna [čp. 1261]. Tato budova byla později částečně adaptována k bydlení, podle sčítá- ní obyvatel z roku 1921 zde žily dvě domácnosti.

Všechny domy vybudované v Lesní kolonii v letech 1901–1910 byly napojeny na kanalizaci odvádějící dešťovou a splaškovou vodu. Pitná voda byla zajišťována studnami vyhloubenými přímo v kolonii. Domy byly elektrifikovány, proud dodá- vala elektrárna dolu Hohenegger. Součástí každého domu byla malá zahrádka, kterou obyvatelé kolonií využívali k pěstování zeleniny a ovoce, a ve vedlejších budovách chovali drobné zvířectvo, hlavně slepice a prasata.

←
Výřez ze stavebního plánu zachycující přední stranu domů čp. 1209–1211 (SOkA Karviná)

←
Půdorys čtyřbytového domu (čp. 1209–1211)

Druhá fáze výstavby Lesní kolonie proběhla v letech 1913–1917 a v jejím rámci bylo postaveno celkem 29 domů [čp. 1284–1297, 1306–1312, 1318–1325]. Tato část Lesní kolonie společně se „sesterskou“ kolonií dolu Habsburk [Pokrok] v Petřvaldě představovaly první realizace dělnických kolonií v ostravsko-karvinském revíru, v nichž se při výstavbě uplatňovaly principy tzv. „zahradního města“.

Autorem myšlenky zahradního města byl Angličan Ebenezer Howard, který reagoval na špatné sociální a zdravotní podmínky velkých anglických měst na konci 19. století, kde převážná část dělnického obyvatelstva žila v nuzných a hygienicky nevyhovujících obydlích. Navrhoval proto plánovitě budování městské sídelní zástavby, které mělo zajistit i nižším vrstvám přijatelné a zdravé bydlení. Jeho ústředním motivem bylo spojení výhod venkovského a městského bydlení, jeho specifickým přínosem je myšlenka, že zahrada se má stát přirozenou součástí bytu. Ohlas Howardových myšlenek byl ve své době mimořádný. V Anglii byla založena Asociace zahradních měst [1899], která v roce 1903 iniciovala výstavbu zahradního města Letchworth. Dalšími příklady realizace Howardovy koncepce bylo londýnské předměstí Hampstead Garden Suburb či po první světové válce vystavěné zahradní město Welwyn nedaleko Londýna. Ideou zahradních měst byla inspirována řada londýnských satelitů, tzv. nových měst. Koncepce zahradního města se brzy rozšířila z Anglie na pevninskou Evropu.

Inspiraci a „know-how“ pro stavbu vlastní hornické kolonie ve stylu „zahradního města“ hledalo vedení Rakouské báňské a hutní společnosti, podobně jako při výstavbě dolu Austria [Barbora], v německém Porúří. Zde se zástupci společnosti seznámili s dílem německého architekta Oskara Schwera, autora hornické kolonie dolu Friedrich Ernestine v Essenu-Stoppenbergu [1908] a Gottfried-Wilhelmovy kolonie v Essenu-Rellinghausenu [1909–1912]. Realizace Schweroých kolonií zástupce Rakouské báňské a hutní společnosti natolik zaujaly, že architekt oslovili s nabídkou na zpracování architektonického řešení hornických kolonií na Karvinsku, při kterém měly být použity stejné či podobné typy domů jako v essenské Gottfried-Wilhelmově kolonii. Oskar Schwer pracovní nabídku přijal a v letech 1913–1916 vypracoval projekt a dílčí architektonické návrhy jednotlivých domů pro Lesní kolonii v Karviné a kolonie dolu Habsburk [Pokrok] v Petřvaldě.

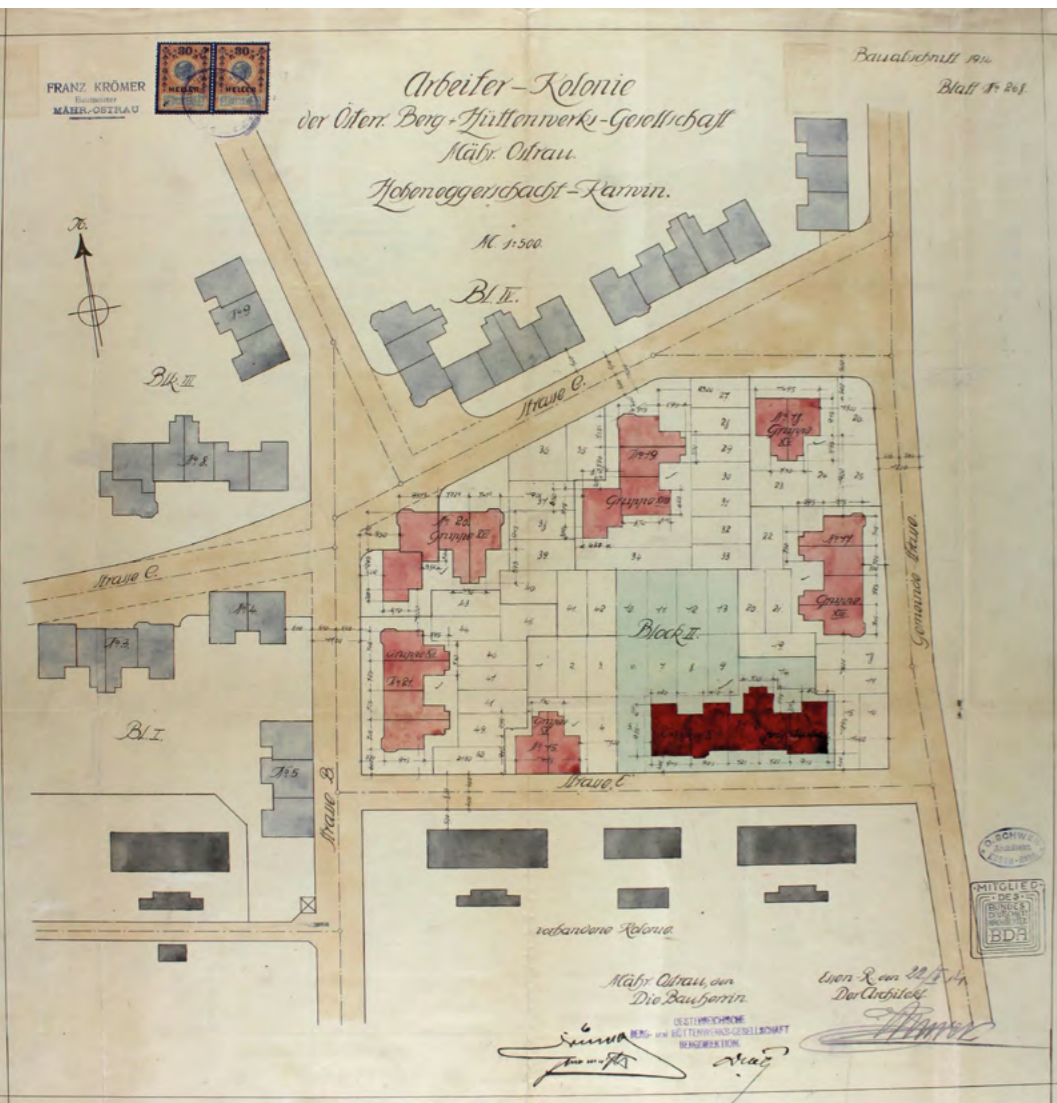
←
Domy v bývalého hornické kolonii Gottfried-Wilhelm v Essenu navržené architektem Oskarem Schwerem (foto Agáta Kravčíková, 2016)

Pro Schwerovu realizaci v Karviné bylo vybráno území o ploše 14,6 ha rozkládající se mezi starou částí Lesní kolonie a výdušnou jámou dolu Hohenegger. Tuto plochu Schwer rozdělil do devíti obytných bloků, v nichž mělo být postaveno osmdesát domů. Domy ovšem neměly být v obytných blocích stavěny v několika pravidelných řadách nad sebou, jak bylo obvyklé ve stávajících koloniích, ale měly být rozmístěny po obvodu každého obytného bloku. Tímto rozmístěním se dosáhlo částečného uzavření vnitřního prostoru každého bloku, který tak poskytoval budoucím obyvatelům jisté soukromí. Střed kolonie, volný prostor mezi bloky V a VI, vyčlenil Schwer pro menší park. Předpokládáme, že součástí zástavby měla být i občanská vybavenost jako v případě německých vzorových kolonií. Ze stavební dokumentace máme doloženy ovšem pouze plány mateřské školy, která měla z jihu přiléhat k centrálnímu parku. Šíře hlavních ulic oddělujících jednotlivé obytné bloky byla plánována na 11 m a po obou stranách měly ulice lemovat okrasné stromy. Takto navržená kolonie poskytovala bydlení přibližně pro 2 500 zaměstnanců Rakouské báňské a hutní společnosti.

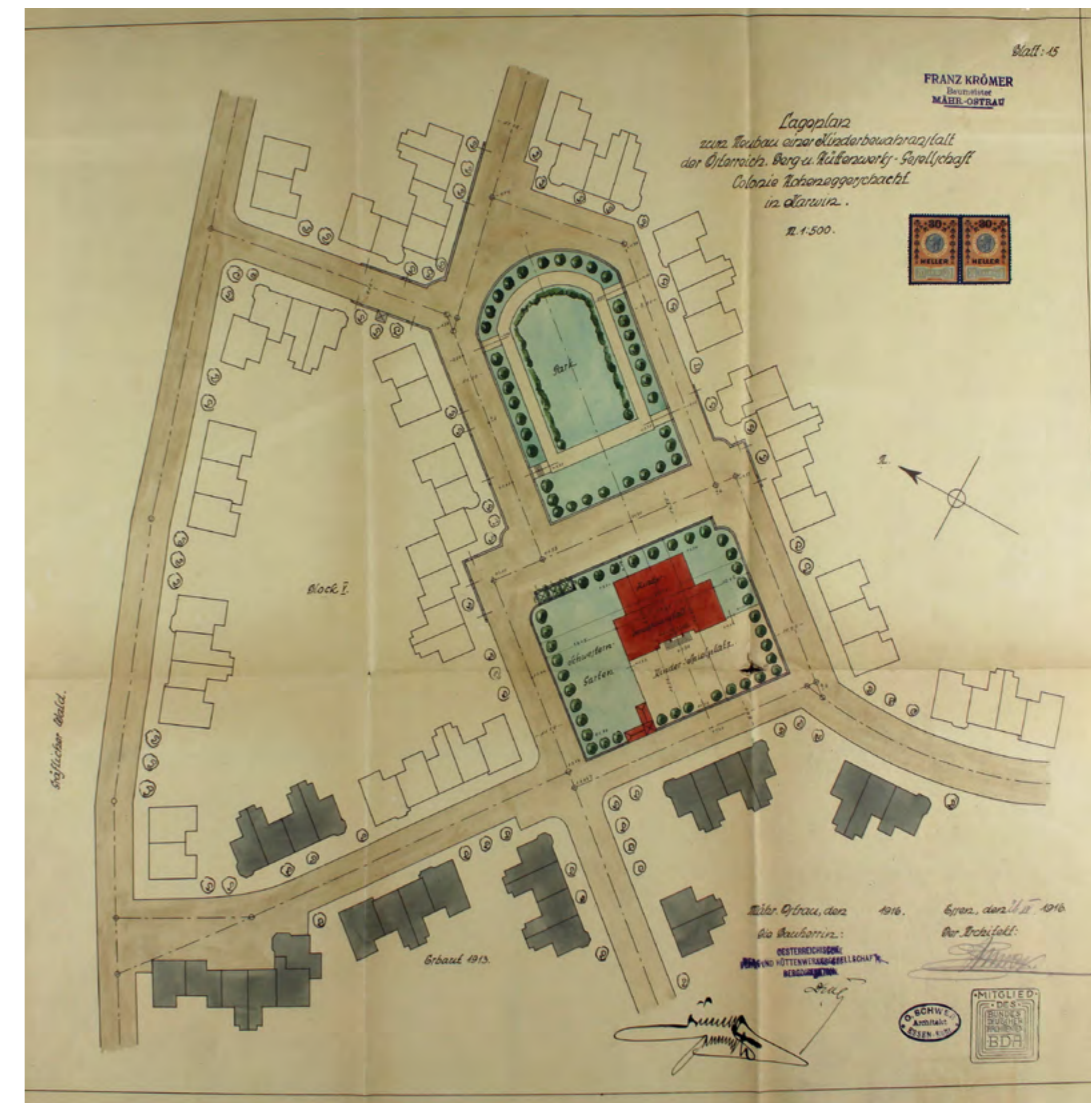

→
Situační plán Lesní kolonie, tak jak jej navrhoval architekt Oskar Schwer. Plánovaných rozsah výstavby se ovšem nepodařilo naplnit. Postavena byla přibližně jen třetina plánované zástavby. (fotoreprodukce z knihy Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru, I.)

←
Situční plán II. bloku
podle návrhu architekta
Oskara Schwera, 1914
(SOKA Karviná)

S výstavbou prvních obytných bloků se začalo již v červenci roku 1913. Stavebních prací se ujala firma těšínského architekta a stavitele Eugena Fuldý. Výstavba probíhala zpočátku poměrně hladce a již v březnu a srpnu roku 1914 bylo kolaudováno prvních čtrnáct domů, což představovalo kompletní obytné bloky I, III [čp. 1284–1288, čp. 1289–1296] a jeden dům [čp. 1297] z obytného bloku V. Krátce poté se rozeběhly práce na stavbě obytného bloku II, který byl kompletně dokončen v červnu 1915 [čp. 1306–1312]. V červnu 1915 získala Rakouská báňská a hutní společnost stavební povolení ke stavbě osmi domů bloku IV. Při výstavbě tohoto bloku se již začaly projevovat problémy spojené s probíhající světovou válkou, jako byl např. nedostatek stavebního materiálu, pracovních sil aj.

→
Situční plán architekta
Oskara Schwera
zachycující plánovanou
mateřskou školu a park,
1916 (SOKA Karviná)

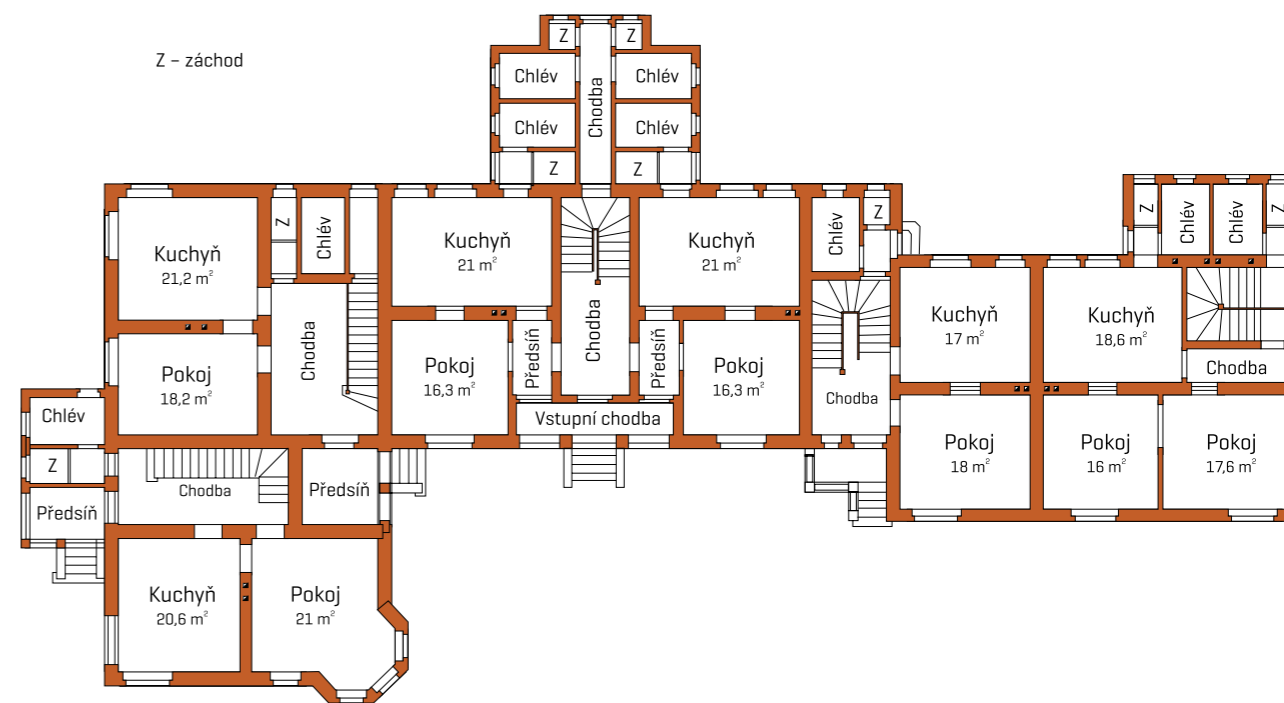
Výstavba se prodlužovala a ke kolaudaci domů v bloku IV došlo až v červnu 1917. Z archivní dokumentace se dozvídáme, že Rakouská báňská a hutní společnost na jaře 1918 rezignovala na stavbu plánované mateřské školy, a to z důvodu „abnormálních podmínek způsobených probíhající válkou“. Zároveň bylo uvedeno, že po skončení války se k realizaci stavby mateřské školy vrátí. K tomu ovšem nikdy nedošlo a nebyl rovněž naplněn plánovaný rozsah nové části kolonie. Do roku 1917 tak byla dokončena jen její menší část, kompletně byly postaveny pouze obytné bloky číslo I–IV. Nedokončen zůstal blok číslo V, bloky VI–IX se nezačaly budovat vůbec. Celkově nová část kolonie čítala 29 domů s 208 byty.

Oskar Schwer navrhl pro Lesní kolonii celkem dvanáct typových domů, od tvarově jednoduchých se čtyřmi byty, po složitě členěné s deseti až třinácti byty. V převážné většině se jednalo o byty 1 + 1 [153 bytů], v menší míře o 2 + 1 [55 bytů]. Vůbec poprvé tak mohl řadový horník dostat k užívání byt, který měl víc než jeden obytný pokoj. Plošná výměra u bytu 1 + 1 se pohybovala od 33 m² do 44 m², u bytu 2 + 1 od 51 m² do 62 m². Všechny domy byly jednopatrové a úplně podsklepené. Postavené byly z pálených cihel, které si důlní společnost vyráběla ve vlastní cihelně, a omítnuté. Střechy byly sedlové, valbové i mansardové a jako střešní krytina sloužila umělá červená břidlice. Okna, kromě těch v zadní části domu, kryly dřevěné okenice. Na rozdíl od ostatních karvinských kolonií byly domy v této části Lesní kolonie zdobeny. Nad postranními vchody se nacházel reliéf rohu hojnosti, rovněž některé štíty byly obohaceny o reliéf, např. jezdec na koni. V zadní části domů se nacházely přístavky, v nichž byly umístěny chlévy a záchody, pro každý byt samostatné. Odpady ze záchodů se odváděly do žumpy za domem. Domy měly předzahrádky, volné zadní plochy byly upraveny na zahrady, přičemž na jeden byt připadalo přibližně 200 m² pozemku. Oplocení bylo jednotné, s podezdívkami a sloupky z lomového kamene.

Nově postavené domy byly napojeny na kanalizaci odvádějící dešťovou a splaškovou vodu. Pitná voda byla zajišťována prostřednictvím šesti nových studní umístěných přímo v kolonii. Všechny byty získaly elektrické osvětlení, pro něž dodávala proud elektrárna koksovny Hohenegger. Ulice mezi jednotlivými domy byly široké 10 m, po obou stranách osázené okrasnými stromy.

→ Část plánu budovy (typ XI) navržené pro Lesní kolonii v Karvině architektem Oskarem Schwerem, 1913 (SOKA Karviná)

→ Půdorys přízemí domu typu XI (čp. 1291, 1295).

←
Snímek pořízený krátce po postavení Lesní kolonie nazývané také kolonie Nový Jork (fotoreprodukce z knihy Dvacet pět let Báňské a hutní společnosti)

←
Dům z bývalé Gottfried-Wilhelmovy kolonie v Essenu (foto Agáta Kravčíková, 2016)

→
Dům v kolonii dolu Pokrok v Petřvaldě (foto Miroslav Pawelek, 2018)

→
Domy navržené pro Rakouskou báňskou a hutní společností architektem Oskarem Schwerem byly zdobeny řadou ornamentů, zde jeden z nich na štítu domu. (foto Miroslav Pawelek, 2018).

←
*Vstup do domu v kolonii
dolu Pokrok v Petřvaldě,
nad dveřmi ozdobný
prvek – roh hojnosti (foto
Miroslav Pawelek, 2018)*

←
*Detail ornamentu (rohu
hojnosti) na domě
v kolonii dolu Pokrok
v Petřvaldě (foto Miroslav
Pawelek, 2018)*

→
*Domy postavené podle
návrhu essenského
architekta Oskara Schwera
Rakouskou báňskou
a hutní společností v kolonii
dolu Habsburk (Pokrok)
v Petřvaldě; stejné typy
domů stály rovněž v Lesní
kolonii v Karviné. (foto
Miroslav Pawelek, 2018)*

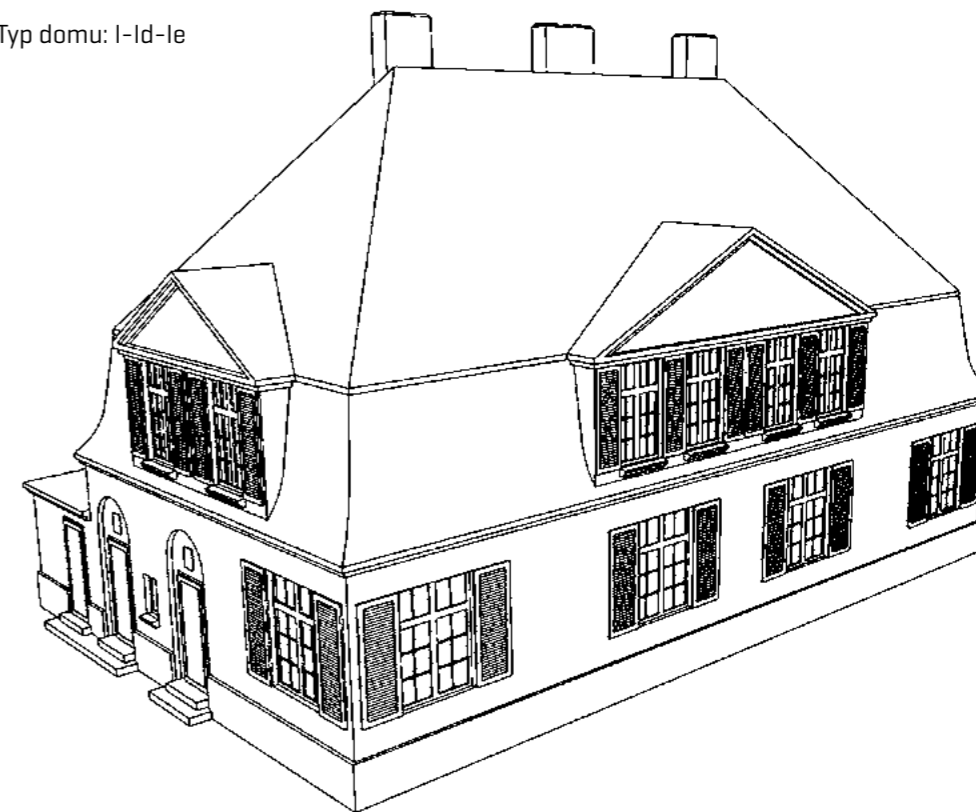

Vizualizace jednotlivých typů domů, které byly postaveny v letech 1913–1917 v Lesní kolonii podle návrhu německého architekta Oskara Schwera. [autor vizualizací Rostislav Kaplan, 2018].

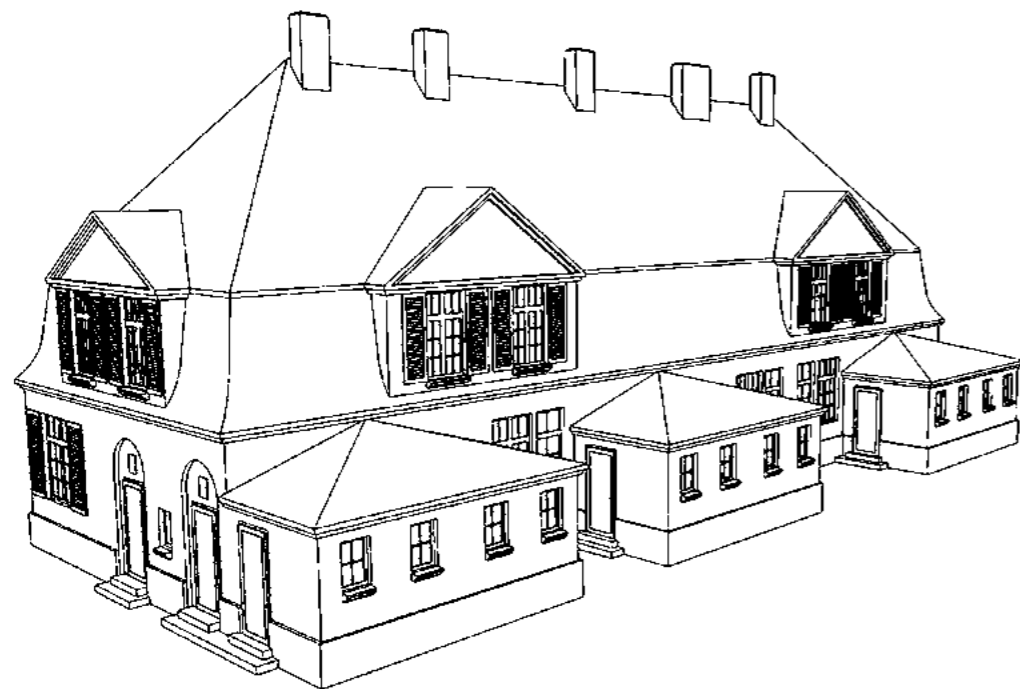
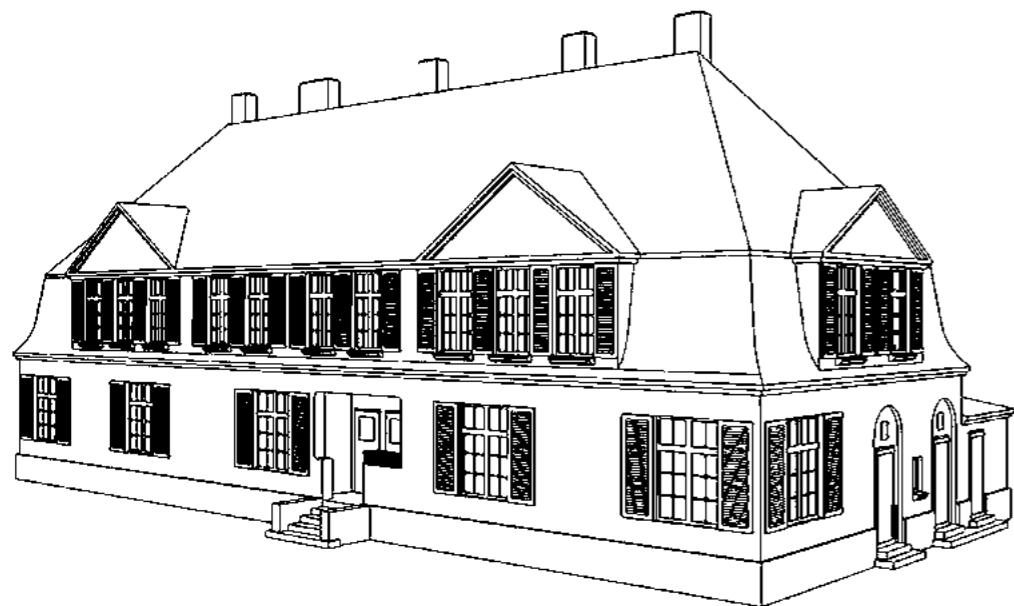
Typ domu	číslo popisné
I-Id-le	1289, 1287, 1284
Ia	1288
II	1320, 1323
X	1290, 1308
XI	1291, 1295
XII	1294
XIII	1285, 1293, 1296, 1297, 1306, 1309, 1318, 1321, 1324
XV	1307, 1310, 1319, 1322, 1325
XVI	1312
XVII	1311

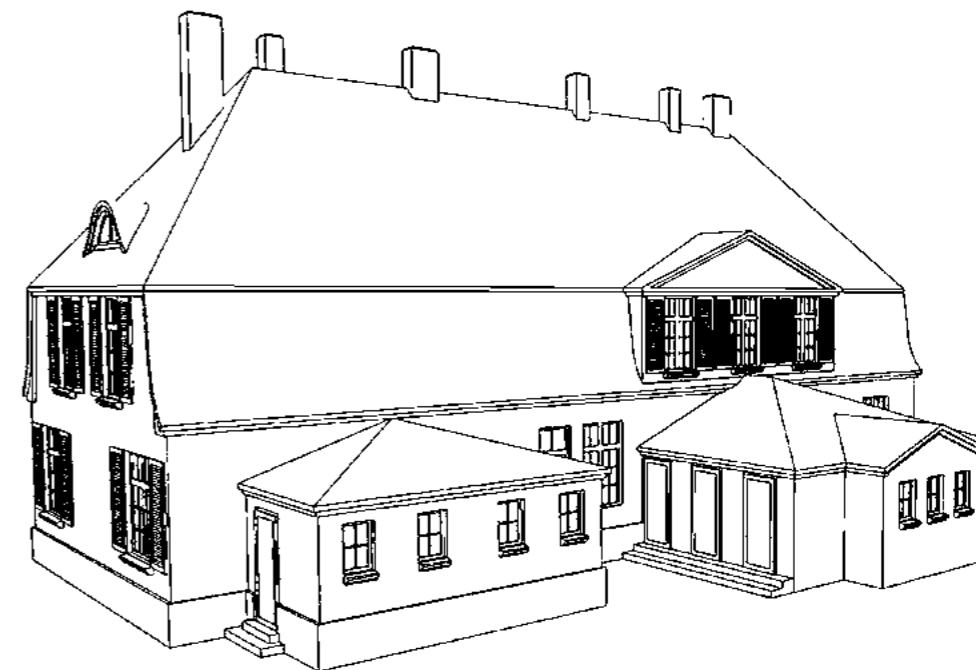
Typ domu: I-Id-le

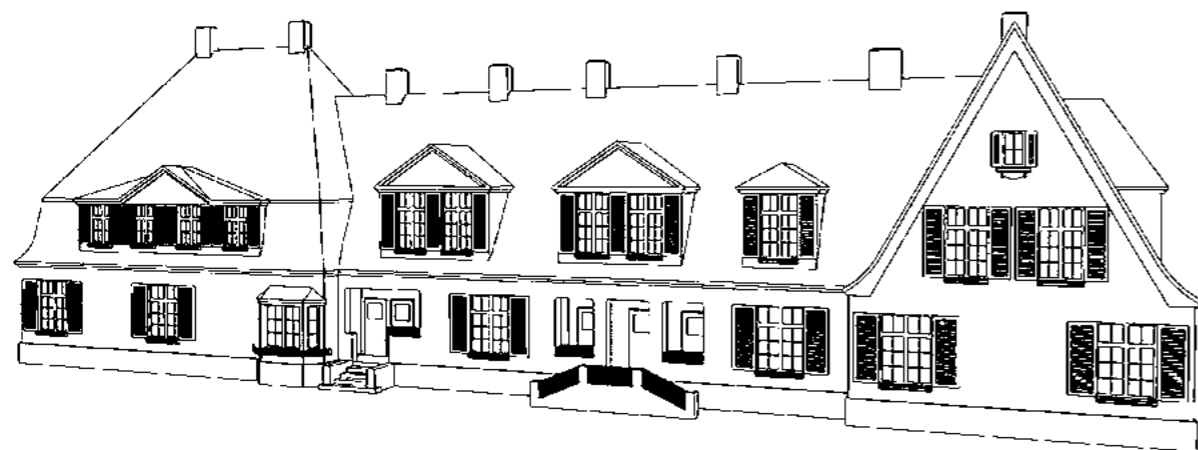
Typ domu: Ia

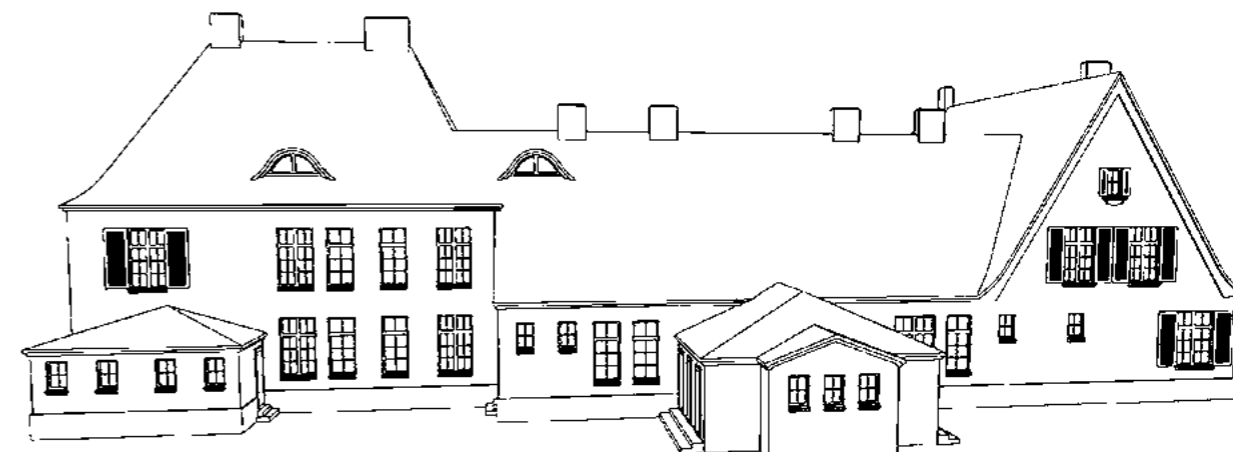
Typ domu: II

Typ domu: X

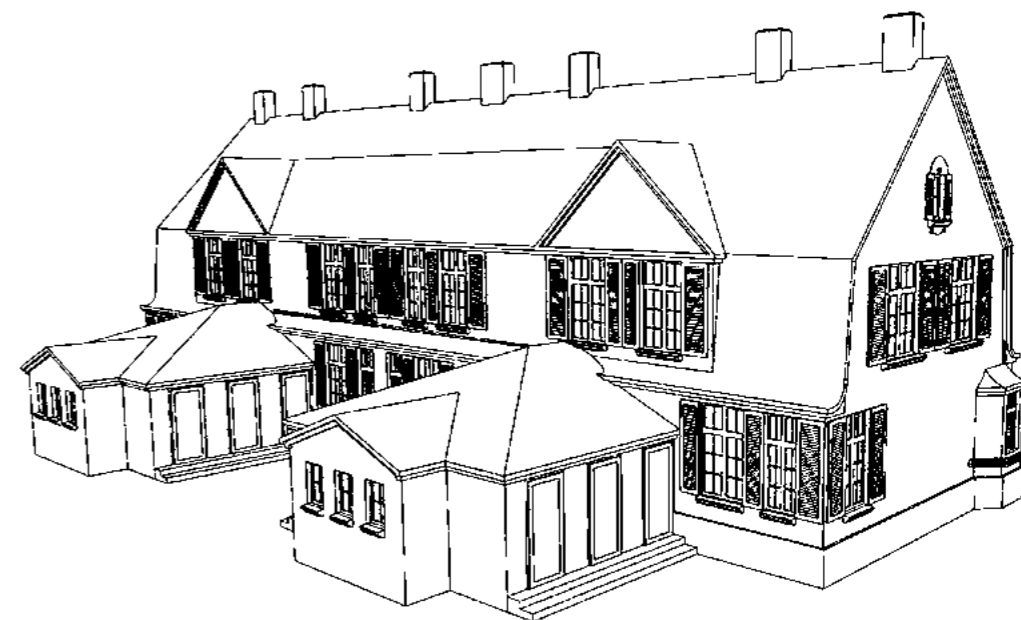
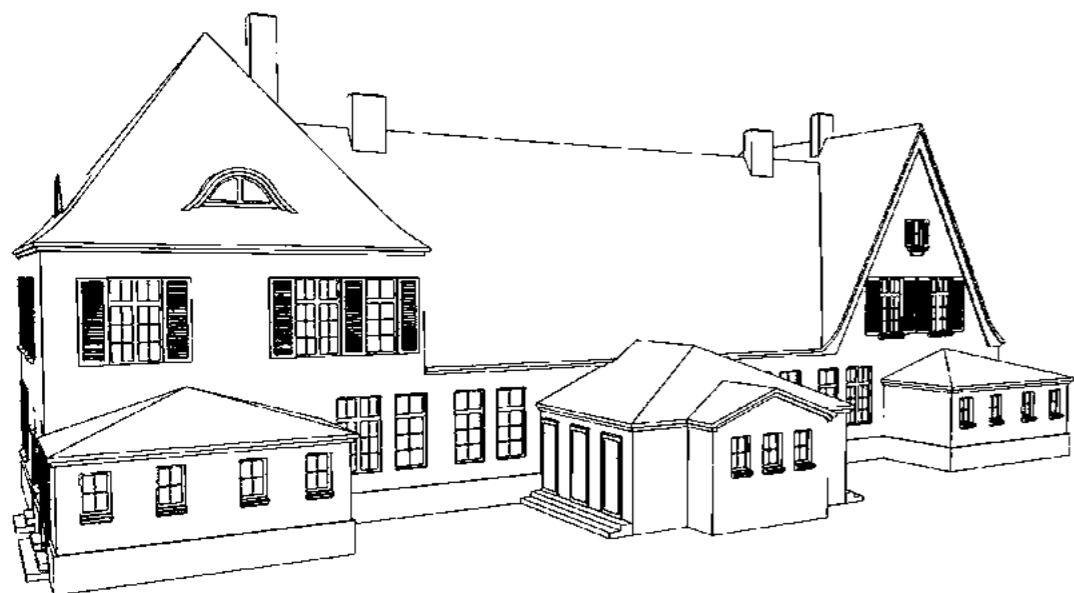
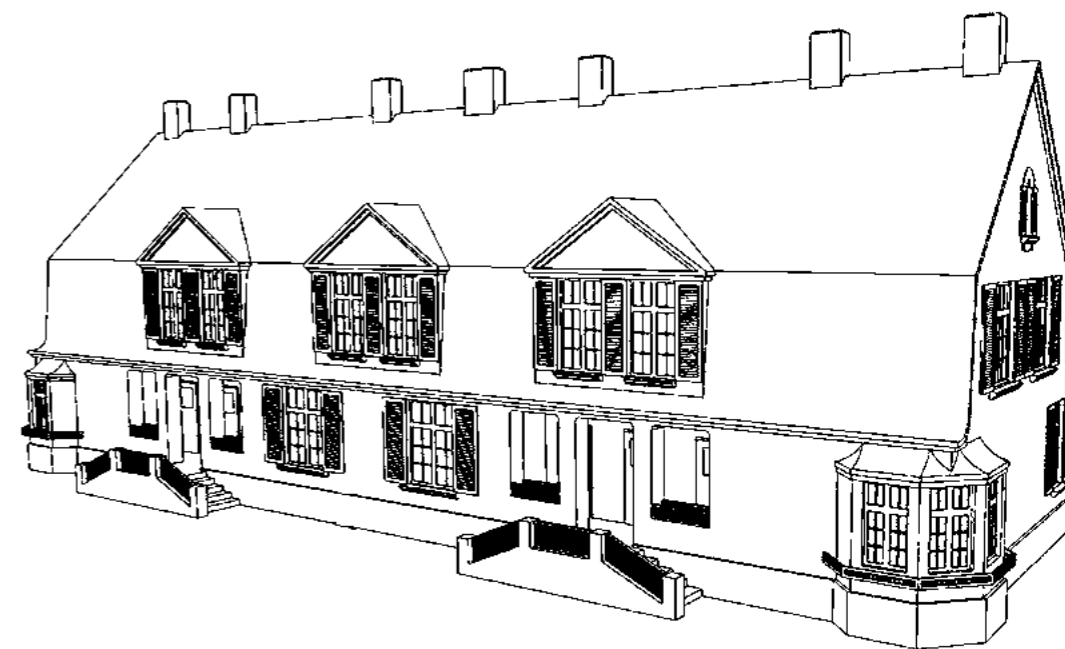
Typ domu: XI

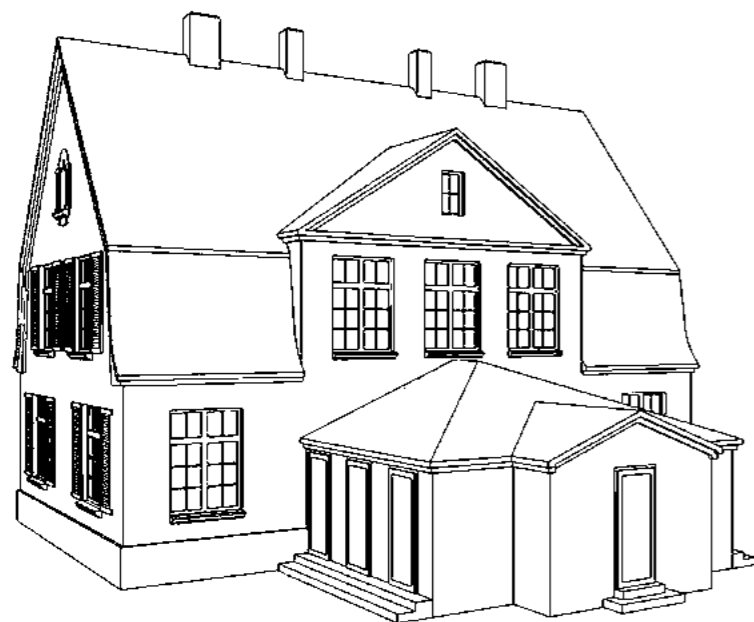
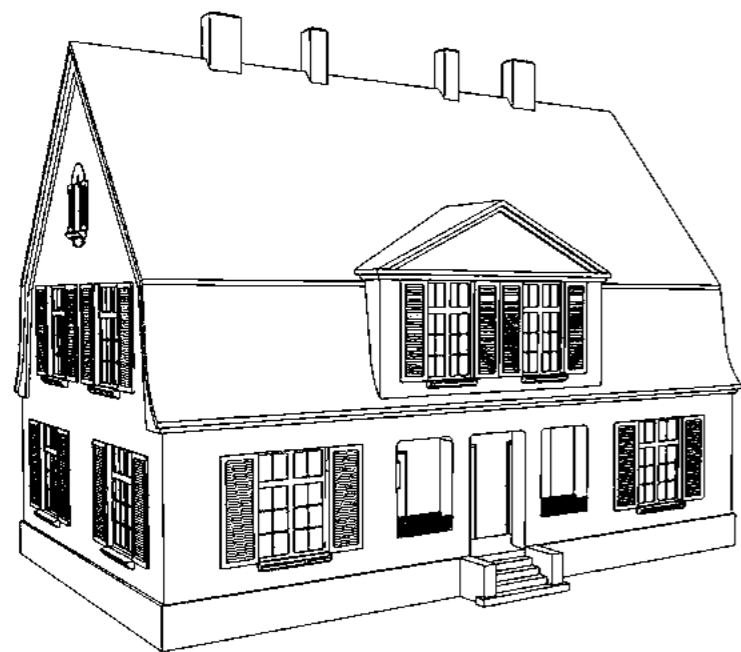
Typ domu: XII

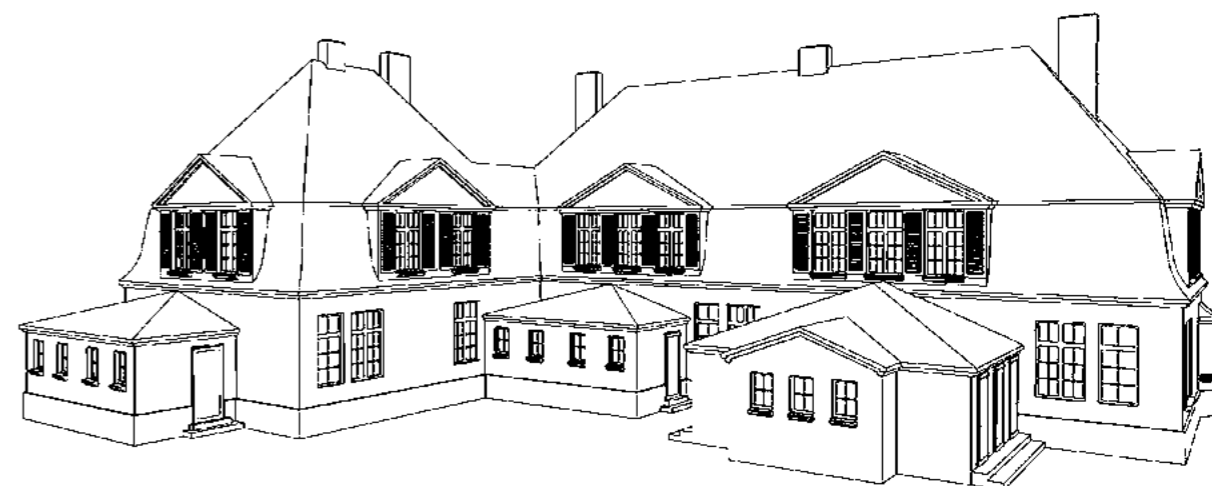
Typ domu: XIII

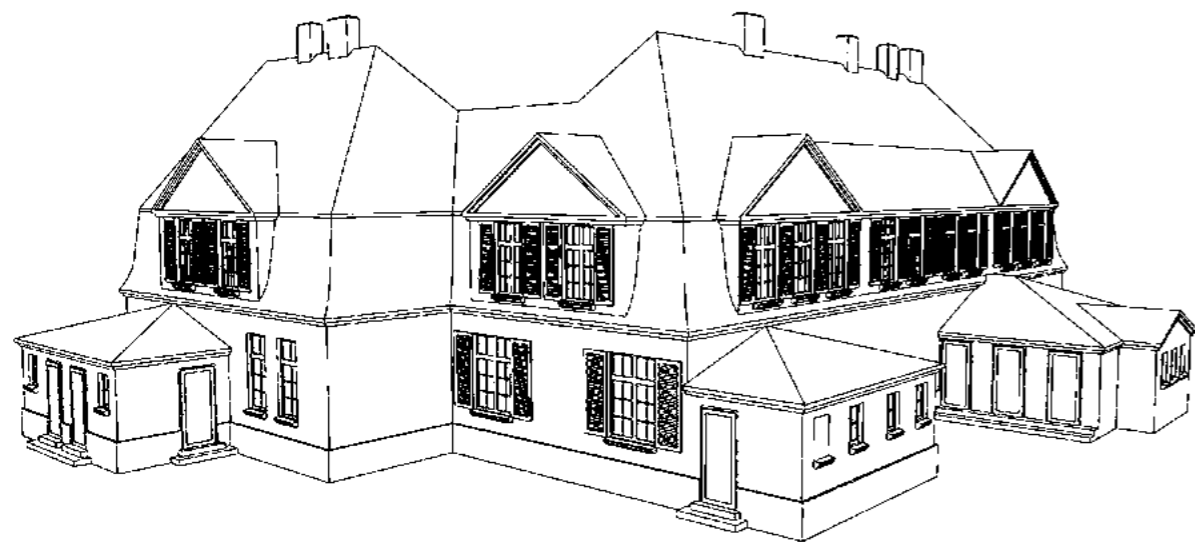

Typ domu: XV

Typ domu: XVI

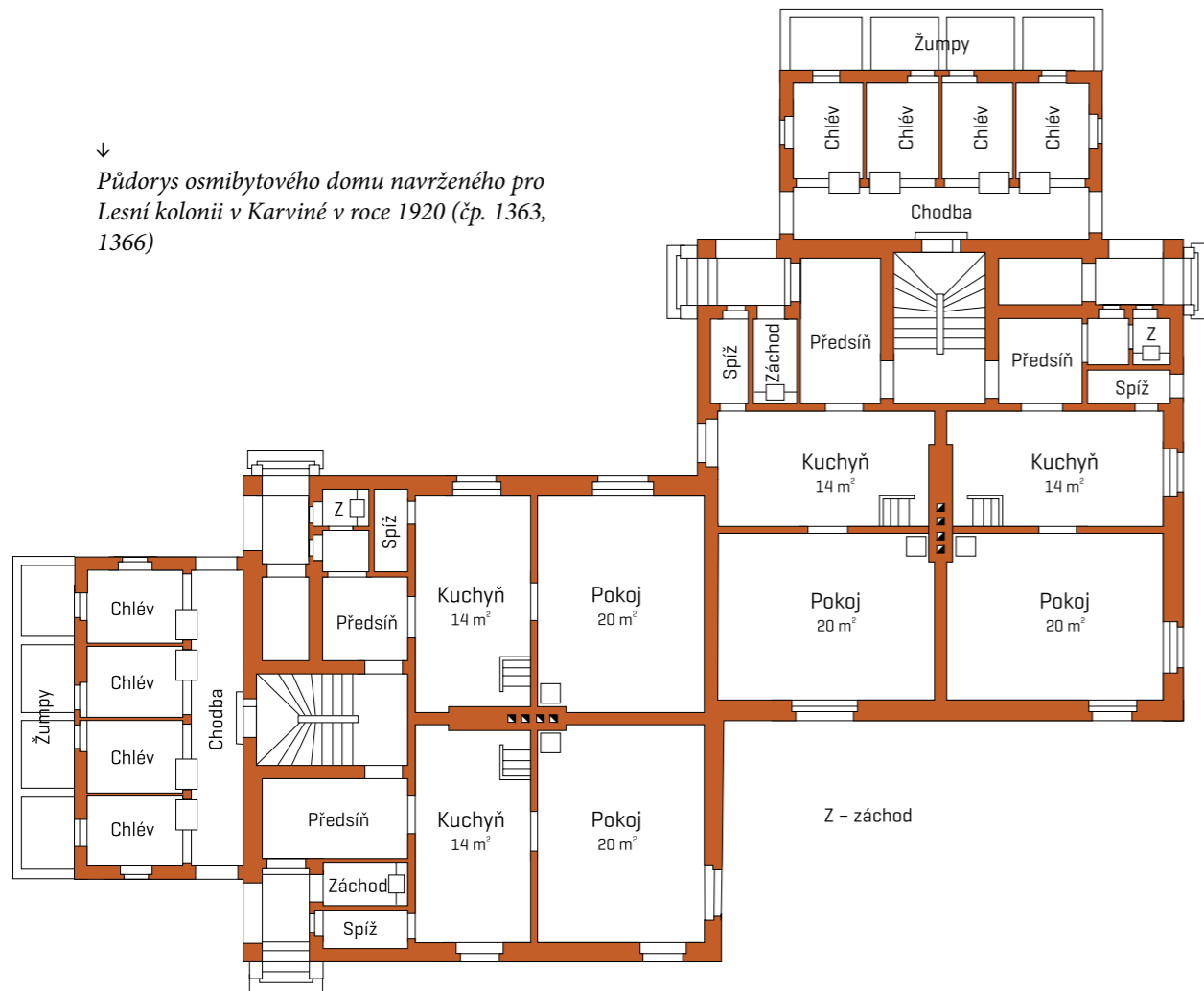

→
Smínek z roku 1976
zachycující čtyřbytový
dům čp. 1361 navržený
architektem Alfredem
Widermannem v roce 1920
(SOKA Karviná)

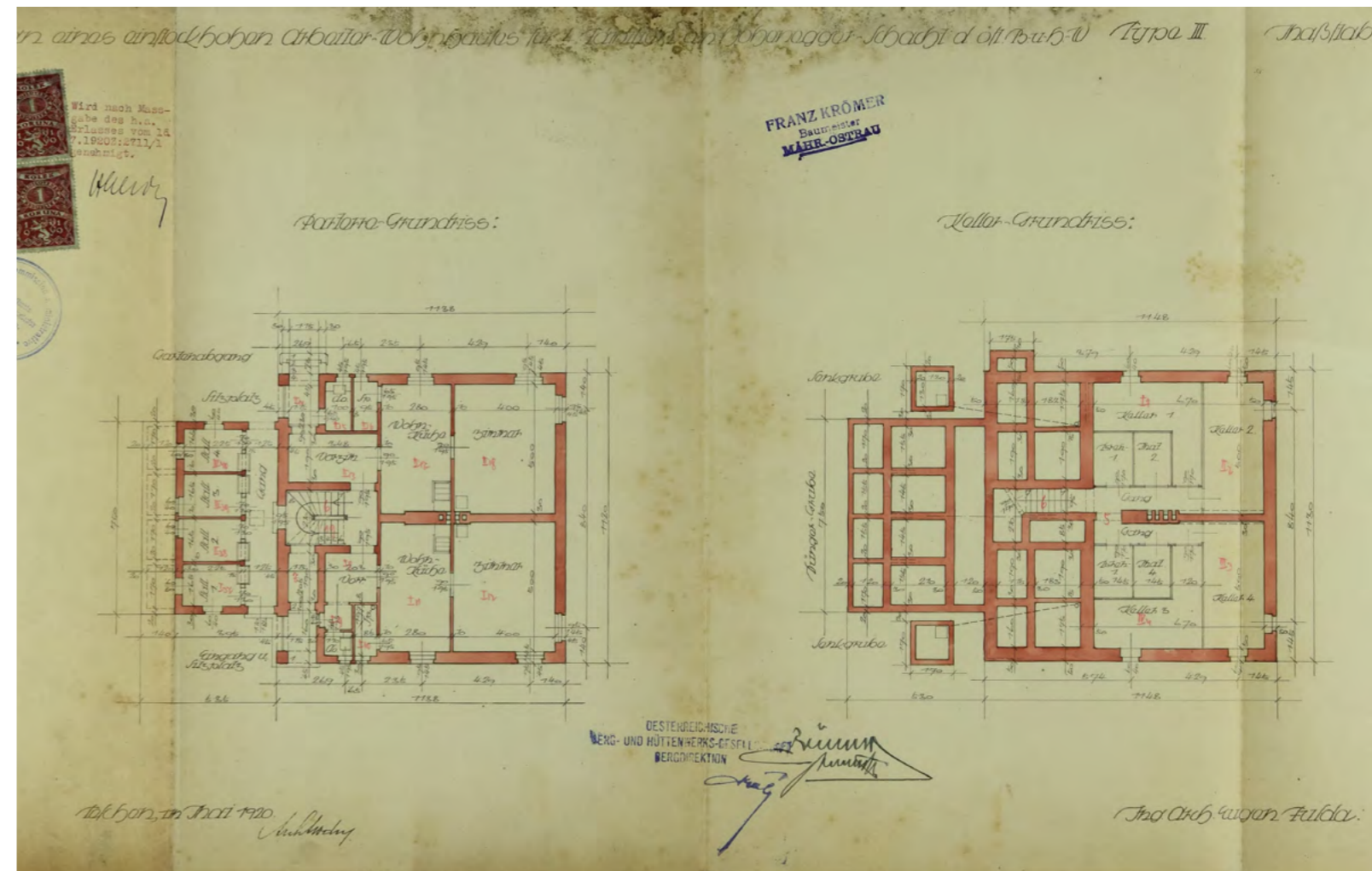
Třetí, poslední fáze výstavby proběhla již v období nově vzniklého Československa. V letech 1920–1924 bylo severně nad posledně provedenou výstavbou vybudováno osm jednopatrových domů [čp. 1361–1368]. Schwerův předválečný projekt byl opuštěn. Nové domy pro Báňskou a hutní společnost navrhl mladý architekt Alfred Widermann, těšínský rodák, pracující pro stavební firmu Eugena Fuldy, která samotnou stavbu zřejmě také provedla. Podle Widermannových plánů byly v Lesní kolonii postaveny tři čtyřbytové [čp. 1361, 1364 a 1368], tři desetibytové [1362, 1365, 1367] a dva osmibytové domy [čp. 1363 a 1366]. Ve všech případech se jednalo o podsklepené jednopatrové cihlové domy, kryté valbovou střechou. Byly to tvarově jednoduché domy, bez okrasných prvků. Novinkou u nich bylo začlenění záchodů do interiéru stavby, nájemníci tak již nemuseli kvůli vykonání potřeby opustit dům. Nedílnou součástí domů stále ještě zůstávaly vedlejší budovy s chlévy a dřevníky. Ve všech domech byly byty 1 + 1 o plošné výměře obytné plochy 34 m² [resp. jeden byt v čtyřbytovém typu domu o velikosti 35,4 m²]. V desetibytových domech se navíc nacházely dva podkrovní byty, které tvořila pouze jedna obytná místnost [14 m²]. Domy byly napojeny na společnou kanalizaci pro odvod dešťové a splaškové vody. Vzhledem k chybějícím archivním materiálům nejsme schopni zjistit, zda už měly tyto domy pitnou vodu zavedenou přímo do interiéru budovy, nebo jako u starších domů v kolonii

↓
Půdorys osmibytového domu navrženého pro
Lesní kolonii v Karviné v roce 1920 (čp. 1363,
1366)

využívali nájemníci venkovní studny. Pro nové domy byla postavena také pekárna s udrnou [čp. 1419]. Nicméně můžeme konstatovat, že domy čp. 1361–1368 obytná výstavba v Lesní kolonii skončila.

Vlivy důlní činnosti se začaly v Lesní kolonii projevovat krátce po jejím dokončení. Již v červnu 1937 byl nucen Městský úřad v Karviné vydat povolení ke zbourání západní části domu čp. 1295, která se stala neobyvatelnou. Ještě v červenci téhož roku nařídil Báňské a hutní společnosti okamžité vyklizení západní části domu čp. 1297. Stav domu se zřejmě rychle zhoršoval, jak dokazuje letecký snímek Lesní kolonie z roku 1947, kde na místě domu čp. 1297 je již jen prázdné místo. Jednalo se o první případ kompletní demolice obytné budovy v Lesní kolonii.

↑
Stavební plán čtyřbytového
domu pro Lesní kolonii,
1920 (SOka Karviná)

Vlivy důlní činnosti ještě zesílily v průběhu druhé světové války, kdy důlní společnosti, aby uspokojily vzrůstající poptávku nacistické válečné výroby po uhlí, přešly k extenzivní těžbě. Ze zápisů v karvinské kronice se dozvídáme, že během války byla nuceně vystěhována část Lesní kolonie, bohužel bez bližší specifikace [možná se jedná o výše zmíněný dům čp. 1297]. Po válce se situace příliš nezměnila. Zvláště po únoru 1948, kdy se československé hospodářství začalo orientovat na těžký průmysl, došlo opět ke zvyšování objemu těžby a to si vybralo svoji daň. Od západu postupovala těžba dolu Antonín Zápotocký [důl Karviná, závod Lazy] a od východu ničil Lesní kolonii důl 1. máj [důl Barbora]. Do roku 1966 byla zbourána menší část severozápadní [čp. 1294, 1295, 1296, 1297] a celá jihovýchodní strana kolonie [čp. 1177–1182, 1209–1211, 1261, 1307, 1308, 1309]. I přes stupňující se vlivy důlní činnosti a postupné demolice objektů byla

← ↓
*Snímek domů čp. 1296
 a 1310 v Lesní kolonii
 pořízené v rámci
 demoličního řízení, 1976
 (SOkA Karviná)*

→
*Pohled na místo, kde
 stála Lesní kolonie.
 (foto Miroslav Pawelek,
 2018)*

ještě v padesátých a šedesátých letech 20. století Městským národním výborem v Karviné vydávána obyvatelům v lokalitě Lesní kolonie stavební povolení na stavbu hospodářských budov nebo garáží. Zde je ovšem nutno zmínit, že povolení byla vydána ale jen za předpokladu, že se stavebník vzdal za sebe a příští majitele jakékoliv náhrady škod způsobených důlní činností. K zániku zbývajících zástavby Lesní kolonie došlo ve druhé polovině sedmdesátých let 20. století. Jako jedna z posledních, alespoň podle demoličních výměrů, byla zbourána nejstarší část Lesní kolonie s domy čp. 877–884. Samotnou demolici objektů prováděla Správa sídlišť ostravsko-karvinského revíru. Podle rozhodnutí odboru územního plánování a architektury Městského národního výboru Karviná měly být budovy rozebrány 30 cm pod stávající terén, plocha srovnána do úrovně stávajícího terénu s ponecháním stavební sutě na místě, zbylé kusy materiálu odvezeny na městskou skládku v Karviné-Dolech. Na počátku osmdesátých let pak byla Lesní kolonie zahrnuta do rekultivační akce s názvem Asanace a rekultivace osady Nový Jork a Mexiko. Dnes se na území bývalé Lesní kolonie nachází obdělávaná zemědělská plocha.

Stavební vývoj Lesní kolonie

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demoli- ce*	Plošná výměra bytů [v m ²]	rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
877	1901	dělnický	1978	-	4	24
878	1901	dělnický	1978	-	4	26
879	1901	dělnický	1978	-	4	31
880	1901	dělnický	1978	-	4	27
881	1901	dělnický	1978	-	4	30
882	1901	dělnický	1978	-	4	21
883	1901	dělnický	1978	-	4	25
884	1901	dělnický	1978	-	4	32
1124	1907-1908	dělnický	1978	29,0-31,0	6	41
1125	1907-1908	dělnický	1978	29,0-31,0	6	34
1177	1909-1910	dělnický	1965	29,0-31,0	6	33
1178	1909-1910	dělnický	1965	29,0-31,0	6	27
1179	1909-1910	dělnický	1965	29,0-31,0	6	33
1180	1909-1910	dělnický	1965	29,0-31,0	6	26
1181	1909-1910	dělnický	1965	29,0-31,0	6	39
1182	1909-1910	dělnický	1965	29,0-31,0	6	30
1209	1910-1911	dělnický	1965	33,0	4	25
1210	1910-1911	dělnický	1965	33,0	4	13
1211	1910-1911	dělnický	1965	33,0	4	25
1261	1912	pekárna a udírna / obytný dům	1965	-	2	-
1284	1913-1914	dělnický	1972	51,0-53,5	4	26
1285	1913-1914	dělnický	1972	33,0-38,5	8	41
1286	1913-1914	dělnický	1973	37,0-58,0	8	33
1287	1913-1914	dělnický	1979	51,0-53,5	4	22
1288	1913-1914	dělnický	1973	43,0-62,0	6	34
1289	1913-1914	dělnický	1972	51,0-53,5	4	22
1290	1913-1914	dělnický	1968	37,0-61,5	10	57
1291	1913-1914	dělnický	1972	19,0-52,0	13	28
1292	1913-1914	dělnický	1979	43,0-62,0	6	35
1293	1913-1914	dělnický	1973	33,0-38,5	8	37
1294	1913-1914	dělnický	1964	37,0-58,0	8	48
1295	1913-1914	dělnický	1951	21,5-52,0	13	46

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demoli- ce*	Plošná výměra bytů [v m ²]	rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
1297	1913-1914	dělnický	1937	33,0-38,5	8	33
1306	1914-1915	dělnický	1976	33,0-38,5	8	35
1307	1914-1915	dělnický	-	37,0	4	16
1308	1914-1915	dělnický	1960	37,0-61,5	10	58
1309	1914-1915	dělnický	1963	33,1-38,5	8	43
1310	1914-1915	dělnický	1976	37,0	4	19
1311	1914-1915	dělnický	1979	37,0-49,0	8	42
1312	1914-1915	dělnický	1979	37,0-56,0	10	44
1318	1915-1917	dělnický	1979	33,0-38,5	8	40
1319	1915-1917	dělnický	1973	37,0	4	16
1320	1915-1917	dělnický	1979	35,0-48,0	6	26
1321	1915-1917	dělnický	1979	33,0-38,5	8	31
1322	1915-1917	dělnický	1979	37,0	4	25
1323	1915-1917	dělnický	1968	35,0-48,0	6	31
1324	1915-1917	dělnický	-	33,0-38,5	8	34
1325	1915-1917	dělnický	1977	37,0	4	14
1361	1920-1924	dělnický	1977	34,0-35,5	4	-
1362	1920-1924	dělnický	1968	14,3	10	-
1363	1920-1924	dělnický	1979	34,0	8	-
1364	1920-1924	dělnický	1979	34,0-35,5	4	-
1365	1920-1924	dělnický	1973	14,3	10	-
1366	1920-1924	dělnický	1973	34,0	8	-
1367	1920-1924	dělnický	1974	14,3	10	-
1368	1920-1924	dělnický	1971	34,0-35,5	4	-

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolic stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

Charakteristika populačních poměrů

Hlavním zdrojem analýzy populačních poměrů se staly sčítací operáty z roku 1921, kdy proběhlo první sčítání obyvatel v nově vzniklém Československu. V té době bydlelo v 49 domech Lesní kolonie 1 520 osob.

Nejpočetnější skupinu obyvatel Lesní kolonie podle kritéria místa původu představovaly s převahou 83,2 % osoby narozené na území Těšínského Slezska. Osoby narozené přímo v Karviné tvořily 39,3 % z celkového počtu obyvatel kolonie. Z Haliče pocházelo 9 %, z Moravy 3,3 % a z Německa 0,9 %. Po čtyřech osobách bylo z Čech, Ruska a rakouských zemí. Celkovou národnostní mozaiku doplňovaly dvě osoby narozené v Uhrách (Slovensko), jedna v Itálii, v Bukovině (dnes Rumunsko/Ukrajina) a na Istrii (dnes Chorvatsko).

Teritoriální původ obyvatel Lesní kolonie v roce 1921

Země	Muži		Ženy		Celkem	
Rakouské Slezsko	648	83,08 %	656	88,65 %	1 304	85,79 %
- Těšínské Slezsko	627	80,38 %	638	86,22 %	1 265	83,22 %
- Fryštát (soudní okres) ¹	495	63,46 %	525	70,95 %	1 020	67,11 %
- Karviná (obec)	332	42,56 %	335	45,27 %	667	43,88 %
Čechy	1	0,13 %	3	0,41 %	4	0,26 %
Morava	37	4,74 %	13	1,76 %	50	3,29 %
Halič	82	10,51 %	54	7,30 %	136	8,95 %
Rakousko (Rakousy, Štýrsko, Jižní Tyrolsko)	2	0,26 %	2	0,27 %	4	0,26 %
Uhry	-	-	2	0,27 %	2	0,13 %
- Horní Uhry (Slovensko)	-	-	2	0,27 %	2	0,13 %
Bukovina	-	-	1	0,14 %	1	0,07 %
Itálie	1	0,13 %	-	-	1	0,07 %
Německo	8	1,03 %	5	0,68 %	13	0,86 %
Istrie	-	-	1	0,14 %	1	0,07 %
Rusko	1	0,13 %	3	0,41 %	4	0,26 %
celkem	780	100,00 %	740	100,00 %	1 520	100,00 %

1) Do obvodu soudního okresu Fryštát spadaly obce Albrechtice, Darkov, Dětmárovice, Dolní Suchá, Doubrava, Fryštát, Horní Suchá, Kačice (Kaczyce, Polsko), Karviná, Lazy, Louky, Malé Kunčice (Kończyce Małe, Polsko), Marklovice (Dolní Marklovice, Česko, Marklowice Górne, Polsko), Orlová, Petrovice, Poruba, Prostřední Suchá, Prstná, Ráj, Staré Město, Stonava, Velké Kunčice (Kończyce Wielkie, Polsko), Závada a Žibřidovice (Zebrzydowice, Polsko).

Z hlediska zastoupení mužů a žen můžeme na základě zjištěných dat konstatovat, že v Lesní kolonii mírně převažovali muži nad ženami, neboť zde v roce 1921 žilo 780 mužů a 740 žen. Podle věkové struktury byla v populaci kolonie nejvíce zastoupena skupina reprodukčního věku (15–49 let), ve které převažovali muži nad ženami v poměru 448 : 398. Ve věkové skupině 0–14 let byl rozdíl mezi pohlavími nejmenší, poměr mezi chlapci a dívkami byl 297 : 289. V postprodukční skupině (50+) podle očekávání převažovaly pro změnu ženy (88) nad muži (55). Nejstarším obyvatelem kolonie ve sledovaném sčítání byla 78letá Karolina Nováková. Celkem bychom v Lesní kolonii napočítali devět osob, které byly starší sedmdesáti let, a všechny to byly ženy. Nejstarším mužem Lesní kolonie byl jistý Jerzy Szurmann (69 let), který pracoval jako hrobník na nedalekém evangelickém hřbitově u kolonie Mexiko.

Co se týče složení populace starší patnácti let podle rodinného stavu, tak převažovala skupina osob žijících v manželství (305 ženatých mužů a 293 vdaných žen), kterou následovala skupina svobodných jedinců (153 mužů, 86 žen). Mezi ovdovělými osobami převažovaly ženy nad muži v poměru 55 : 5. V kolonii bychom našli rovněž tři rozvedené osoby, dvě ženy a jednoho muže.

Struktura populace Lesní kolonie podle věkových skupin v roce 1921

Věk	Muži		Ženy		Celkem	
0–14	297	38,07 %	289	39,05 %	586	38,55 %
15–49	448	57,44 %	398	53,79 %	846	55,66 %
50+	35	4,49 %	53	7,16 %	88	5,79 %
celkem	780	100,00 %	740	100,00 %	1 520	100,00 %

Ve sčítání obyvatel z roku 1921 se 68,4 % obyvatel Lesní kolonie přihlásilo k polské národnosti, druhou nejsilnější skupinu představovaly s 20,3 % osoby hlásící se k české národnosti, na třetím místě pak byla uvedena tzv. „šlonzacká“ národnost s 5,7 % (82 osob uvedlo do rubriky národnost Šlonzák Čechoslovák a čtyři osoby Šlonzák Němec), dále následovala německá s 5 %. Pět osob se přihlásilo k ruské národnosti, po jedné osobě k národnosti italské, rusínské a slovinské.

Populace Lesní kolonie podle národnosti v roce 1921

Národnost		
polská	1 040	68,42 %
šlonzacká	86	5,66 %
česká	309	20,33 %
německá	77	5,07 %
italská	1	0,07 %
ruská	5	0,33 %
rusínská	1	0,07 %
slovinská	1	0,07 %
Celkem	1 520	100,00 %

V roce 1921 se hlásilo k římskokatolickému vyznání 78,9 % obyvatel kolonie, evangelíci augšpurského vyznání byli zastoupeni 18,2 %, k řeckokatolickému vyznání se hlásilo deset osob (0,66 %). Z ostatních vyznání byly v jednotkách osob zastoupeny: Církev československá (pět osob), Čeští bratři (čtyři osoby), helvetské vyznání (dvě osoby), pravoslavi (dvě osoby) a jeden adventista. V Lesní kolonii se rovněž nacházelo dvacet osob, které při sčítání uvedly, že jsou bez vyznání.

Populace Lesní kolonie podle náboženského vyznání v roce 1921

Náboženské vyznání		
římskokatolické	1 199	78,88 %
evangelické	284	18,68 %
řeckokatolické	10	0,66 %
Církev československá	5	0,33 %
pravoslavné	2	0,13 %
bez vyznání	20	1,32 %
celkem	1 520	100,00 %

V roce 1921 žilo v kolonii celkem 476 (31 %) ekonomicky aktivních osob (93 % muži, 7 % ženy). Vedle těchto ekonomických aktivních obyvatel bydlelo v kolonii ještě deset penzistů a penzistek, jeden invalida, 408 žen pracujících v domácnosti, patnáct učňů a 586 osob mladších patnácti let (24 osob nemělo vyplněnou rubriku povolání).

Z celkového počtu 442 ekonomicky aktivních mužů pracovalo 397 v hornictví. Z toho 203 bylo zaměstnáno na dole Hohenegger, 135 na dole Barbora, 32 v koksově dolu Hohenegger, dva na dole Gabriela a po jednom na dole Jan v Karviné (Larisch-Mönnichovo těžířstvo) a František v Dolní Suché (Larisch-Mönnichovo těžířstvo). Zbýlých 23 mužů nevedlo ve sčítání název závodu. Druhým nejpočetněji zastoupeným odvětvím bylo stavebnictví, ve kterém pracovalo osmnáct mužů (stavbyvedoucí, tesaři, zedníci). Ve třinácti případech byla zaměstnavatelem těšínská stavební společnost Eugena Fuldy. Z dalších profesí můžeme pro zajímavost uvést holiče, hrobníka na evangelickém hřbitově, městského strážníka, vojáka nebo zahradníka pracujícího pro Báňskou a hutní společnost na dole Barbora.

Z celkového počtu 34 zaměstnaných žen pracovalo sedmnáct v hornictví (osm jako povrchové dělnice na dole Hohenegger, dvě na koksově dolu Hohenegger, dvě jako povrchové dělnice na dole Barbora, jedna jako povrchová dělnice na dole Gabriela a čtyři nevedly konkrétní závod). Z dalších zaměstnání byla dále nejvíce zastoupena profese služky (šest), pak následovala pozice úřednice (čtyři), učitelky mateřské školy (dvě), domovnice (dvě), po jednom případě porodní asistentky, švadleny a dělnice v zemědělství.

← →

*Snímky Lesní kolonie
krátce po výstavbě
(fotoreprodukce z knihy
Dvacet pět let Báňské
a hutní společnosti)*

Občanská vybavenost a okolí kolonie

Přímo v kolonii se nacházely tři pekárny s udírnami, které mohli obyvatelé kolonie využívat a péct si např. vlastní chléb či zpracovávat masné výrobky z doma chovaných zvířat, zejména prasat. Součástí obytné zástavby kolonie byly také dvě prádelny.

Na východní hranici Lesní kolonie, podél Hoheneggerovy ulice, vznikla v průběhu dvacátých let 20. století malá obchodní zóna. Obyvatelé kolonie mohli k nákupům využít buď prodejnu Ústředního potravního spolku pro Slezsko v Lazech [čp. 950], nebo prodejnu Ústředního konsumního a úsporného družstva Budoucnost [čp. 1469] či obchodní dům Teofila Krainy [čp. 1438]. K občerstvení sloužila restaurace Eichler [čp. 1220]. Nepříliš bohatou paletu služeb pak uzavíralo hoteličství Rudolfa Sembola [čp. 1360].

Od roku 1928 mohly české děti navštěvovat přibližně půl kilometru severně od Lesní kolonie vzdálenou II. obecnou a měšťanskou školu v Novém Jorku [více informací k samotné škole v kapitole Kolonie Mexiko]. Naproti tomu nejbližší škola s polským jazykem vyučovacím se nacházela až v Bílé kolonii u dolu Jindřich [vzdušnou čarou ca 1,5 km].

Na bezpečnost a dodržování pořádku v okolí kolonie dbala četnická stanice Jáma Barbora, která byla zřízena v roce 1911 nejprve jako expozitura, ale již od roku 1912 fungovala jako samostatné oddělení. Po celou dobu své existence [1911–1938] sídlila četnická stanice v domě čp. 958 u dolu Barbora. Prvním velitelem se stal Georg Biela [1911], následovali Alois Langer [1911–1912], Hermann Pohl [1912], Franz Czech [1912–1919], Albert Heinz [1921–1934] a Karel Tuč [1934–1938]. Posádka stanice byla tvořena zpravidla velitelem a dalšími třemi muži.

V Lesní kolonii žilo v období první republiky více než 1 500 obyvatel a téměř 80 % z nich se hlásilo k římskokatolickému vyznání, nejbližší katolické kostely v Karviné [kostel sv. Petra z Alkantary, kostel sv. Jindřicha] se však nacházely až v centru města, vzdáleném vzdušnou čarou přibližně 3,5 km. Místní proto vyvinuli iniciativu k založení nového katolického kostela poblíž Lesní kolonie. Dne 23. dubna 1938 byla svolána do II. obecné a měšťanské školy na Novém Jorku schůze, na které byl založen spolek na výstavbu nového kostela – Komitet Budowy Kościoła w Karwinie [23. května 1938 přejmenován na Komitet Budowy Kościoła św. Barbary]. K členství ve spolku se přihlásilo 114 účastníků schůze a prvním předsedou byl zvolen Henryk Szostek. Veškeré aktivity spolku však brzy ukončilo vypuknutí druhé světové války a kostel u Lesní kolonie nikdy postaven nebyl.

Zdroje

Archivní prameny

OKD, fond Báňská a hutní společnost, a. s., Důl Barbora, Karvinná, karton č. 311, 317, 495.

SOka Karviná, fond Berní správa, karton č. 14, 17, 18, 19.

SOka Karviná, fond Farní úřad Karvinná, inv. č. 96, karton č. 1.

SOka Karviná, nezpracovaný fond Magistrát města Karvinná [skartace 2012], kartony č. 163, 164.

SOka Karviná, nezpracovaný fond Městský národní výbor Karvinná, kartony č. 57, 170, 171.

SOka Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, sčítací operáty, rok 1921, obec Karvinná, kartony č. 22, 23, 24, 25.

SOka Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, inv. č. 490–491, kartony č. 142.

ZA v Opavě, fond Báňská a hutní společnost, generální ředitelství Praha, inv. č. 1893, karton č. 335.

↑

Prodejna č. 9 Ústředního potravního spolku pro Slezsko v Lázcích v Lesní kolonii na nedatovaném snímku (SOka Karviná)

Literatura

BÍLEK, Jaroslav, *Staré hornické kolonie v ostravsko-karvinském revíru: topografie, stav a perspektivy*, in: *Acta facultatis paedagogicae ostraviensis*, 1. Seria C-1, Ostrava 1966.

DOMBROVSKÝ, Zdeněk a kol., *Hornické kolonie karvinského okresu*, Ostrava 2007.

GAWRECKI, Dan, *Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930*, Český Těšín 2017.

HAJZLEROVÁ, Irena – MATROSOVÁ, Veronika, *Karviná*, Praha 2009.

MYSLIVEC, Theodor, *Bytová péče a jiná blahobytná zařízení ostravsko-karvinského revíru*, in: *Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru*, I, Moravská Ostrava 1929.

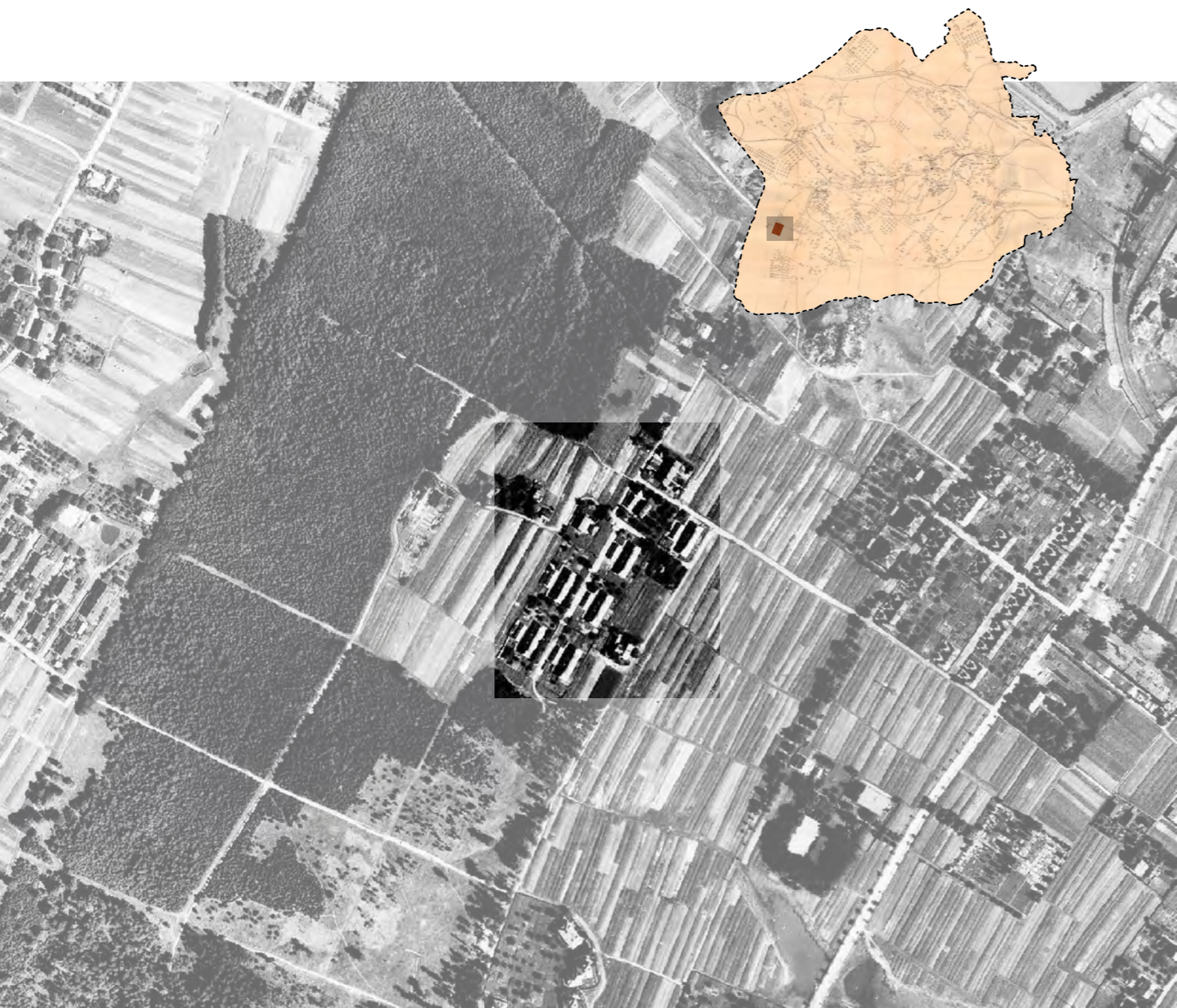
SOCHOR, František, *Vzpomínky na starou Karvinnou – O starej Karwinie wspomnienia*, Karviná 2001.

STOČES, Bohuslav, *Dvacet pět let Báňské a hutní společnosti*, Praha 1931.

ŠLACHTA, Fridolín, *Dějiny hornického města Karvinné*, Český Těšín 1937.

Malá lesní kolonie

Martin Malinek

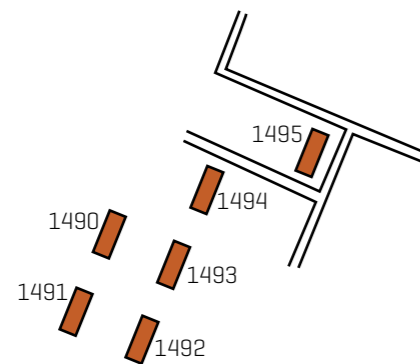
Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

Základní prostorové informace

Zatímco starší dělnické kolonie byly obvykle situovány v sousedství těžebních věží a výrobních objektů důlních společností, mladší hornická sídliště projektovaná podle moderních urbanistických a architektonických zásad byla zamýšlena v odlehlejších vzdálenostech od mateřských podniků. Mezi poslední realizované karvinské závodní osady patřila Malá lesní kolonie [Lesní osada, kolonie U Lesa, německy Kleine Waldsiedlung] vybudovaná pouhých 300 m od západní katastrální hranice mezi Karvinou a Lazy. Kolonie obklopená od západu k jihu lesním porostem sousedila na východě s Lesní ulicí [německy Waldstrasse], která před kolonií uhýbala ve své přímé trajektorii, aby pokračovala od ulice Třanovského na severu [nakrátko během protektorátu nazývaná Hügelweg] k Lesní kolonii [Novému Jorku] na jihu. Vzdálenost mezi Malou lesní osadou a kolonií Mexiko [Fornerůvka] činila 200 m. Dnes bychom na místě zaniklé osady nenalezli jediný fragment připomínající okrajovou kolonii, jelikož je prostor dokonale zahlazen asanační a rekultivační činností. Izolovanější umístění kolonie od hlavních dopravních tepen Karviné předurčilo její zhoršenou dopravní dostupnost. Více než kilometr vzdušnou čarou byla vzdálena zastávka Hohenegger Místní dráhy Ostrava–Karviná, která mohla především ekonomicky aktivním obyvatelům kolonie mimo sektor hornictví ulehčit dopravu do zaměstnání. Pro hlavní živitele hornických rodin, přednosty domácností, kteří nacházeli uplatnění zejména v dolech Hohenegger [750 m] a Barbora [850 m], bylo využití dopravních prostředků s ohledem na blízkost průmyslových provozů minimální.

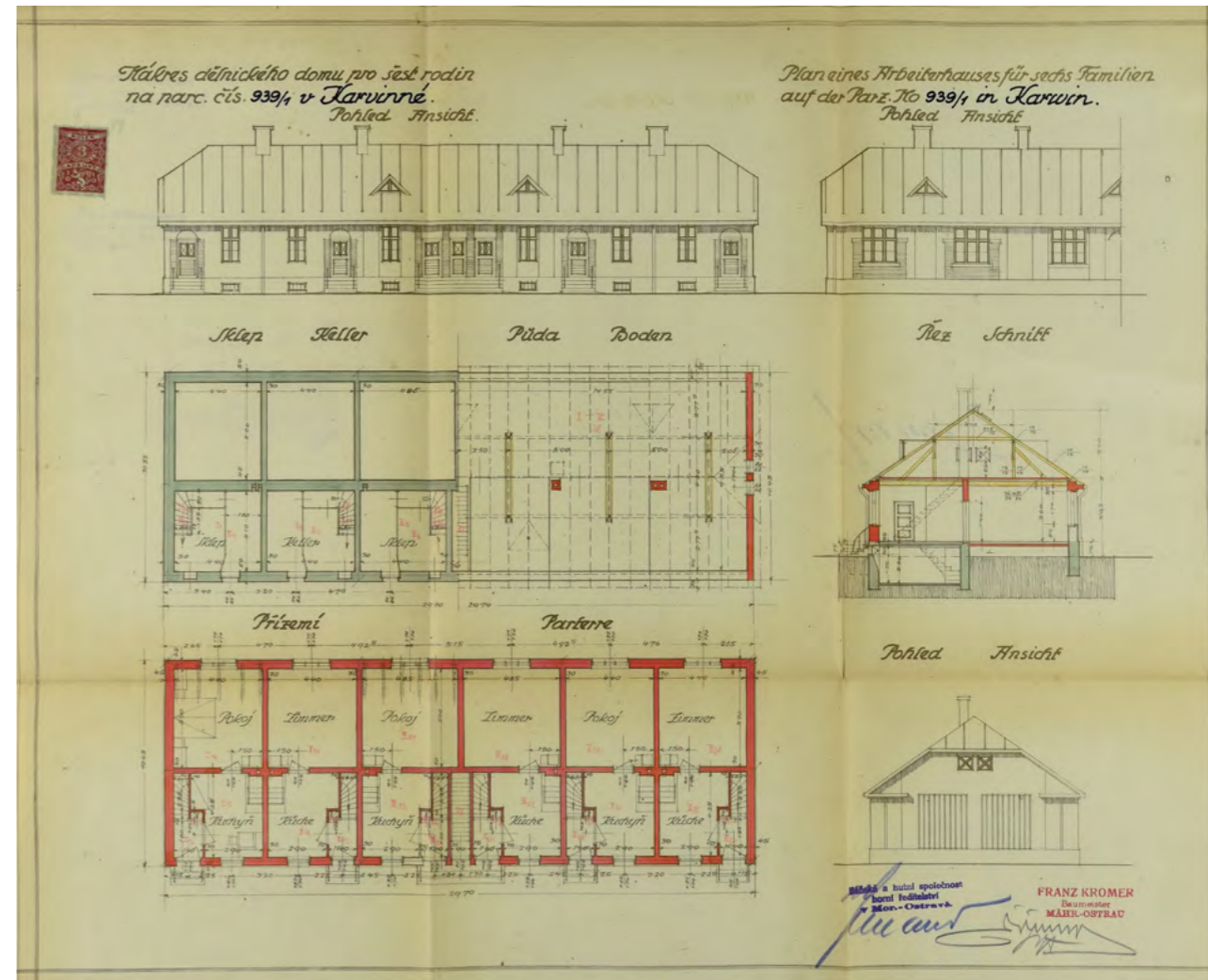

↑
Pohled z východní strany na Malou lesní kolonii na nedatované fotografii; mezi kolonijními domy čp. 1492 a 1493 je mírně v popředí objekt čp. 544, v němž se nacházel obchod smíšeným zbožím. (SOKA Karviná)

Stavební vývoj Malé lesní kolonie

Rok výstavby
1923

↑
Nákres dělnického přízemního šestibytového domu Malé lesní kolonie ve stavební dokumentaci z poloviny 20. let minulého století (SOKA Karviná)

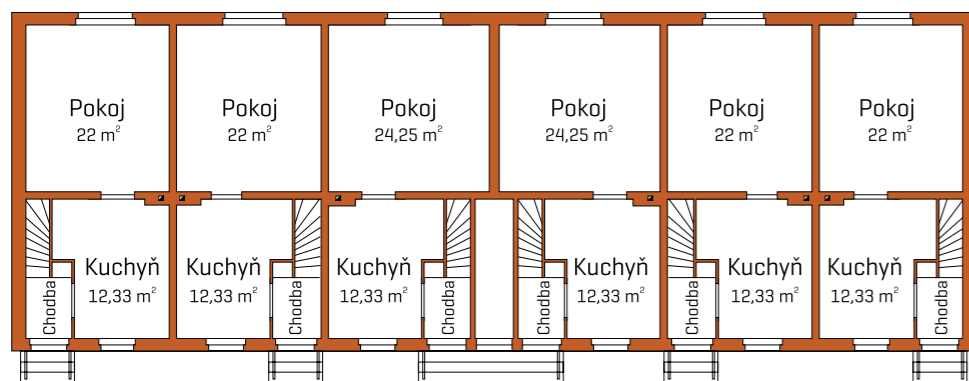
Stavební vývoj a standard bydlení

Na základě výsledku komisionálního šetření a vzápětí uděleného stavebního povolení Okresní správou politickou ve Fryštátě 4. prosince 1925 iniciovalo horní ředitelství Báňské a hutní společnosti v Moravské Ostravě výstavbu šesti dělnických domů ve vlastní režii. Obytná výstavba probíhala velmi rychle, neboť výměrem téhož úřadu ze 4. února 1926 byly identické stavby na parcele č. 939/1 kolaudovány a pod čp. 1490–1495 připraveny k nastěhování.¹

¹ J. Bílek datoval výstavbu kolonie do let 1927 a 1928. Do areálu zahrnul jedenáct domů, patrně k čp. 1490–1495 připojil další domy, které tvořily rozptýlenou zástavbu ještě před vznikem samotné kolonie.

Objekty stály delší stranou po stranách závodní cesty, která se kolmo napojovala na ulici Lesní. Poloha objektu čp. 82 bránila symetrickému uspořádání kolonie a dům čp. 1495 musel být umístěn vpravo přes ulici poněkud stranou od ostatních domů. Projektováním obytných budov pověřený ostravský stavitel Franz Krömer navrhl podle dochovaných stavebních plánů přízemní objekt o šesti bytech se samostatnými vstupy ve frontě domu. Částečně podsklepený dům na betonových základech obdélného půdorysu (29,70 × 10,45 m) byl vybaven předsíní (1,40 × 1,80 m), kuchyní (2,90 × 4,25 m) a pokojem (4,40 × 5,00 m u krajních bytů, 4,85 × 5,00 m u středových bytů).

Schodištěm z předsíně se scházelo do suterénu, v němž se nacházel samostatný sklepní oddíl (4,40 × 4,10 m) pro každý byt. Podlaha obytné plochy byla provedena 0,65 m nad okolním terénem, svislá vzdálenost mezi podlahou a stropem činila 2,80 m, využitelná svislá výška suterénu měřila 1,95 m. Všechny místnosti byly opatřeny okny, kuchyň byla osvětlována čtyřdílným oknem, světnice šesti skleněnými tabulemi. Ze střední části domu se 0,90 m širokými dveřmi vstupovalo do půdního prostoru společného pro celý dům. Sedlovou střechou prostupovalo denní světlo dvěma vikýři z každé podélné strany a dvěma čtvercovými okny ve štítech domu. Tepelnou pohodu zajišťovala kuchyňská kamna a vlastní tepelné zařízení v pokoji, jejichž kouřovody se spojovaly do komínového tělesa společného pro dvojici bytů. Každá rodina mohla využívat před domem stojící zděnou hospodářskou budovu, jež byla rozdělena na přední část pro uskladnění otopu (1,80 × 2,30 m) a zadní trakt vepřínu (1,80 × 1,60 m) s jímkou za objektem, zapuštěnou do hloubky 1,20 m. Jestliže se u novějších kolonií již běžně oddělovala hospodářská stavení od obytné budovy, nepřekonatelnou překážkou

←
Půdorys přízemí
šestibytového domu
(čp. 1490–1495) v Malé
lesní kolonii
(SOkA Karviná)

zůstalo v karvinských dělnických koloniích vybudování konzistentní kanalizační sítě. V téže budově se nacházely suché záchody společné pro tři byty, nepochybně snižující index komfortu bydlení. Neodmyslitelnou součástí kolonie tvořily zahrádky, které obyvatelé kolonie hojně využívali pro pěstování zeleniny, např. zelí, řepy, petržele, mrkve, cibule, kedluben, pažitky apod., výjimečně i okrasných květin.

Stavební stav kolonie se začal výrazně zhoršovat v šedesátých letech 20. století, což vedlo k prvním demolicím domů čp. 1493 a čp. 1495. Na první z nich byl vydán příkaz k demolici odborem výstavby a vodního hospodářství Městského národního výboru v Karviné na jaře 1966, kdy museli být kvůli utržení nosné obvodové zdi okamžitě vystěhováni všichni nájemníci. Prohlídka ve druhé obytné nemovitosti uskutečněná na počátku roku 1966 ukázala silné narušení nosných konstruktivních prvků stavby. Provizorní zajištění stability dřevěnými konstrukcemi mělo oddálit vystěhování nájemníků, převážně osob s nízkým starobním důchodem, pro které bylo obtížné zajistit vhodný náhradní byt. Kontrola rok poté zjistila, že se nerealizovalo žádné z navržených opatření a rovněž nebyly prováděny ani preventivní prohlídky ze strany majitele objektu. Zjištění vedla příslušný odbor k rozhodnutí zbourat dům nejpozději do 30. června 1967. Ostatním objektům byla nařízena demolice mezi lety 1971–1975.

Stavební vývoj Malé lesní kolonie

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytu (v m²)	Rok 1930	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
1490	1926	dělnický	1975	34,3–36,6	6	22
1491	1926	dělnický	1975	34,3–36,6	6	21
1492	1926	dělnický	1971	34,3–36,6	6	24
1493	1926	dělnický	1966	34,3–36,6	6	29
1494	1926	dělnický	1967	34,3–36,6	6	20
1495	1926	dělnický	1973	34,3–36,6	6	24
celkem					36	140

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

Charakteristika populačních poměrů

Z nejstarších a zároveň jediných badatelům dostupných rukopisných sčítacích operátů z prosince 1930 vyplývá, že v Malé lesní kolonii [v operátech nazvanou Nový Jork – Lesní osada] v době sčítání obyvatelstva žilo 140 osob, z nichž bylo 77 žen a 63 mužů. V šesti domech bylo umístěno 36 bytových jednotek o průměrné zabydlenosti 3,9 osob v bytě a 23,3 osob v obytném domě.

V roce 1930 populační přírůstek v Karviné již zdaleka nepřípadal na vrub ekonomicky motivovaných haličských imigrantů, jak tomu bylo v období migrační vln počátku 20. století, ale na růstu populace se významně podílel přirozený přírůstek místních obyvatel tvořený zejména potomky přistěhovalců. Noví nájemníci Malé lesní kolonie pocházeli v 88,6 % případů ze Slezska. Po odečtení dětí mladších patnácti let se nejvíce osob z první generace obyvatel kolonie narodilo v Karviné [30,8 %], v Polské republice [19,2 %] a ve Slezsku mimo politický okres Fryštát [10,3 %]. Institut domovské příslušnosti se soustředil převážně v obcích fryštátského politického okresu. Přes dvě pětiny obyvatel příslušely do obce sčítání, 11,4 % byly zastoupeny osoby příslušející do Prostřední Suché a téměř každý desátý občan měl domovské právo v Horní Suché a Stonavě.

Teritoriální původ obyvatel Malé lesní kolonie v roce 1930

Země	Muži		Ženy		Celkem	
Slezsko	55	87,30 %	69	89,61 %	124	88,58 %
Fryštát [okres]	52	82,54 %	64	83,12 %	116	82,86 %
Karviná [obec]	34	53,97 %	30	38,96 %	64	45,71 %
Morava	–	–	1	1,30 %	1	0,71 %
cizina	8	12,70 %	7	9,09 %	15	10,71 %
celkem	63	100,00 %	77	100,00 %	140	100,00 %

V Malé lesní kolonii, přednostně určené pro ženaté pracovníky Báňské a hutní společnosti, měly ve sledovaném období jasné zastoupení ženaté/vdané osoby nad osobami svobodnými. První obyvatelé kolonie tvořily především mladé manželské páry, jejichž průměrný věk činil 35 let u mužů a 31 let u žen. Muži se průměrně ženili v 26 letech, ženy se vdávaly ve 22 letech.

Struktura populace Malé lesní kolonie podle věkových skupin v roce 1930

Věk	Muži		Ženy		Celkem	
0–14	26	41,30 %	36	46,80 %	62	44,30 %
15–49	35	55,60 %	41	53,20 %	76	54,30 %
50+	2	3,20 %	–	–	2	1,40 %
celkem	63	100,00 %	77	100,00 %	140	100,00 %

Z hlediska národnosti, jejíž definice se stala předmětem kritiky z řad reprezentantů národních menšin i veřejného mínění, bylo v kolonii evidováno 42,9 % osob, které uvedly jako svůj mateřský jazyk polštinu. Zřetelnou českou národnost deklarovalo 30,7 %. V československém sčítání vytvořené zvláštní kategorii Šlonzáků se přihlásilo 26,4 % populace kolonie, přičemž 27 případů bylo vyplněno s přívlastkem české národnosti a u deseti případů byla polská národnost škrtnuta a přepsána na Šlonzák [slezská] – česká. Započítáním těchto Šlonzáků, kteří byli patrně státně politicky motivováni pro rozhodnutí k volbě českého přívlastku, k příslušné oficiální národnosti by česká národnost dosáhla nadpoloviční většiny 57,1 %.

Struktura populace Malé lesní kolonie podle národnosti v roce 1930

Národnost		
česká	80	57,10 %
polská	60	42,90 %
celkem	140	100,00 %

V roce 1930 se v Malé lesní kolonii vyskytovala téměř tříčtvrtinová převaha katolíků [73,6 %] a vedle nich žila ještě významná minoritní komunita evangelíků augšpurského vyznání [25,0 %]. Po jedné osobě byl zaznamenán příslušník československého vyznání a bezkonfesijní osoba.

Struktura populace Malé lesní kolonie podle náboženského vyznání v roce 1930

Náboženské vyznání		
římskokatolické	103	73,58 %
evangelické	35	25,00 %
Církev československá	1	0,71 %
bez vyznání	1	0,71 %
celkem	140	100,00 %

Výlučně dělnický charakter Malé lesní kolonie dokládá 41 ekonomicky aktivních osob kolonie, z nichž, s výjimkou pomocnice v kanceláři Báňské a hutní společnosti, pracovalo 87,8 % v dělnických profesích v dolech Hohenegger a Barbora. V jednom případě byl evidován horník zaměstnaný v jámě Gabriela. Ačkoliv v kolonii převažoval tradiční model, v němž se ženy uplatňovaly spíše v domácnosti, objevily se i výjimečné případy. Kromě zmíněné kancelářské pomocnice byly dvě dělnice zaměstnány v dole Barbora a manželka přednosty domácnosti pracovala jako vedoucí půjčovny kol. Mimo hornické povolání se uplatnil čtyřiapadesátiletý ngramotný pekař v Lazech, který byl zároveň nejstarším občanem kolonie. Vzhledem k průměrnému nízkému věku manželských párů v kolonii žili pouze dva pracující studenti, sedmnáctiletý zámečnický učeň a osmnáctiletá učenka-švadlena.

Co se týče struktury populace obyvatelstva kolonie podle domácností, jednoznačně převažoval typ úplné domácnosti, a to čtyřčlenné [36,1 %] a tříčlenné [33,3 %]. Vedle tří případů rozšířené domácnosti o další příbuzenstvo byla v cenzu evidována domácnost jednotlivce, což se ale při bližším průzkumu nejeví jako pravděpodobné, jelikož osiřelá šestiletá dívka sotva žila v bytě sama. Její otec nebyl zřejmě kvůli nepřítomnosti počítán, ačkoliv byl ve sčítacím archu uveden. Relativně nízký věk rodičů sehrál klíčovou roli v zastoupení dětské složky. V průměru připadaly na jednu rodinu dvě děti se středním věkem sedm let. Ve sčítání nebylo evidováno žádné potomstvo z nelegitimních svazků či minulých manželství.

Občanská vybavenost a okolí kolonie

Sousedství Malé lesní kolonie na periferii Karviné nenabízelo zdejšímu obyvatelstvu větší možnosti využití občanské vybavenosti. V národnostně smíšené Karviné mohly školou povinné děti navštěvovat hned tři jazykově odlišné školy. Nejbližším vzdělávacím zařízením pro české děti byla II. obecná a měšťanská škola čp. 1590 v ulici Partyzánské, kam docházely společně s dětmi z kolonií Nový Jork a Mexiko [Fornerůvka]. Vzhledem k početné skupině obyvatel kolonie polské národnosti, lze vyvodit, že děti přednostů domácností, ačkoliv ne všechny, hojně navštěvovaly polské obecné školy. Nejbliže jim byla obecná škola čp. 521 na Jindřišce sousedící s polským klášterním komplexem školy, školky a kaple, v členité budově čp. 426 v areálu tzv. Bílé kolonie. Do 1 100 m vzdálené školy docházeli polští žáci po ulici Lesní kolem tzv. Červené a Bílé kolonie. Jediná polská měšťanská škola v Solce zřízená v roce 1923 byla vzdálená ještě více, prakticky přes celé jižní území Karviné, a to 2 500 m vzdušnou čarou. Minimálně osm dětí z kolonie, u nichž byl uveden údaj o docházce do německé obecné školy v Karviné, muselo navštěvovat tzv. Červenou školu u kostela sv. Petra z Alkantary [1 800 m].

Na poptávku po zboží každodenní spotřeby zareagoval hornický předák a majitel domu čp. 544 Jindřich Szotek, když si v roce 1928 přistavěl kromě nadstavby i místnosti pro obchod a skladiště. Prodejnu vedla Marie Kotasová, která zároveň provozovala obchod smíšeným zbožím ve vedlejší kolonii Mexiko [Fornerůvka]. Obchod v bezprostřední blízkosti kolonie sloužil svému účelu další tři dekády [v roce 1949 se nacházela v prostorách řeznická provozovna], než byl vedoucím odboru výstavby a vodního hospodářství stanoven termín jeho zboření do konce roku 1958.

↑

*Fotografie z května 2018 s pohledem na místo, kde stávala Malá lesní kolonie.
(foto Miroslav Pawelek, 2018)*

Zdroje

Archivní prameny

NA, fond Státní úřad statistický I – Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930, Karviná, čp. 1490–1495, sign. 569/061, sčítací obvod XVII, karton č. 8785.

SOka Karviná, fond Archiv města Karviná. Kronika města Karviné.

SOka Karviná, fond Berní správa Fryštát, čp. 1490–1495, karton č. 21.

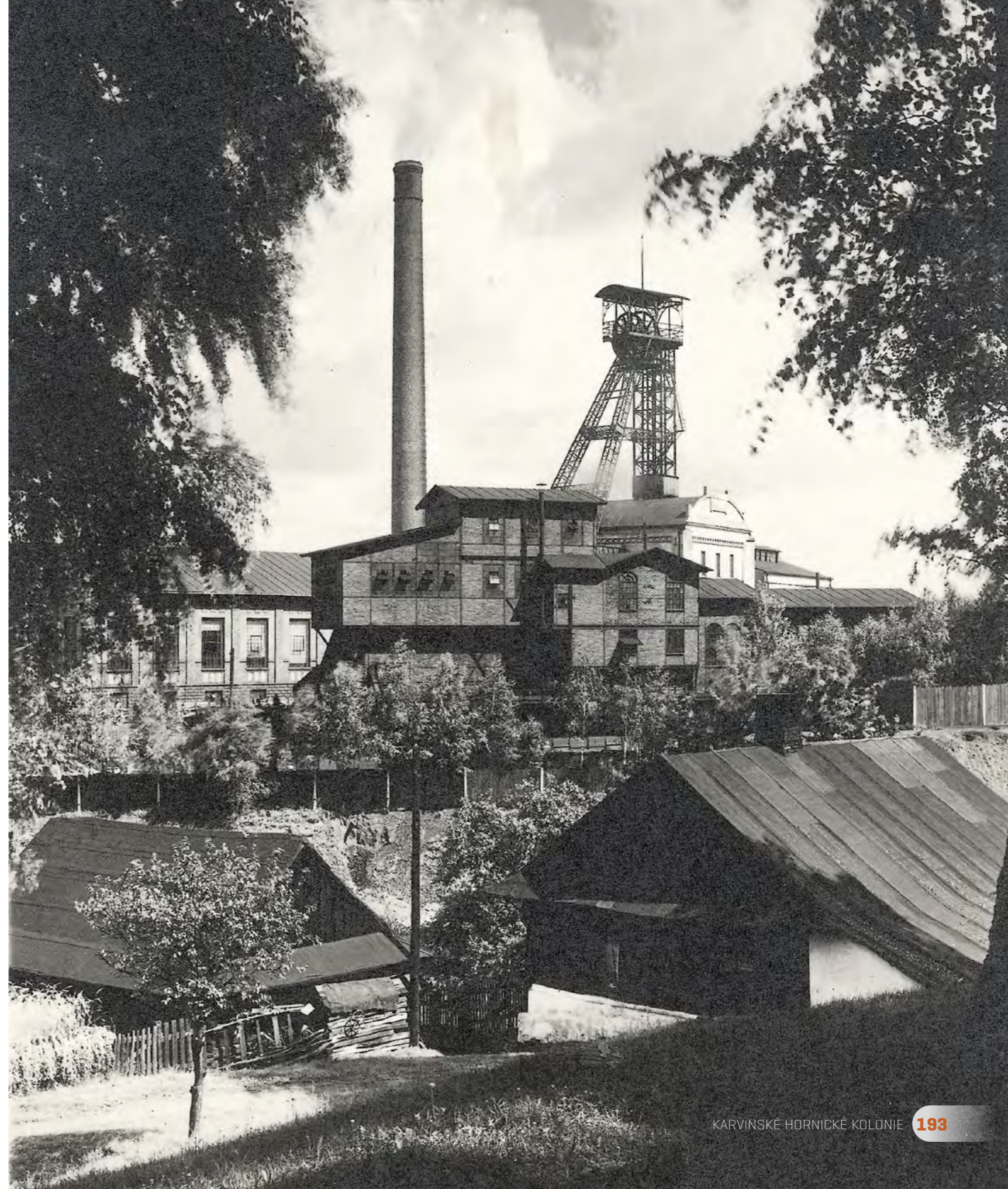
SOka Karviná, fond Magistrát města Karviná [2012], poř. č. 155, 169.

Literatura

BÍLEK, Jaroslav, *Staré hornické kolonie v ostravsko-karvinském revíru: topografie, stav a perspektivy*, in: Acta facultatis paedagogicae ostraviensis, 1. Seria C-1, Ostrava 1966.

Kolonie Larisch- -Mönnichova kamenouhelného těžírstva

→
*Snímek dolu Františka
v Karviné (SOka Karviná)*

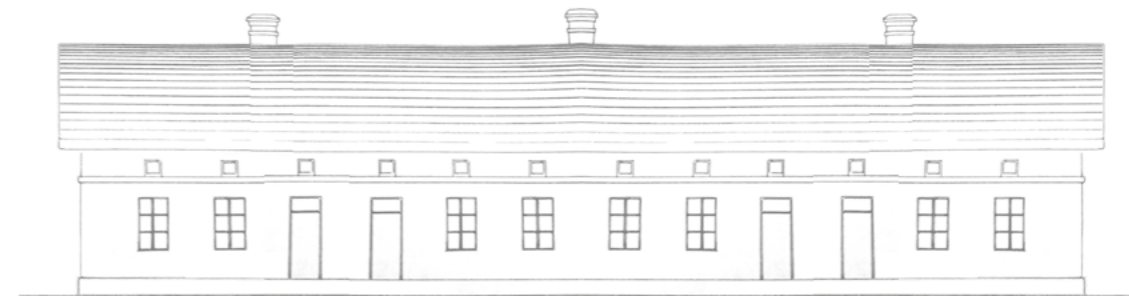

Kolonie Sovinec

Martin Drápela

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

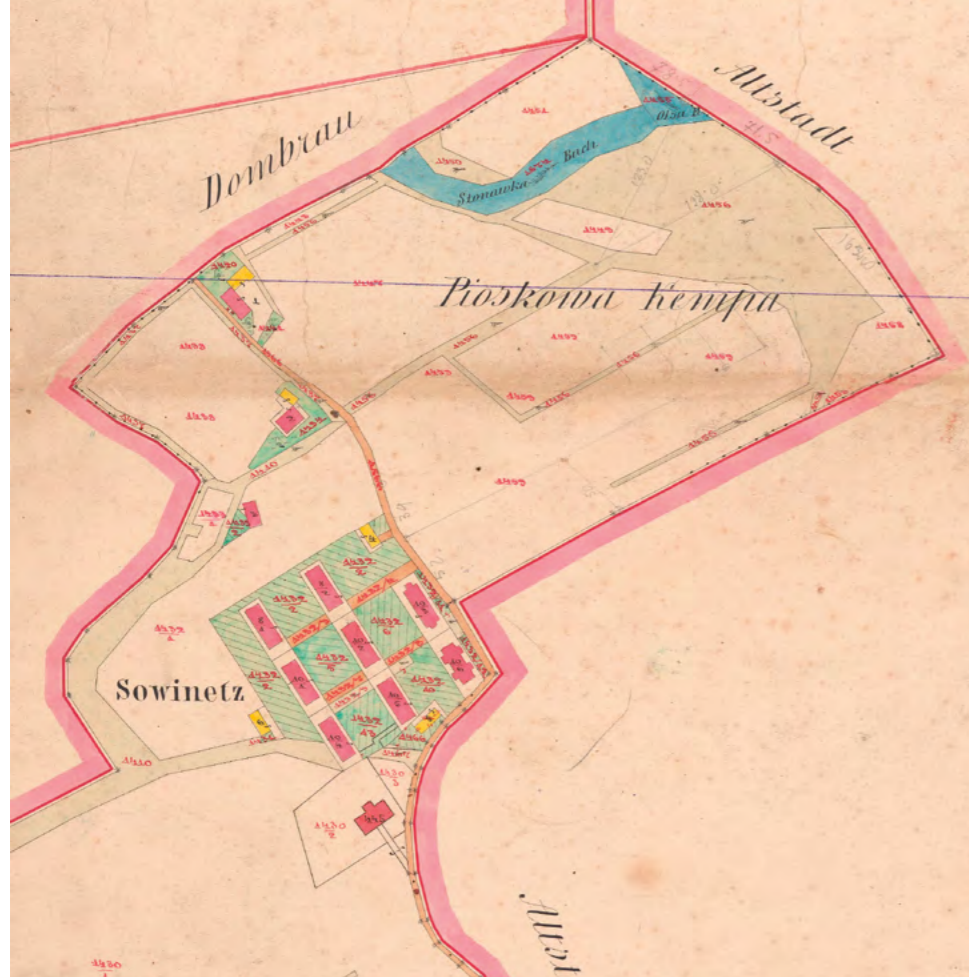
Základní prostorové informace

Centrální ředitelství podniků Larisch-Mönnicha nechalo pro zaměstnance dolu Jan-Karel postavit v letech 1869–1889 dělnickou kolonii v části obce Karviná zvané Sovinec. V průběhu času bylo v bezprostředním okolí kolonie postaveno také několik úřednických domů pro zaměstnance uvedeného dolu a kolem dvou cest vedoucích jižním směrem z kolonie do obce Karviná probíhala organická výstavba domů držených zpravidla soukromými vlastníky. Díky tomuto rozšíření původní zástavby dělnické kolonie můžeme Sovinec označit také jako osadu.¹

V historických pramenech bývá tato dělnická kolonie označována jako kolonie Sovinec, Kolonie na Sovinci, Osada Sovinec, osada jámy Jánské na Sovinci, osada na Sovinci, Colonie Sowinez, Kolonia Sowiniec, Kolonia Sowiniec nebo prostě Sovinec, Sowiniec, Sowinec, Sowinietz, Sowinietz, Karviná-Sovinec, Karviná-Doly Sovinec, Karvín-Sovinec, Karvinná-Sovinec, Karwin-Sowiniec, Sowinietz Karwina apod. V období nacistické okupace nesla osada název Arnoldsdorf.

Zajímavostí je skutečnost, že sovinecká kolonie se od doby svého založení nacházela na území dvou katastrálních území: menší část [osm obytných domů] byla situována v severovýchodním výběžku katastrálního území obce Karviná, zatímco většina budov [26 obytných domů] Sovince byla postavena v jihozápadní části katastrálního území obce Staré Město. O připojení sovinecké osady k obci Karviná probíhala jednání mezi samosprávami obou dotčených obcí nejpozději od roku 1921, přičemž k definitivnímu přičlenění staroměstské části dělnické kolonie ke Karviné došlo až 25. listopadu 1925.

¹ Označení Sovinec se později rozšířilo také na zástavbu nacházející se jižně od hlavní silnice vedoucí z části Doly do Fryštátu, tedy do místa dnešní ulice Za Pilou, kde se nacházela osada zvaná Bendovka.

←
Kolonie Sovinec na výřezu
katastrální mapy Karviné
z roku 1876
(SOKA Karviná)

Přiřazení části osady ke karvinské administrativě bylo logické a vyplývalo z každodenních potřeb obyvatel Sovince: kolonie tvořila organickou část Karviné, do níž také směřovala většina cest, naproti tomu intravilán Starého Města a sovineckou osadu oddělovala řeka Olše, kterou překlenovala pouze dřevěná lávka pro pěší, jež byla v roce 1928 nahrazena lávkou železnou. Pokud chtěli jet obyvatelé kolonie do Starého Města vozem a rozvodněnou řeku nešlo přebrodit, museli použít silnici vedoucí přes Fryštát. Obyvatelé sovinecké kolonie chodili do Karviné nejen do práce, ale i na poštu, trhy a jejich děti navštěvovaly tamní měšťanské školy.² Karviná byla tehdy mnohem početnějším samosprávným celkem než Staré Město a mnozí obyvatelé kolonie tak očekávali, že po připojení k nové obci dojde k posílení finanční podpory zaměřené na rozvoj osady a jejích komunikací.

² Přiřazení části sovinecké kolonie k městu Karviná obsahovalo také národnostní aspekt. Sovinecká osada byla převážně obývána občany polské národnosti a jejím odloučením od Starého Města se v uvedené obci posílil český vliv. Kdežto v Karviné se národnostní poměry připojením osady s početným zastoupením osob polské národnosti nijak výrazně nezměnily. Přiřazenou část osady obývalo přibližně 1 270 osob, což představovalo 548 voličů. Městu Karviná byl poté navýšen počet zastupitelů z 36 na 42.

Původně měla tvořit hranici mezi oběma obcemi řeka Olše. Staré Město v průběhu jednání o oddělení sovinecké osady však navrhlo posunout hranici více na západ, nově tak byla tvořena nejvýchodnější sovineckou cestou [v dobových pramenech označovanou jako „cesta od ALIANCE směrem k vodárenskému domku závodů Larischových na druhém konci u hranic karvinských“].

Areál dnes již zaniklé sovinecké kolonie se v současnosti nachází v severovýchodním cípu katastrálního území Karviná-Doly a je na východní straně vymezen vodárenským objektem [čerpací stanice dolu ČSA] a na západní straně odkalištěm dolu ČSA. Severojižním směrem protíná prostor zaniklé kolonie vedlejší silnice z Doubravy do Fryštátu nesoucí název Sovinecká [za rakousko-uherské monarchie Sowinietzer Strasse, v období nacistické okupace Altstädter Weg a Dombrauer Strasse].

V době založení kolonie mohli její obyvatelé být zaměstnáni především v blízkém dole Jan-Karel [zvaný rovněž jáma Jánská], později také v koksovně, elektrárně a pile přináležející k uvedenému dolu. Západněji od dolu Jan-Karel mohli obyvatelé kolonie hledat obživu v dole Hlubina, Františka nebo Jindřich – na konci roku 1951 vznikl sloučením všech čtyř uvedených dolů Důl Československé armády, který je v provozu do dnešní doby. Východně od kolonie mohli Sovinečtí pracovat například ve fryštátských železářských a stavebních podnicích.

↓
Pohled na kolonii Sovinec
v meziválečném období;
bílá budova vpravo je
polská škola.
(SOKA Karviná)

Sovinecká hornická kolonie byla relativně dobře dostupná: přibližně 500 m jižně od kolonie se nacházela hlavní silnice vedoucí z Karviné do Fryštátu (zv. Fryštátská), k níž směřovaly ze Sovince dvě vedlejší cesty.³ Podél Fryštátské silnice vedla od roku 1912 trať úzkorozchodné místní dráhy Fryštát – Karviná – Něm. Lutyně – Bohumín, na níž se mezi Fryštátem a karvinským vlakovým nádražím nacházela také zastávka s názvem Sovinec zastávka, určená pro obyvatele sovinecké kolonie. Přibližně 1,5 km jižním směrem od kolonie ležela železniční stanice „Karviná nádraží“ na Košicko-bohumínské dráze. U železniční stanice bylo možné přestoupit jak na výše uvedenou místní dráhu Fryštát–Bohumín, tak i na místní dráhu Ostrava–Karviná [v provozu od roku 1909, od roku 1952 propojena s druhou místní dráhou, v šedesátých letech 20. století zastavení provozu v Karviné]. Na Fryštátské silnici a silnici Sovinecké byla ve 20. století zavedena také pravidelná autobusová linka.

³ O tom, v jakém stavu se nacházela jedna ze sovineckých cest na počátku dvacátých let 20. století, vypovídá novinový článek z Obrany Slezska z 2. února 1923: „Ta sovinecká cesta! Málo je tak bídých jako ta naše. Ať mrzne, ať slunko praží, prší či sněží, věčně blátivá. Dlážděna kletbami a nadávkami chodců, posměch si z vás tropí, když vidí vás bezradné, zoufalé — na život a na smrt — vrhati se v její bezedné bláto. Kdysi kočka, která snažila se ji přeběhnouti, s námahou dostala se jen doprostřed, kde vysílána, po strašném zápase utonula. Utopené kuře nebo slepice jest na ní ostatně zjevem dosti častým. Kdysi opěvané bláto ulic orlovských zdá se nám pouhou pohádkou. [...]“

↑
Fotografie dolu Jan okolo roku 1900 (SOKA Karviná)

Stavební vývoj a standard bydlení

Podle literatury byla sovinecká hornická kolonie postavena v letech 1869–1889. Katastrální mapa obce Karwina z roku 1876 již zachycuje existenci osmi obytných domů čp. 139, 146, 147, 170, 171, 172, 173 a 264 situovaných v katastrálním území obce Karwina. Soupis kapitálových investic ze srpna roku 1876 zaznamenává mimo jiné také náklady na výstavbu třinácti sovineckých obytných domů. Podle dochovaných dokumentů z archivu OKD byly koloniální domy čp. 122–124 [pozdější čp. 1516–1518] postaveny v letech 1882–1883, budovy čp. 130–135 [pozdější čp. 1523–1528] byly zbudovány v roce 1885 a domy čp. 149–155 [pozdější čp. 1535–1541] byly zhotoveny v roce 1889. Z archivních dokumentů tak vyplývá, že sovinecká dělnická kolonie byla budována od počátku sedmdesátých let 19. století až do roku 1889 v několika etapách, čímž byla potvrzena datace vzniku kolonie uváděná v literatuře. Celkem tak bylo v Sovinci vystavěno 34 obytných dělnických domů [čp. 139, 146, 147, 170–173, 264, 75–79, 122–128, 130–135, 148–155].

Stavební vývoj Sovinecké kolonie

Rok výstavby	Rok výstavby
ca 1869–1876	1. polovina 80. let 19. století
1883	1885
1900–1901	80. léta 19. století
přelom 70. a 80. let 19. století	1889
1882–1883	1925–1926

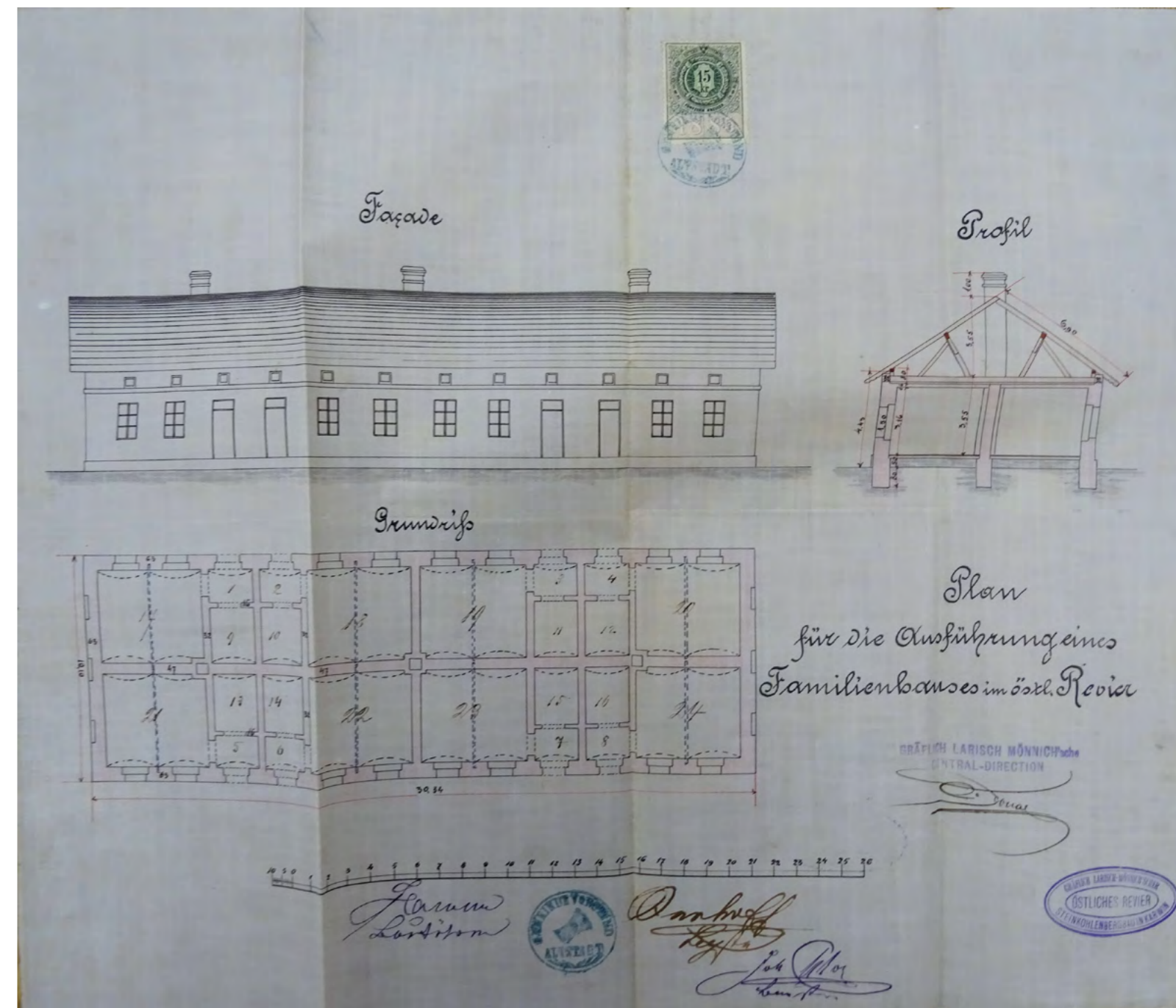

Kolonijní obytné budovy byly identické, neboť byly realizovány podle jednotného typu obytného domu.⁴ Domy byly obdélného půdorysu [10,1 × 30,34 m] o osmi bytech se čtyřmi vstupy umístěnými na obou delších stranách objektu. Kolonijní budovy byly přízemní, zděné, nepodsklepené, sedlovou střechu pokrývala krytina z pálených tašek a venkovní stěny omítka. Strop nad přízemím tvořila cihelná klenba a okenní otvory byly původně osazeny obdélnými čtyřkřídlými otevíratelnými okny, celkově členěnými do šesti tabulek. Každý byt sestával z malé předsíně, kuchyňky a obytné místnosti vytápěné kamny. Světlá výška obytných místností činila 3,16 m. Ke každému bytu přináležela k obhospodařování část zahrady s dřevníkem, která byla oddělena od ostatních lačkovým plotem. Obyvatelé sovinecké osady brali zpočátku vodu ze studní, vodovod s pitnou vodou byl do kolonie zaveden až v roce 1912.

Poté, co se v roce 1925 připojila část staroměstské sovinecké kolonie k městu Karviná, došlo rovněž k přečíslování původních staroměstských čísel popisných na nová konskripční čísla, a to: domy čp. 75–79 obdržely nová čp. 1505–1509, budovy čp. 122–128 a 130–135 získaly nová čp. 1516–1528, domy 148–155 dostaly nová čp. 1534–1541.

V průběhu nacistické okupace byly na blíže neurčeném místě v osadě Sovinec postaveny z heraklitových desek provizorní ubytovny, které obdržely konskripční čísla: 58, 62, 90, 98, 104 a 124. Každá ubytovna obsahovala dvanáct až čtrnáct místností se společnou chodbou, umývárnu a záchody.

Na konci roku 1945 byl v dobovém tisku označován stav domů v koloniích dolu Jindřich a Na Sovinci jako „dávno nezpůsobilý k obývání“. Autor článku dále informoval o skutečnosti, že už před dvaceti roky měly být nahrazeny novými a že jejich stavební stav se v období nacistické okupace ještě zhoršil: půda a terén následkem poddolování poklesly, což vedlo k vytvoření močálů, které ohrožovaly v době dešťů nejen sklepní prostory některých domů kolonie, ale i jejich obytné místnosti.

↑
Plán osmibytového domu
v kolonii Sovinec z roku
1889 (Archiv OKD)

⁴ Tento typ obytných domů byl ředitelstvím Larisch-Mönnichových podniků užít také například v kolonii dolu Jindřich.

Prvním z demolovaných kolonijních domů byl objekt čp. 1541, neboť se již na letecké mapě z roku 1956 nevyskytoval. Důlní vlivy nadále poškozovaly obytné domy po statické stránce natolik, až pro ně začal stavební úřad vydávat demoliční výměry. V lednu roku 1959 vydal příslušný stavební úřad demoliční výměr na budovy čp. 171 a 264 a později ještě 146 – první byl zatopený vodou a stal se dále neobyvatelným, druhý a třetí byly vlivem poddolování silně poškozeny. Všechny tři zmíněné objekty měly být zbourány do konce uvedeného roku. V roce 1959 konal příslušný stavební úřad pravidelné prohlídky domů čp. 139, 146, 147, 171, 172, 173 a 264, při nichž bylo konstatováno, že se z nejhůře postižených domů mají zbylí nájemníci přestěhovat do náhradních bytových jednotek z bytového fondu závodu, a dále, že je potřeba provést bourací práce na domech, pro něž byl již vydán v minulosti demoliční výměr. Neprodleně bylo nutno provést podepření ohrožených částí budov (klenbových stropů a obvodového zdiva) a opravení poškozeného komínového zdiva. Nutné zabezpečovací práce měl realizovat „stavební dvůr Velkodolu ČSA“, a to z naléhavého důvodu zajištění bezpečnosti obyvatel kolonie, kteří ještě mohli v zachovalejších domech zůstat do té doby, než jim bylo zajištěno náhradní ubytování. Na konci roku 1959 byl vydán demoliční výměr i na objekty 139, 147, a 172. Do konce uvedeného roku měly být zbourány také provizorní ubytovny postavené v období nacistické okupace [58, 62, 90, 98, 104 a 124].

←
Fotografie osmibytového domu v kolonii Sovinec z meziválečného období (SOKA Karviná)

Dům čp. 170 byl v důsledku škod vzniklých poddolováním navržen k likvidaci v říjnu 1961, přičemž zbourán byl v listopadu téhož roku. V průběhu šedesátých let 20. století došlo k demolicím dalších kolonijních dělnických domů. V důsledku negativních důlních vlivů na konstrukce obytných domů tak zanikla během jednoho desetiletí celá sovinecká hornická kolonie.

Stavební vývoj kolonie Sovinec

Dům čp. (po r. 1925)	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Rok 1921	
				Bytové jednotky	Počet obyvatel
139	ca 1869–1876	dělnický dům	60. léta 20. století	8	42
146	ca 1869–1876	dělnický dům	1959	8	34
147	ca 1869–1876	dělnický dům	60. léta 20. století	8	40
170	ca 1869–1876	dělnický dům	1961	8	34
171	ca 1869–1876	dělnický dům	1959	8	29
172	ca 1869–1876	dělnický dům	60. léta 20. století	8	41
173	ca 1869–1876	dělnický dům	60. léta 20. století	8	30
264	ca 1869–1876	dělnický dům	1959	8	46
436	1883	polská škola	1961	1	5
830	1900–1901	Spolkový dělnický dům	ca 60. léta 20. století	2	9
75 [1505]	přelom 70. a 80. let 19. století	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	34
76 [1506]	přelom 70. a 80. let 19. století	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	43
77 [1507]	přelom 70. a 80. let 19. století	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	35
78 [1508]	přelom 70. a 80. let 19. století	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	48
79 [1509]	přelom 70. a 80. let 19. století	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	36
84 [1511]	ca přelom 80. a 90. let 19. století	hostinec	1983	1	12
122 [1516]	1882–1883	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	49
123 [1517]	1882–1883	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	31

Dům čp. (po r. 1925)	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Rok 1921	
				Bytové jednotky	Počet obyvatel
125 [1519]	1. polovina 80. let 19. století	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	42
126 [1520]	1. polovina 80. let 19. století	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	37
127 [1521]	1. polovina 80. let 19. století	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	40
128 [1522]	1. polovina 80. let 19. století	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	44
130 [1523]	1885	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	40
131 [1524]	1885	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	33
132 [1525]	1885	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	50
133 [1526]	1885	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	37
134 [1527]	1885	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	43
135 [1528]	1885	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	38
148 [1534]	80. léta 19. století	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	45
149 [1535]	1889	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	42
150 [1536]	1889	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	30
151 [1537]	1889	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	38
152 [1538]	1889	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	29
153 [1539]	1889	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	42
154 [1540]	1889	dělnický dům	ca 60. léta 20. století	8	11
155 [1541]	1889	dělnický dům	ca 1. polovina 50. let 20. století	8	22
1562	1925–1926	česká škola	1966	–	–
celkem				276	1 296

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

Charakteristika populačních poměrů

V této kapitole jsme podrobili analýze údaje ze sčítacích archů z roku 1921, které postihly populaci na sklonku druhé generace. V roce 1921 žilo ve 34 koloniálních obytných domech 1 270 osob.

Osoby narozené v Karviné a Starém Městě, tedy v obcích obyvatel, tvořily v roce 1921 přibližně dvě třetiny obyvatel sovinské kolonie (794 osob, 62,5 %) a společně s 250 osobami narozenými v soudním okrese Fryštát tvořily 82,2 % celkové populace dělnické kolonie. Největší část obyvatelstva kolonie pocházela z bývalého Rakouského Slezska, a to 1 149 obyvatel, což činilo 90,5 % z celku (102 osob pocházelo z části, která po roce 1920 připadla Polsku), poté následovala skupina osob narozených v Haliči (79 osob, 6,2 %), na Moravě (patnáct osob, 1,2 %), v bývalém Pruském Slezsku (dvanáct osob) a v Čechách (osm osob). Jednou osobou byla zastoupena ruská část Polska, Horní Uhry a Jižní Tyrolsko.

Podrobíme-li analýze pouze populaci starší třiceti let, zjistíme, že podíl obyvatel narozených v Haliči vzrostl na 16,5 % z celku. Z těchto údajů plyne skutečnost, že na počátku 20. století migrace pracovníků ze vzdálenějších oblastí měla stále menší význam. Ve dvacátých letech 20. století populace kolonie zcela čerpala novou pracovní sílu ze svých vlastních zdrojů.

Teritoriální původ obyvatel kolonie Sovinec v roce 1921

Země	Muži		Ženy		Celkem	
	absolutně	relativně	absolutně	relativně	absolutně	relativně
Rakouské Slezsko	559	88,17 %	590	92,77 %	1 149	90,47 %
- Těšínské Slezsko	555	87,54 %	588	92,45 %	1 143	90 %
- Fryštát [soudní okres] ¹	504	79,50 %	540	84,91 %	1 044	82,20 %
- Karviná + Staré Město [obec]	393	61,99 %	401	63,05 %	794	62,52 %
Čechy	5	0,19 %	3	0,47 %	8	0,63 %
Morava	9	1,42 %	6	0,94 %	15	1,18 %
Halič	55	8,68 %	24	3,77 %	79	6,22 %
Rakousko [Jižní Tyrolsko]	1	0,16 %	-	-	1	0,08 %
Uhry	1	0,16 %	-	-	1	0,08 %
- Horní Uhry [Slovensko]	1	0,16 %	-	-	1	0,08 %
Německo	2	0,32 %	10	1,57 %	12	0,94 %
- Pruské Slezsko	2	0,32 %	10	1,57 %	12	0,94 %
a jiné [Rusko]	1	0,16 %	-	-	1	0,08 %
neuvedeno	1	0,16 %	3	0,47 %	4	0,31 %
celkem	634	100,00 %	636	100,00 %	1 270	100,00 %

1) Do obvodu soudního okresu Fryštát spadaly obce Albrechtice, Darkov, Dětmarovice, Dolní Suchá, Doubrava, Fryštát, Horní Suchá, Kačice [Kaczyce, Polsko], Karviná, Lazy, Louky, Malé Kunčice [Kończyce Małe, Polsko], Marklovice [Dolní Marklovice, Česko, Marklowice Górne, Polsko], Orlová, Petrovice, Poruba, Prostřední Suchá, Prstná, Ráj, Staré Město, Stonava, Velké Kunčice [Kończyce Wielkie, Polsko], Závada a Žibřidovice [Zebrzydowice, Polsko].

V roce 1921 se nacházela populace dělená podle pohlaví v rovnováze, neboť zde žilo 634 mužů a 636 žen. Tato biologická struktura tak byla v přirozeném stavu.

Použijeme-li Sundbärgovu typologii pro věkovou strukturu, můžeme populaci sovinecké dělnické kolonie v roce 1921 charakterizovat jako progresivní, neboť dětská složka výrazně převažovala nad postreprodukční [35,8 % : 14,3 %]. Ponejvíce byla v populaci zastoupena skupina reprodukčního věku, ve které převažovali muži o osm osob nad ženami. V postproduktivní skupině [50+] převažovaly pro změnu ženy o devět osob nad muži. Co se týče složení populace starší patnácti let podle rodinného stavu, tak převažovala skupina osob žijících v manželství [243 ženatých mužů a 240 vdaných žen], kterou následovala skupina svobodných jedinců [156 mužů, 126 žen]. Mezi ovdovělými osobami převažovaly ženy na muži 41 : 6. Dvě obyvatelky kolonie byly rozvedené a dvě osoby se nacházely v rozloučeném stavu.

Struktura populace kolonie Sovinec podle věkových skupin v roce 1921

Věk	Muži		Ženy		Celkem	
	absolutně	relativně	absolutně	relativně	absolutně	relativně
0-14	227	35,80 %	227	35,75 %	454	35,78 %
15-49	321	50,63 %	313	49,29 %	634	49,96 %
50+	86	13,56 %	95	14,96 %	181	14,26 %
celkem	634	100,00 %	635	100,00 %	1 269	100,00 %

V roce 1921 uvedly dvě třetiny populace sovinecké kolonie národnost polskou [849 osob, 66,9 %], na druhé pozici se s 24,5 % umístila národnost „šlonzácká“ [298 osob Šlonzák Čechoslovák, 7 osob Šlonzák Polák a 6 osob Šlonzák Němec] a až na třetím místě česká [68 osob, 5,4 %], dále následovala národnost německá [1,9 %], slovenská [0,4 %] a italská [0,2 %]. Z výše uvedených údajů vyplývá, že na počátku dvacátých let 20. století byla většina populace sovinecké dělnické kolonie národnosti polské, s početnou menšinou národnostně neuvědomělých Šlonzáků.

Populace kolonie Sovinec podle národnosti v roce 1921

Národnost	absolutně	relativně
polská	849	66,85 %
šlonzácká	311	24,49 %
česká	68	5,35 %
německá	24	1,89 %
slovenská	5	0,39 %
italská	3	0,24 %
neuvedeno	10	0,79 %
celkem	1 270	100,00 %

Co se gramotnosti týče tak z populace 783 osob, které byly starší patnácti let, 716 zaznamenalo, že umí číst i psát, patnáct uvedlo, že umí pouze číst, čtrnáct osob se označilo za negramotné a zbylých 38 jedinců neuvedlo nic. V roce 1921 činil průměrný věk negramotných 53,4 let, což znamená, že mladší generace byly v té době již plně gramotné.

V roce 1921 se hlásilo k římskokatolickému vyznání 95,8 % obyvatel dělnické kolonie, evangelíci augšpurského vyznání byli zastoupeni 3,9 % a ostatní evangelíci 0,2 % [dvě osoby byly českobratrského evangelického vyznání a jedna evangelického bez bližšího určení].

Populace kolonie Sovinec podle náboženského vyznání v roce 1921

Náboženské vyznání		
římskokatolické	1 217	95,83 %
evangelické	51	4,02 %
Církev československá	2	0,16 %
celkem	1 270	100,00 %

V roce 1921 žilo v kolonii celkem 38 % ekonomicky aktivních osob [78 % muži, 22 % ženy]. Vedle těchto ekonomicky aktivních obyvatel žilo v kolonii ještě dvanáct penzistů a penzistek, jeden invalida, 290 žen pracujících v domácnosti, 453 osob mladších patnácti let a dvacet školáků a učňů starších patnácti let. Skutečnost, že kolonie byla postavena pro dělníky dolu Jan-Karel, se především promítla v socioprofesi struktuře obyvatelstva, neboť v sektoru hornictví a koksárenství bylo zaměstnáno 77 % ekonomicky aktivních osob, poté následoval sektor služeb s 4,5 % ekonomicky aktivními jedinci, odvětví stavebního průmyslu s 3,9 % a hutnictví a strojírenství s 3,3 %.

Klíčovým zaměstnavatelem byly v sektoru hornictví a koksárenství Larisch-Mönnichovy kamenouhelné doly: 282 osob pracovalo v dole Jan-Karel, dvě osoby v dolech Jindřich a Hlubina, jedna osoba v dole Františka a 48 v blíže neurčených dolech hraběte Larisch-Mönnicha. Pouze tři osoby uvedly zaměstnání u Báňské a hutní společnosti, a to při dole Gabriela, 23 osob zaznamenalo, že pracovalo v blíže neurčených dolech v Karviné. V odvětví stavebního průmyslu byl největším zaměstnavatelem fryštátský stavební podnikatel František Vomáčka, který tehdy zaměstnával třináct obyvatel sovinecké kolonie, v sektoru hutnictví a strojírenství byl největším zaměstnavatelem fryštátský Jácklův železářský průmysl, který poskytoval práci šesti osobám z kolonie, dalších deset osob označilo za svého zaměstnavatele blíže neurčené železářny ve Fryštátě. Sektor služeb byl zastoupen v devíti případech služkami, ve čtyřech případech učiteli obecných

škol⁵ a v jednom případě strážmistrem pohraniční finanční stráže, komptoiristkou potravinářského spolku, kontrolorem fryštátské nemocenské pojišťovny, kancelistou soudu ve Fryštátě, policejním strážmistrem, poštovní asistentkou poštovního úřadu v Karviné, hostinským, úřednicí obecní správy a blíže nespecifikovaným Larisch-Mönnichovým úředníkem. Řemeslnou výrobu zastupoval jeden kovář, zámečnick, švadlena a řemeslník pracující ve stavebnictví.

Cenzových domácnosti bylo v hornické kolonii v roce 1921 celkem 269, přičemž nejčastěji se vyskytovaly domácnosti čtyřčlenné [51], tříčlenné [43], dvoučlenné [41], pětičlenné [38], šestičlenné [34] a sedmičlenné [28]. Nejpočetnější byla v roce 1921 dvanáctičlenná domácnost horníka Jozefa Miery.

Co se týče jednotlivých typů domácností, tak nejvíce byla zastoupena domácnost rodinná úplná [75,1 %], pak následovala domácnost rodinná rozšířená [9,7 %], nerodinná vícečlenná [6,3 %], rodinná neúplná [4,5 %], rodinná složená [3 %] a domácnost nerodinná jednotlivce [1,5 %].

Občanská vybavenost a okolí kolonie

Také u sovinecké kolonie nesměla chybět škola. Ta první byla postavena v západní části dělnické kolonie již v roce 1883 jako dvoutřídní polská obecná škola, přičemž budova obdržela čp. 436. V roce 1889 byla kapacita školy rozšířena. Od roku 1903 pronajímal hrabě Jindřich Larisch-Mönnich školu i s vedlejší budovou, hřištěm, zahradou a veškerým inventářem obci Karviná. Neblahé důlní vlivy se na budově školy začaly rovněž objevovat v padesátých letech 20. století: v roce 1958 se vyskytovaly ve stropech a stěnách budovy trhliny, které se dále rozšiřovaly, narušené stropní konstrukce již byly podepřeny dřevěnými podpěrami. Ve škole stále probíhala výuka, přičemž budova byla pravidelně kontrolována a průběžně dílčím způsobem opravována. V roce 1959 bylo potřeba provést podepření poškozené západní obvodové zdi a pro školní rok 1959–1960 již bylo nutné trvale uzavřít místnost tělocvičny a nad ní ležící učebny. Trhliny ve zdivu byly v té době místy až 8 cm široké a sklepní prostory byly trvale zatopeny spodní vodou. Vzhledem k dalším očekávaným poklesům objektu nebylo podle komise stavebního úřadu účelné provádět nějaké větší opravné práce. Dne 1. července 1960 byla školní budova v důsledku značného poškození vlivem důlní činnosti vy-

⁵ Podle sčítacích archů z roku 1921 bydleli tehdy v domě čp. 1540, který se nacházel v sousedství sovinecké polské školy, čtyři učitelé, a to učitel polské obecné školy v Orlové, obecné školy v Lazech, v Karviné a ve Fryštátě.

←
Polská obecná škola na
Sovinci v meziválečném
období (SOkA Karviná)

←
Pohled na demolovanou
budovu polské obecné
školy na Sovinci, foto Jan
Waloszek, 1961
(SOkA Karviná)

řazena z provozu. Polská škola byla poté přemístěna do náhradní budovy. V roce 1961 byla školní budova čp. 436 zbourána.

Česká obecná škola na Sovinci byla otevřena na základě podnětu Slezské Matice osvěty lidové ve školním roce 1922–1923 jako expozitura české školy ve Starém Městě, od 14. června 1923 pak fungovala jako samostatná obecná škola [dvoutřídní s osmi školními roky], spojená s mateřskou školou. Zpočátku se nacházela v objektu výše uvedené polské školy, přičemž samostatná zděná jednopatrová budova byla pro českou školu postavena v severní části sovinecké kolonie v letech 1925 až 1926 podle projektu architekta Milana Babušky a obdržela

→
Budova české obecné školy
a mateřské školy na Sovinci,
třicátá léta 20. století
(SOkA Karviná)

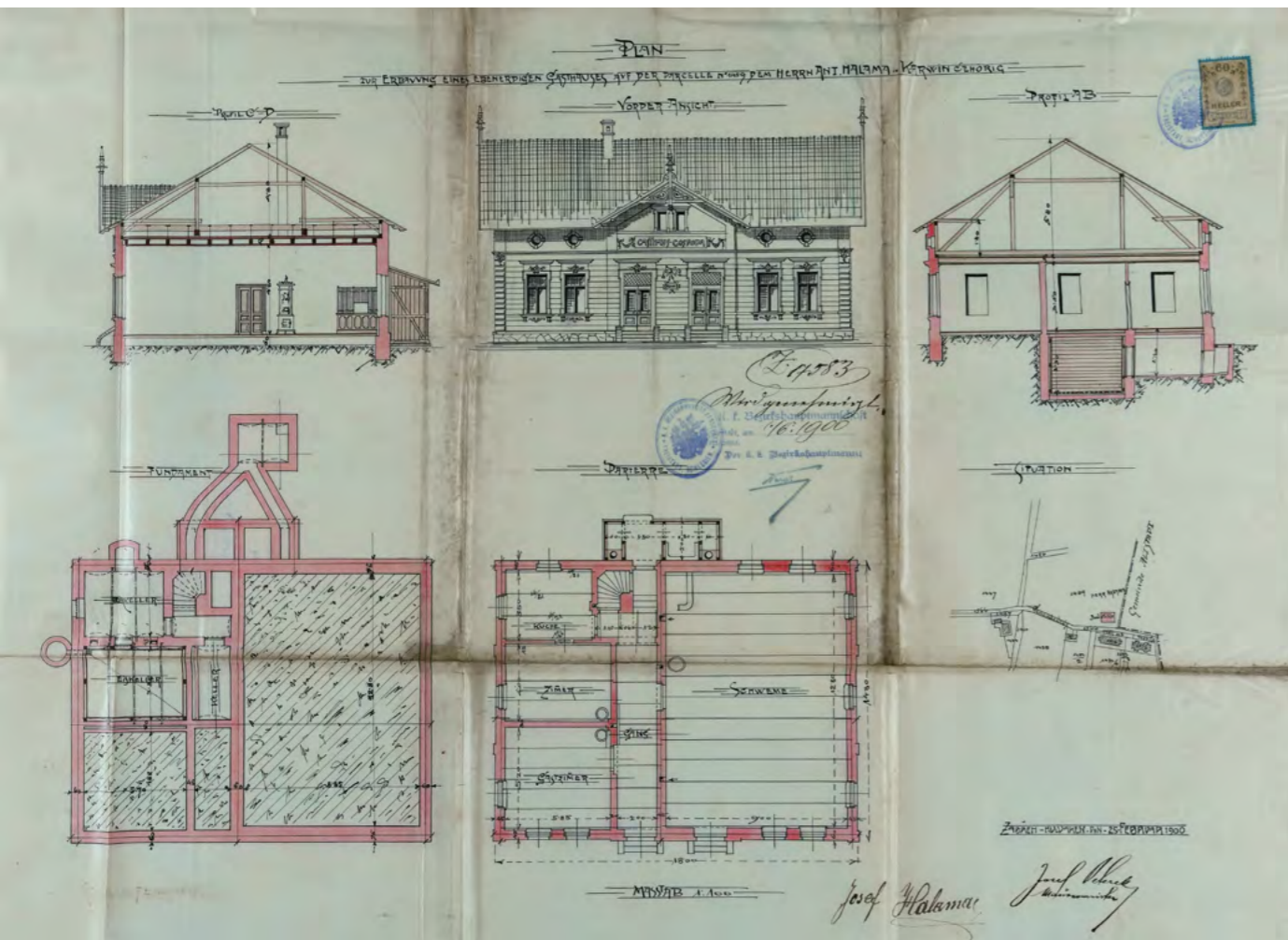
čp. 1562.⁶ Slavnostní otevření nové budovy proběhlo 12. září 1926. Škola byla původně čtyřtřídní, spojená s mateřskou školou, a od roku 1930 pětitřídní. Také na budově čp. 1562 se ve druhé polovině padesátých let začaly negativně projevovat důsledky poddolování území poškozením komínových těles a trhlinami ve zdivu. V roce 1966 byl technický stav objektu označen za životu nebezpečný, a proto byl v červnu téhož roku provoz školy ukončen a budova byla zdemolována.

Jak jsme již uvedli, česká mateřská škola byla provozována v budově obecné české školy čp. 1562, přičemž pro polskou mateřskou školu byla postavena v polovině dvacátých let 20. století východně od dělnického domu samostatná přízemní budova čp. 1499.⁷ Po roce 1959 byla budova polské mateřské školy sídlem místní skupiny Polského kulturně-osvětového svazu, která v Sovinci působila až do roku 2012 a při níž existovaly dva sbory, divadelní skupina, taneční oddíl a knihovna.⁸

⁶ Nejslavnější realizací arch. Milana Babušky byly budovy současného Národního technického muzea a Národního zemědělského muzea v Praze.

⁷ Stavební povolení bylo uděleno 30. června 1925.

⁸ V roce 1919 byl založen na Sovinci polský mužský pěvecký sbor Lutnia, kdežto smíšený sbor Hasło vznikl v roce 1926.

V roce 2017 se nacházela budova čp. 1499 již ve značně zchátralém stavu – obnažené obvodové zdivo nepokrývala žádná střecha.

Významným střediskem místního veřejného života byl tzv. Dělnický dům čp. 830, nacházející se u obecní cesty vedoucí směrem do Doubravy. Zařízení vzniklo jako soukromý hostinec, který mezi lety 1900–1901 postavil Josef Halama, devěta-dvacetiletý rodák z Karviné. Halama, jenž se do té doby živil jako horník, nechal hostinec postavit na pozemku svého otce.⁹ Součástí budovy byl také sál s jeviš-těm o velikosti 115 m².

⁹ Za poskytnutí informací vztahujících se k nejstarší historii sovinského dělnického domu děkuji archivářce SOKA Karviná paní Agátě Kravčíkové.

↑
Plán na stavbu hostince,
pozdějšího Dělnického
domu, z roku 1900
(SOKA Karviná)

↓
Fotografie Dělnického
domu na Sovinci okolo
roku 1930; v budově
Dělnického domu se
nacházela prodejna č. 11
Ústředního potravního
spolku pro Slezsko
v Lazech, sídlo zde měla
pobočka Svazu horníků
v Československu a také
Polský dělnický spolek
osvětově tělovýchovný
Siła v Karviné-Sovinci.
(Dokumentační středisko
Kongresu Poláků v ČR)

Majitel umožňoval místnímu socialisticky organizovanému dělnictvu, aby zde pořádalo schůze. Například v červnu 1908 tady sovinskí horníci schválili rezolu-ci, v níž se domáhali bezodkladného zřízení polské měšťanské školy v Doubravě. V letech 1913 a 1914 se v domě uskutečnilo několik shromáždění dělníků, během nichž byly projednávány požadavky a stížnosti pracovníků koksovy Jan-Karel. Koksari požadovali mj. navýšení mezd, poskytování odměn za práci o nedělích, přiznání nároku na nedělní odpočinek a zavedení osmihodinové pracovní doby. V roce 1917 Halama informoval Okresní úřad ve Fryštátě, že svůj podnik pro-dal Centrálnímu potravnímu družstvu se sídlem v Lazech. V domě čp. 830 tak vznikl konzum, náležící k síti polského družstevnictví, které se na Těšínsku formovalo od konce 19. století. Od roku 1934 v místě provozovala hostinskou koncesi polská tělocvičná organizace Siła.

V hostinci se scházely také odborové skupiny, které formulovaly své poža-davky směřující na vedení místního závodu dolu Jan-Karel. Např. v roce 1932, tedy v období hospodářské krize, zde zástupci dělnictva podporovali udělování

střídavých dovolených namísto propouštění zaměstnanců. Během druhé světové války byl podnik uzavřen a budova sloužila německé správě k ustájení koní. Po osvobození v roce 1945 vzniklo tzv. Družstvo dělnického domu v Sovinci, které obnovilo hostinec i prodejnu potravin. V sále se scházeli členové spolku Síla a nově vzniklá místní organizace KSČ a Svazu přátel SSSR. Po únorovém převratu 1948 byla správa Dělnického domu na čas přidělena PZKO. Prodejnu potravin převzal národní podnik Pramen a místnost s výčepem podnik Restaurace a jídelny. V roce 1961 již užívání místností v budově bránil závadný stavební stav způsobený vlivem důlní činnosti a nedostatečnou údržbou. Stavebním úřadem bylo zakázáno pořádání akcí v sále až do doby provedení oprav. Do poloviny šedesátých let 20. století byly renovovány komíny, podlaha, stropy a zdi hlavního sálu, protože nejbližší sál v hostinci U Lukášů byl zbourán v roce 1961. Během úřední prohlídky objektu v roce 1969 byly ve všech místnostech nalezeny trhliny a prodejna Pramen tak musela být přestěhována do jiných prostor. Do konce roku 1980 byl objekt užíván už jen jako sklad drobných předmětů a předmětů krátkodobé spotřeby. Od začátku roku 1981 byla budova čp. 830 opuštěna a v listopadu téhož roku na ni stavební úřad vydal demoliční výměr. Demolice bývalého dělnického domu byla ukončena v květnu 1983.

V samotném středu kolonie stálo od osmdesátých let 19. století ještě jedno společenské a kulturní centrum Sovince, a to hostinec čp. 84 [po roce 1925 čp. 1511]. V druhé polovině devadesátých let 19. století tady hostinskou živnost provozoval Leopold Grünspann, v první polovině dvacátých let 20. století byl hostinským Karel Rozbroj, kterého v roce 1926 vystřídal Jan Lukáš. V hostinci se konaly společenské akce rozličného charakteru: např. hasičské plesy, za první republiky pořádal odbor Slezské matice osvěty lidové v hostinském sále „Matiční plesy“, taneční hodiny, které byly v květnu zakončeny společenskou akcí zvanou „Věneček“, a také různé české divadelní hry [např. Lucerna, Maryša] a hudební koncerty. Pobočka Svazu československé mládeže socialistické tady pořádala besídky a stejně jako v blízkém dělnickém domě se v hostinci odehrávaly schůze odborářů a horníků z blízkého dolu Jan-Karel. Společenský sál hostince byl v období první republiky rovněž dějištěm různých schůzí a referátů Československé strany sociálně demokratické a Československé strany národně socialistické. V roce 1961 byl společenský sál zbourán, k demolici celého hostince patrně došlo v první polovině šedesátých let 20. století.

↑

Kaple sv. Josefa na Sovinci, foto Edmund Kijonka, 2000 (statutární město Karviná)

Sovinecká osada byla od svého vzniku přiřazena k fryštátské farnosti, přímo v kolonii se nacházela pouze zvoničkou opatřená zděná kaple sv. Josefa. Kaple nejpozději od padesátých let 20. století z důvodu nedostatku údržby pustla. Na konci osmdesátých let 20. století byla v důsledku důlní činnosti a neuspokojivé údržby značně zchátralá. V zápise stavebního úřadu z června 1989 se předpokládalo, že bude objekt převeden do správy římskokatolické církve, která jej měla opravit. Tato skutečnost nenastala a kaple chátrala dál, až byla v únoru 2014 zbořena.

Osobnosti kolonie

Alfred Kaleta [* 25. března 1907; † 21. září 1988]

Narodil se v domě čp. 122 [od roku 1925 čp. 1516] dělnické kolonie v Sovinci jako syn horníka. V roce 1926 se stal členem organizace proletářské tělovýchovy a o dva roky později převzal funkci náčelníka 55. okrsku Federace proletářské tělovýchovy. Svě mládí prožil jako nadšený tělovýchovný pracovník a sportovec. V roce 1929 vstoupil A. Kaleta do Komunistické strany Československa a o čtyři roky později organizoval „hladovou stávkou“ na dole Jan-Karel, která trvala 36 hodin. V důsledku účasti na organizaci stávky se stal A. Kaleta na celé čtyři roky nezaměstnaným. Od roku 1938 pracoval pro ilegální komunistické hnutí a v roce 1942 odešel tajně do podtatranské oblasti na Podhalí [polsky Podhale], kde se zapojil do řad ilegální organizace Armie Ludowej im. Ludwika Waryńskiego a působil v ní jako politický komisař v různých oddílech. V září 1944 přešel v hodnosti poručíka na Slovensko a stal se členem sovětského partyzánského oddílu

↑
Skupinová fotografie
smíšeného sboru Místní
skupiny PZKO v Karviné-
Sovinci z roku 1953
(OD KP)

↑
Lokalita Sovinec v roce
2018 (foto Miroslav
Pawelek, 2018)

Avangarda. Kaleta měl společně s jinými kolegy vybudovat zpravodajskou síť pro získávání důležitých informací v oblasti Karvinska a v třineckých železárnách, a proto navázal spolupráci s ilegální skupinou zvanou Tempo. Po konci druhé světové války se stal A. Kaleta prvním poválečným předsedou MNV v Karviné, přičemž v letech 1945–1946 pracoval jako poslanec Prozatímního Národního shromáždění za KSČ. V parlamentních volbách v roce 1946 se stal poslancem Ústavodárného Národního shromáždění, kde setrval až do voleb do Národního shromáždění v roce 1948. Před odchodem do důchodu pracoval na dole ČSA v Karviné a v roce 1966 obdržel za svou dosavadní činnost Řád práce.

Zdroje

Archivní prameny

Archiv OKD Ostrava, fond Larisch-Mönnichovy kamenouhelné závody a koksovna, Karvinná, kartony č. 5, 6, 231, 239.

SOka Karviná, fond Archiv Města Karvinná, karton č. 1.

SOka Karviná, fond Archiv města Karvinná 1730–1939, změny hranic obce: Připojení Sovince ke Karvinné, inv. č. 580, karton č. 667.

SOka Karviná, nezpracovaný fond Magistrát města Karviná, kartony č. 147, 148, 153, 159, 169, 170.

SOka Karviná, nezpracovaný fond Městský národní výbor Karviná, kartony č. 48, 57, 58.

SOka Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, sčítací operáty, rok 1921, obec Karvinná, kartony č. 16, 18; obec Staré Město, karton č. 43.

SOka Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, inv. č. 361, karton č. 134; inv. č. 598, karton č. 159.

SOka Karviná, fond Okresní národní výbor 1949–1960, rušení živností v obci Karviná, PZKO a Dělnický dům Karviná, inv. č. 820, karton č. 746.

SOka Karviná, fond Okresní národní výbor Karviná 1960–1990, inv. č. 1079, karton č. 1131.

Literatura

DUŠEK, Pavel, *Encyklopedie MHD v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2003.

Jízdní řád Moravy, Slezska a Slovenska. Hlavní i místní dráhy, poštovní autobusové spojení, komb. řády a spoje s cizinou: turistický rádce: železniční mapka, podrobná mapka Bezkyd: platný od 1. června 1924, Slezská Ostrava 1924.

MAINKA, Alojzy, *Alfred Kaleta, zasloužilý člen KSČ*, Těšínsko, 1982, roč. 25, č. 2., s. 18–19.

MYSLIVEC, Theodor, *Bytová péče a jiná blahobytná zařízení Ostravsko-karvinského revíru*, in: *Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru*, Svazek IV. Moravská Ostrava 1929.

ŠLACHTA, Fridolín, *Dějiny hornického města Karvinné*, Karvinná 1937.

VALEČEK, Valentin [red.], *Památník českého školství města Karvinné, k 30. jubileu obnovení české školy a 20. výročí Československé republiky*, Karvinná 1938.

Periodika

Duch Času, 4. 11. 1932, 34, č. 258, s. 5.

Noviny Těšínské, 17. 6. 1908, 14, č. 57, s. 3.

Obrana Slezska, 2. 2. 1923, 11, č. 6, s. 3.

Ostravský úderník, 15. 12. 1945, I, č. 21, s. 7.

Práce. Politický týdeník pro dělnictvo, 5. 4. 1891, 1, č. 11, s. 4.

Těšínsko 29, 1986, č. 1, s. 10.

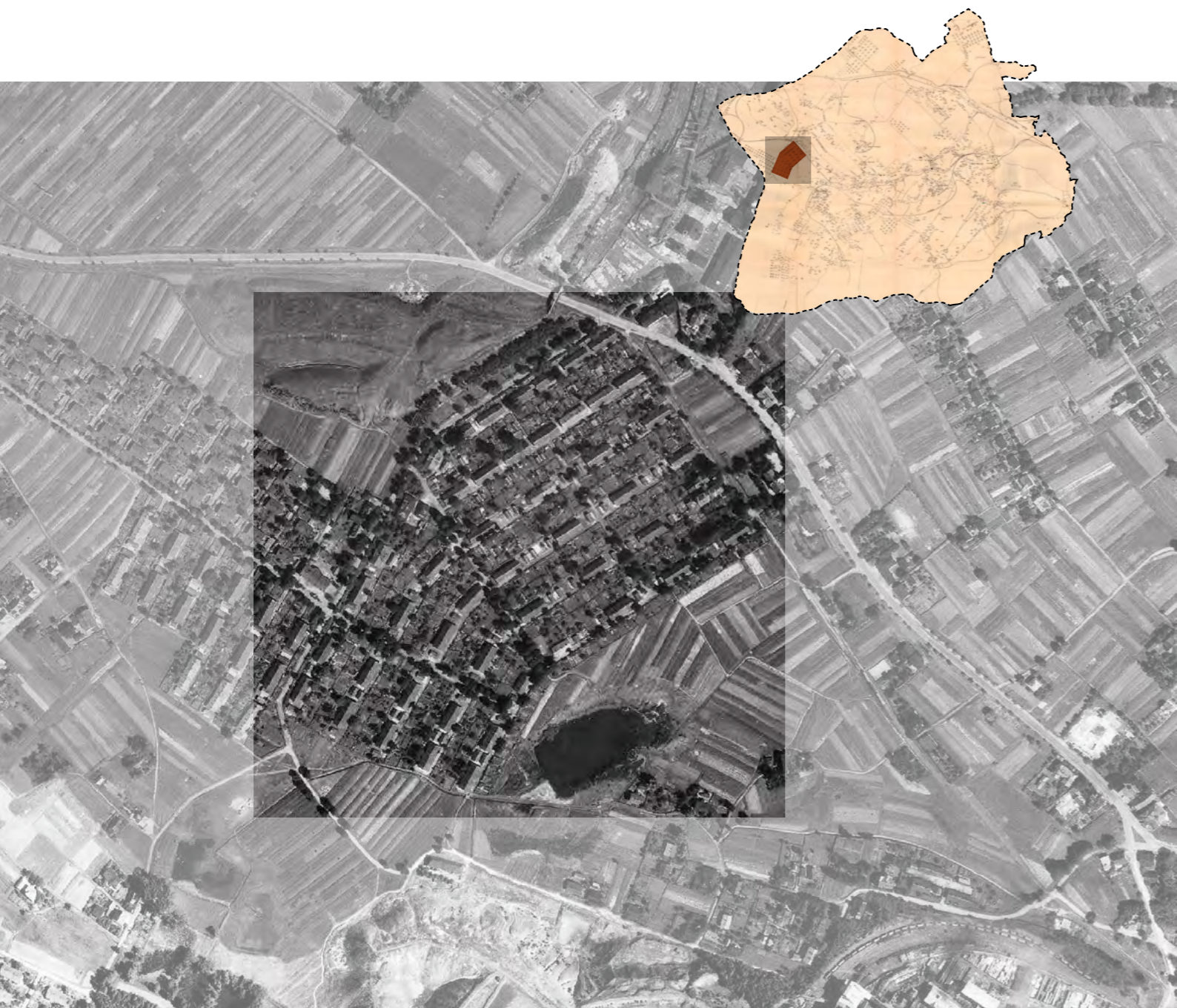
Elektronické zdroje

<<http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=1936&org=287>> [07. 09. 2017]

<<http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=1936&org=286>> [07. 09. 2017]

Bílá kolonie

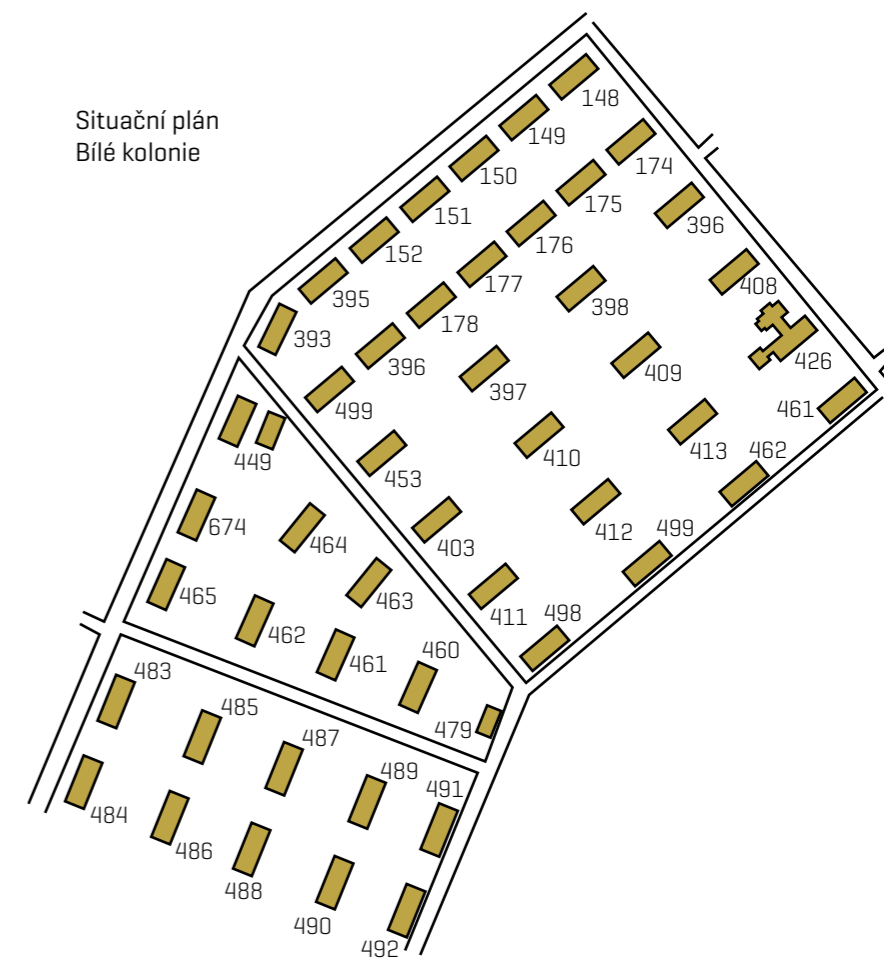
Agáta Kravčíková

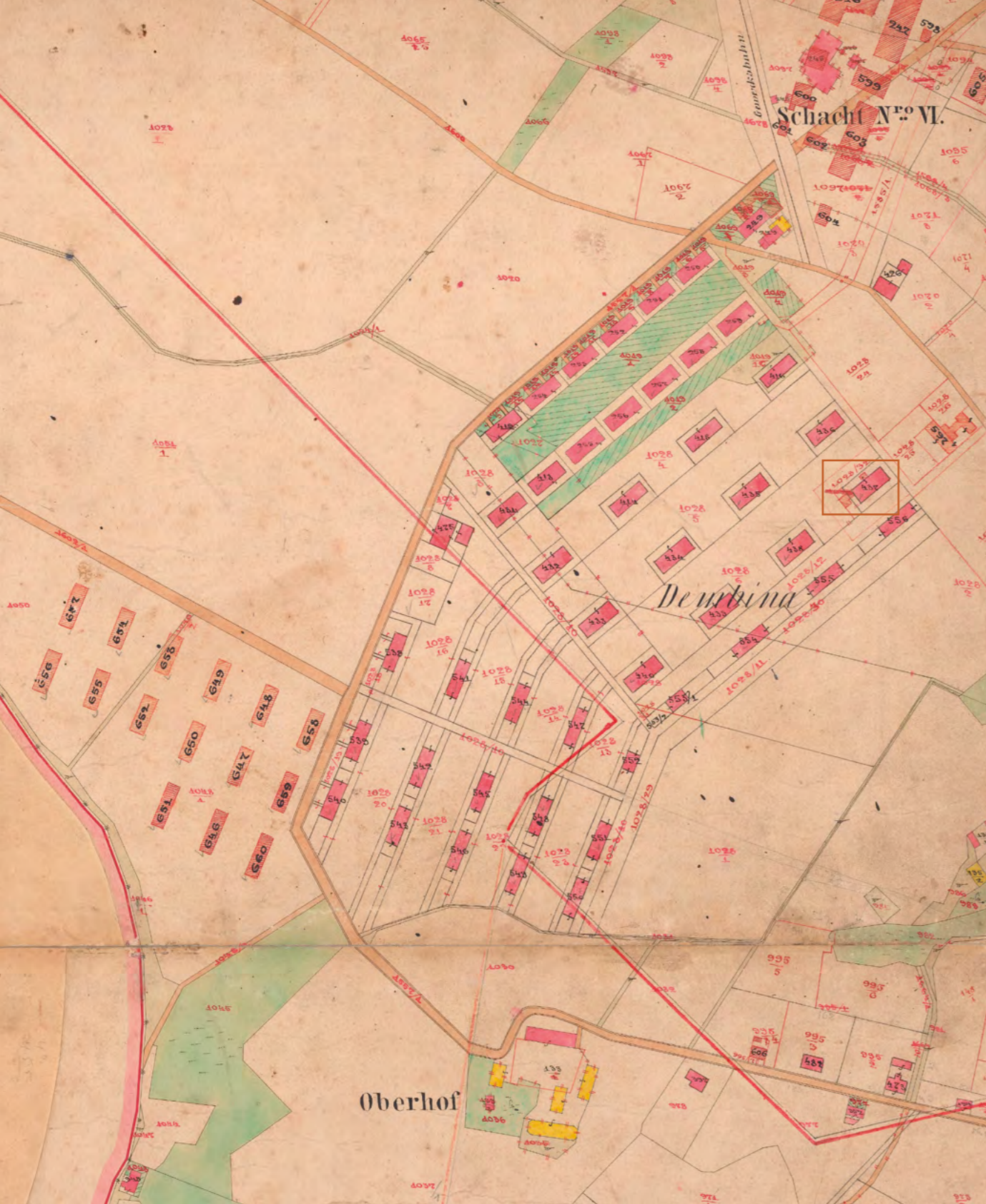

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

Kolonie získala své pojmenování podle omítky bílé barvy, kterou byly jednotlivé budovy pokryty. Jedná se o soubor čítající celkem 48 obytných staveb, které spolu s Červenou kolonií tvořily bytovou kapacitu dolu Jindřich. Kromě pojmenování Bílá kolonie se setkáváme také s označením kolonie číslo VI [popř. „na šustym“], které odkazuje na původní číslo jámy Jindřich.

Situační plán
Bílé kolonie

→
 Ulice podél Bílé kolonie
 vedoucí k dolu Jindřich,
 nedatová fotografie (SOka
 Karviná)

Bílá kolonie je jednou ze dvou nejstarších závodních osad, které nechala těžební společnost Jindřicha Larisch-Mönnicha vystavět na katastru obce Karviná. [Stejně staré jsou také domy v kolonii Sovinec.] Protože se jedná o období v archívních materiálech jen minimálně podchycené, je dnes dohledání úředních aktů dokumentujících výstavbu Bílé kolonie téměř nemožné. Musíme tedy spoléhat na starší literaturu. Víme již z úvodu této publikace, že autoři *Monographie des Ostrau-Karwiner Steinkohlen revieres* uvedli v roce 1885 celkem dvanáct dělnických domů, kterými mělo Larisch-Mönnichovo těžiřtvo disponovat již v roce 1862. Mezi tyto domy však mohly být započítány také stavby v kolonii Sovinec. Fridolín Šlachta v roce 1937 uvedl, že Bílá kolonie začala být stavěna až v roce 1869 a poslední dům byl dokončen v roce 1888.

←
 Výřez z katastrální mapy z roku 1876 zachycující nejstarší část Bílé kolonie;
 západně od cesty jsou vyznačeny nejstarší domy patřící do Červené kolonie
 (šrafované domy začínající číslicí šest). V červeném čtverci je vyznačena
 závodní škola. Domy měly v období vzniku mapy jiná popisná čísla. (SOka
 Karviná)

←
Záběr na dům v Bílé kolonii na nedatové fotografii pořízené v místě zvaném u Altmana, foto Jindřich Minol (Muzeum Těšínska)

←
Pohled na Bílou kolonii z haldy u dolu Hohenegger, v popředí tzv. „Górski dvůr“, nedatovaný snímek, foto Jindřich Minol (Muzeum Těšínska)

↑
Pohled do dvora hornického domu v Bílé kolonii, nedatovaný snímek (SOkA Karviná)

Postup výstavby celkem 48 domů alespoň povšechně dokumentuje mapový aparát. Katastrální mapa vyhotovená v roce 1876 ukazuje, že v dané době již většina budov v Bílé kolonii existovala, a to včetně závodní školy čp. 426. V dané době chyběly pouze tři obytné domy čp. 463–464 a 574, které nalezneme až na katastrální mapě z roku 1899. Stavba těchto budov byla zřejmě prováděna v roce 1889, jak naznačuje protokol o stavebním řízení nalezený ve fondu Okresního úřadu Fryštát. V daném roce Larisch-Mönnichova důlní společnost nechala zbudovat celkem pět dělnických domů, o jejichž budoucí podobě jednala s okresní správou. Některé z těchto domů, přičemž ze spisu není zřejmé kolik, měly být postaveny na parcele č. 1028. Porovnáním s příslušnou katastrální mapou zjistíme, že se jedná o parcelu, na níž se nachází většina budov Bílé kolonie. Pokud je naše dedukce správná, máme tak alespoň k dispozici úřední záznam přesně dokumentující, kdy byly dokončeny poslední domy náležící k této osadě.

Během sčítání obyvatel, které proběhlo v roce 1921, bylo zjištěno celkem 1 809 osob přítomných v 48 domech Bílé kolonie [číslo není přesné, protože sčítací arch jednoho bytu v domě čp. 148 se nedochoval]. Jak dané šetření ukazuje, byla většina domů osmibytových.

První závodní domy dolu Jindřich začaly podléhat vlivům uhelné těžby na počátku šedesátých let 20. století. Největší vlna demolic byla zahájena kolem roku 1976 a končila rokem 1980. Na mapě Karviná-Doly, která zachycuje stav této městské části v polovině osmdesátých let minulého století, se z domů patřících do Bílé kolonie nachází pouze čp. 447.

↑
Stav Bílé kolonie v polovině osmdesátých let 20. století, kdy zde stál poslední dům čp. 447. Severozápadně od ulice Lazecké se nachází Červená kolonie, v dané době ještě téměř kompletní. Na mapě jsou kolonie Bílá a Červená pojmenovány opačně. K záměně názvů obou kolonií docházelo poměrně často. (SOKA Karviná)

Zdroje

Archivní prameny

SOKA Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, výstavba dělnických domů dolu Jindřich, inv. č. 509, karton č. 44.

SOKA Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, sčítací operáty, 1921, kartony č. 16–20.

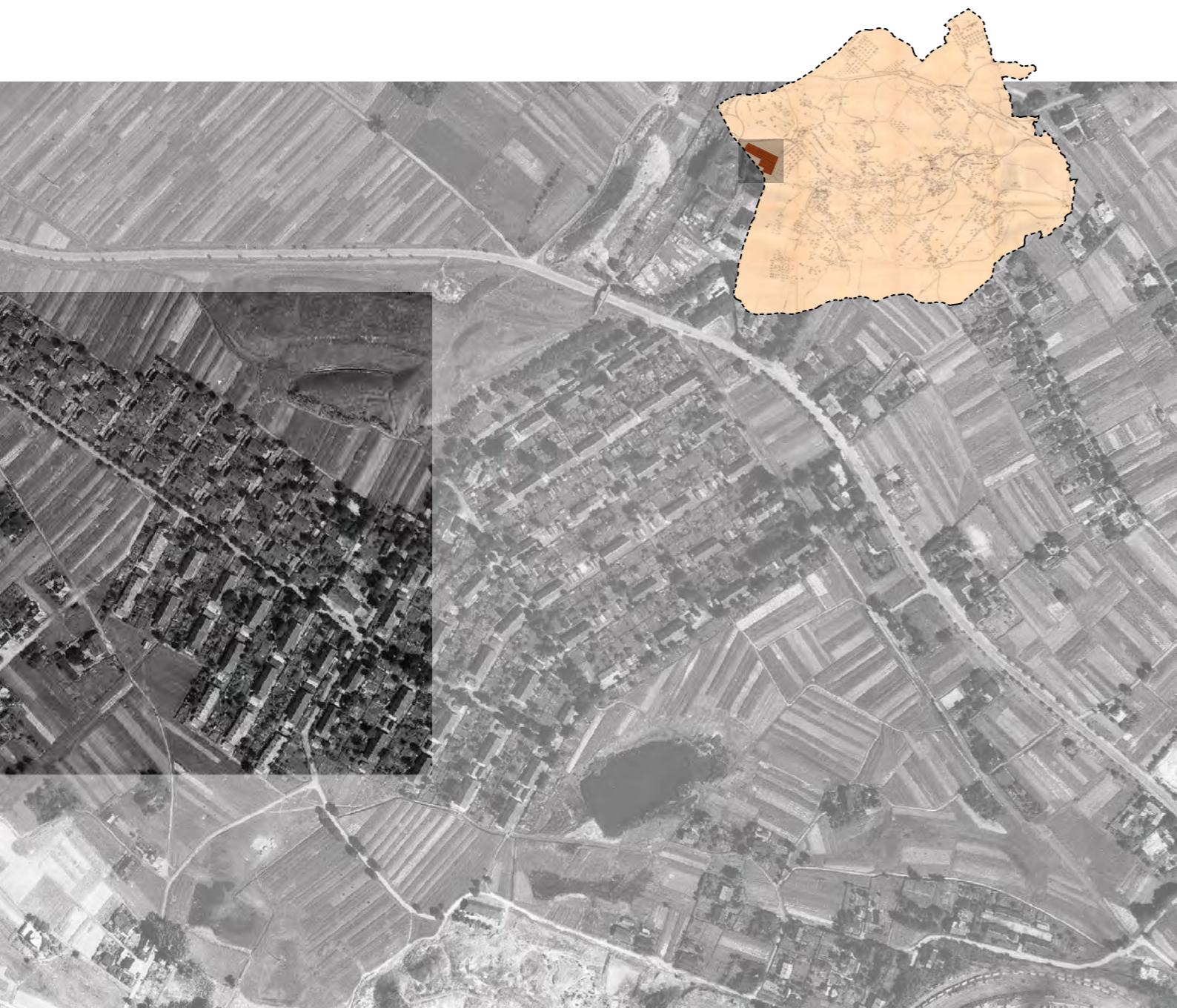
SOKA Karviná, nezpracovaný fond Městský národní výbor Karviná [1969], katastrální mapy 1876 a 1899, karton č. 100.

SOKA Karviná, nezpracovaný fond Technické služby Karviná [2018], občanské výbory – mapa Karviné 2, karton č. 9, poř. č. 10.

Literatura

JIČÍNSKÝ, Wilhelm [ed.], *Monographie des Ostrau-Karwiner Steinkohlenreviers bearbeitet und herausgegeben vom Berg- und Hüttenmännischen Vereine in Mähr. Ostrau, Teschen 1885*, s. 446–447.

ŠLACHTA, Fridolín, *Dějiny hornického města Karviná*, Karviná 1937.

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

Základní prostorové informace

Nalézt nějaké hmatatelné pozůstatky po Červené kolonii při dolu Jindřich není tak snadné. Dřívější osídlení, této dnes opuštěné krajiny, dávají tušit jen pravidelně vysazené stromy, poničené cestičky a uličky ztrácející se v houští. A přesto ještě před třiceti lety se zde rozkládala jedna z mnoha karvinských hornických kolonií. To, co už nemůžeme najít na tomto místě, musíme hledat v archivních pramenech, které aspoň trochu dokáží dokreslit obrázek o již neexistujícím lidském osídlení.

Důl Jindřich patřil do komplexu Larisch-Mönnichových kamenouhelných závodů. Samotný důl Jindřich¹ byl založen už v roce 1856, ale do plného provozu byl z technických důvodů uveden v osmdesátých letech 19. století. V padesátých letech 20. století byl důl sloučen s několika okolními pod vedení Velkodolu ČSA. Útlum těžkého průmyslu a důlní činnosti v devadesátých letech 20. století ovlivnil také činnost na dole Jindřich. Těžba zde probíhala až do konce roku 1995, kdy byl po vyčerpání zásob definitivně uzavřen. Vedení Larisch-Mönnichových kamenouhelných závodů vystavělo pro své zaměstnance hned několik kolonií. V těsné blízkosti dolu Jindřich se nacházela jedna z nejstarších dělnických kolonií v Karviné – tzv. Bílá kolonie, sloužící současně pro dělnictvo i úředníky dolu Jindřich a dolu František. Bílá kolonie však svou kapacitou volných bytů přestala brzo stačit.

Červená kolonie při dole Jindřich se nacházela na severozápadním okraji dnešní Karviné-Doly v těsné blízkosti městské části Orlová-Lazy. Kolonií vedla ulice Lazecká, kterou přetíná silnice [ulice Ostravská] mezi městy Orlová a Karviná.

¹ Jméno dostal po hraběti Jindřichu Larisch-Mönnichovi [1793–1859] významném podnikateli a zakladateli několika podniků na Karvinsku.

KARVINA. Jindřichova jáma.
 KARWIN. Heinrichschacht.

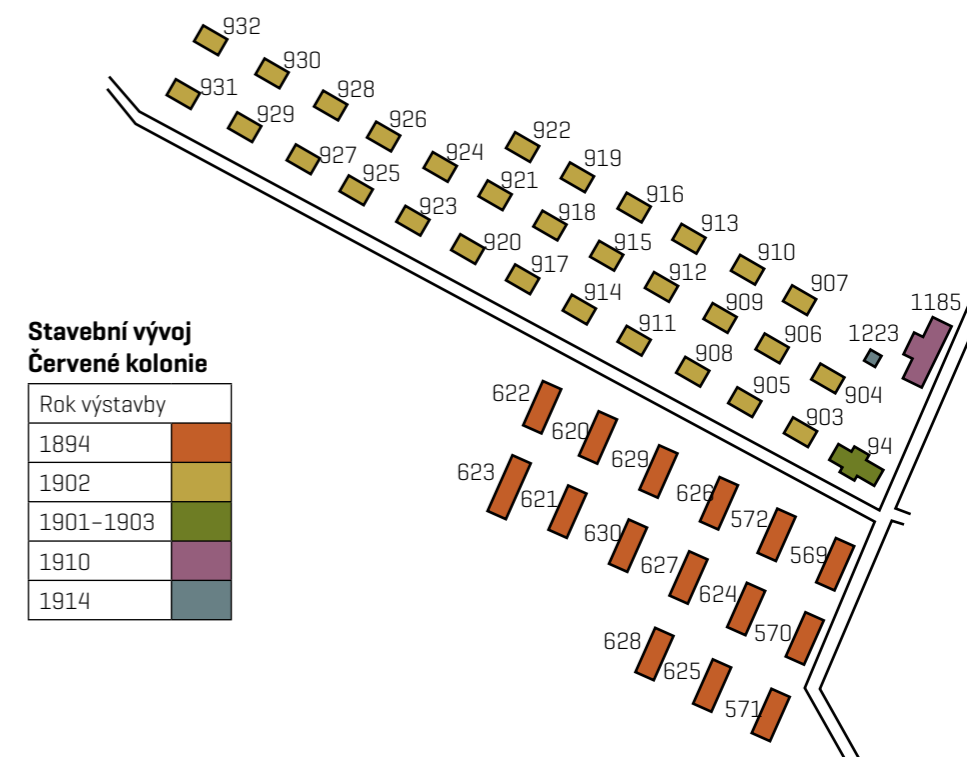
Bádání o této kolonii ztěžovalo několik okolností. Jednou z nich byl nejasný název kolonie. V pramenech se můžeme setkat s asi nejčastěji používaným označením Červená kolonie, ale pro stejné území lze dohledat název Lazecká kolonie nebo jen Jindřichova kolonie. Druhou komplikací je pak samotné vymezení Červené kolonie, jelikož není z dostupných pramenů jednoznačně možné určit její přesné hranice. Vznikla jako nedílná součást již starší kolonie při dole Jindřich [v pramenech označována jako tzv. Bílá kolonie při dole Jindřich] z důvodu stále se zvyšujícího počtu dělníků. A proto v některých archívních dokumentech můžeme různé domy kolonie nalézt s označením jejich příslušnosti do Bílé kolonie a v jiných zdrojích jsou tytéž stavby zařazovány do kolonie Červené. Pro vymezení Červené kolonie vycházíme ze záznamů uvedených u popisných čísel při sčítání obyvatelstva z roku 1921.

↑
Pohlednice tramvajové tratě u dolu Jindřich; tramvajová doprava zajišťovala přepravu obyvatel kolonie do Orlové, Petřvaldu a Ostravy. Tramvajová zastávka s názvem Jindřichova kolonie se nacházela pod klášterní školou a byla v provozu od dubna roku 1909. (soukromá sbírka)

Stavební vývoj a standard bydlení

Na konci 19. století měla Karviná velmi vysoký přírůstek obyvatelstva a vývoje starší část kolonie přestala dostatečně narůstajícím ubytovacím potřebám. Vedení Larisch-Mönnichových závodů muselo přistoupit k rozšíření stávající kolonie při dole Jindřich a vybudovat nové bytové jednotky pro své zaměstnance.

Kancelář hraběcích kamenouhelných závodů proto v roce 1891 zaslala dopis Okresnímu hejtmanství ve Fryštátu s žádostí o výstavbu nových dělnických obytných domů na parcelách č. 1028 a č. 1048. V následujících letech vyrostly na těchto pozemcích podél Lazecké ulice jednoduché přízemní stavby. Nejstarší část Červené kolonie čítala patnáct domů s čp. 569–572 a čp. 620–630. Jednalo se o cihlové, jednopodlažní, částečně podsklepené domy [některé byly zcela bez podsklepení], s krytým vstupem a sedlovou střechou pokrytou taškami. Každý z patnácti domů obsahoval osm bytových jednotek. Byt o dispozici 1 + 1 sestával z kuchyně a pokoje o celkové užitné ploše 37 m², do bytu se vcházelo z malé předsíně.² Novostavby byly zkolaudovány v roce 1894 a připraveny pro 120 rodin karvinských horníků.

² Pro domy čp. 569–572 a 620–630 se nepodařilo dohledat stavební dokumentaci.

Každý dům v kolonii obklopovala menší zahrada, na níž stával přístavek obdélníkového půdorysu. Dřevěná, nepodsklepená stavba obsahovala sociální zařízení, prostor pro uskladnění uhlí a dřeva.

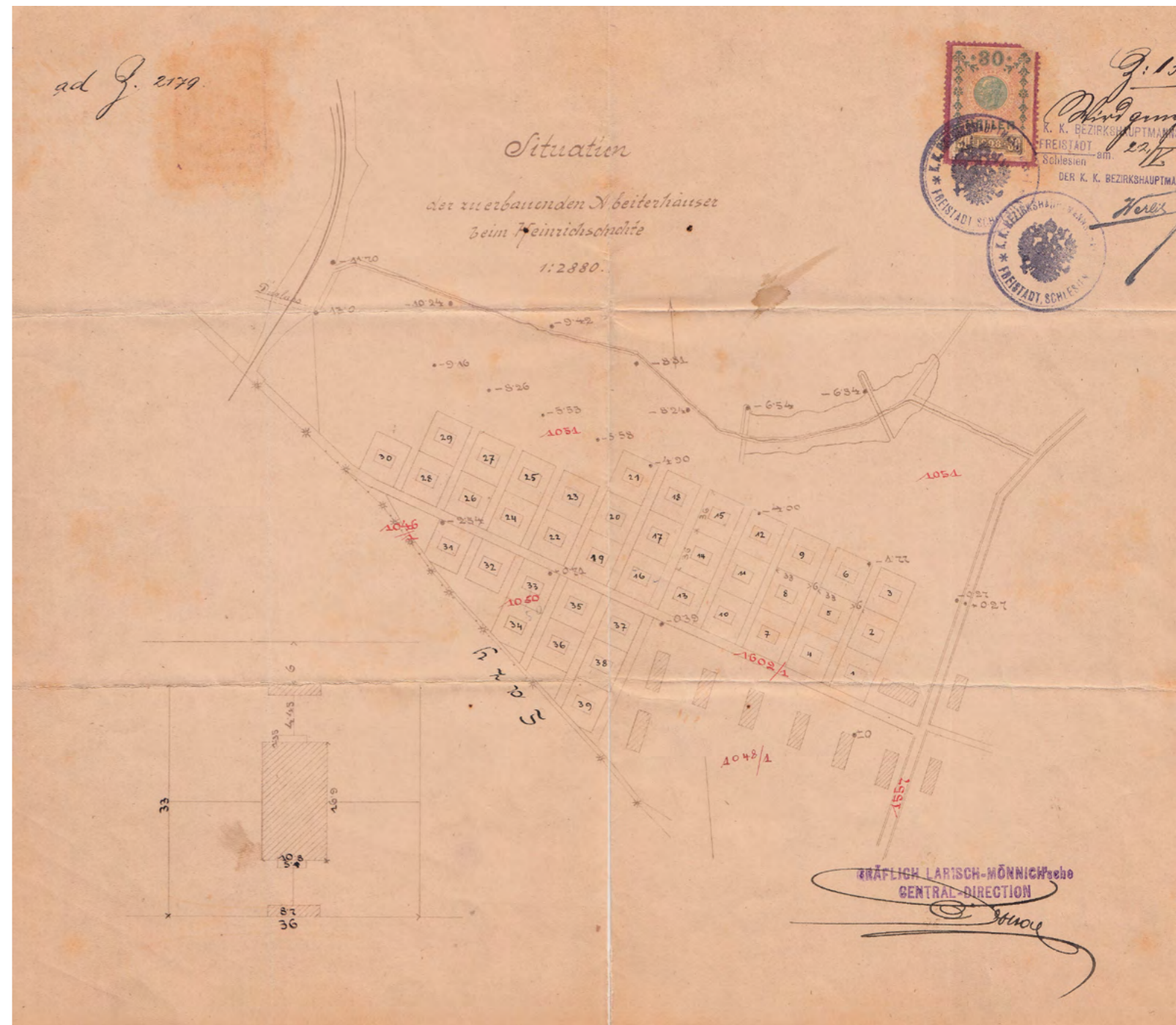
Ubytovací kapacity nebyly stále dostačující, a proto vedení nadále hledalo vhodné pozemky pro rozšíření dělnické kolonie u dolu Jindřich. Další zástavba měla navázat na nově postavené budovy podél Lazecké ulice na parcelách č. 1050 a 1051. Kancelář Larisch-Mönnichových závodů se v roce 1900 obrátila s žádostí o pokračování výstavby na Okresní hejtmanství ve Fryštátu, což se ale nesetkalo s kladnou odezvou. Okresní hejtmanství shledalo zmíněný pozemek jako nepřilíš vhodný pro stavbu dalších budov, ale po urgencích centrální kanceláře kamenuhelného závodu úředníci své rozhodnutí nakonec přehodnotili a v květnu 1900 udělili souhlas k nově předloženým stavebním plánům.

V následujících třech letech tak na parcele 1051 mělo vzniknout třicet dělnických domů uskupených v řadách podél Lazecké ulice směrem na Orlovou. S jejich výstavbou se spěchalo. Prvních sedmáct domů bylo zkolaudováno už v srpnu 1902. Zbýlých třináct domů bylo dokončeno do závěru roku 1902 a v lednu roku 1903 prošly i tyto domy kolaudačním řízením a byly připraveny k nastěhování dalších rodin.

Nově vzniklé dělnické domy podle stavebního typu „A“³ byly zděné jednopodlažní budovy a všechny sestávaly z čtyř bytových jednotek. Domy byly stavěny jako částečně podsklepené [podle dané terénní situace], s půdorysnými rozměry přibližně 16,9 × 10,8 m. Ve štítové stěně domů byly prolomeny vchody vždy společně pro dvě sousední bytové jednotky. Tímto krytým zastřešeným vchodem se vstupovalo po několika schodech do malé předsíně [5,32 m²]. Z předsíně se vcházelo do kuchyně, která byla osvětlena jedním oknem naproti dveřím. Rozměry kuchyně byly 3,25 × 3,80 m [12,35 m²]. Z kuchyně se pak vstupovalo do obytného pokoje o rozměrech 3,90 × 4,80 m [18,72 m²], taktéž s jedním oknem. Celková užitná plocha bytu byla tedy 36,40 m². Pokoje byly vybaveny železnými a kuchyně kachlovými kamny.

Z předsíně vedlo schodiště na půdu a do sklepa [pokud byl dům podsklepen]. Využitelný sklepní prostor mohl mít dle rozměrů uvedených v projektovém plánu až 9,45 m². Všechny sklepní prostory byly odvlhčeny. Podlaha ve sklepech byla

3 Stavební typ A byl určen pro dělnické rodiny a stavební typ domu B byl určen pro rodiny dozorců – tzv. dozorecké domy.

↑
Situační plán výstavby třiceti nových domů v Červené kolonii Jindřich (SOKA Karviná)

pokryta cihlami, kdežto obytné prostory měly podlahu dřevěnou. Každý byt měl také vlastní část zahrady, v níž stál nepodsklepený přístavek (8,84 × 1,55 m), který byl vyzděn hladce omítnutými cihlami. V přístavku se nacházel záchod, prostor pro uskladnění dřeva a uhlí a další část byla určena pro drobné domácí zvířectvo [většinou slepice, králíky, kozu nebo prase]. Malá zahrada před každým domem byla využívána k pěstování zeleniny. Na každou rodinu připadlo průměrně 100–200 m² zahradní plochy.

Domy byly provedeny v režném zdivu s kamennou 60 cm silnou podezdívkou. Sedlová střecha byla kryta lepenkou nebo taškovou krytinou. Střecha byla opatřena čtyřmi plechovými okapy. Ke každému domu vedla z obou stran nově vystavěná cesta s vydlážděnou strouhou pro odtok vody.

Z dostupné stavební dokumentace není zřejmé, kdy přesně byly domy v kolonii elektrifikovány. Zřejmě ve dvacátých letech 20. století, kdy byla postavena vlastní elektrárna při dole Jindřich. Všechny závodní obytné domy byly zásobovány pitnou vodou.

Vedení dolu Jindřich se také staralo o své svobodné horníky a nabízelo jim ubytování v dělnických kasárnech. Těžiřstvo Larisch-Mönnich pro své zaměstnance vybuodovalo celkem pět kasáren. Jedněmi z nich byla kasárna v Červené kolonii. O jejich výstavbě se začalo jednat už v roce 1900, kdy centrální kancelář těžiřstva zaslala c. a k. Okresnímu hejtmanství ve Fryštátu žádost o povolení výstavby kasáren na parcele č. 1051/1 dle příložených plánů. Nepříjemná situace se zamítnutím výstavby se však opakovala i tentokrát. Okresní hejtmanství bylo neúprosnější a nechtělo stavební povolení vydat z několika důvodů. Prvním z nich bylo samotné umístění stavby v těsné blízkosti obecní silnice a nevyjasněné pozemkové vlastnictví pod stavební parcelou. Daleko větším problémem byla připomínka okresního hejtmanství, že pod stavebním pozemkem a v jeho blízkosti se nachází několik uhelných slojí. Objevila se tak obava o bezpečnost chystané novostavby. Spis zaslaný centrální kanceláři Larisch-Mönnichových závodů obsahuje velmi podrobný soupis dotčených štol, které mohly být pro zástavbu v Červené kolonii do budoucna nebezpečné. Na prvním místě jsou zde zmíněny sloje Wilhelm-Ludwig a Eduard, které se nacházely přímo pod projektovanou novostavbou.

Stavba kasáren se odsunula a zřejmě došlo k přeprojektování celého zamýšleného objektu, dochovaná dokumentace obsahuje nové plány z července 1909, kte-

ré jsou poněkud odlišné od těch původních. [Původně plánovaná kasárna měla mít jednu čtvercovou centrální část s kuchyní, sociálním zázemím, prádelnou, jídelnou a bytem pro dozorce. Z této hlavní budovy pak vybíhalo jedno podélné křídlo se čtyřmi ložnicemi, projektované vždy pro sedmnáct dělníků.] Ve zprávě z prosince 1909 pak připomínkovalo okresní hejtmanství již probíhající stavbu kasáren a současně nabádalo ředitelství závodu k dodržování stavebních norem a předpisů. Na počátku června 1910 se kancelář kamenouhelných závodů opět obrátila na okresní hejtmanství s naléhavou prosbou o zkolaudování stavby a povolení jejího užívání.

Budova kasáren v Červené kolonii byla stavbou, která se nacházela v těsné blízkosti ulice Lazecké a byla k ní otočena svou delší stranou. Jednalo se o částečně podsklepený objekt z neomítnutého režného zdiva, se sedlovou střechou. Z centrální protáhlé části kasáren vybíhala do stran dvě rovnoměrná křídla. Nejdelší zadní strana stavby měřila 42,55 m. V centrální části kasáren byl jeden ze vstupů do budovy, za nímž se nacházela menší chodba se schodištěm.⁴ Z chodby vedly jedny dveře do spíže a druhé do kuchyně. Z kuchyně se dalo vstoupit do dvoupokojového bytu dozorce [byt měl také svůj samostatný vstup], nebo druhými dveřmi do velké jídelny (53 m²), která byla společná pro všechny ubytované dělníky. Po obou stranách jídelny se nacházely dveře do obytných křídel kasáren. Obytné křídlo se skládalo ze společné ložnice o rozměrech 17,25 × 9,50 m [obytná plocha 163,8 m²], kterou obývalo třicet mužů. Celková ubytovací kapacita kasáren tak byla šedesát dělníků. Z ložnice se vcházelo do předsíně s bočním vchodem do kasáren. Do zadní části křídla byly situovány koupelny s šatnami a záchody. Ložnice byly vybaveny samostatnými lůžky a na obou stranách pokoje se nacházela kamna.

Vedení závodu se o několik let později zasadilo o rozšíření zázemí pro své zaměstnance ubytované v kasárnech a nechalo zbudovat v blízkosti kasáren prádelnu. Drobná stavba (4 × 4 m), umístěná naproti centrální části kasáren, byla přistavěna v roce 1914 k již existující nízké budově, jejíž účel není dnes znám.

⁴ Z plánů není jasné zda se v prvním patře centrální budovy nacházel obytný prostor, nebo jen půda.

Stavební vývoj Červené kolonie

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytu [v m ²]	Rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
1185	1910	kasárna	-	-	-	60
94	1901-1903	obchod	1987	-	-	-
1223	1914	prádelna	-	-	-	-
569	1894	dělnický	1967	37,0	8	26
570	1894	dělnický	-	37,0	8	36
571	1894	dělnický	1968	37,0	8	45
572	1894	dělnický	1965	37,0	8	41
620	1884	dělnický	1984	37,0	8	33
621	1894	dělnický	1966	37,0	8	47
622	1894	dělnický	1989	37,0	8	40
623	1894	dělnický	1978	37,0	8	43
624	1894	dělnický	1988	37,0	8	50
625	1894	dělnický	1988	37,0	8	51
626	1894	dělnický	-	37,0	8	49
627	1894	dělnický	1967	37,0	8	40
628	1894	dělnický	1991	37,0	8	42
629	1894	dělnický	1980	37,0	8	41
630	1894	dělnický	-	37,0	8	35
903	1902	dělnický	1979	36,4	4	18
904	1902	dělnický	1979	36,4	4	16
905	1902	dělnický	1991	36,4	4	26
906	1902	dělnický	1988	36,4	4	28
907	1902	dělnický	1988	36,4	4	31
908	1902	dělnický	1989	36,4	4	22
909	1902	dělnický	1991	36,4	4	29
910	1902	dělnický	1991	36,4	4	26
911	1902	dělnický	1991	36,4	4	21
912	1902	dělnický	1989	36,4	4	18
913	1902	dělnický	1991	36,4	4	19
914	1902	dělnický	1990	36,4	4	16
915	1902	dělnický	1990	36,4	4	19
916	1902	dělnický	1991	36,4	4	18
917	1902	dělnický	1989	36,4	4	21

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytu [v m ²]	Rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
918	1902	dělnický	1990	36,4	4	30
919	1902	dělnický	1990	36,4	4	26
920	1902	dělnický	1991	36,4	4	20
921	1902	dělnický	1991	36,4	4	22
922	1902	dělnický	1990	36,4	4	29
923	1902	dělnický	1989	36,4	4	21
924	1902	dělnický	1989	36,4	4	25
925	1902	dělnický	1991	36,4	4	24
926	1902	dělnický	1991	36,4	4	13
927	1902	dělnický	1990	36,4	4	28
928	1902	dělnický	1988	36,4	4	22
929	1902	dělnický	1991	36,4	4	12
930	1902	dělnický	1991	36,4	4	29
931	1902	dělnický	1990	36,4	4	16
932	1902	dělnický	1990	36,4	4	23

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

Postupný zánik Červené kolonie

Z důvodů nedochované dokumentace není možné přesněji rekonstruovat vývoj v kolonii po druhé světové válce. V padesátých letech si někteří obyvatelé upravovali své domky a jejich okolí. Některé bytové jednotky byly spojovány a vznikaly větší byty. Na zahrádkách dělnických domků rostly nové kůlny a garáže. Například jeden z nájemníků domu čp. 930 zažádal v roce 1958 o povolení k výstavbě plechové garáže pro svůj osobní automobil.

V kolonii také docházelo k běžným sousedským sporům. Obyvatelé domu čp. 570 nacházejícího se u cesty si v roce 1961 stěžovali na místním národním výboru na neukázněné sousedy, kteří jim i přes opakovanou výzvu neustále běhali a jezdili na kole či motorce přes jejich zahradu a tím si zkracovali cestu. Spor došel tak daleko, že obyvatelé domu čp. 570 požádali o povolení k oplocení svého pozemku.

Od konce padesátých let 20. století se začaly na některých stavbách v kolonii vyskytovat technické problémy. Intenzivní těžba černého uhlí v celé oblasti si vybrala svou daň a mnohé z objektů se staly těžko obyvatelnými.

←

Dům čp. 620 v Červené kolonii, stav před demolicí, foto 1984 (SOka Karviná)

Nejhůře na tom byla starší část Červené kolonie postavená ještě na konci 19. století. Její obyvatelé ve velkém hlásili závady na svých bytech a ty byly opakovaně opravovány. Záznamy dokonce popisují, že na některých místech došlo k tak velkému poklesu půdy, že se v jarních obdobích vytvářela v těchto místech malá jezírka. Stav některých domů byl dlouhodobě neudržitelný, a tak začátkem šedesátých let přicházela jednotlivá rozhodnutí o vyklizení domů a postupné demolici. V říjnu 1962 byla na žádost bytmistra provedena úřední prohlídka několika domů v Jindřichově kolonii [čp. 624, 625, 627 a 570] a bylo rozhodnuto, že některé bytové jednotky v těchto domech již není dále možné obývat a jejich nájemcům je potřeba zajistit náhradní bydlení. V několika bytech domu čp. 627 bylo z důvodu poškození nutné podepřít stropní konstrukci, ale přesto byl dům částečně obýván až do roku 1967, kdy byl demolován. Velmi podobný osud měly i ostatní domy v této starší části kolonie. V letech 1976–1982 klesla půda v této lokalitě o 80 cm a do roku 1990 se počítalo s dalším poklesem o víc jak metr. Stále však byly některé domy udržovány v obyvatelném stavu a k jejich demolici došlo až v osmdesátých letech. Jedním z posledních objektů v této části kolonie, který odolal všem vlivům, byl dům s čp. 628. Dům byl přes mnohé závady [„Před domem se vytvořila bezodtoková kotlina, která znemožňuje vstup do domu [...] blízkost sypané hlusiny zvyšuje nebezpečí zatopení domu i okolí.“] odstraněn až v roce 1991.

Dělnická kasárna prošla v druhé polovině 20. století stavebními úpravami. Z demoličního spisu vyplývá, že prostory byly přebudovány na několik menších bytových jednotek. V roce 1961 bývalá kasárna obývalo 21 osob v patnácti bytech. Většinou se jednalo o penzisty. Pouze jeden z ubytovaných stále pracoval na dole ČSA a bytovou jednotku obýval s dalšími třemi osobami.

Ani mladší část Červené kolonie neunikla důlním vlivům a poklesy půdy postupně narušovaly statiku všech domků. Na rozdíl od starší části se vážnější problémy začaly vyskytovat až v sedmdesátých letech a první dva domy [čp. 903 a 904] musely být odstraněny v roce 1979. Dům čp. 904 měl být stržen dokonce již o tři roky dříve, v roce 1976, ale jelikož jeho obyvatele nebylo kam umístit, byla demolice odsunuta. Vzhledem ke špatné bytové situaci byly i vážnější škody na budovách opravovány a nájemníci museli přetrpět mnohé nepohodlí. Ve spisech se opakují velmi podobné stížnosti. Vlivem poškození obvodového zdiva byla narušena izolace domů, sklepní prostory zaplavovala podzemní voda a vlhkost vzlínala do bytů. V bytech se tvořila plíseň a po hygienické stránce byly na hranici únosnosti. Ve zdivu se objevovaly velké trhliny, dveřní a okenní otvory byly

←
Dům čp. 923 v Červené kolonii, stav před demolicí, foto z února 1989 (SOkA Karviná)

zkřížené. V domě s čp. 932 dokonce zatékalo střechou a z důvodu velké vlhkosti prohnívala podlaha. V osmdesátých letech už bylo mnoho bytových jednotek opuštěno a v uvolněných bytech přespávaly podivné existence. Objevily se potíže s kanalizací a dodávkami pitné vody. Ve stížnostech nájemníků se dočítáme také o problémech s výskytem hlodavců v celé kolonii.

Neúnosný stav a zánik Červené kolonie dolu Jindřich nastal v letech 1989–1991, kdy byla odstraněna poslední část ještě stojících domů. Po téměř stoleté existenci tak kolonie definitivně zmizela.

Charakteristika populačních poměrů

Demografická struktura Červené kolonie dolu Jindřich vychází ze studia sčítacích operátů z roku 1921, ze kterých lze získat údaje o věku, pohlaví, národnosti, rodišti, náboženském vyznání, gramotnosti a zaměstnavateli. Dalšími informacemi, které nám pomáhají vytvořit si lepší představu o životě v dělnické kolonii, jsou počty osob žijících v jednotlivých bytových jednotkách.

Teritoriální původ obyvatel Červené kolonie v roce 1921

Země	Muži		Ženy		Celkem	
Rakouské Slezsko	591	91,34 %	604	94,23 %	1 195	92,78 %
Těšínské Slezsko	588	90,88 %	602	93,92 %	1 190	92,39 %
- Fryštát [soudní okres] ¹	515	79,60 %	538	83,93 %	1 053	81,75 %
- Karviná [obec]	392	60,59 %	394	61,47 %	786	61,02 %
Čechy	3	0,46 %	2	0,31 %	5	0,39 %
Morava	10	1,55 %	17	2,65 %	27	2,10 %
Halič	32	4,95 %	16	2,50 %	48	3,73 %
Rakousko [Dolní, Horní, Tyrolsko atd.]	3	0,46 %	1	0,16 %	4	0,31 %
Uhry	1	0,15 %	1	0,16 %	2	0,16 %
- Horní Uhry [Slovensko]	1	0,15 %	1	0,16 %	2	0,16 %
Itálie	4	0,62 %	1	0,16 %	5	0,39 %
Německo	3	0,46 %	1	0,16 %	4	0,31 %
- Pruské Slezsko	3	0,46 %	1	0,16 %	4	0,31 %
nečitelné	3	0,46 %	0	0,00 %	3	0,23 %
celkem	647	100,00 %	641	100,00 %	1 288	100,00 %

1) Do obvodu soudního okresu Fryštát spadaly obce Albrechtice, Darkov, Dětmarovice, Dolní Suchá, Doubrava, Fryštát, Horní Suchá, Kačice [Kaczyce, Polsko], Karviná, Lazy, Louky, Malé Kunčice [Kończyce Małe, Polsko], Marklovice [Dolní Marklovice, Česko, Marklowice Górne, Polsko], Orlová, Petrovice, Poruba, Prostřední Suchá, Prstná, Ráj, Staré Město, Stonava, Velké Kunčice [Kończyce Wielkie, Polsko], Závada a Žibřidovice [Zebrzydowice, Polsko].

V roce 1921 měla Červená kolonie celkem 45 obytných domů a jedna dělnická kasárna. Z toho bylo patnáct domů s osmi bytovými jednotkami a třicet domů se čtyřmi bytovými jednotkami. V roce 1921 žilo v kolonii 1 288 osob, z toho 647 mužů a 641 žen.

Počet osob žijících v jedné domácnosti byl různorodý. Nejčastěji žilo v jedné bytové jednotce průměrně šest osob, nejvíce však jedenáct lidí v bytě 1 + 1, na ploše 37 m². Převážně byly byty obývány rodinnými příslušníky vlastníka bytu. Jen v málo případech se objevují vedle rodiny nepříbuzní podnájemníci.

Struktura populace Červené kolonie podle věkových skupin v roce 1921

Věk	Muži		Ženy		Celkem	
	absolutně	relativně	absolutně	relativně	absolutně	relativně
0-14	203	31,38 %	238	37,13 %	441	34,24 %
15-49	396	61,20 %	356	55,54 %	752	58,38 %
50+	48	7,42 %	47	7,33 %	95	7,38 %
celkem	647	100,00 %	641	100,00 %	1 288	100,00 %

Věkové složení populace ze starší části kolonie se lehce lišilo od populace žijící v stavebně mladší části. Žilo zde více osob starších padesáti let. Jinak byla kolonie velice mladým organismem, jelikož se v ní nacházelo nejvíce osob v produktivním věku (58,4 %) a dětí do patnácti let (34,2 %). Osob starších padesáti let zde žilo jen 7,4 %, přitom není příliš velký rozdíl mezi počtem starších žen a mužů (7,4 % žen a 7,5 % mužů).

Populace Červené kolonie podle národnosti v roce 1921

Národnost	absolutně	relativně
polská	672	52,17 %
česká	442	34,33 %
šlonzácká	143	11,10 %
německá	25	1,94 %
italská	5	0,39 %
rakouská	1	0,07 %
celkem	1 288	100,00 %

Ve struktuře podle národnostní příslušnosti tvořila nadpoloviční většinu národnost polská (52,2 %). Poté následovala národnost česká (34,3 %) a šlonzácká (11 %). Šlonzácká národnost byla v některých případech přepsána na českou, někdy na polskou. Objevují se rodiny, kde nepanovala jednota a jednotliví členové jedné domácnosti se cítili být příslušníky jiné národnosti. V menšině pak byly národnosti německá (2 %), italská (0,4 %) a rakouská (0,1 %).

Co se týče teritoriálního původu, výrazně dominovaly mezi obyvateli osoby narozené v soudním okrese Fryštát (81,7 %), přímo ve městě Karviná se pak narodilo 61 % obyvatel Červené kolonie. Nejvíce obyvatel pocházelo z Těšínského Slezska (92 %), o mnoho méně pak z Haliče (3,8 %) a Moravy (2,1 %). Dvě rodiny přišly dokonce z italského města Tramonti, v kolonii našlo útočiště také několik osob z Německa a z Čech. Některé záznamy ve sčítacích operátech jsou nečitelné, proto nemohy být započítány do celkového přehledu.

Z hlediska náboženského vyznání dominovali římskí katolíci (78,5 %) a evangelíci (13,7 %). Vznik nové národní církve v roce 1918 se promítl do sčítání obyvatelstva o tři roky později. Církev československou totiž uvedlo osm osob (0,6 %). Překvapivě velké zastoupení měli v kolonii lidé z Církve adventistů sedmého dne (1,6 %). Další zastoupenou „církví“ pak byli bezkonfesní spiritisté (1,3 %), kteří se scházeli od roku 1911 ve svém spolkovém domě v Radvanicích. Naopak 3,5 % osob do sčítacích formulářů uvedlo, že jsou zcela bez vyznání.

Populace Červené kolonie podle náboženského vyznání v roce 1921

Náboženské vyznání	absolutně	relativně
římskokatolické	1 012	78,57 %
evangelické	197	15,30 %
bezkonfesní spiritisté	16	1,24 %
Církev československá	8	0,62 %
bez vyznání	45	3,49 %
neuvedeno	10	0,78 %
celkem	1 288	100,00 %

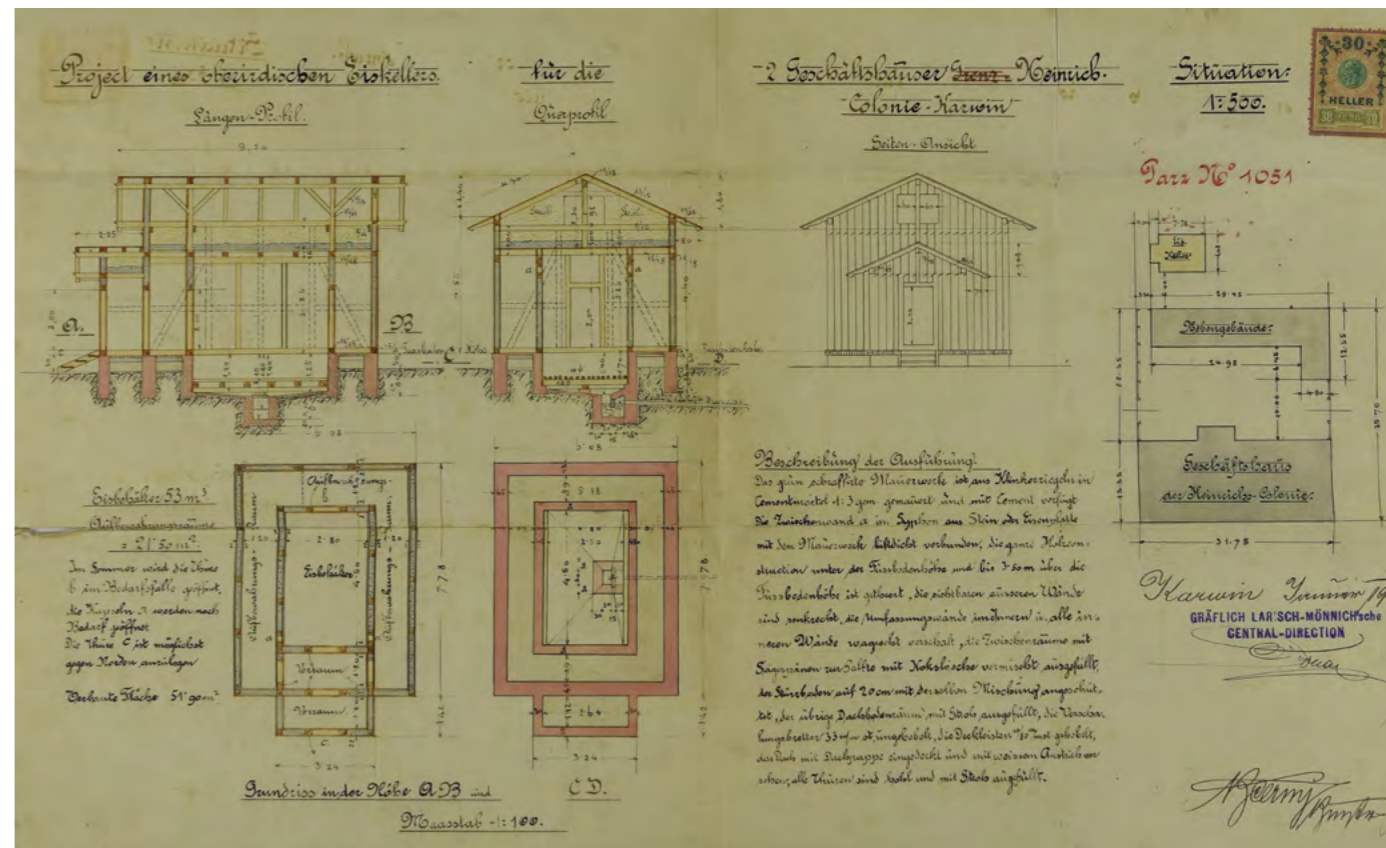
Pokud se ve sčítacích operátech zaměříme na kolonku zaměstnání, tak nás asi příliš nepřekvapí, že naprostá většina mužů v produktivním věku uvedla jako místo svého povolání důl Jindřich. Muži zde působili v některé z mnoha dělnických profesí (horník, kopáč, vazač nebo zedník), jen několik málo z nich pak pracovalo pro okolní důlní závody. Mezi profesemi typickými pro hornickou kolonii najdeme i několik jiných zaměstnání: obuvnický mistr, řezník, poštovní pomocník, a dokonce i asistent na univerzitě v Krakově. Co se týče mladých mužů, kteří se rozhodli vyučit se řemeslu, najdeme zde kromě klasických technických oborů také krejčího nebo učedníka sládky v Larisch-Mönnichově pivovaru.

Ženská populace kolonie uvedla ve většině případů jako své zaměstnání hospodyně v domácnosti, služka nebo posluhovačka, pomocnice v kuchyni, případně dělnice v závodě. Ale i mezi ženami se objevilo několik zajímavých profesí. V kolonii bychom v roce 1921 našli úředníci na okresním hejtmanství, korespondentku nebo také studentku na Českém reálném gymnáziu v Orlově.

S klášterní školou v Karviné je svázána jedna významná osobnost – Marie Antonína Kratochvílová, blahoslavená patronka ostravsko-opavské diecéze. Marie Anna (původní jméno) se narodila do dělnické rodiny v roce 1881 v Ostravě-Vítkovicích. Ještě jako malá přišla o otce a matka ji kvůli špatným finančním poměrům byla nucena odložit do sirotčince školských sester v Bílsku. Vystudovala učitelský ústav v Těšíně a vstoupila do řeholní kongregace Chudých školských sester Notre Dame. Jako řádová sestra pak přijala nové jméno Marie Antonína. Po maturitě v roce 1906 začala učit na polské základní škole při Jindřichově kolonii v Karviné, kde vyučovala s krátkou přestávkou až do roku 1917. Marie Antonína vynikala mimořádnými výchovateckými a organizačními schopnostmi a po odchodu z Karviné působila na několika dalších místech v Polsku a ve Lvově. Z Lvova byla na začátku druhé světové války vyhnána nacisty do ukrajinského Mikulčina, kde dokonce pracovala jako představená komunity sester. V červenci 1942 byla spolu s dalšími sestrami zatčena gestapem za spolupráci a pomáhání ilegálním skupinám. Marie Antonína se prý také organizačně podílela na posílání balíků s potravinami a ošacením pro Poláky deportované na Sibiř. Z vězení byla po třech měsících propuštěna s vážně podlomeným zdravím a o šest dní později, 2. října 1942, zemřela v nemocnici ve Stanislavově na Ukrajině. Papež Jan Pavel II. ji v roce 1999 prohlásil za blažorečenu.

Občanská vybavenost a okolí kolonie

Vzhledem k velikosti kolonie a jejímu úzkému propojení se starší Bílou kolonií byla občanská vybavenost Červené kolonie nepříliš strukturována a spíše chudá. Přímo v ní se nacházela pouze jediná budova, která poskytovala prostory jak pro koloniál, tak i pro restauraci. Tato stavba ležící u křižovatky ulice Lazecké s čp. 94 byla zřejmě postavena mezi lety 1901–1903. Přesná stavební dokumentace se bohužel v archivních spisech nedochovala. Při stavbě třiceti dělnických domů je ve stavebním plánu na katastru č. 1051 objekt budoucího obchodu již naznačen a také první plány dělnických kasáren s tímto objektem počítají. Jednalo se o jednopodlažní budovu (31,75 × 13,35 m) z režného zdiva se sedlovou střechou a krytým vstupem. Publikace *Vzpomínky na starou Karvinnou* uvádí, že se této budově říkalo Na Špicerovce a na konci dvacátých let 20. století v ní byla restaurace a také potraviny a řeznictví. Z dokumentace demolice této stavby jsme schopni pouze vyčíst, že byl objekt podsklepen a vnitřní dispozice skýtala tři samostatné místnosti. Budova sloužila svému účelu ještě na začátku osmdesátých let, v jedné z místností se nacházela prodejna potravin a zbylé dvě sloužily jako sklad.

↑
Stavební nákresy lednice v blízkosti obchodu v Červené kolonii dolu Jindřich (SOKA Karviná)

Zmíněný obchod s restaurací byl jistě centrem veškerého dění v Červené kolonii. Náležely k němu ještě dvě menší stavby, které byly situovány u cesty mezi obchodem a dělnickými kasárny. První z nich, bližší k prodejně, byla podlouhlá jednoduchá stavba, která zřejmě sloužila jen jako technické zázemí nebo sklad pro prodejnu. Druhá byla využívána jako velká lednice. Oznámení o zamýšlené výstavbě zveřejnila centrální kancelář Larisch-Mönnichova těžířstva v únoru 1902 a společně s nákresy stavby je zaslala Okresnímu hejtmanství ve Fryštátě.

Vnější rozměry chladicí budovy byly 6 × 7,7 m, interiér byl rozdělen na dvě samostatné části. Do první části lednice se vcházelo přes malou předsíň. Tento prostor obklopoval samotnou chladicí místnost a bylo jím možné projít opět ke vstupním dveřím. Prostor byl široký 1,2 m [celková plocha uváděná ve stavebním plánu byla 21,5 m²] a byl využíván jako sklad potravin. Ve dvou místech se dalo vstoupit do vnitřní části, v níž byl umístěn led, který ochlazoval skladovací prostory. Vnitřní místnost měla také podzemní část, kterou byla odváděna voda z roztávajícího ledu. Budova lednice byla postavena z omítnutých cihel a kamene. Vnitřní stěny

o síle 30 cm byly vyplněny pilinami smíchanými s koksárenským prachem pro zvýšení izolace. Střechu pokrývala lepenka natřená bílou barvou. Vstupní dveře se zavíraly jen na západku.

V publikaci Teodora Myslivce z roku 1929 najdeme jen kratičkou zmínku o existenci dvou závodních pekáren v kolonii při dole Jindřich. Z existující dokumentace není však možné zjistit, zdali se jedna z nich nacházela také na území Červené kolonie nebo byly obě umístěny ve starší Bílé kolonii.

Ostatní občanskou vybavenost museli obyvatelé hledat ve vedlejší kolonii, kterou však stejně procházeli cestou za prací do asi půl kilometru vzdáleného dolu Jindřich. Bílá kolonie nabízela více možností, jak po stránce služeb, tak také vzdělávání. Téměř u vstupu do závodu dolu Jindřich stávala restaurace Altmann. Koncese na provozování výčepní a hostinské živnosti byla vystavena v domě čp. 155 Josefu Altmannovi v červnu 1898. Po jeho smrti získal koncesi na provozování výčepu jeho zeť Josef Unger. Restaurace fungovala až do roku 1948, kdy byla majiteli odebrána koncese a budova byla přeměněna na kulturní centrum sloužící také pro okolní doly František a Hlubina. Hned naproti přes cestu fungoval polský Konsum se smíšeným zbožím.

Podél tehdejší ulice Komenského vedoucí od dolu Jindřich stávalo několik obchodů. Prvním z nich bylo řeznictví Moritz Rufeisen, následovalo kadeřnictví Kiedroň, dále pak lékárna Langer a za ní další řeznictví a uzenářství Viléma Halfara. Pokud bychom pokračovali po ulici Komenského ještě níž, narazili bychom na další obchod s potravinami a hned vedle na restauraci U Kubala. Kousek dál v ulici Jindřichově sídlilo obuvnictví Petra Puchala.

Děti z Červené kolonie musely za vzděláním docházet do vedlejší kolonie. Larisch-Mönnichovy závody financovaly od roku 1891 trojtřídní smíšenou školu s polským vyučovacím jazykem. Škola byla určena pro děti zaměstnanců dolu Jindřich a dolu František. V roce 1894 byla založena klášterní škola v Bílé kolonii [podle neomítnutého zdiva se jí také říkalo červená škola]. Čtyřtřídní základní školu vedly sestry z řádu Notre Dame a byla určena pro dívky. Tím se z původní smíšené školy stala chlapecká. V roce 1901 byla klášterní škola rozšířena a došlo k přístavbě kaple. V blízkosti kolonie bylo možné získat i vyšší vzdělání, a to od roku 1908 na německé živnostenské škole pokračovací při dole Jindřich. V roce

→
*Snímek klášterní školy
pořízený fotografem
Pankrácem Stankušem,
třicátá léta 20. století
(SOKA Karviná)*

1921 pak byla v klášterní škole zřízena dvoutřídní vyšší průmyslová a mistrovská škola. Ředitelství dolů nezapomnělo ani na nejmenší děti svých zaměstnanců. V roce 1923 zřídilo v bývalém obytném domě českou mateřskou školu asi pro sedmdesát dětí, kterým zde poskytovalo jídlo a ošacení.

Kongregace školských sester de Notre Dame, jak se oficiálně katolický řeholní řád jmenoval, vznikla v Německu v roce 1833 a byla založena blahoslavenou sestrou Karolinou Gerhardingerovou. Řád zaměřil svou činnost výhradně na vzdělávání a výchovu dětí, hlavně dívek a v mnohých případech pečoval o sirotky a děti z chudých sociálních vrstev. Do českých zemí se kongregace sester de Notre Dame dostala v roce 1853 a velmi brzy převzala vyučování v několika městech [Hyršov, České Budějovice, Hradec Králové]. Už na konci padesátých let 19. století zakládaly další školy v Rakouském Slezsku [Bílá Voda], pak se dostaly „notredamky“ na Moravu [Slavkov u Brna] a o něco později do Bohumína, Krnova a Karviné. V Karviné vyučovaly sestry hned na dvou místech. Druhou školou, kde řád působil, byla dívčí část červené školy naproti kostela sv. Petra z Alkantary. Kongregace byla velmi úspěšná i v zahraničí a z Československa se rozšířila až do USA, kde funguje dodnes. Za druhé světové války byly sestry z řádu Notre Dame pronásledovány a jejich školy a kláštery rušeny. Za nedodržení pravidel pro přijímání novic byly dokonce tři matky představené odvezeny do koncentračního tábora, kde také zemřely. Po válce byly vyučovací ústavy na krátkou dobu obnoveny, ale už v roce 1949 je bez náhrady zabral stát. Znovu se řád dočkal obnovy až v devadesátých letech 20. století.

Co se týče dostupné zdravotní péče, sídlil v Bílé kolonii naproti dělnickým kasáren v domě s čp. 447 lékař. Dům se zařízenou ordinací obýval MUDr. Waclaw Olszak, který byl ve třicátých letech 20. století zvolen starostou Karviné. V roce 1897 byla zřízena závodní nemocnice pro dělníky a jejich rodinné příslušníky z obou karvinských těžišť.

Spojení s okolními městy zajišťovala obyvatelům kolonie především tramvaj. Tramvajová trať vedla nad Červenou i Bílou kolonií, částečně pak podél tehdejší ulice Komenského a kolem klášterní školy. Pod školou se nacházela tramvajová zastávka s názvem Jindřichova kolonie a byla v provozu od dubna roku 1909. Tramvají se bylo možné dostat do Ostravy přes Orlovou a Petřvald. V pozdějších letech pak byla trať prodlužována směrem na Karvinou. Z důvodu poddolování a výstavby další infrastruktury byla tramvajová trať postupně rušena a zastávka Jindřichova kolonie dosloužila svému účelu v roce 1964.

Zdroje

Archivní prameny

SOkA Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, inv. č. 267, karton č. 102.

SOkA Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, inv. č. 501, 30 dělnických domů dolu Jindřich, karton č. 143.

SOkA Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, inv. č. 502, Kasárna dolu Jindřich, karton č. 143.

SOkA Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, inv. č. 503, Stavba obytného baráku, karton č. 143.

SOkA Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, inv. č. 504, Zřízení lednice v Jindřichově kolonii, karton č. 143.

SOkA Karviná, nezpracovaný fond Magistrát Karviná [2009] – demolice, karton č. 10.

SOkA Karviná, nezpracovaný fond Magistrát Karviná [2011] – demolice, kartony č. 45 a 46.

SOkA Karviná, nezpracovaný fond Magistrát Karviná [2012] – demolice, kartony č. 154, 156, 160, 161, 163.

Archiv OKD, a. s., fond Larisch-Mönnichovy kamenouhelné závody důl Jindřich, Karviná, ev. č. 240, Stavba 30 dělnických domků na dole Jindřich.

Archiv OKD, a. s., fond Larisch-Mönnichovy kamenouhelné závody důl Jindřich, Karviná, ev. č. 240, obytné domy s vedlejšími budovami na dole Jindřich.

Archiv OKD, a. s., fond Larisch-Mönnichovy kamenouhelné závody důl Jindřich, Karviná, ev. č. 285, plány dělnické osady dolu Jindřich čp. 903–931.

Literatura

GARBA, Karel, *Úzkorozchodné dráhy na Ostravsku, II. díl*, Brno 1974.

HAJZLEROVÁ, Irena – MATROSOVÁ, Veronika, *Karviná*, Praha 2009.

JAKŠICOVÁ, Dana, *Dcery své doby I. Školské sestry v českých zemích v letech 1851–1938 [1950]*, České Budějovice 2013.

MYSLIVEC, Teodor, *Bytová péče a jiná blahobytná zařízení*, in: Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru, svazek IV, Moravská Ostrava 1929.

SOCHOR, František, *Vzpomínky na starou Karvinou*, Karviná 2001.

Kolonie Na Hranicích

Veronika Matroszová

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

Základní prostorové informace

Kolonie Na Hranicích se nacházela asi 200 m od kolonie U Koksovný, dále k hranicím s Doubravou, ve vzdálenosti přibližně 1 100 m na severozápad od Dolu Karviná, závod ČSA [Jan]. Kolonií procházely silnice z Karviné do Doubravy [ul. Doubravská] a trať Slezských zemských drah, které ji rozdělávaly na dvě části. Domy byly určeny pro zaměstnance Larisch-Mönnichových dolů Jan [22 domů], Hlubina [56 a 1/2 domu] a koksovný dolu Jan [1 a 1/2 domu]. Dnes je téměř celá oblast bývalé kolonie zatopena odkalištěm dolu ČSA.

Spojení obyvatel kolonie s okolními obcemi zajišťovala Košicko-bohumínská dráha zprovozněná v roce 1869. Karvinské hlavní nádraží Košicko-bohumínské dráhy se nacházelo 2 km jihovýchodním směrem od kolonie. V roce 1898 dokončila Severní Ferdinandova dráha stavbu železniční spojky Petrovice-Karviná. Důležitou roli hrály také tramvajové tratě. Spojení s Ostravou zajišťovala od roku 1909 Místní dráha Ostrava-Karviná. Slezské zemské dráhy provozovaly trať do Fryštátu a do Orlové a Bohumína vybudovanou v letech 1912-1913. Zastávka Pohraniční kolonie SZD se nacházela téměř uprostřed kolonie, umožňovala spojení přes Doubravu s Orlovou a Bohumínem a dále do Slezské Ostravy a přes zastávku Jáma Jan pak do Fryštátu či k hlavnímu nádraží Košicko-bohumínské dráhy. Zde bylo možno přestoupit na vlak či místní dráhu Ostrava-Karviná.

V historických pramenech bývá tato dělnická kolonie označována jako Grenzkolonie, Graniczna, Pohraniční, Na Hranicích, Hranice apod.

←
Pohled na kolonii
Na Hranicích, nedatovaný
snímek (SOkA Karviná)

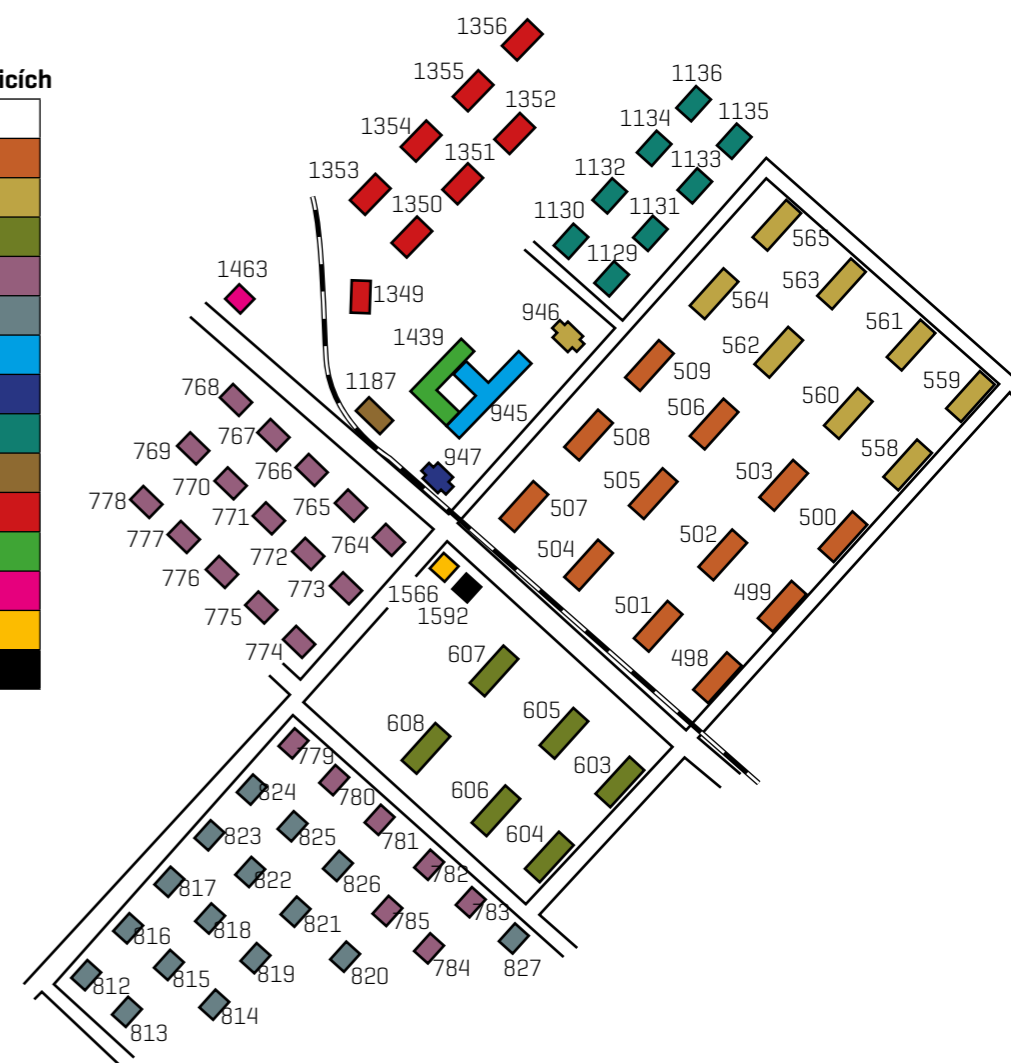
←
Odkaliště dolu Karviná,
závodu ČSA; v těchto
místech stávala kolonie
Na Hranicích (foto
Miroslav Pawelek, 2018)

Stavební vývoj a standard bydlení

Kolonie Na Hranicích byla budována postupně od roku 1890. Tvořily ji především přízemní, řadově seskupené domy, určené pro osm nebo čtyři rodiny. V letech 1890–1891 bylo vydáno povolení k užívání dvanácti domů [čp. 498–510], v roce 1893 osmi domů [čp. 558–565] a později ještě šesti domů [čp. 603–608] určených pro osm rodin. Autorem plánů byl architekt Larisch-Mönnichova centrálního ředitelství Bohuslav Černý. Domy postavené v letech 1890–1893 byly určeny pro zaměstnance dolu Jan a stály po pravé straně ulice Doubravské ve směru z Karviné na Doubravu. Novější domy se nacházely převážně po levé straně ulice a byly určeny pro zaměstnance dolu Hlubina.

Stavební vývoj
kolonie Na Hranicích

Rok výstavby	
1890–1891	
1892–1893	
ca 1895	
1899	
1900	
1902	
1903	
1908	
1909	
1920–1921	
1923	
1925	
1927	
1928	

Stavební vývoj kolonie Na Hranicích

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytu [v m ²]	Rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
498	1890-1891	dělnický	1970	32,8	8	38
499	1890	dělnický	1970	32,8	8	44
500	1890	dělnický	1972	32,8	8	35
501	1890	dělnický	1971	32,8	8	34
502	1890	dělnický	1972	32,8	8	37
503	1890-1891	dělnický	1972	32,8	8	40
504	1890-1891	dělnický	1971	32,8	8	44
505	1890-1891	dělnický	1971	32,8	8	44
506	1890-1891	dělnický	1972	32,8	8	41
507	1890-1891	dělnický	1971	32,8	8	40
508	1890-1891	dělnický	1973	32,8	8	42
509	1890-1891	dělnický	1973	32,8	8	47
558	1892-1893	dělnický	1972	32,8	8	31
559	1892-1893	dělnický	1971	32,8	7	39
560	1892-1893	dělnický	1973	32,8	7	38
561	1892-1893	dělnický	1971	32,8	8	48
562	1892-1893	dělnický	1973	32,8	8	39
563	1892-1893	dělnický	1972	32,8	8	37
564	1892-1893	dělnický	1973	32,8	8	41
565	1892-1893	dělnický	1972	32,8	8	46
603	ca 1895	dělnický	1971	32,8	6	25
604	ca 1895	dělnický	1971	32,8	8	40
605	ca 1895	dělnický	1971	32,8	8	41
606	ca 1895	dělnický	1971	32,8	8	42
607	ca 1895	dělnický	1972	32,8	7	47
608	ca 1895	dělnický	1972	32,8	8	45
764	1899	dělnický	1973	31,1	4	23
765	1899	dělnický	1973	31,1	4	22
766	1899	dělnický	1973	31,1	4	29
767	1899	dělnický	1972	31,1	4	22
768	1899	dělnický	1972	31,1	4	27
769	1899	dělnický	-	31,1	4	24
770	1899	dělnický	1973	31,1	4	24
771	1899	dělnický	1973	31,1	4	27

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytu [v m ²]	Rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
773	1899	dělnický	1972	31,1	4	21
774	1899	dělnický	1972	31,1	4	19
775	1899	dělnický	1973	31,1	4	21
776	1899	dělnický	1973	31,1	4	21
777	1899	dělnický	1973	31,1	3	18
778	1899	dělnický	1971	31,1	4	24
779	1899	dělnický	1973	31,1	4	14
780	1899	dělnický	1973	31,1	4	25
781	1899	dělnický	1973	31,1	4	22
782	1899	dělnický	1973	31,1	4	26
783	1899	dělnický	1973	31,1	4	22
784	1899	dělnický	1973	31,1	4	19
785	1899	dělnický	1973	31,1	4	30
812	1900	dělnický	1974	31,1	4	22
813	1900	dělnický	1974	31,1	4	18
814	1900	dělnický	1974	31,1	4	23
815	1900	dělnický	1974	31,1	4	20
816	1900	dělnický	1974	31,1	4	22
817	1900	dělnický	1972	31,1	4	22
818	1900	dělnický	1972	31,1	4	24
819	1900	dělnický	1974	31,1	4	17
820	1900	dělnický	1974	31,1	4	20
821	1900	dělnický	1972	31,1	4	21
822	1900	dělnický	1972	31,1	4	18
823	1900	dělnický	1969	31,1	4	25
824	1900	dělnický	1973	31,1	4	30
825	1900	dělnický	1973	31,1	4	21
826	1900	dělnický	1973	31,1	4	26
827	1900	dozorecký	1973	31,1/62,1	2	15
945	1902	škola	1973	-	-	-
946	1903	učitelský dům	1973	-	2	3
947	1903	učitelský dům	1971	-	2	8
1129	1908	dělnický	1974	31,1	4	25
1130	1908	dělnický	1974	31,1	4	23
1131	1908	dělnický	1974	31,1	4	20

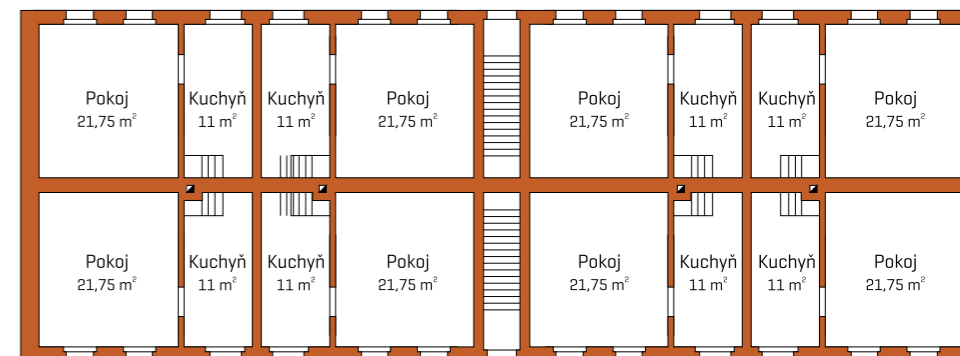
Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytu (v m ²)	Rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
1133	1908	dělnický	1974	31,1	4	27
1134	1908	dělnický	-	31,1	4	25
1135	1908	dělnický	1970	31,1	4	34
1136	1908	dělnický	1970	31,1	4	26
1187	1909	učitelský dům	1971	-	2	13
1349	1920-1921	dělnický	1972	34,0	-	-
1350	1920-1921	dělnický	1973	34,0	8	38
1351	1920-1921	dělnický	1973	34,0	7	25
1352	1920-1921	dělnický	1973	34,0	7	25
1353	1920-1921	dělnický	1971	34,0	-	-
1354	1920-1921	dělnický	1972	34,0	-	-
1355	1920-1921	dělnický	1972	34,0	-	-
1356	1920-1921	dělnický	1972	34,0	8	33
1439	1923	škola	1973	-	-	-
1463	1925	obchod	-	-	-	-
1566	1927	mateřská škola	1974	-	-	-
1592	1928	mateřská škola	1969	-	-	-
celkem					420	2 240

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

Domy z pálených cihel byly přízemní, kryté sedlovou střechou s taškami. V každém domě se nacházelo osm bytových jednotek, vždy tvořených chodbou, kuchyní a pokojem. Jednotlivé byty měly samostatné vchody. Z kuchyní se vstupovalo do sklepa, k bytu náležela také část půdy. Půdu zpřístupňovalo dřevěné venkovní schodiště. V sousední budově byly umístěny záchod, chlív, prostor na dřevo, ke každému bytu patřila také část dvora a zahrady. Chlévy se nacházely zhruba ve vzdálenosti 5 m od obytné budovy, byly situovány k užší straně domu. Záchod byl opatřen vodotěsným septikem, dešťová voda byla odváděna rigolem, pitná voda přiváděna ze studní. Obytná plocha každého bytu činila 32,75 m², rozloha pokoje byla 21,75 m² a kuchyně 11 m². K vaření a vytápění místností sloužila kamna umístěná v kuchyni.

→
Pohled na část kolonie
Na Hranicích s domy pro
osm rodin, padesátá léta
20. století (SOkA Karviná)

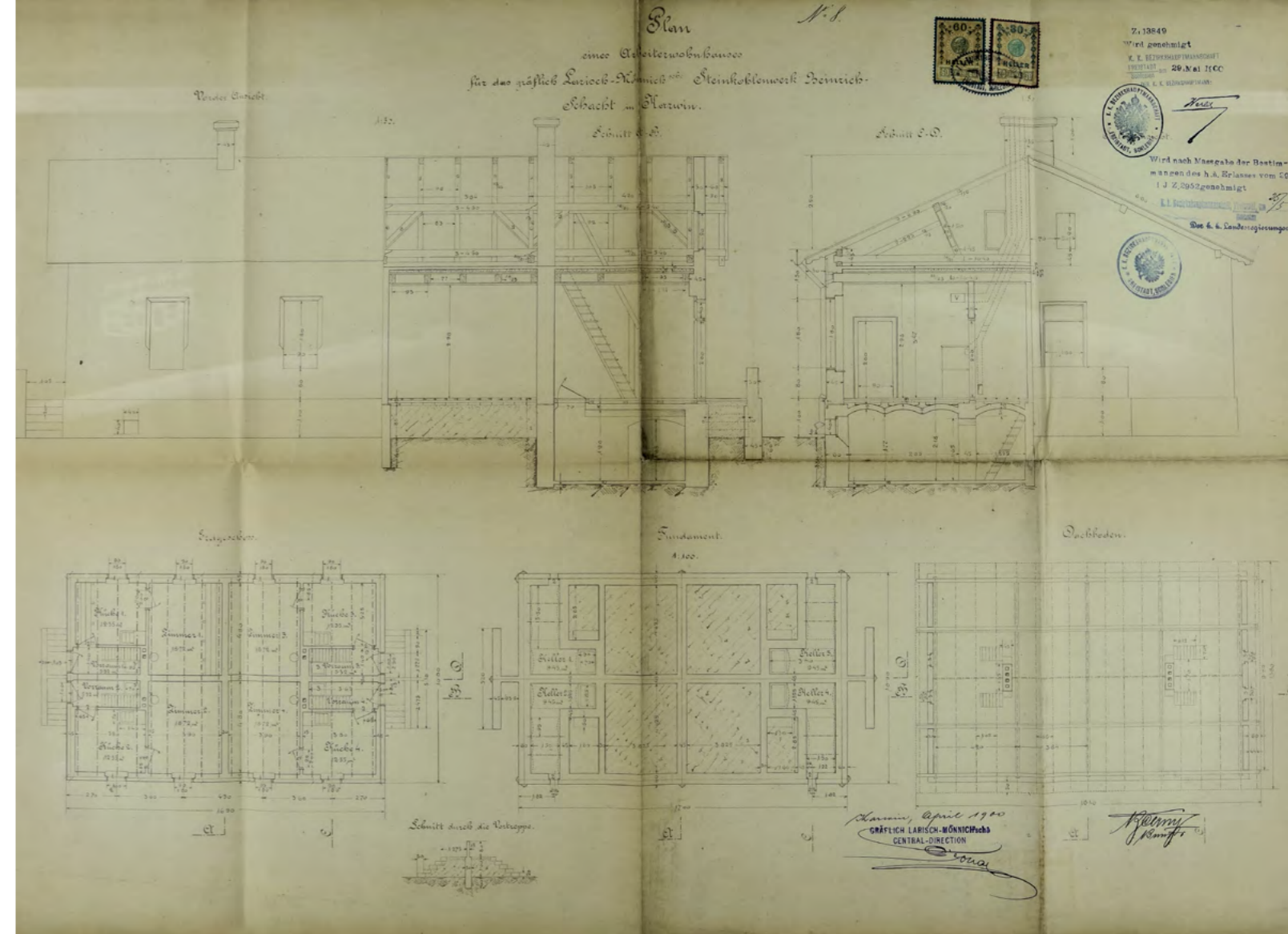

↑
Plán na stavbu přízemního dělnického domu s osmi byty; tento typ domů byl v kolonii
Na Hranicích stavěn v letech 1890-1895/. Autorem plánů je Bohuslav Černý.
(SOkA Karviná)

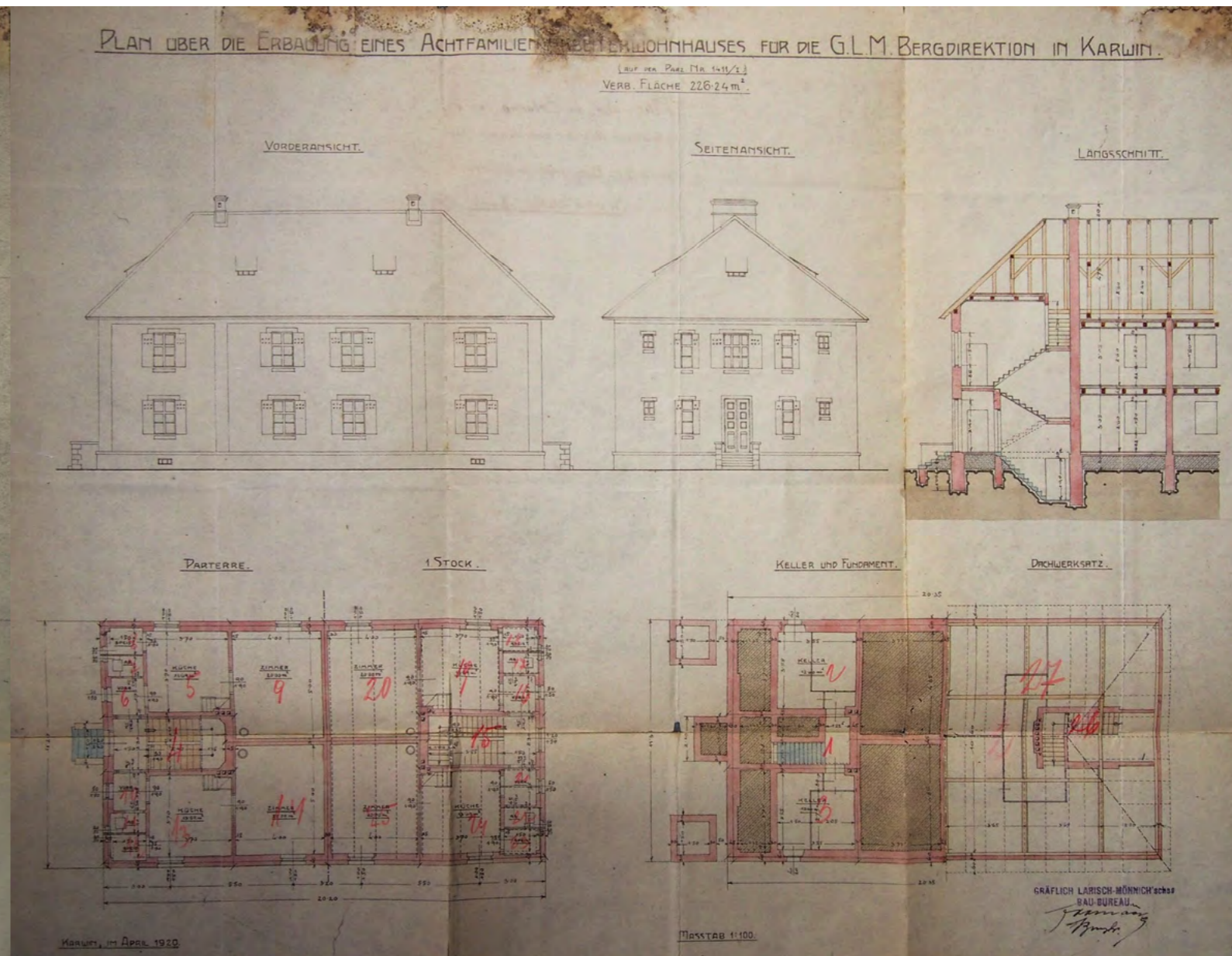
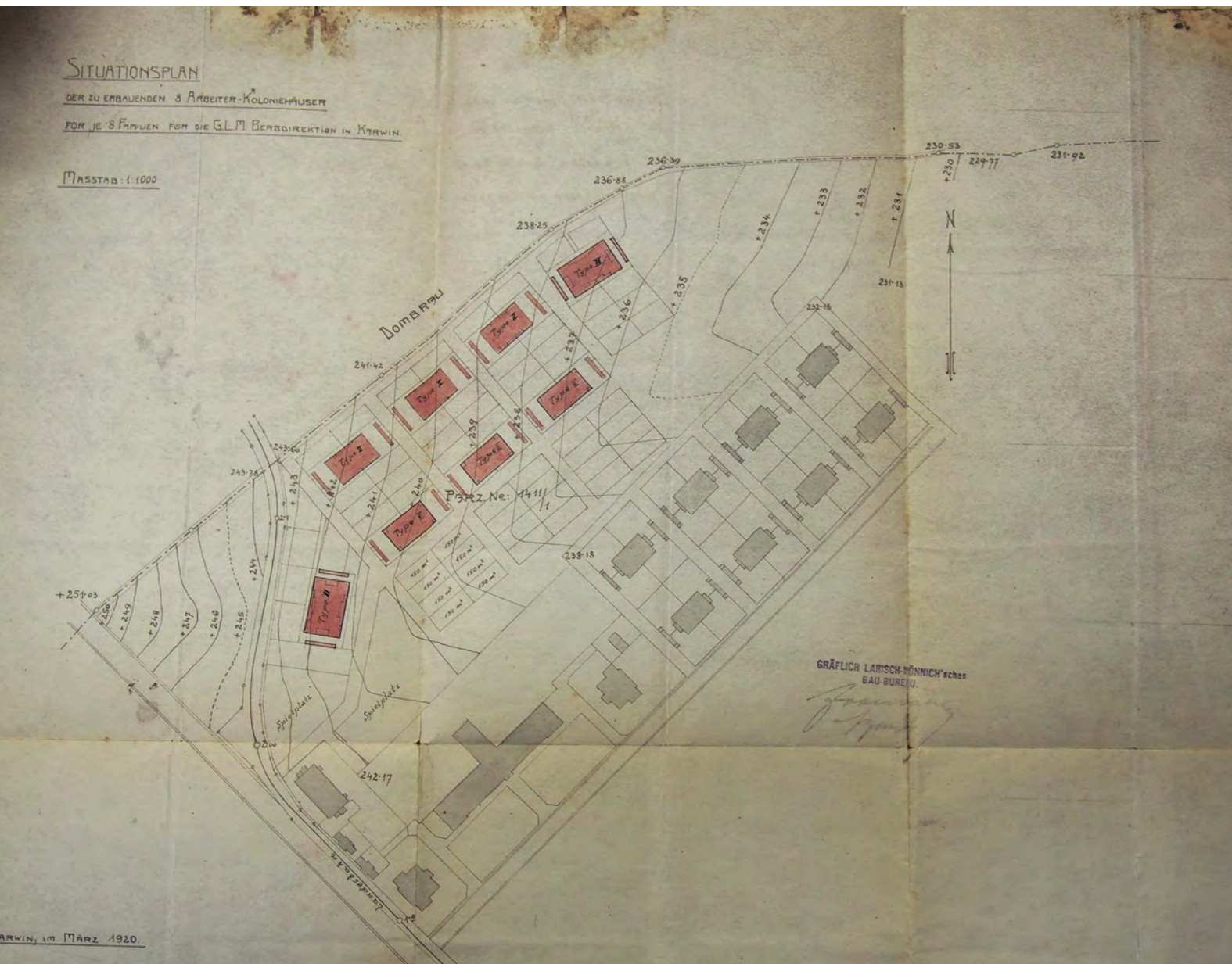
←
Pohled na část kolonie
Na Hranicích s domy pro
čtyři rodiny, padesátá léta
20. století (SOKA Karviná)

Během roku 1900 bylo postupně dáno k užívání 38 domů pro čtyři rodiny [čp. 764–785, 812–827], k 1. říjnu 1908 pak dalších osm domů tohoto typu [čp. 1129–1136]. Každý dům měl čtyři bytové jednotky tvořené předsíní, samostatnou kuchyní s kamny a jednou obytnou místností. K bytu dále náležel sklep a část půdy. K jednotlivým bytům patřily také vedlejší objekty – kůlny, chlévy. Záchod se nacházel v sousední budově, byl opatřen vodotěsným septikem, dešťová voda byla odváděna rigolem, pitná voda přiváděna ze studní, popř. vodovodem. Obytná plocha každého bytu činila 31,07 m², z toho pokoj zaujímal 18,72 m², kuchyně 12,35 m² (do obytné plochy nebyla započítána předsíň 5,32 m²). Dům čp. 827, původně vybudovaný jako dům se čtyřmi bytovými jednotkami, byl nejpozději do roku 1908 upraven. Dvě a dvě bytové jednotky byly spojeny a vznikl tak dům o dvou bytech tvořených vždy dvěma obytnými místnostmi, dvěma kuchyněmi, předsíní, ke každému bytu náležely také dva sklepy a dvě oddělení na půdě.

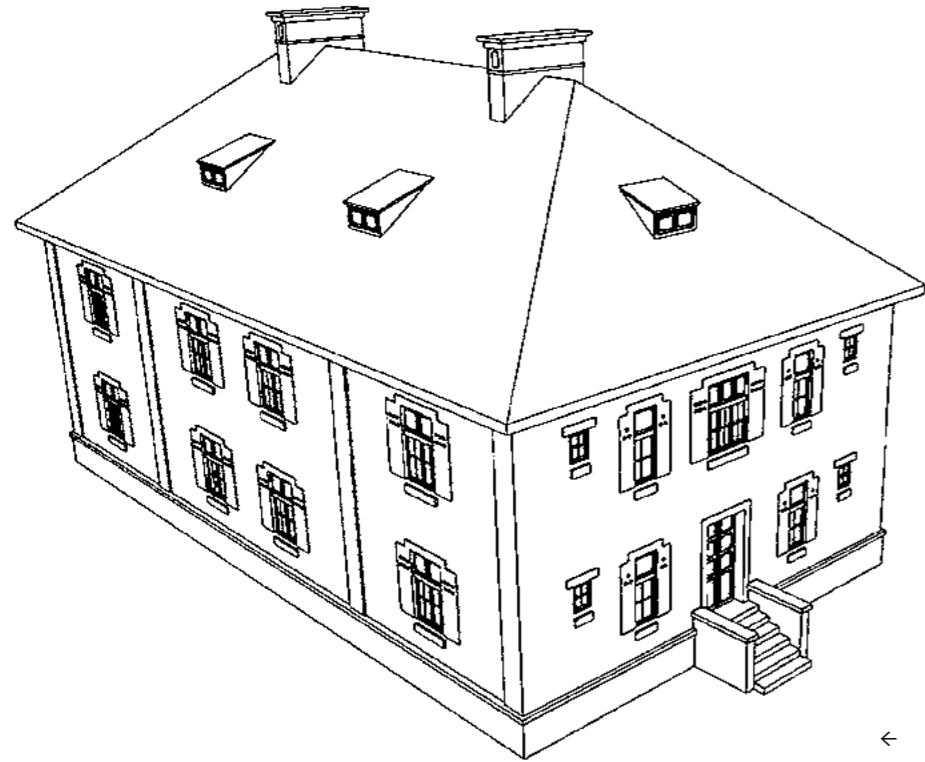

↑
Plán na stavbu přízemního
dělnického domu se čtyřmi
byty; tyto domy byly
stavěny v kolonii
Na Hranicích v letech
1899–1908.
(SOKA Karviná)

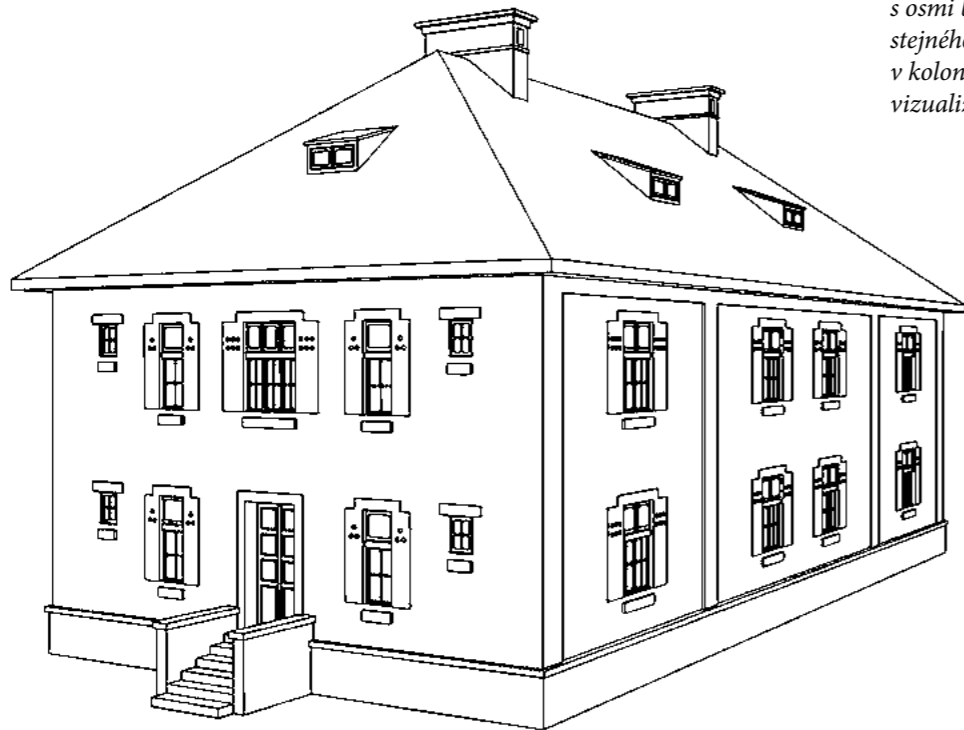
V letech 1920–1921 bylo v kolonii Na Hranicích postaveno osm jednopatrových domů se čtyřmi byty v jednotlivých podlažích [čp. 1349–1356]. V každém z domů se tedy nacházelo osm bytů, které sestávaly z předsíně, toalety, kuchyně s kachlovými kamny, spíže a obytné místnosti. Ke každému bytu náležely sklep a část půdy. Obytná plocha zahrnující kuchyň a pokoj činila 33,97 m². Dva z domů byly určeny pro zaměstnance dolu Jan, čtyři a jedna polovina domu čp. 1349 pro zaměstnance dolu Hlubina, jeden a druhá polovina domu čp. 1349 pro zaměstnance koksovny. Domy stejného typu byly později vybudovány také v kolonii Jindřichův dvůr. V roce 1926 byla naproti domu čp. 1356 dokončena stavba pekařské pece s udírnou, stejná byla vybudována rovněž v kolonii Jindřichův dvůr.

↑→
 Plán na stavbu jednopatrového dělnického domu s osmi byty; osm těchto domů bylo v kolonii Na Hranicích postaveno v letech 1920–1921. (SOKA Karviná)

←
 Vizualizace jednopatrového domu
 s osmi bytovými jednotkami; domy
 stejného typu byly postaveny také
 v kolonii Jindřichův dvůr. (autor
 vizualizace Rostislav Kaplan, 2018)

V poválečném období bylo realizováno jen několik málo staveb. V květnu 1944 byla v prostoru mezi potravinami Krajíček [dům čp. 790] a kolonií Na Hranicích zahájena výstavba nouzových domků v rámci akce na pomoc lidem poškozeným válečnými událostmi [bombardováním, vystěhováním apod.] – Deutsches Wohnungshilfswerk. Z původně 22 plánovaných domků bylo do konce války roze- stavěno pět. Po válce požádalo Ředitelství Larisch-Mönnichových uhelných závo- dů a koksovny o povolení dokončení staveb. Do konce roku 1945 byly domy doho- toveny. V každém domě byly čtyři bytové jednotky. Byt tvořila předsíň [4,47 m²], koupelna [5,73 m²], kuchyň [9,94 m²] a pokoj [14,57 m²].

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století bylo v severovýchodní části kolonie v blízkosti domů čp. 559, 561, 563 a 565 postaveno šest tzv. finských domků. Domky byly přízemní, podsklepené, každý z nich obsahoval dva byty o ve- likosti 2 + 1. Další kolonie finských domků vyrostla v bezprostřední blízkosti ko- lonie Na Hranicích, ale již v katastru obce Doubrava.

Drobné stavební práce proběhly ještě na počátku šedesátých let 20. století. U domů čp. 560, 561, 563 byly strženy a nově postaveny vedlejší objekty – kůlny [1961], u domu čp. 603 byla postavena garáž [1961]. V roce 1962 byl vydán sou- hlas s provedením generální opravy kanalizace v kolonii.

Na konci šedesátých let 20. století se již začaly ve větší míře projevovat vlivy těžby. Domky se nacházely v bezprostřední blízkosti odkalovací nádrže a byly ohroženy zatopením. Následkem důlní činnosti byly popraskány a denivelovány, sklepy zatopeny. Kolonie byla postupně zlikvidována během let 1969–1974. Dle vydaných demoličních výměrů měly být v roce 1969 jako první odstraněny objek- ty polské mateřské školy [čp. 1592] a dům čp. 823. V roce 1970 měly být demo- lovány čtyři domy, v roce 1971 čtrnáct domů, v roce 1972 21 domů, v roce 1973 28 domů a objekty škol čp. 945 a 1439 s učitelským domem čp. 946, v roce 1974 dvanáct domů a budova české mateřské školy čp. 1566. U tří objektů demoliční výměry chybí [čp. 769, 1134 a 1463].

Charakteristika populačních poměrů

Charakteristika populačních poměrů byla zpracována na základě analýzy údajů ze sčítacích operátů z roku 1921. V tomto roce žilo v 79 obytných domech, které zahrnovaly celkem 420 bytových jednotek, 2 240 osob, z toho bylo 1 162 mužů a 1 078 žen. Čtyři nově dokončené domy [čp. 1349, 1353, 1354 a 1355] nebyly v době sčítání lidu ještě obydleny.

Osoby narozené v Karviné, tedy v obci sčítání, tvořily v roce 1921 téměř polovinu obyvatel kolonie [1 075 osob, 47,99 %] a společně se 721 osobami narozenými v dalších obcích soudního okresu Fryštát tvořily 80,18 % celkové populace dělnické kolonie. Největší část obyvatelstva kolonie pocházela z bývalého Rakouského Slezska, a to 1 995 obyvatel, což činilo 89,06 % z celku. Poté následovala skupina osob narozených v Haliči [162 osob, 7,23 %], na Moravě [čtyřicet osob, 1,79 %], v Německu [sedmnáct osob, 0,76 %], Uhrách [osm osob, 0,36 %], Čechách [sedm osob, 0,31 %], Rakousku [sedm osob, 0,31 %]. Dále zde můžeme nalézt jako místo narození Francii, Nizozemí a Rusko. V případě osoby narozené v Rusku se jednalo o 46letého rodáka z Kyjeva, který doputoval přes Krakov a Fryštát, kde se narodily jeho děti, do Karviné, aby zde pracoval jako horník na dole Hlubina. V případě osob narozených ve Francii a Nizozemí se jednalo o děti školního věku [chlapec, rok narození 1913, děvče, rok narození 1914], jejichž rodiče odešli do těchto zemí pravděpodobně za prací, rodiče sami uváděli jako místo svého narození okres Jablunkov, respektive Pszczynu [první manželský pár] a Fryštát [druhý manželský pár].

Nejvíce byla v populaci zastoupena skupina reprodukčního věku [15–49 let], ve které převažovali o 27 osob muži nad ženami. Muži převládali také v postprodukční skupině [50+], a to rovněž o 27 osob. Dětská složka výrazně dominovala nad postreprodukční [34,10 % : 12,37 %]. Co se týče složení populace starší patnácti let podle rodinného stavu, převažovala skupina osob žijících v manželství [443 ženatých mužů a 428 vdaných žen], kterou následovala skupina svobodných jedinců [309 mužů, 247 žen]. Dále zde žilo jedenáct vdovců, 35 vdov, dva rozvedení muži, jedna žena žila odděleně od manžela.

Teritoriální původ obyvatel kolonie Na Hranicích v roce 1921

Země	Muži		Ženy		Celkem	
Rakouské Slezsko	997	85,80 %	998	0,93 %	1 995	89,06 %
- Těšínské Slezsko	989	85,11 %	989	0,92 %	1 978	88,30 %
- Fryštát [soudní okres] ¹	902	77,62	894	82,93 %	1 796	80,18 %
- Karviná	559	48,11 %	516	47,87 %	1 075	47,99 %
Čechy	3	0,26 %	4	0,37 %	7	0,31 %
Morava	28	2,41 %	12	1,12 %	40	1,79 %
Halič	117	10,07 %	45	4,17 %	162	7,23 %
Rakousko [Dolní Rakousko, Korutany, Jižní Tyrolsko, Vojvodina]	4	0,34 %	3	0,28 %	7	0,32 %
Uhry	6	0,52 %	2	0,19 %	8	0,36 %
- Horní Uhry [Slovensko]	2	0,17 %	1	0,09 %	3	0,13 %
Německo	5	0,43 %	12	1,11 %	17	0,76 %
a jiné [Francie, Nizozemí, Rusko]	2	0,17 %	1	0,09 %	3	0,13 %
neuvedeno	-	-	1	0,09 %	1	0,04 %
celkem	1 162	100,00 %	1 078	8,35 %	2 240	100,00 %

1) Do obvodu soudního okresu Fryštát spadaly obce Albrechtice, Darkov, Dětmárovice, Dolní Suchá, Doubrava, Fryštát, Horní Suchá, Kačice [Kaczyce, Polsko], Karviná, Lazy, Louky, Malé Kunčice [Kończyce Małe, Polsko], Marklovice [Dolní Marklovice, Česko, Marklowice Górne, Polsko], Orlová, Petrovice, Poruba, Prostřední Suchá, Prstná, Ráj, Staré Město, Stonava, Velké Kunčice [Kończyce Wielkie, Polsko], Závada a Žibřidovice [Zebrzydowice, Polsko].

Struktura populace kolonie Na Hranicích podle věkových skupin v roce 1921

Věk	Muži		Ženy		Celkem	
0–14	395	34,05 %	369	34,17 %	764	34,10 %
15–49	613	52,85 %	586	54,26 %	1 199	53,53 %
50+	152	13,10 %	125	11,57 %	277	12,37 %
celkem	1 160	100,00 %	1 080	100,00 %	2 240	100,00 %

V roce 1921 uvedly více než dvě třetiny populace kolonie národnost polskou [1 628 osob, 72,68 %], druhou nejčetnější byla národnost česká [299 osob, 13,35 %], třetí „šlonzácká“ s 12,59 % [282 osob, z toho 251 uvedlo národnost Šlonzák Čechoslovák, patnáct osob Šlonzák Polák, pět osob Šlonzák Němec], dále následovala národnost německá [1,25 %], jedna osoba se přihlásila k národnosti slovenské, jedna k italské a jedna k ruské.

Populace kolonie Na Hranicích podle národnosti v roce 1921

Národnost		
polská	1 628	72,68 %
šlonzácká	282	12,60 %
česká	299	13,35 %
německá	28	1,25 %
slovenská	1	0,04 %
italská	1	0,04 %
ruská	1	0,04 %
celkem	2 240	100,00 %

Naprostá většina obyvatel dělnické kolonie se hlásila k římskokatolické církvi [2 061 osob, 92,01 %], 126 osob se hlásilo k Slezské církvi evangelické, 23 osob k Církvi československé. Jedna osmičlenná rodina se hlásila k Církvi adventistů sedmého dne. Nalezli bychom zde také patnáct osob bez vyznání a sedm spiritistů.

Populace kolonie Na Hranicích podle náboženského vyznání v roce 1921

Náboženské vyznání		
římskokatolické	2 061	92,01 %
evangelické	134	5,98 %
C. československá	23	1,03 %
bez vyznání	15	67,00 %
spiritisté	7	0,31 %
celkem	2 240	100,00 %

Většina práceschopných mužů byla zaměstnána v Larisch-Mönnichových dolech, především Jan a Hlubina [637 mužů], osm mužů pracovalo v dalších dolech – Barbora v Karviné, Hlavní a Nová jáma v Orlové, Bettina v Doubravě a Vítkovických kamenouhelných dolech. Deset mužů bylo zaměstnáno v koksově dolu Jan, jeden v koksově v Lazech. Osmnáct mužů dojíždělo za prací do sousedního Fryštátu, kde pracovali ve firmách Fryštátské železárny, Jáklův železářský průmysl, Samuel Blumenthal a syn.

V domě čp. 827, který byl na počátku 20. století upraven ze čtyř na dvě bytové jednotky, žili se svými rodinami dozorce a nadštajger na dole Hlubina. Tři uči-

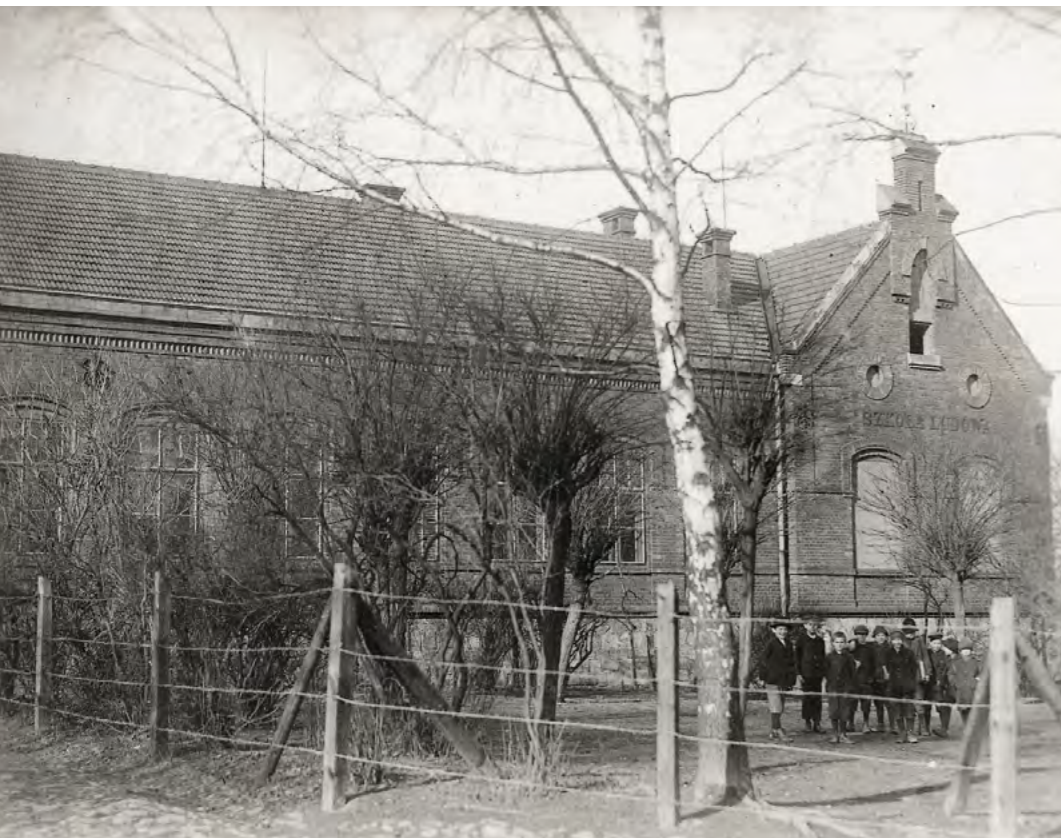
telské domy čp. 946, 947 a 1187 obývalo celkem 24 osob, ředitel polské obecné školy Na Hranicích Maksilian Gociek s rodinou, další čtyři učitelé a tři učitelky. Z toho rodina učitele Jana Fobera patřila k nejpočetnějším v kolonii, kromě rodičů ji tvořilo devět dětí.

Ženská část populace kolonie nejčastěji uvedla v rubrice povolání vedení domácnosti [442 žen], případně pomoc v domácnosti [107 žen]. Nezanedbatelný počet žen [57] pracoval také na místních dolech Jan a Hlubina převážně v dělnických profesích. Osm žen dojíždělo za prací do sousedního Fryštátu, kde pracovaly ve firmách Fryštátské železárny, Jáklův železářský průmysl, Samuel Blumenthal a syn a v hotelu Holänder. Mezi obyvatelkami kolonie bychom našli například také deset švadlen nebo porodní bábu.

Občanská vybavenost a okolí kolonie

V roce 1902 byla v kolonii Na Hranicích otevřena obecná škola, v době první republiky polská obecná škola [čp. 945]. V roce 1922 k ní byla přistavěna nová budova české obecné školy [čp. 1439]. V blízkosti se nacházely rovněž česká mateřská škola [čp. 1566] a mateřská škola Macerzy szkolnej [čp. 1592]. Mezi koloniemi Na Hranicích a U Koksovny nechalo centrální ředitelství Larisch-Mönnichových podniků postavit dům čp. 790, dokončený v roce 1901, kde provozoval obchod s potravinami Jan Krajíček. V roce 1924 zde postavilo při hranicích s Doubravou svou prodejnu také Ústřední konzumní a úsporné družstvo „Budoucnost“ Moravská Ostrava [čp. 1463].

Polskou obecnou školu Na Hranicích [čp. 945] nechala postavit obec Karviná. Stavba byla povolena na základě protokolu ze dne 19. června 1901. Plány vytvořil architekt Friedrich Fulda, schváleny byly výnosem ze dne 23. listopadu 1901. Vlastní stavbu realizoval karvinský stavitel Ing. Hugo Königsberger od dubna do listopadu 1902. První školní rok v nové škole byl zahájen slavnostní bohoslužbou dne 11. prosince 1902. Se školou sousedily dva domy s byty pro učitele [čp. 946, 947]. Vyučování probíhalo dvojjazyčně polsko-německy. Za první republiky zde byla umístěna polská obecná škola. Po válce byla škola obnovena, postupně však docházelo k poklesu počtu žactva a v roce 1966 byla škola [ZDŠ s polským jazykem vyučovacím 1.–5. ročník] sloučena s doubravskou, do níž bylo rovněž umístěno ředitelství.

←
Polská obecná škola
v kolonii Na Hranicích,
nedatovaný snímek
(SOkA Karviná)

Stavba polské mateřské školy Macierzy szkolnej [čp. 1592] byla zahájena na jaře 1928. Plán z roku 1927 zhotovil architekt Ed. David. Školka zahájila provoz v září 1928. Během války byla zrušena, obnovena byla v roce 1948, o dvacet let později byla z důvodu poklesu počtu dětí zrušena.

Česká obecná škola Na Hranicích [čp. 1439] vznikla v roce 1921 jako expozitura české obecné školy u kostela. V listopadu 1921 požádala o osamostatnění, což bylo povoleno přípisem zemské školní rady ze dne 16. listopadu 1921. Škola byla nejprve umístěna v budově polské obecné školy [čp. 945]. V dubnu 1922 byla zahájena výstavba vlastní školní budovy [přístavba ke stávající škole polské], stavbu prováděl stavitel Ing. Hugo Königsberger. Dne 20. ledna 1923 proběhla kolaudace budovy. Ke konci prázdnin 1931 byly provedeny drobné stavební úpravy, jejichž smyslem bylo zbudování další učebny. Dne 4. ledna 1923 byla v objektu školy umístěna nově zřízená česká mateřská škola. Ta se v roce 1927 přestěhovala do vlastní budovy. Od 1. září 1970 byl provoz školy v kolonii Na Hranicích zrušen a prostory získal jako depozitář Okresní archiv Karviná. Demoliční výměr na česko-polskou školu Na Hranicích [čp. 945, 1439] byl vydán v roce 1973.

→
Polská mateřská škola
Na Hranicích čp. 1592
postavená nákladem
Macierzy szkolnej v roce
1928 (Dokumentální
středisko Kongresu Poláků
v České republice)

→
Česká obecná, později
národní, škola Na Hranicích
čp. 1439 byla přistavěna ke
stávající polské škole v roce
1922. (SOkA Karviná)

Česká mateřská škola [čp. 1566] se dne 10. ledna 1927 přestěhovala do vlastní budovy postavené Ústředím Slezské matice osvěty lidové ve Slezské Ostravě na pozemku darovaném matici dr. Janem Larisch-Mönnichem. Plán na postavení budovy z 2. srpna 1926 zhotovil stavitel architekt Václav Kadlec. V letech 1948–1951 byla provedena přístavba a přestavba objektu. Ve stávající budově byly adaptovány dvě učebny, umývárna a toalety, do nové přístavby byla umístěna herna, kuchyň a spíž. V důsledku trvalého poklesu počtu dětí byla v roce 1971 mateřská škola uzavřena.

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století byla v prostoru u české mateřské školy postavena dřevostavba kulturního domu pro zaměstnance dolu ČSA. V roce 1952 upravili zaměstnanci dolu v blízkosti kulturního domu park Československo-sovětského přátelství, kde byla postavena estrádní tribuna a pavilon.

Stavbu obchodu s potravinami a hostince [čp. 790] dokončilo Centrální ředitelství Larisch-Mönnichových podniků 5. ledna 1901. Povolení k užívání bylo vydáno 6. března 1901. Z dobového popisu vyplývá, že se zde kromě obytných místností nacházela rovněž místnost určená k prodeji a dva sklady. Ve sčítacích operátech z roku 1921 byly v tomto domě evidovány dvě bytové jednotky. Jednu obýval obchodník Jan Krajiček s rodinou. Domácnost kromě něj, jeho manželky a syna tvořili neteř, synovec, obchodní příručí, kočí a jeden podnájemník. Druhou bytovou jednotku obýval řezník Jiří Wallek s manželkou, synem, čeledínem a řeznickým učněm. Dle půdorysu „obchodního domu Larische Mönnicha na Hranicích v Karvinné“ z 3. prosince 1923 se v domě nacházel mimo obytných místností výčep, na něj navazující kuchyně se spíží, výsek masa a obchod. Živnost hostinskou a výčepní zde provozoval Jan Krajiček. Koncese vázaná na tento dům patřila obci, po jejím přenesení na nově postavenou budovu městské spořitelny zažádal Jan Krajiček o udělení koncese vlastní. Ta mu skutečně byla 11. června 1924 [č. b-193/5] udělena. Koncese pro živnost hostinskou a výčepní zahrnovala následující oprávnění – podávání jídel, čepování piva, vína, čepování vína ovocného, sladového a z lesních plodin, jakož i medoviny, čepování pálených lihových nápojů, podávání kávy, čaje, čokolády, jiných teplých nápojů a občerstvení, povolené hry. Po smrti Jana Krajička v srpnu 1931 převzala živnost vdovským právem jeho žena Anežka Krajičková, ta ji v roce 1932 předala svému synu Janu Krajičkovi jakožto nájemci. V roce 1946 se Anežka Krajičková vzdala koncese ve prospěch Valtra Nowaka. Po únoru 1948 byla prodejna začleněna do podniku Pramen jako prodejna č. 138.

→
Kulturní dům dolu ČSA stával v blízkosti české mateřské školy čp. 1566. (soukromá sbírka)

V roce 1926 bylo k domu přistavěno skladiště. V roce 1933 zde byla zřízena zahradní restaurace s bufetem, hudebním pavilonem, dvěma tanečními pódii, stoly a besídkami pro hosty [rozměry 20 x 48 m]. Na počátku šedesátých let 20. století se v okolí prodejny začaly postupně projevovat důlní vlivy, což mimo jiné způsobovalo problémy se zásobováním prodejny. V roce 1964 odmítli pracovníci ČSAD dovoz zboží do prodejny z důvodu nedostatečného sjezdu z rekonstruované státní silnice. Dle místního šetření z června 1970 byl objekt již zcela zatopen vodou ze sousední nádrže.

Stavba Potravin družstva Budoucnost [čp. 1463] byla dokončena 23. prosince 1924, stavební povolení je datováno z 10. července 1924, povolení k užívání pak z 8. ledna 1925. Návrh na postavení prodejny pro P. T. „Budoucnost“ v Moravské Ostravě na parc. č. 1411 v Karviné zhotovil v květnu 1924 stavitel František Trubka z Lazů. Dle plánu byl v přízemí umístěn výsek masa, prodejna, dvě místnosti skladu, v podkroví dvoupokojový byt s příslušenstvím a pokoj pro příručího.

Spolkový život v kolonii

V době první republiky bylo v Karviné evidováno více než 260 různých spolků a sdružení. Některé z nich založily své místní odbory přímo v kolonii Na Hranicích. S ohledem na množství dochovaných písemností je však možné podat jen kusé informace o jejich činnosti. V letech 1921–1922 vzniklo v Karviné šest odborů Macierzy szkolnej a je velmi pravděpodobné, že jeden z nich i v kolonii Na Hranicích. Cílem spolku byla především podpora polského školství, jeho nákladem byla v kolonii v roce 1928 postavena polská mateřská škola. V roce 1923 byla do spolkového katastru zapsána místní skupina dobročinného spolku Powiatowa Rodzina opiekuńcza okresu Cieszyńskiego.

Více informací máme o činnosti místního odboru Slezské matice osvěty lidové. První Odbor Matice osvěty lidové byl v Karviné zřízen v roce 1911, v jeho čele stál učitel, vládní komisař [1920–1926] a starosta města [1936–1938] Antonín Krůta. Od roku 1924 nesl spolek jméno Slezská matice osvěty lidové. V čele odboru v kolonii Na Hranicích stáli předsedové Josef Dadok [1927–1929] a Ludvík Urbanec [1929]. Nákladem spolku byla v letech 1926–1927 vybudována česká mateřská škola. Při odboru byl zřízen dramatický kroužek, jehož členové secvičili řadu divadelních představení, se kterými zajížděli do sousedních i vzdálenějších obcí. Například s divadelní hrou Pasekáři Františka Sokola-Tůmy vystupovali v roce 1929 ve Zlíně. Sportovní spolky reprezentovala místní skupina Dělnické tělovýchovné jednoty [DTJ] zapsaná do spolkového katastru v roce 1933.

V poválečném období působil v kolonii aktivně Spolek divadelních ochotníků Tyl Karvinná-Hranice. Spolek oznámil své zřízení 11. června 1948. Oficiálně byla jeho činnost povolena výnosem Moravskoslezského Zemského národního výboru, expozitury Ostrava, ze dne 3. září 1948. Předsedou spolku byl Vít Bayer. V roce 1951 byl vydán zákon o dobrovolnických organizacích a shromážděních, který znamenal faktickou likvidaci dosavadních typů spolků a vytváření tzv. dobrovolných organizací. Dnem 1. dubna 1951 byl spolek začleněn do Závodního klubu Revolučního odborového hnutí [ROH] Koksovny pres. Beneš pod názvem Dramatický odbor Tyl ROH Koksovny pres. Beneš Karviná-Doly.

ZDROJE

Archivní prameny

Archiv OKD, a. s., fond Larisch-Mönnichovy kamenouhelné závody a koksovna, Karviná, kartony č. 241, 285.

ZA v Opavě, fond Zemský národní výbor, expozitura Moravská Ostrava, inv. č. 7.

SOka Karviná, fond Berní správa Fryštát, nezpracováno, kartony č. 8, 10–14, 16, 17, 19–22.

SOka Karviná, fond Městský národní výbor Karviná, kroniky města, ev. č. 85, 86, 106.

SOka Karviná, fond Městský národní výbor Karviná, nezpracovaná část, skartace 2002, kartony č. 149, 150, 154–156, 158, 159, 161, 162, 165, 167, skartace 2011, karton č. 50.

SOka Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, sčítací operáty, rok 1921, fasc. č. 17, 22–25S.

SOka Karviná, fond Okresní národní výbor Karviná 1949–1960, karton č. 433, sign. a 383.

SOka Karviná, fond Slezská matice osvěty lidové Karvinná, nezpracováno, kniha zápisů ze schůzí 1927–1933.

SOka Karviná, fond Základní devítiletá škola 1.–5. ročník Karviná-Doly, nezpracováno, kronika ev. č. 458, 694.

Literatura

HAJZLEROVÁ, Irena – MATROSOVÁ, Veronika, *Karviná*, Praha 2009.

MYSLIVEC, Theodor, *Bytová péče a jiná blahobytná zařízení ostravsko-karvinského revíru*, in: Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru, svazek IV, Moravská Ostrava 1929.

SOCHOR, František, *Vzpomínky na starou Karvinnou – O starej Karwinie wspomnienia*, Karviná 2001.

ŠLACHTA, Fridolín, *Dějiny hornického města Karvinné*, Český Těšín 1937.

Od koňky k Sedanu. Historie úzkorozchodných drah na Ostravsku a Karvinsku, Ostrava 2004.

Kolonie U Koksovny

Veronika Matroszová

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

→
Larisch-Mönnichova koksovna; první koksovací pec nechal postavit hrabě Jindřich Larisch-Mönnich v roce 1843. Ke zkvalitnění výroby a dalšímu rozšíření koksovny došlo po zprovoznění dolu Jan v roce 1860. (Muzeum Těšínska)

Základní prostorové informace

Kolonie U Koksovny se nacházela asi 950 m severozápadně od Dolu Karviná, závodu ČSA [Jan], po pravé straně silnice z Karviné do Doubravy [ul. Doubravská], v sousedství kolonie Na Hranicích. Od dolu ji oddělovaly tratě Košicko-bohumínské dráhy a Slezských zemských drah. Patřila ke koloniím menším, tvořilo ji pouhých 21 přízemních domků. Stavitelem kolonie byly Larisch-Mönnichovy kameňohelné doly, a jak už její název napovídá, sloužila především zaměstnancům koksovny. Celá oblast je dnes zatopena odkalištěm dolu ČSA.

Obyvatelé kolonie využívali k dopravě do okolních obcí obdobné spoje jako jejich sousedé žijící v kolonii Na Hranicích. V roce 1915 odjíždělo denně z vlakové zastávky Koksovna do Bohumína dvanáct spojů, první 5:25, poslední 23:23, cesta trvala hodinu. Z nedaleké zastávky Jáma Jan odjížděly tramvaje do Fryštátu. V roce 1915 to bylo 33 spojů denně v intervalech půlhodinu až hodinu, cesta do Fryštátu trvala 12 minut.

V historických pramenech bývá tato dělnická kolonie označována jako Koksanstaltkolonie, U Koksovny, Koksárenská, Malá kolonie apod.

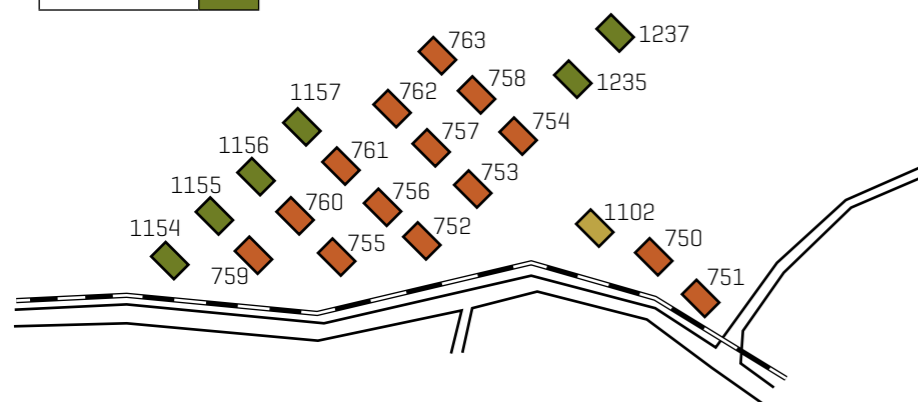
Stavební vývoj a standard bydlení

Kolonie U Koksovný vznikla postupně ve čtyřech fázích. Prvních čtrnáct domů bylo postaveno v roce 1899, užívání domů bylo úředně povoleno 2. listopadu 1899. Jednalo se o dvanáct domů o čtyřech bytových jednotkách [čp. 752–763] a dva domy o dvou bytových jednotkách určené pro dozorce [čp. 750 a 751].

Domy byly přízemní, postavené z pálených cihel, kryté sedlovou střechou. V domech čp. 752–763 o čtyřech bytových jednotkách se byty skládaly z předsíně, pokoje a kuchyně. Dále k nim přínáležel sklep, část půdy, chlév stojící v sousední budově, prostor na dřevo, dvůr a zahrada. Každý byt měl samostatný vchod. Chlévy se nacházely zhruba ve vzdálenosti 3 m od obytné budovy, byly situovány k užší straně domu. Okna z pokojů vedla na zahradu. Ke každému bytu patřil záchod v sousední budově, opatřený vodotěsným septikem, dešťová voda byla odváděna rigolem, pitná voda přiváděna ze studní, popř. vodovodem. Obytná plocha každého bytu činila 31,07 m², z toho obytná místnost 18,72 m², kuchyně 12,35 m², předsíň 5,32 m².

Stavební vývoj kolonie U Koksovný

Rok výstavby	
1899	■
1909	■
1910	■

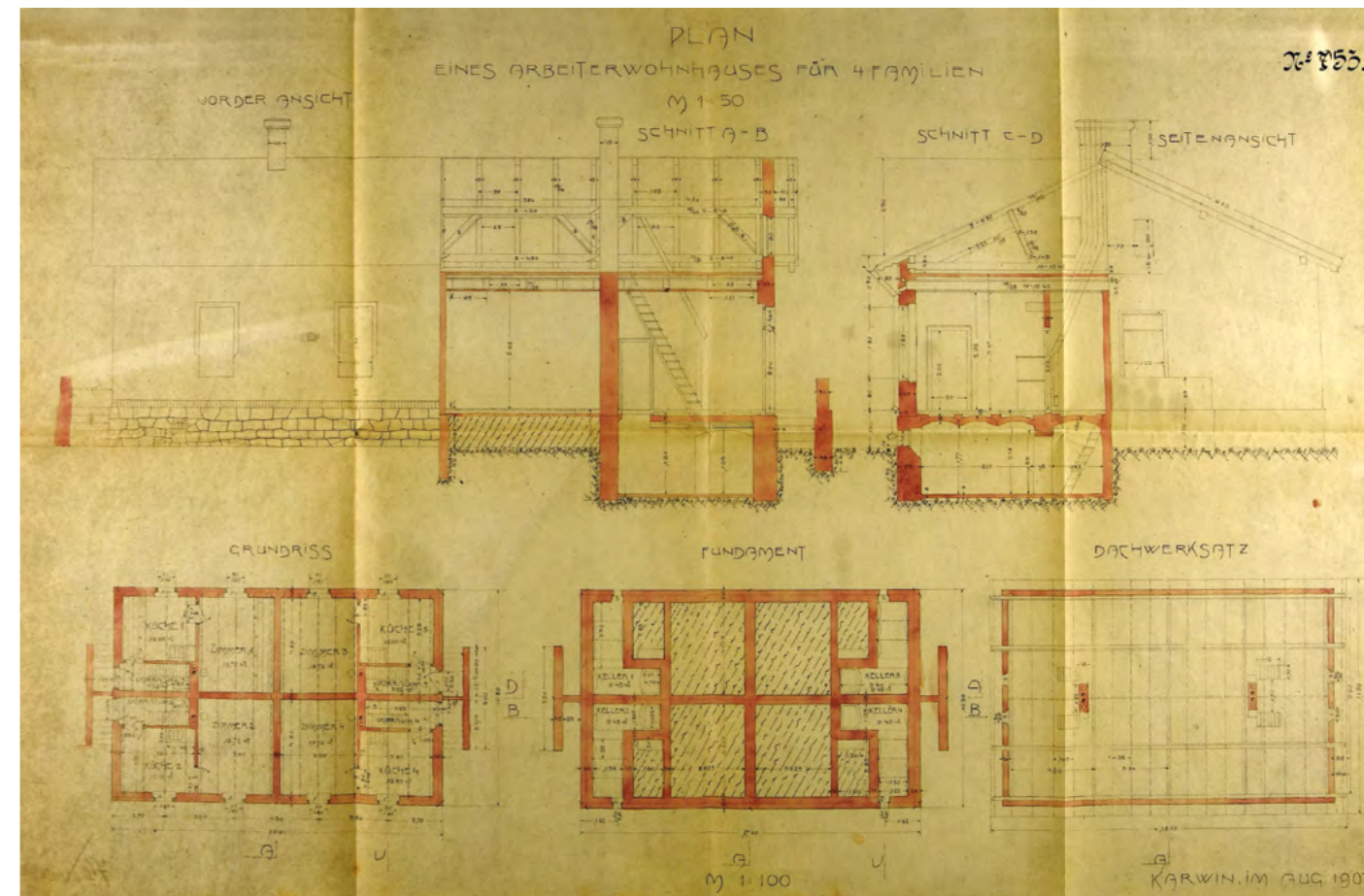
Stavební vývoj kolonie U Koksovný

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytu [v m ²]	Rok 1921	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
750	ca 1899	úřednický	1971	71,4	2	8
751	1899	úřednický	1965	71,4	2	8
752	1899	dělnický	1973	31,1	4	23
753	1899	dělnický	1960 / 1962	31,1	4	23
754	1899	dělnický	1960	31,1	4	22
755	1899	dělnický	1970	31,1	4	20
756	1899	dělnický	1962	31,1	4	25
757	1899	dělnický	1961	31,1	4	24
758	1899	dělnický	1960	31,1	4	22
759	1899	dělnický	-	31,1	4	24
760	1899	dělnický	1962	31,1	4	21
761	1899	dělnický	-	31,1	4	15
762	1899	dělnický	-	31,1	4	23
763	1899	dělnický	1960	31,1	4	24
1102	1909	úřednický	-	67,79	2	13
1154	ca 1910	dělnický	1962	31,1	4	14
1155	ca 1910	dělnický	1962	31,1	4	22
1156	ca 1910	dělnický	1961	31,1	4	22
1157	ca 1910	dělnický	1960	31,1	4	24
1235	ca 1910	dělnický	1959 / požádáno o prodloužení termínu	31,1	4	33
1237	ca 1910	dělnický	1959 / požádáno o prodloužení termínu	31,1	4	34
celkem					78	444

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému provedení odstranění staveb.

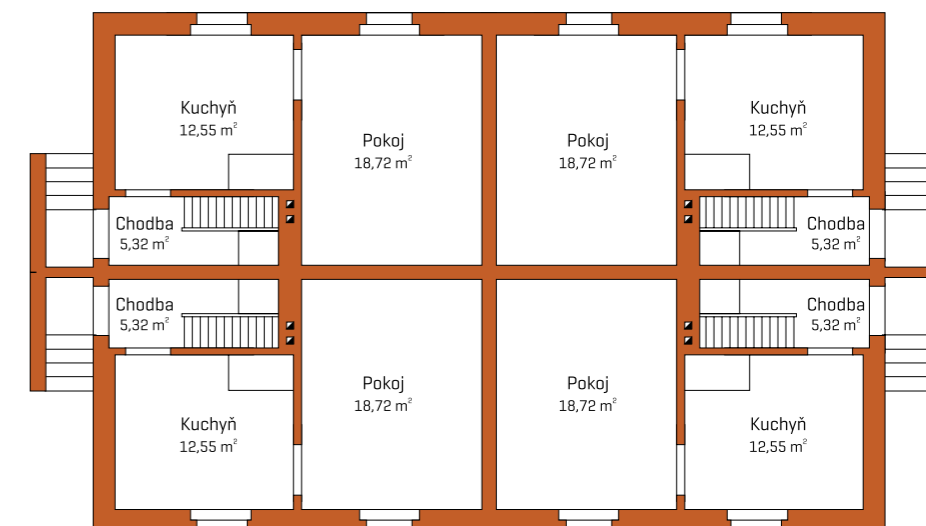

↑
Část katastrální mapy Karviné zachycující doly Jan, Karel a kolonii U Koksovny; mapa byla zhotovena v roce 1899 na základě mapování z roku 1836. Domy postavené po provedeném mapování byly do ní dodatečně zakreslovány. (SOKA Karviná)

↑
Plán na stavbu dělnického domu se čtyřmi bytovými jednotkami; kromě tří dozoreckých (úřednických) byly všechny domy v kolonii U Koksovny tohoto typu. (SOKA archiv Karviná)

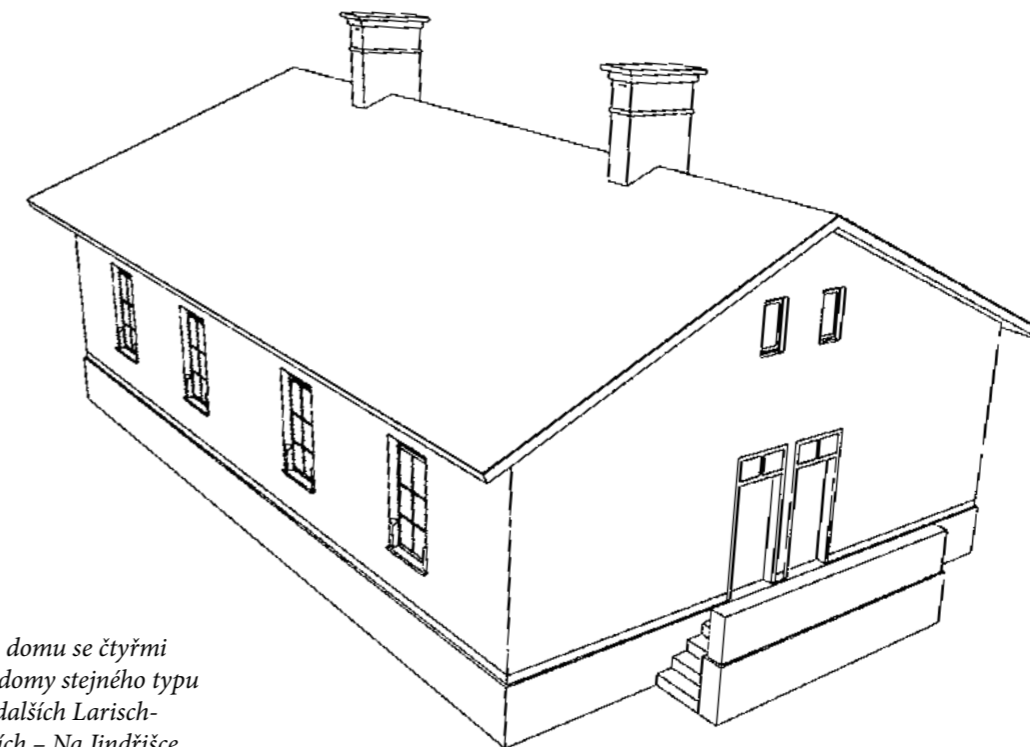
→
Půdorys přízemí čtyřbytového domu kolonie U Koksovny

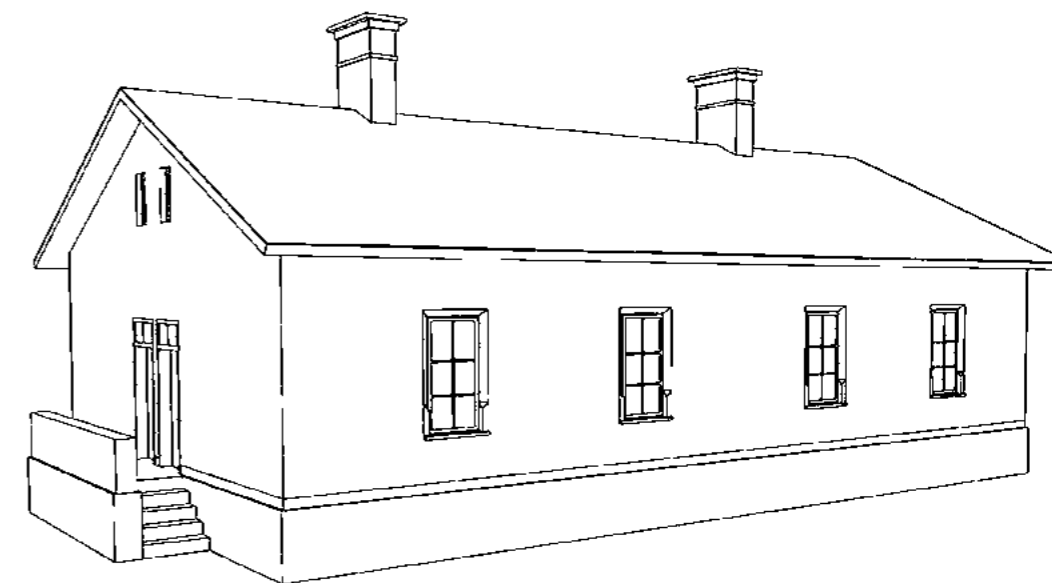
V domech čp. 750 a 751 o dvou bytových jednotkách tvořily každý byt předsíň, dva pokoje, kuchyň, spíž, sklep, část půdy. K bytu dále náležel chlév, prostor na dřevo, dvůr a zahrada. Byt měl samostatný vchod. Domy byly cihlové, bez vnějších omítek, ale spárované, stropy dřevěné s omítnutým podhledem, krovy dřevěné s taškovou krytinou. Chlévy se nacházely ve vzdálenosti přibližně 6 m od obytných budov. Ke každému bytu patřil záchod umístěný přímo v domě, splašky byly odváděny do septiku, dešťovou vodu odváděl rigol. Do domu byla přivedena voda ze studny. Každý byt měl obytnou plochu 71,40 m², z toho jeden pokoj 28,53 m², druhý 22,34 m², kuchyň 20,50 m². Předsíň [7,10 m²] a spíž [8 m²] se do obytné plochy nezapočítávaly. V roce 1901 činilo roční nájemné 120 K, k 5. dubnu 1910 200 K. Maximální počet obyvatel pro jeden byt byl domovním řádem stanoven na šestnáct osob, děti do jednoho roku se nezapočítávaly. Pod plánem k domu čp. 751 je podepsán stavitel Bohuslav Černý, plán je datován 22. ledna 1899, Okresním úřadem Fryštát byl schválen 10. března 1899. Později byl postaven ještě jeden dům obdobného typu – čp. 1102 [stavba povolena 27. května 1909, užíván byl od 7. října 1909]. Dům měl obdobné dispozice jako dva předešlé [v domě o dvou bytových jednotkách tvořily každý byt předsíň, dva pokoje, kuchyň, spíž, sklep, část půdy, ke každému bytu dále náležel chlév, prostor na dřevo, dvůr a zahrada], jen jeho obytná plocha byla menší – 67,79 m².

V dalších dvou časových úsecích někdy v letech 1909–1910 bylo postaveno ještě šest domů o čtyřech bytových jednotkách – čp. 1154–1157, 1235 a 1237. Jejich plány se nedochovaly, lze však předpokládat, že byly rozměrově i dispozičně shodné s domy čp. 752–763.

Až do počátku padesátých let 20. století v kolonii další výstavba prováděna již nebyla. Do kolonijních domků byl tehdy přiváděn plyn [využívaný k topení i vaření] z vlastního závodu. Koksovna zaváděla plyn postupně do celého města. Někdy v tomto období byl v blízkosti domů čp. 1235 a 1237 postaven kulturní dům pro zaměstnance koksovny. V roce 1953 byla dokončena adaptace domu čp. 1156 [povoleno 27. prosince 1951, kolaudace 6. března 1953] na opravnu zemědělských strojů a motorů Státního statku, n. p., Dolní Lutyně.

→
Vizualizace dělnického domu se čtyřmi bytovými jednotkami; domy stejného typu bychom našli také v dalších Larisch-Mönnichových koloniích – Na Jindřišce a Na Hranicích. (autor vizualizace Rostislav Kaplan, 2018)

Na konci padesátých let 20. století se již v kolonii začaly stále citelněji projevovat vlivy důlní činnosti. V bezprostřední blízkosti kolonie byla budována čistící nádrž dolu ČSA (nádrž Krajíček), která postupně prostor zaplavovala. Demolice prvních objektů byla stanovena do konce roku 1959. V protokolu z téhož roku je konstatováno, že v důsledku poklesu nastalo zatopení větší části předmětného území spodní vodou, jednalo se zejména o dům čp. 602 (kulturní dům), kde spodní voda dosahovala výšky přízemní podlahy, mimo to dům vykazoval značné trhliny, jak v obvodovém, tak i středním a komínovém zdivu. V důsledku procházejících porubů se stav domu stále zhoršoval. Ke zbourání a vystěhování byly určeny také domy čp. 1235 a 1237 (rozhodnutí o demolici ze dne 24. ledna 1959), z důvodu naprostého nedostatku náhradních bytů však byl termín demolice prodloužen. Většina kolonijních domů byla demolována v první polovině šedesátých let 20. století. Na počátku sedmdesátých let 20. století byl vydán demoliční výměr na domy čp. 750, 752, 755 a patrně i 1102.

Charakteristika populačních poměrů

Charakteristika populačních poměrů byla zpracována na základě analýzy údajů ze sčítacích operátů z roku 1921. V tomto roce žilo ve 21 kolonijních obytných domech, které zahrnovaly celkem 78 bytových jednotek, 444 osob, z toho 228 mužů a 216 žen.

Osoby narozené v Karviné, tedy v obci sčítání, tvořily v roce 1921 téměř polovinu obyvatel kolonie (197 osob, 44 %) a společně se 131 osobami narozenými v dalších obcích soudního okresu Fryštát tvořily 74 % celkové populace. Největší část obyvatelstva kolonie pocházela z bývalého Rakouského Slezska, a to 389 obyvatel, což činilo 88 % z celku, poté následovala skupina osob narozených v Haliči (34 osob, 8 %), na Moravě (14 osob, 3 %), na Slovensku (tři osoby) a v Německu (dvě osoby).

Nejvíce byla v populaci zastoupena skupina reprodukčního věku (15–49 let), ve které převažovali o šestnáct osob muži nad ženami. Muži převládali také v postproduktivní skupině (50+), a to o deset osob. Dětská složka výrazně dominovala nad postreprodukční (36 % : 11 %). Co se týče složení populace starší patnácti let podle rodinného stavu, převažovala skupina osob žijících v manželství (79 ženatých mužů a 81 vdaných žen), kterou následovala skupina svobodných jedinců (58 mužů, 56 žen). V kolonii žili dva vdovci a šest vdov.

Teritoriální původ obyvatel kolonie U Koksovný v roce 1921

Země	Muži		Ženy		Celkem	
Rakouské Slezsko	191	83,77 %	198	91,67 %	389	87,61 %
- Těšínské Slezsko	185	81,14 %	193	89,35 %	378	85,14 %
- Fryštát [soudní okres] ¹	162	71,05 %	166	76,85 %	328	73,87 %
- Karviná	105	46,05 %	92	42,59 %	197	44,37 %
Čechy	1	0,44 %	1	0,46 %	2	0,45 %
Morava	9	3,95 %	5	2,32 %	14	3,15 %
Halič	24	10,53 %	10	4,63 %	34	7,66 %
Uhry	2	0,87 %	1	0,46 %	3	0,67 %
- Horní Uhry [Slovensko]	2	0,87 %	1	0,46 %	3	0,67 %
Německo	1	0,44 %	1	0,46 %	2	0,45 %
- Pruské Slezsko	1	0,44 %	-	-	1	0,23 %
- Sasko	-	-	1	0,46 %	1	0,23 %
celkem	228	100,00 %	216	100,00 %	444	100,00 %

1] Do obvodu soudního okresu Fryštát spadaly obce Albrechtice, Darkov, Dětmárovice, Dolní Suchá, Doubrava, Fryštát, Horní Suchá, Kačice [Kaczycze, Polsko], Karviná, Lazy, Louky, Malé Kunčice [Kończyce Małe, Polsko], Marklovice [Dolní Marklovice, Česko, Marklowice Górne, Polsko], Orlová, Petrovice, Poruba, Prostřední Suchá, Prstná, Ráj, Staré Město, Stonava, Velké Kunčice [Kończyce Wielkie, Polsko], Závada a Žibřidovice [Zebrydowice, Polsko].

Struktura populace kolonie U Koksovný podle věkových skupin v roce 1921

Věk	Muži		Ženy		Celkem	
0–14	89	39,03 %	73	33,79 %	162	36,49 %
15–49	110	48,25 %	124	57,41 %	234	52,70 %
50+	29	12,72 %	19	8,80 %	48	10,81 %
celkem	228	100,00 %	216	100,00 %	444	100,00 %

V roce 1921 uvedly téměř dvě třetiny populace kolonie národnost polskou (287 osob, 64,64 %), druhou nejčetnější byla národnost „šlonzácká“ s 16,67 % (74 osob, z toho 27 osob uvedlo národnost Šlonzák Čechoslovák, 29 osob Šlonzák Polák) a až na třetím místě národnost česká (66 osob, 14,86 %), dále následovaly národnost německá (2,70 %) a slovenská (1,13 %).

Naprostá většina obyvatel dělnické kolonie se hlásila k římskokatolické církvi (412 osob, 92,79 %), pouhých 32 pak k církvi evangelické (7,21 %), z toho 27 k Slezské církvi evangelické a. v.

Populace kolonie U Koksovny podle národnosti v roce 1921

Národnost		
polská	287	64,64 %
šlonzácká	74	16,67 %
česká	66	14,86 %
německá	12	2,70 %
slovenská	5	1,13 %
celkem	444	100,00 %

Populace kolonie U Koksovny podle náboženského vyznání v roce 1921

Náboženské vyznání		
římskokatolické	412	92,79%
evangelické	32	7,21%
celkem	444	100,00%

Většina práceschopných mužů byla zaměstnána v koksovňě dolu Jan [osmdesát mužů, z toho 22 starších padesáti let]. V koksovňě pracovaly také tři ženy, z toho jedna jako kancelářská síla. Dalším velkým zaměstnavatelem byly Larisch-Mönnichovy doly [dvacet mužů, z toho jeden čtrnáctiletý, jeden starší padesáti let]. Nejvíce jich pracovalo na dole Jan [deset] a Františka [osm], po jednom také na dolech Jindřich a František. Na dole Jan byly zaměstnány jako dělnice rovněž čtyři ženy. Někteří mladší obyvatelé kolonie zajížděli za prací do sousedního Fryštátu, do firem Fryštátské železárny, Jáklův železářský průmysl a Samuel Blumenthal a syn [jedenáct osob, z toho tři ženy].

Úřednické [dozorecké] domy čp. 750, 751 obývali v roce 1921 dva vrchní koksáři [čp. 750], dva techničtí úředníci [čp. 751] koksovny dolu Jan s rodinami. V domě čp. 1102 žili se svými rodinami úředník koksovny dolu Jan a strojník elektrárny dolu Jan, jeho nejstarší syn byl také koksárenským úředníkem.

Ženská část populace kolonie nejčastěji uvedla v rubrice povolání péči o domácnost [86 žen] nebo pomoc v domácnosti [dvacet žen]. Mezi obyvatelkami kolonie nalezneme také tři prodavačky a šest švadlen.

V roce 1921 bylo v kolonii U Koksovny evidováno 78 domácností, přičemž nejčastěji se vyskytovaly domácnosti pětičlenné [devatenáct], pak následovaly sedmičlenné [šestnáct], tříčlenné [jedenáct], čtyřčlenné [deset], šestičlenné [devět], osmičlenné [pět], devítičlenné [čtyři], jedenáctičlenné [dvě]. Dále zde žila jedna dvoučlenná a jedna desetičlenná domácnost. Nejrozšířenějším typem byly v kolonii jednoduché rodinné domácnosti tvořené manželským párem a dětmi. V pěti případech byly domácnosti rozšířeny o podnájemníky. Druhým nejčastějším typem byla domácnost tvořená manželským párem, dětmi a některými z dalších příbuzných. Součástí domácnosti byl například některý z ovdovělých rodičů jednoho z manželského páru, popř. švagr, švagrová, neteř. V případě lépe situovaných rodin úředníka koksovny dolu Jan a strojníka elektrárny dolu Jan [čp. 1102] byly součástí domácnosti také služebné.

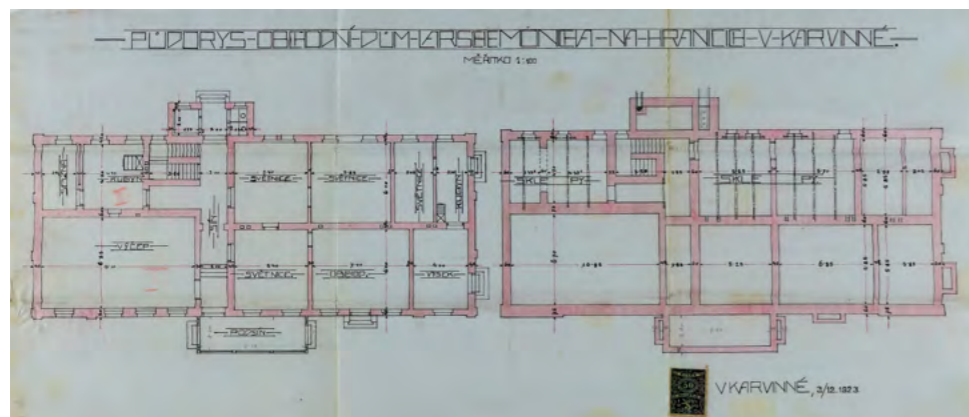
Občanská vybavenost a okolí kolonie

V bezprostřední blízkosti kolonie U Koksovny směrem na východ se nacházela lokalita Stará Mašina [Alte Maschine] – domy čp. 351, 368, 1101. Dům čp. 151 tvořily v roce 1921 dvě bytové jednotky, dům čp. 368 šest bytových jednotek. Stavba domu čp. 368 byla zahájena v červnu 1878, povolení k užívání bylo vydáno 10. prosince 1878. Jednalo se o jednopatrový dům, v každém patře se nacházely tři jednopokojové byty. Dům čp. 1101 byl postaven v roce 1907 a původně sloužil jako kotelná a čerpací zařízení pro důl Jan. V roce 1922 byla provedena adaptace objektu na byty, povolení k užívání bylo uděleno 7. června 1922. V domě se nacházely dva byty 1 + 1 a dva byty 2 + 1.

Jihovýchodně od kolonie, mezi tratí Slezských zemských drah a Košicko-bohumínskou dráhou, se nacházely další dva objekty – domy čp. 417 a 848. Dům čp. 417 patřil Košicko-bohumínské dráze. Jednalo se o drážní domek se služební místností a bytem hlídače. Postaven byl v roce 1884, v roce 1895 byl rozšířen. Dělnická kasárna měla čp. 848, v roce 1921 je obývalo osmnáct mužů a kuchařka s rodinou.

Jižně od kolonie pod Košicko-bohumínskou dráhou se nacházel ještě dům čp. 845. Objekt byl postaven v roce 1908 Larisch-Mönnichovým centrálním ředitelstvím jako infekční nemocnice [cholery barák], později byl adaptován na dělnická kasárna. V roce 1921 zde bydlelo 25 osob, převážně zaměstnanců stavitele Františka Vomáčky.

Mezi koloniemi U Koksovy a Na Hranicích nechalo centrální ředitelství Larisch-Mönnichových podniků postavit dům čp. 790, dokončený v roce 1901, který sloužil jako obchod s potravinami a hostinec.

↑
Obchodní dům s hostincem, provozovatel Jan Krajíček (Výřez z pohlednice – Muzeum Těšínska, stavební plán z roku 1923 – SOKA Karviná)

ZDROJE

Archivní prameny

ZA v Opavě, fond Slezské zemské dráhy Bohumín, inv. č. 388, karton č. 102

SOKA Karviná, fond Archiv města Fryštát, kronika města, ev. č. 123.

SOKA Karviná, fond Berní správa Fryštát, nezpracováno, kartony č. 9, 12–14, 17.

SOKA Karviná, fond Městský národní výbor Karviná, nezpracovaná část, skartace 2012, kartony č. 153, 156, 158, 159, 162, 163.

SOKA Karviná, fond Okresní úřad Fryštát, sčítací operáty, fasc. č. 18, 21, 22, 24.

SOKA Karviná, fond Okresní národní výbor Karviná 1949–1960, inv. č. 820, karton č. 745, živnost Valtr Novák.

Literatura:

HAJZLEROVÁ, Irena – MATROSOVÁ, Veronika, *Karviná*, Praha 2009.

MYSLIVEC, Theodor, *Bytová péče a jiná blahobytná zařízení ostravsko-karvinského revíru*, in: *Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru*, svazek IV, Moravská Ostrava 1929.

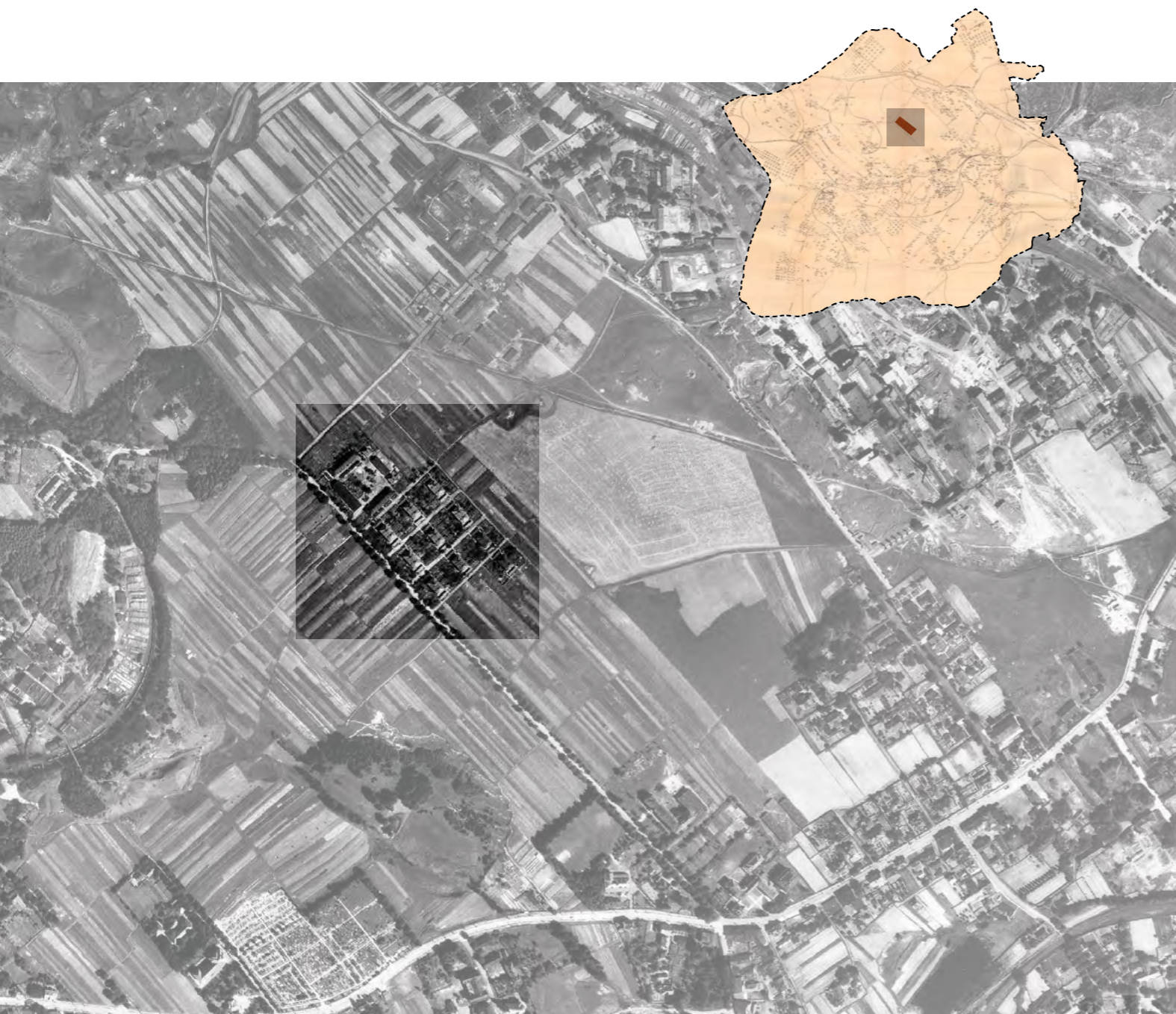
Od koňky k Sedanu. Historie úzkorozchodných drah na Ostravsku a Karvinsku, Ostrava 2004.

SOCHOR, František, *Vzpomínky na starou Karvinnou – O starej Karwinie wspomnienia*, Karviná 2001.

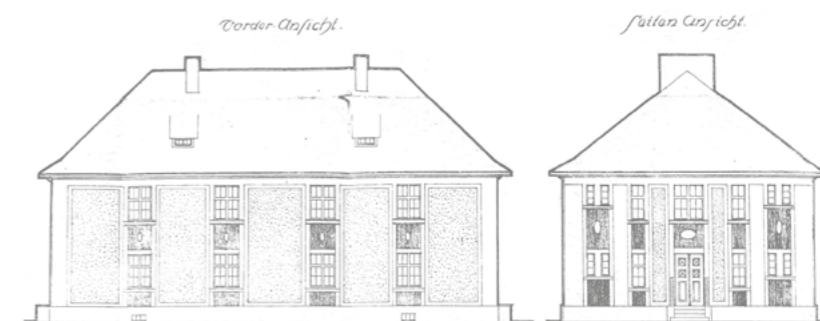
ŠLACHTA, Fridolín, *Dějiny hornického města Karvinné*, Český Těšín 1937.

Kolonie Jindřichův dvůr

Martin Malinek

Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR, 2007

Základní prostorové informace

Přes půl století neexistující hornická kolonie Jindřichův dvůr [německy Heinrichhofsiedlung, nářečím Heinrichov] byla postavena v bezprostřední blízkosti stejnojmenného hospodářského statku [německy Heinrichhof, polsky Dwór Henryka] na vyvýšeném volném prostranství v zemědělské lokalitě s dohledem až na

hřbitov při dnešní čtyřproudové silnici ČSA. Areál kolonie společnosti Larisch-Mönnichovy kamenouhelné závody a koksovna se nacházel v současné severní části katastrálního území Karviná-Doly s orientací severozápad-jihovýchod, přičemž jej v jižní části ohraničovala v době vzniku Husova ulice, která se křížila v pravém úhlu na severozápad s ulicí U Františky. Celý severovýchodní až jihovýchodní rádius kolonie byl vyplněn polnostmi. Na západní straně byla kolonie od dvora oddělena privátní cestou, která se napojovala obdobně jako ulice U Františky na jihu na Husovu ulici a na severu na ulici Žižkovu. Pomístní názvy ulic odkazující v letech 1918–1939 na významné osobnosti české minulosti [Husova, Žižkova] nahradila v období druhé světové války nacistická honorifikace [Wilhelm Gustloff-

-Strasse, Strasse des 1. September] a rovněž se změnil název ulice spojený s těžbou uhlí v dole Františka [Bergmannstrasse]. Po roce 1945 se opět uprvovalo dotčené uliční názvosloví, a to odstraněním názvů spjatých s nacistickou ideologií [ulice Komenského, ulice 1. května], případně se obnovilo původní pojmenování [U Františky].

Existenci hospodářského statku pojmenovaného po Jindřichu Larisch-Mönnichovi a proslulého chovem ovčího plemene merino spolehlivě dokumentují prameny kartografické povahy první poloviny 19. století. F. Šlachta ve své monografii o dějinách Karviné mimoto poukázal na pomístní název Ovčí kopec, jenž byl nejspíš překotným průmyslovým vývojem zcela vytlačen z místní lidové paměti. Posledním artefaktem připomínajícím ovčí salaše byl objekt ovčírny, podle Šlachty likvidován na konci 19. století. J. Bílek ve své studii dokonce Ovčí kopec [horu] připomněl jako zaniklou kolonii, kterou lokalizoval v blízkosti Jindřichova dvora. Během archivního výzkumu a detailní komparace dobových map se autorovi textu nepodařilo prokázat přítomnost domnělé dělnické kolonie.

Železniční přepravu obyvatel kolonie na lokální a mezinárodní úrovni zajišťovalo karvinské hlavní nádraží, vzdálené asi kilometr severovýchodním směrem, jednak na úseku košicko-bohumínské trati, jednak odtud vedla od roku 1898 železniční spojka do tehdejší stanice Petrovice U Bohumína [dnes Petrovice u Karviné], jež zaručovala spojení se Severní dráhou císaře Ferdinanda.

Důležitou úlohu v dopravní infrastruktuře obce Karviná sehrály úzkokolejné elektrické dráhy. Společnost Místní dráha Ostrava–Karviná zahájila pravidelný osobní tranzit 6. dubna 1909 z Moravské Ostravy přes Radvanice, Petřvald a Orlovou do stanice Karviná nádraží. Podle prvorepublikových jízdních řádů se cestující po necelé dvacetikilometrové vzdálenosti z ostravského Smetanova náměstí do centra Karviné přepravovali přibližně hodinu. Nejbližší zastávku Místní dráhy Ostrava–Karviná u dolu Gabriela [UNRRA, Mír] lokalizoval Jan Konieczny [* 1949]: „Když mě maminka vezla do orlovské nemocnice na operaci s kýlou, tak jsme šli z kopce cestou z Jindřichova dvoru až k rybníku u kostela, kde byla zastávka Mír. Tramvaj jezdila od vlakového nádraží kolem pivovaru k té zastávce, pak teprve přes Jindřišku až do Orlové na náměstí. K zastávce z Jindřichova dvoru to byl určitě kilometr.“

↑
Panoramatický pohled na Jindřichův dvůr na fotografii z roku 1934; mezi kolonií v pozadí a zamrzlou vodní plochou v popředí je patrný sesuv terénu způsobený poddolováním. (SOkA Karviná)

Druhým lokálním provozovatelem elektrifikované úzkorozchodné dráhy se staly Slezské zemské dráhy [SZD], jež začaly s pravidelným provozem na lince Karviná–Fryštát 4. října 1912 [s jízdní dobou 14 minut]. V následujícím roce realizoval slezský dopravce tramvajové spojení s Orlovou a Bohumínem. V předvečer první světové války byla dokončena trať až do Hrušova, odkud vedla již zavedená linka do Polské Ostravy [dnešní městský obvod Slezská Ostrava]. Nejbližší zastávku SZD směrem do Orlové měli obyvatelé kolonie u koksovny dolu Jan Karel vzdálené přibližně 650 m severně vzdušnou čarou. Paralelně s likvidací kolonie docházelo v šedesátých letech minulého století k rušení ostravsko-karvinských úzkorozchodných tratí, které nahradila autobusová doprava.

Pracovní příležitosti pro většinu obyvatel kolonie poskytovaly průmyslové provozy Larisch–Mönnichových dolů Jan Karel, Hlubina, Františka a Jindřich, které se nacházely v radiálním okruhu kolonie od 500 do 1 200 m. Další možnosti výdělků v oblasti služeb a živností nabízel místní a regionální trh práce.

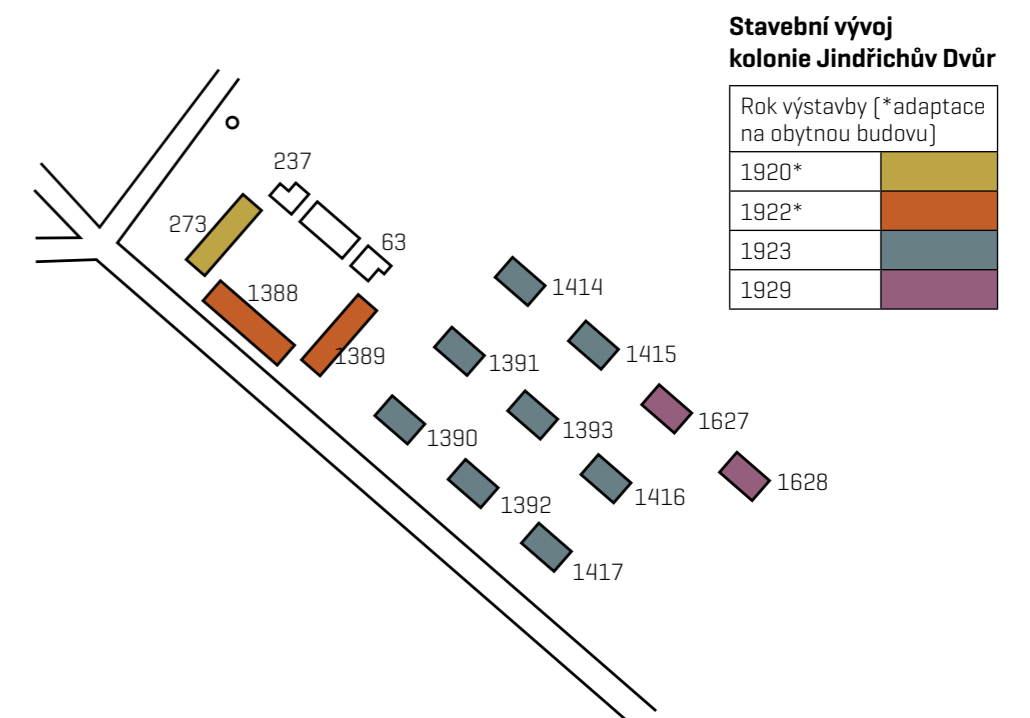

←

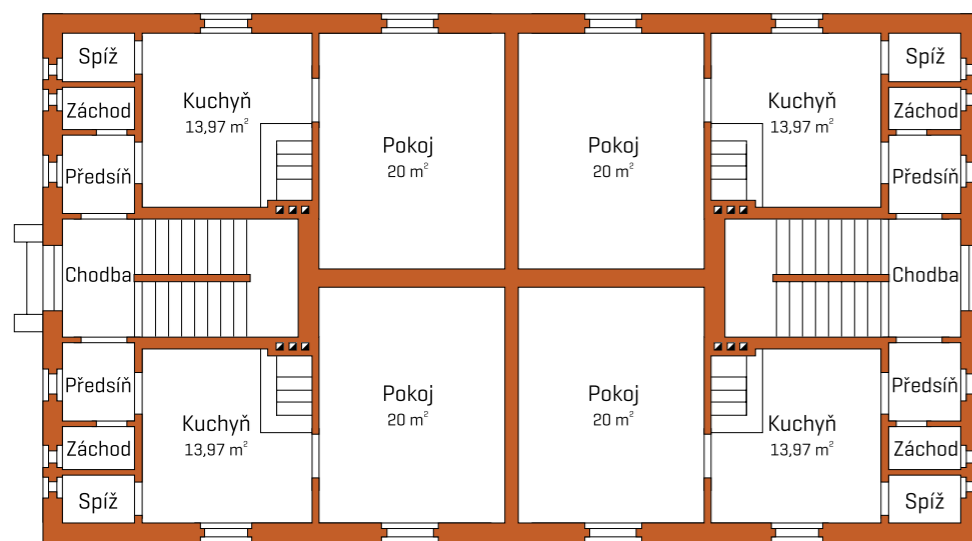
Jednopatrový dělnický dům kolonie Jindřichův dvůr, zřejmě třicátá léta 20. století (SOKA Karviná)

Stavební vývoj a standard bydlení

Ukončení první světové války a konsolidace politických poměrů na Těšínsku umožnily důlním těžářstvům východní části ostravsko-karvinského revíru pokračovat v expanzi bytového fondu, v Ostravě však již výrazně utlumeného. Jedním z prvních realizovaných poválečných bytových projektů na katastrálním území Karviné byla Jindřichova kolonie, jejíž výstavba podle dochované stavební dokumentace probíhala v letech 1921–1929, přičemž čtyři pětiny zástavby byly realizovány v roce 1923. Okresní hejtmánství ve Fryštátě udělilo 21. června 1921 na základě provedeného komisionálního šetření Centrálnímu ředitelství Larisch-Mönnich povolení ke stavbě osmi typizovaných jednopatrových osmibytových dělnických domů. Za vhodné stavební místo byly vybrány pozemky na parcele č. 1345/1 nad vlastními důlními měrami. Stavba osmi objektů čp. 1390–1393 a čp. 1414–1417 byla dokončena 9. května 1923. Zbýlým dvěma identickým budovám vydal stavební povolení příslušný úřad 8. října 1928 a po kolaudaci 30. července 1929 jim byla přidělena konskripční čísla 1627 a 1628. Původní návrh situačního plánu předpokládal v podélné orientaci severozápad–jihovýchod čtvercové souřadnice 3 × 3 domy s desátým domem v severním cípu kolonie, ovšem dobové kartografické materiály a fotografie dokládají, že byl poslední dům nakonec umístěn na východní straně severní řady.

Jednopatrový, plně podsklepený dělnický dům o čtyřech bytech v každém podlaží byl postavený na prostém obdélném půdorysu 20,20 × 11,35 m, ve svislém směru, rozdělený na dvě symetrické poloviny, z nichž každá měla z boční strany vstupní schodiště. Zděný objekt z pálených cihel dobře akumuloval teplo, na krov a stropy použili tesaři tradiční dřevěné řezivo. K prostorovému ztužení zdiva o mocnosti 0,45 m byly použity železné kleštiny se závlačí plochého profilu. Přízemní světlou fasádní omítku vystřídal v úrovni patra tmavší odstín. Dům kryla valbová střecha z pálené bobrovky ohraničená okapy. Do podélných střešních ploch byly zapuštěny dvě komínové hlavy, pod kterými se nacházely vikýřové výklenky. Ze společné chodby se vstupovalo do předsíně bytové jednotky (1,50 × 1,82 m), z níž se pokračovalo buď na prostý záchod s dřevěným otvorem (1,50 × 0,90 m), nebo do kuchyně s kachlovým sporákem (3,70 × 3,77 m) a dále do spíže (1,50 × 1,00 m) a pokoje (4,00 × 5,00 m). Na interiér vzpomínal Ladislav Cartelli [* 1951]: „V kuchyni byl víceméně život, byl to obyvák a kuchyň dohromady. Tam se sešlo, debatovalo, jedlo, pilo, tam se rodina scházela. V ložnici byly dvě postele, dvě almary, jinak nic. V kuchyni byla železná postel pod rádiem, tam jsme jako děti polehávaly. Kolem kamen byly dvě dřevěné lavičky, na kterých se sedávalo. U stolu byly jen štokrлата, nebyly tam normální židle. Na elektřinu v bytě kromě rádia nebylo nic. Žehlička byla na plotnu, nechávala se nahřát. Když si naše maminky dělaly vlasy, měly takovou plechovou kulmičku. Ve starém rádiu, lampovce, jsme poslouchali jako děti večerníčky nebo ve dvanáct hodin babička s dědou rádi poslouchali písničky na přání.“

←
Půdorys jednopatrového dělnického domu v kolonii Jindřichův dvůr ve stavební dokumentaci z dubna 1921 (SOKA Karviná)

Obytná plocha bytu zahrnující kuchyň a světnici činila 33,97 m², přičemž střední hodnota 4,75 osob na byt svědčila o mírně podprůměrné úrovni bydlení v Karviné, značně vzdálené od bytového standardu první dekády 21. století.¹ Všechny místnosti, včetně toalety a spíže, osvětlované jedním obdélným oknem, byly podobně jako dveřní otvory vyztuženy železobetonovými překlady. Přízemní okna zdobily jednoduchý půlkruhový zapuštěný reliéf nad horní okenní hranou. Co se týče vertikálních rozměrů, výška domu od úrovně terénu po vrchol komínu dosahovala 12,1 m, přízemní podlaha se nacházela 0,60 m nad zemí. Světlá výška suterénu činila 1,90 m, v přízemí a patře shodně 2,60 m. Sklepní prostor zahrnoval čtyři sklepní kóje (3,47 × 3,55 m) s výklenkem a každá z nich byla dále rozdělena na polovinu pro každý byt.

Vytápění bytů zajišťovala jediná kachlová kamna, jež měla připojení na kouřovod, který se následně sdružoval v komínovém tělese společném pro čtyři bytové jednotky. Zpočátku byl pro zásobování kolonie užitkovou vodou zřízen zvláštní závodní vodovod s požárním hydrantem u domu čp. 1417. V poválečném období zajišťoval distribuci pitné vody do kolonie přebudovaný vodovod o pěti venkovních výpustech, přičemž hydrant určený pro případné hašení požárů byl přeložen k domu čp. 1414. Podle sdělení T. Myslivce bylo ve všech bytech zavedeno elektrické osvětlení, pro nějž dodávala proud vlastní elektrárna. „Pouliční osvětlení bylo jen u hlavní cesty, v dalších řadách už nebylo nic. Naproti každé řady domů byl velký strom, buď lípa nebo kaštan, a u nich stály dřevěné stoly a lavičky a tam se odbýval život nejenom dětí, ale i dospělých.“ Osada disponovala rovněž kanalizací pro odvádění srážkové vody a splašků. Součástí oploceného areálu kolonie byly i nezastavěné plochy umístěné při podélných stranách domů. Každé bytové jednotce náležel pozemek o výměře 140–150 m², na němž mohli obyvatelé kolonie pěstovat zeleninu. Mimoto k domu dále přináležely tradiční hospodářské budovy, jako kůlny pro uskladnění dřeva a uhlí a chlévy pro drobné hospodářské zvířectvo [2,4 m²]. Na doplňkové hospodářství v padesátých letech minulého století vzpomínali J. Konieczny a L. Cartelli: „Děda měl zahradu, kde byly švestky, velká třešeň, dále kůlny, kde bylo uhlí a dřevo, a zděné patrové chlévy. Nahoře byli králíci angoráci, dole měli prasata, jedno nebo dvě, u nás se pravidelně zabíjelo. Ináč tam měli kačeny a husy, které jsme chodili pást dole pod haldu k rybníku. Všichni v kolonii chovali nějakou drůbež. Na maso byl jen jeden obchod paní Sýkorové dole u Míru. Často se tam nechodilo, jednou za měsíc, jak byl fóršus, pak

¹ Podle posledního sčítání obyvatel v roce 2011 žily v Karviné průměrně 2,4 osoby na jeden byt a průměrná obytná plocha v bytových domech dosáhla 48,1 m².

←
*Celkový pohled na
kolonii Jindřichův dvůr,
třicátá léta 20. století
(SOKA Karviná)*

←
*Pohled na stejné místo
v roce 2018 (foto
Miroslav Pawelek)*

se kupovalo na gebeno. To si pamatujeme jako děcka, bo jsme dostávali karamelky. Maso ze zabíjaček se zavařovalo a celý rok se spotřebovávalo. V obchodě se maso nekupovalo skoro vůbec. Na maso se jezdilo většinou tramvajkou do Orlové, kde byl koňský výsek. Maso tam bylo levnější a hodně tam jezdili havíři. Do Ostravy se jezdilo málokdy, to spíš na lepší nákupy, například obleky.“ V jídelníčku rodiny Cartelliů se v jarních a letních měsících mimo jiné vyskytovala v českém kraji netypická zelenina [čekanka, rukola] a „maminky nám dělaly z kukuřičné hrubozrnné mouky polentu.“ Z angreštu a rybízu se vyrábělo domácí víno.

Další objasnění vývoje kolonie v oblasti stavebních úprav nebo případných přeměn a růstu bytového standardu limituje absence mladší stavební dokumentace. S ohledem na relativně krátkou existenci kolonie, do níž zasáhla navíc druhá světová válka, lze předpokládat, že z hlediska stavebně-architektonického a komfortního nedošlo k její výraznější proměně. Jistě můžeme v poválečném období vyloučit například plošné zavádění infrastruktury pro distribuci zemního plynu, v poddolovaných souřadnicích Karviné sotva myslitelné.

Ačkoliv se zájmy těžářstev v bytové otázce soustředily bezesporu na co možná nejdelsí udržení životnosti vlastních kolonií, v labilních podmínkách karvinských důlních polí umocněných mnohdy bezohledným intenzivním rubáním uhlí bylo takřka nemožné dlouhodobě odolávat trvalému poklesu půdy. Pro Karvinsko charakteristická těžba slojí o vysoké mocnosti v relativně malé hloubce akcelerovala degradaci krajiny markantněji než v ostravské části revíru. O stavu kolonie Jindřichův dvůr těsně před demolicí detailně informují zprávy místních šetření odboru výstavby a místního hospodářství rady MNV v Karviné. Období let 1956–1961 vyplněné závěrečnými nejnutnějšími zabezpečovacími pracemi proti destruktivním dopadům poddolování [dřevěné podpěry zdiva, podbití stropů, zdiva, dveří, oken] si nejednou vyžádalo dočasné vyklizení bytů. Rapidně se zhoršující stavební i hygienický stav kolonie si vynutil bezodkladné vydávání příkazů k vystěhování a následné demoliční výměry byly v důsledku problematického zajišťování náhradního ubytování z bytového fondu koncernu dolu ČSA nezřídká prodlužovány. „Poslední prázdniny, co jsem tam byl [1958], mi babička ukazovala v ložnici stěnu s trhlinou, do které dala ruku. To už se narychlo potom stěhovalo. Baráky za námi byly už zbourané, prakticky se jednalo o poslední stojící barák [čp. 1417]. Asi v roce 1959 se babička s dědou stěhovali, nové byty v Karviné 6 zajišťovaly šachty. Problém nebyl s náhradními byty, každý spíš plakal, nechtěl jít pryč, jim šlo o domácí zvířata, zahrádky a soukromí. Tady na šestce měli všechno, teplou

←

Kaplička Nejsvětějšího Srdce Ježíšova postavena na památku obětí největší důlní tragédie v dějinách ostravsko-karvinského revíru. V důsledku sérií výbuchů a následných požárů 14. června 1894 v dolech Františka, Jan Karel a Hlubina zahynulo 235 horníků, dozorců a záchranářů. (SOKA Karviná)

vodu, splachovací záchody, ale nechtěli to, problém byl je sem dostat.“ S jistotou lze určit, že podle leteckého snímkování Karviné, dostupného na mapovém portálu statutárního města Karviné, byl nejpozději v roce 1966 celý areál Jindřichova dvora, včetně přilehlých adaptovaných budov bývalého statku, zcela demolován. Asanační a rekultivační práce si vyžádaly nemalé finanční náklady, např. výlohy na asanační akci v roce 1962, související s bouráním sledovaného dělnického sídliště, dosáhly hodnoty 36 000 Kčs. V lokalitě Jindřichova dvora dnes u zaniklého rozcestí nalezneme jedinou přeživší stavbu – kapličku Nejsvětějšího Srdce Ježíšova, která má připomínat památku obětí největší důlní tragédie v dějinách ostravsko-karvinského revíru. V důsledku série výbuchů a následných požárů 14. června 1894 v dolech Františka, Jan Karel a Hlubina zahynulo 235 horníků, dozorců a záchranářů. Důlní tragédii reflektovaly nejen titulní strany regionálních a celostátních novin, ale rovněž i zahraniční, např. anglické deníky.

Stavební vývoj kolonie Jindřichův dvůr

Dům čp.	Výstavba	Typ domu	Demolice*	Obytná plocha bytu [v m ²]	1930	
					Bytové jednotky	Počet obyvatel
1390	1923	dělnický	ca 1960	34,0	8	41
1391	1923	dělnický	1960	34,0	8	42
1392	1923	dělnický	ca 1960	34,0	8	38
1393	1923	dělnický	ca 1960	34,0	8	39
1414	1923	dělnický	1962	34,0	8	36
1415	1923	dělnický	1959	34,0	8	43
1416	1923	dělnický	1961	34,0	8	28
1417	1923	dělnický	1961	34,0	8	33
1627	1929	dělnický	ca 1960	34,0	8	44
1628	1929	dělnický	1962	34,0	8	42
celkem					80	386

* V tabulce jsou uvedeny termíny demolice stanovené demoličními výměry a nemusí vždy odpovídat skutečnému odstranění staveb.

Charakteristika populačních poměrů

Vzhledem k datu výstavby dělnické kolonie Jindřichův dvůr zachycuje její populační poměry až druhé sčítání lidu Republiky československé, které proběhlo 1. prosince 1930. Tehdy bydlelo v kolonii 386 osob [198 mužů, 188 žen], které tvořily pouze 1,7 % přítomné populace Karviné [22 317 obyvatel]. V deseti domech bylo umístěno osmdesát bytových stran [z nichž byly dvě zcela neobydleny] o průměrné zabydlenosti 4,8 obyvatel v bytě a 38 osob v obytném domě.

Jasnou převahu domácího obyvatelstva reflektuje kategorie rodiště evidovaných osob, podle níž 86,8 % přítomných osob pocházelo ze Slezska: více než polovina se narodila v místě cenzu [po vynětí osob mladších patnácti let jen 20,2 %], 29 % v politickém okrese Fryštát, pouze 4,1 % se přistěhovalo do Karviné ze slezských okresů mimo domovský Fryštát. Druhou nejpočetnější skupinu podle země původu tvořili rodáci ze sousedního Polska [10,4 %]. Pouze osm osob se narodilo na Moravě [2,1 %] a z Čech [z pražských Dejvic] pocházel pětatřicetiletý kancelářský sluha a jeho manželka [z jižních Čech], s níž měl syna. Z pohledu domovské příslušnosti patřila naprostá většina obyvatel kolonie do Slezska, téměř dvě třetiny do obce sčítání, 16,6 % do okresu fryštátského a 6,2 % do ostatních slezských okresů. Co se týče cizinců, k polské státní příslušnosti se hlásilo 22 osob [5,7 %], čtyřčlenná rodina uvedla do sčítacích archů německou příslušnost, dvě ženy pak rakouskou. Zvláštnost do rubriky domovské příslušnosti vnesl přednosta domácnosti narozený v Karviné, který příslušel s rodinou do malebného městečka Tremonti di Sopra v italských Dolomitech.²

Česko-polský antagonismus panující na Těšínsku kulminoval v průběhu druhého sčítání československého obyvatelstva, které navazovalo na tendence cenzu z roku 1921. Mezi sčítáním výrazně klesl počet cizinců [po vzniku republiky byli za cizince prohlášeni všichni přistěhovalci s domovským právem mimo území republiky, tudíž i značný počet někdejších Haličanů], kteří buď dobrovolně, či pod nátlakem opouštěli zemi, nebo usilovali o získání československého občanství, jehož udělování byly české úřady pochopitelně nakloněny. Současně

² Jednalo se o rodinu Cartelli, jejíž potomci žijí v Karviné dodnes. Z této rodiny pochází také bývalý český hokejový obránce Mario Cartelli [* 16. listopad 1979, Karviná]. V nejvyšší domácí hokejové soutěži odehrál v letech 1998–2012 celkem 579 zápasů, a to zejména za kluby HC Oceláři Třinec a HC Lasselsberger Plzeň. Připsal si také deset startů za seniorskou reprezentaci [2001–2002]. Aktivní hokejovou kariéru ukončil v roce 2014 po úspěšné baráži, kdy pomohl klubu HC Olomouc k postupu do extraligy. V současnosti je marketingovým manažerem druholigového fotbalového klubu MFK Frýdek-Místek.

Teritoriální původ obyvatel kolonie Jindřichův dvůr v roce 1930

Země	Muži		Ženy		Celkem	
Slezsko	172	86,86 %	163	86,70 %	335	86,79 %
- Fryštát [politický okres]	163	82,32 %	156	82,98 %	319	82,64 %
Karviná [obec]	108	54,55 %	99	52,66 %	207	53,63 %
Morava	3	1,52 %	5	2,66 %	8	2,07 %
Čechy	1	0,51 %	2	1,06 %	3	0,78 %
cizina	22	11,11 %	18	9,57 %	40	10,36 %
celkem	198	100,00 %	188	100,00 %	386	100,00 %

↑
Angelina Konieczna (matka Jana Konieczného) zachycená při jízdě na bicyklu v kolonii Jindřichův dvůr na fotografii ze čtyřicátých let 20. století (soukromá sbírka Jana Konieczného)

deklarování cizinců za Šlonzáky bez označení, resp. s příznakem český Šlonzák, mělo vytvořit lepší podmínky k přijetí žadatelů do státního svazku. V kolonii Jindřichův dvůr se hlásilo k polskému státnímu občanství marginálních osmnáct osob [4,7 %], německých, rakouských a italských příslušníků bylo deset. Z hlediska rubriky národnosti, jejímž hlavním kritériem byl v prvorepublikovém sčítání mateřský jazyk, jasně dominovaly osoby polské národnosti [67,1 %], za nimi následovali s 29,8 % lidé hlásící se k české národnosti. Převažující deklarace polského jazyka, resp. dialektů bližších polštině než češtině, nemusela jednoznačně znamenat identifikaci s polským národně politickým programem. Obzvláště pak haličské obyvatelstvo se svým často indiferentním postojem k polskému národnímu uvědomění se pokoušelo začlenit do české, případně německé společnosti, přičemž posíláním svých dětí do českých škol se Haličané snažili posílit vlastní materiální postavení a existenci. Kategorie Šlonzáků se v případě sledované kolonie neprojevovala. Při vlastní excerpci sčítacích archů bylo zjištěné jen šestnáct případů škrtnutí národnosti a napsání jiné, což samo o sobě nemuselo nutně znamenat snahy sčítacích komisařů falzifikovat zápisy týkající se národnosti. K německé národnosti se přihlásilo marginálních osm osob, italský jazyk jako mateřskou řeč deklarovala zmiňovaná rodina z italských Alp.

Struktura populace kolonie Jindřichův dvůr podle věkových skupin v roce 1930

Věk	Muži		Ženy		Celkem	
	absolutně	relativně	absolutně	relativně	absolutně	relativně
0–14	84	42,42 %	84	44,68 %	168	43,52 %
15–49	109	50,05 %	95	50,53 %	204	52,85 %
50+	5	2,53 %	9	4,79 %	14	3,63 %
celkem	198	100,00 %	188	100,00 %	386	100,00 %

Stabilita profilu populace ve skladbě podle náboženského vyznání se odrazila v tradiční konfesní převaze římských katolíků (82,9 %), kteří si udrželi silnou početní převahu nad evangelickou církví augšpurské konfese (10,6 %). Pouze pět osob se hlásilo k novému československému vyznání. Homogenní náboženský ráz kolonie mírně narušovalo vzrůstající bezvěrectví (5,2 %).

Populace kolonie Jindřichův dvůr podle náboženského vyznání v roce 1930

Náboženské vyznání	absolutně	relativně
římskokatolické	320	82,90 %
evangelické	41	10,62 %
Církev československá	5	1,30 %
bez vyznání	20	5,18 %
celkem	386	100,00 %

Naprostá většina obyvatel kolonie Jindřichův dvůr našla obživu v mateřských dolech společnosti Larisch-Mönnich (90,3 %), a to v dělnických profesích, konkrétně 58 horníků, osm kopáčů, pět zámečnicků, tři vozači, dva klempíři, dva mechanici, elektrikář, palič, sedlář, strojník a zedník. Mezi nespécifikovanou skupinu patřilo třináct dělníků, dvě dělnice, tři nádeníci a nádenice. Ryze dělnický charakter kolonie podtrhávala i přítomnost jediného kancelářského sluhy. V oboru dobývání uhlí byli mimo Karvinou zaměstnáni dělník v těžební společnosti Kamenouhelné závody Orlová-Lazy a elektrikář ve Vítkovickém horním a hutním těžířstvu. Po jedné dělnici zaměstnávaly tiskařská firma ve Fryštátě a vyhlášená těšínská tiskárna Karla Prochasky. Státní službě se věnoval pomocník karvinského poštovního a telegrafního úřadu, v kolonii působil i samostatně výdělečně činný zámečnický. Po započítání pěti pracujících učňů do ekonomicky aktivního obyvatelstva bylo z 218 dospělých osob 52,3 % ekonomicky aktivních, přičemž poměr mužů a žen mezi zaměstnanci činil 109 : 5.

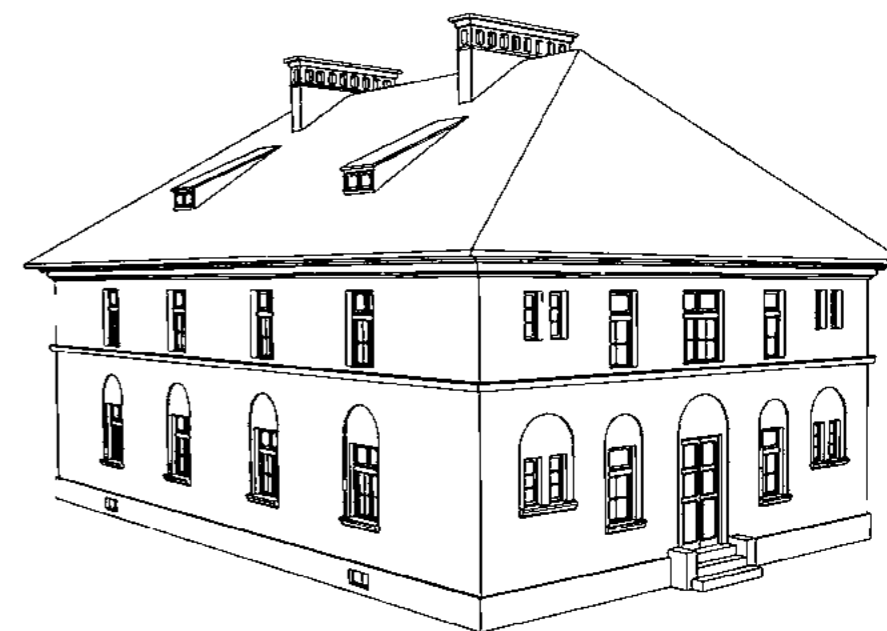
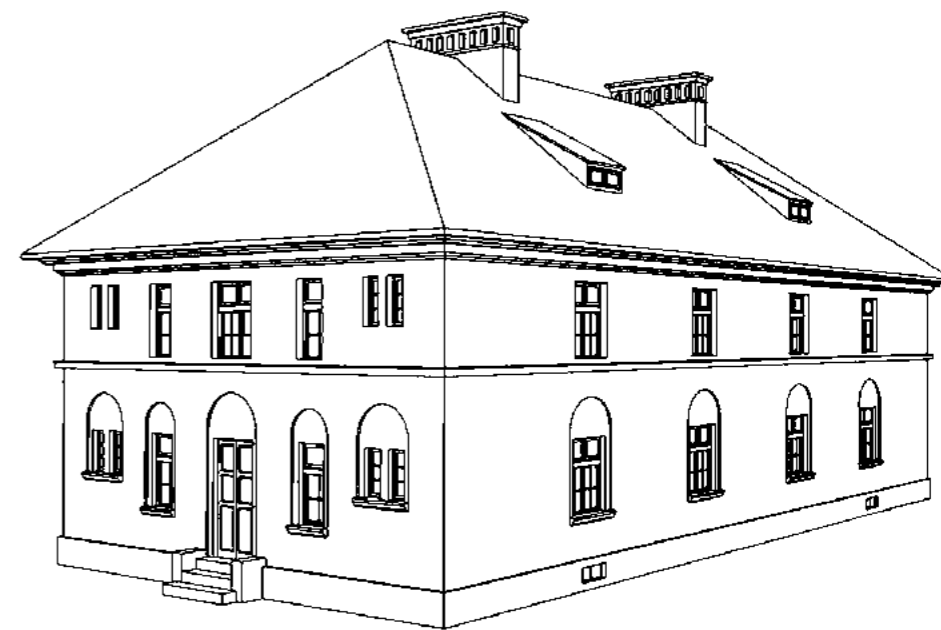
Meziválečný census prokázal ve struktuře domácností tradičně dominující rodinnou jednoduchou domácnost, tvořenou manželským párem s dětmi a dvěma bezdětnými domácnostmi (82,1 %). V populaci byly zastoupeny okrajově neúplné domácnosti (3,8 %), v nichž žily pouze matky se svými potomky. Stejným procentuálním podílem jako neúplné rodinné domácnosti byly zastoupeny rodinné domácnosti složené, v nichž koexistovala dvě rodinná jádra. V jednom případě se jednalo o manželský pár dcery a zetě přednosty domácnosti, ve dvou domácnostech dva manželské páry rodičů a jejich ženatých synů s partnerkami a potomky. Osm domácností (10,3 %) lze označit za rozšířené s doplňujícím příbuzenstvem, jako byli bratři, švagři a matky přednosty domácnosti. V kolonii byly přítomny pouze dvě nevlastní děti, jejichž otcové patrně zemřeli. S označením schovanka se v rodině kopáče, jeho manželky a tří legitimních dětí objevila devětadvacetiletá rozloučená žena se svou šestiletou dcerou. Na jednu domácnost připadalo 2,8 dětí při rozpětí 0–6 dětí. Osmdesáti ženám se narodilo v průběhu jejich posledních manželství 312 dětí, z nichž sedmdesát zemřelo. Ačkoliv se nemuselo ve všech případech jednat o dětskou úmrtnost zpravidla počítanou do pěti let věku dítěte, více než pětina mortalita všech dětí svědčí přinejmenším o nízkém zdravotním stavu tehdejší populace v kolonii a kvalitě zdravotnictví a životní úrovni vůbec.

Populace kolonie Jindřichův dvůr podle národnosti v roce 1930

Národnost	absolutně	relativně
polská	259	67,01 %
česká	115	29,79 %
německá	8	2,07 %
italská	4	1,03 %
celkem	386	100,00 %

↑
Pohled z místa pod kolonií Jindřichův dvůr na centrum Karviné; v pozadí je kostel sv. Jindřicha, vpravo dole průmyslová škola. (SOKA Karviná)

↑
Vizualizace typizovaného dělnického domu v kolonii Jindřichův dvůr (autor vizualizace Rostislav Kaplan, 2018)

Okolí kolonie a zařízení občanské vybavenosti

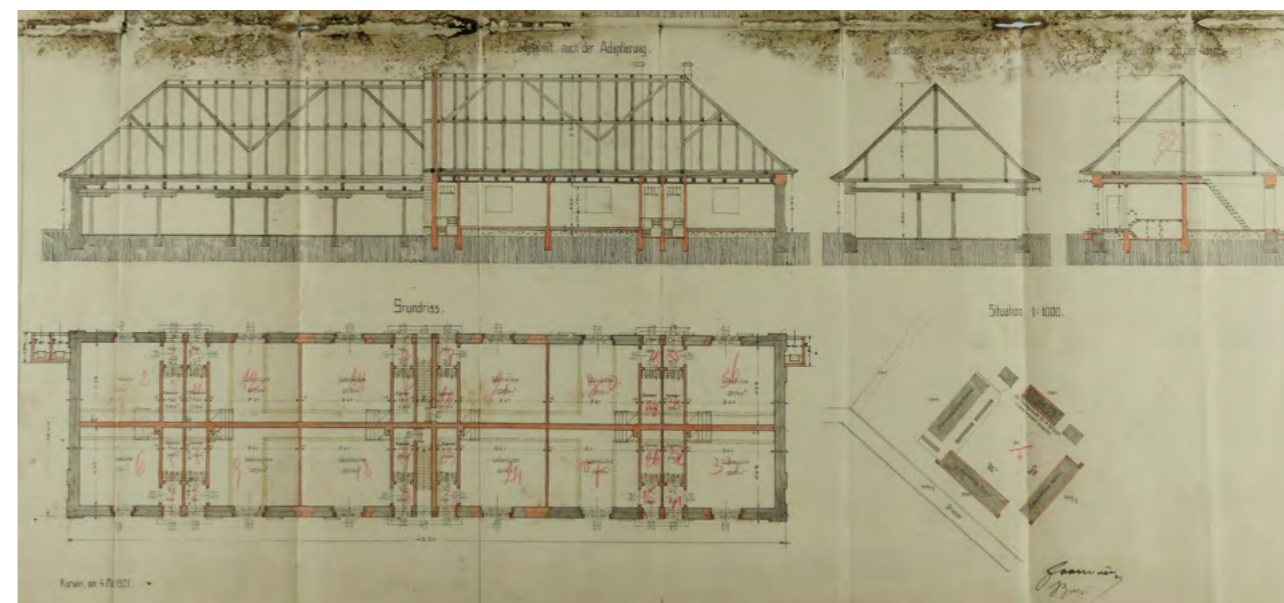
Exkurz I – Adaptace hospodářského statku

Těžební společnosti dávaly zpravidla přednost budování obytných domů na základě vlastních stavebních projektů, které více vyhovovaly aktuálním potřebám závodu, nicméně část bytového vlastnictví získávaly i odkupováním již existujících privátních objektů, popřípadě adaptovaly budovy sloužící původně zcela jiným účelům. Pro zvýšení ubytovacích kapacit pro zaměstnance důlního těžířstva Larisch-Mönnich byla v lokalitě Jindřichova dvora v uzavřeném čtvercovém prostoru přestavěna původně tři zděná zemědělská zařízení na obytné kuchyně a změnou prošel rovněž objekt sloužící jako kůlna pro zemědělské stroje a vozy. Ředitelství korporace nejdříve požádalo 23. července 1919 o adaptaci kravína čp. 273 umístěného v protáhlé budově [42,40 × 10,55 m]. Ještě v závěru téhož roku požádalo těžířstvo o povolení užívat dvanáct obytných kuchyní s plochou 25,70–26,04 m². Každá místnost osvětlovaná dvěma přiléhajícími okny měla vlastní vchod ze společné chodby, z níž se také vstupovalo po dřevěném schodišti na půdu. Za budovou se pro každý byt nacházelo prosté hospodářské

↑
Pohled na Karvinou okolo roku 1840; uprostřed zámecký dvůr, vlevo nahoře Jindřichův dvůr (SOKA Karviná)

↓
Plán adaptace kravína na dvanáctibytový přízemní dělnický dům čp. 1389 ve stavební dokumentaci z dubna 1921 (SOKA Karviná)

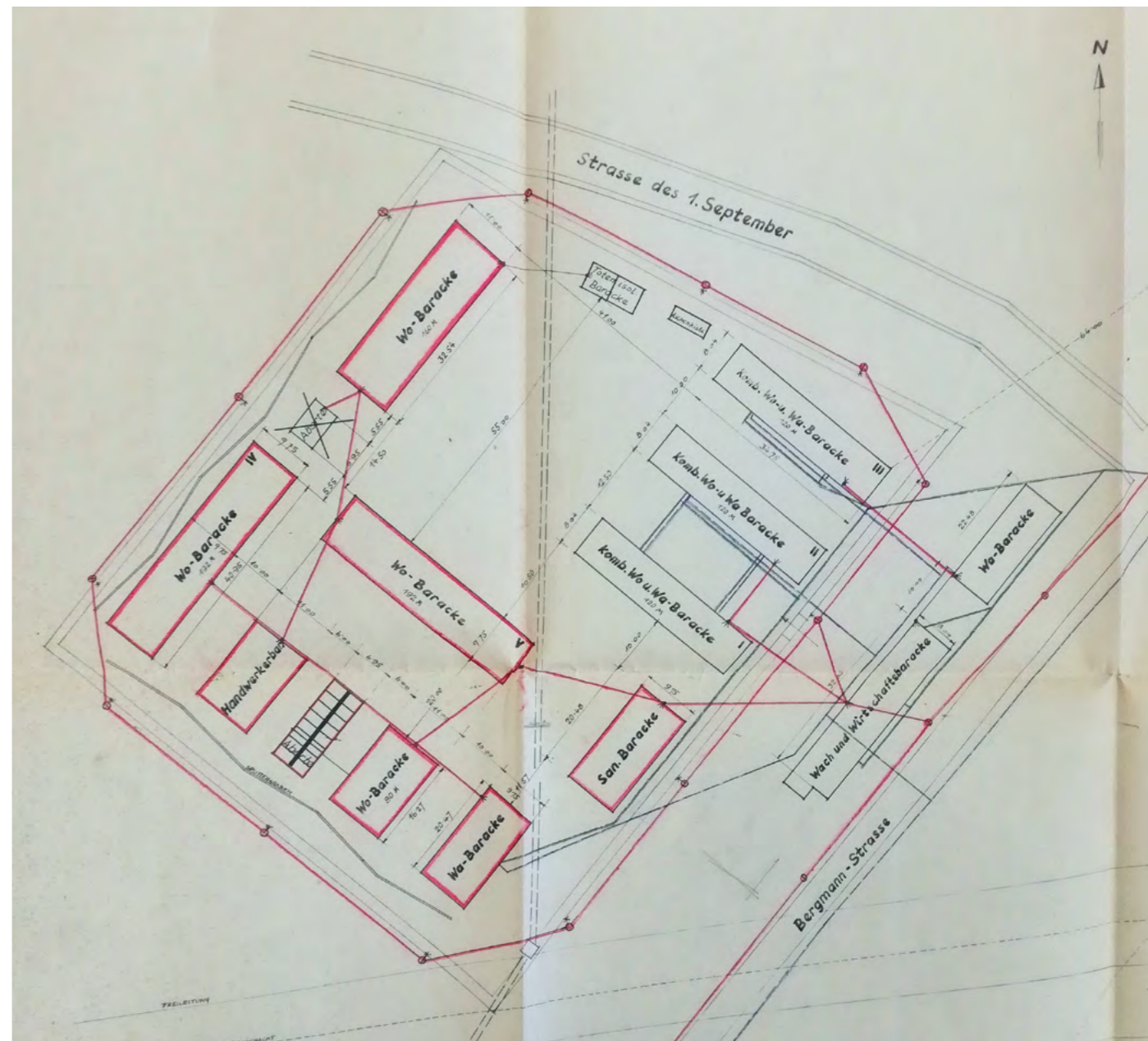
zázemí tvořené kůlnou [2,25 m²] a chlévem [1,95 m²]. Suchý záchod společný pro tři byty byl opatřen vodotěsnou žumpou. Adaptovaná stavba mohla být užívána od 3. února 1920. Další přestavba, konkrétně stodoly a kravína [stáje] na obytné domy, započala na základě schválení okresního hejtmanství ve Fryštátě 29. května 1921. Povolení k obývání obou budov s přidělenými popisnými čísly 1388 a 1389 pak bylo uděleno 16. ledna 1922. Původní stodola [45,50 × 10,40 m] obsahovala dvanáct bytových jednotek sestavených z předsíně [1,95 m²], spíží [4,1 m²] a obývací kuchyně [25,57 m²]. Tři oddělené záchody s odvodem do zděné žumpy mimo vlastní budovu byly umístěny po stranách domu, tři byly situovány ve dvoře. Dům byl likvidován v roce 1960. Úprava druhého kravína [42,50 × 10,60 m] si vynutila zvýšení střešní konstrukce [světlost 2,60 m]. Každý byt byl opatřen vlastním vchodem a po straně domu a ve dvoře byly zařízeny záchody s šesti sedacími místy. Dvanáct dělnických bytů obsahovalo předsíň [1,62 m²], spíž [3,78 m²] a obývací kuchyň [23,7 m²]. Po provedení úřední prohlídky v lednu 1959 konstatoval odbor výstavby a vodní hospodářství MNV v Karviné: „[...] že jde o velmi starý úplně zchátralý dům, vlivem dolování značně poškozený, který proto, že ohrožoval veřejnou bezpečnost, byl úplně vystěhován. Ježto jeho oprava do užitelného stavu je vzhledem na poškozený stav, který se vzhledově značně zhorší, nevhodná, navrhuje se jeho zboření.“ Ukončení všech demoličních prací nařídil odbor splnit do konce roku 1959. Pro hospodářské zázemí byla přestavěna kůlna na vozy, která poté sloužila domům čp. 1388 a 1389. Obsahovala kůlnu na dříví a uhlí [2,38 m²] a chodbou oddělený chlév [2,38 m²], za

nímž bylo kryté, 1,20 m hluboké hnojiště. Dobové praní prádla popsal L. Cartelli: „Vzadu ve dvoře byla prádelna, tam jsem chodil s babičkou prát velké prádlo. Pod velkým kotlem se zatopilo a vyvařovalo se, ostatní se pralo na dvorku v neckách.“ Areál bývalého zemědělského statku uzavírala dvojice obytných domů čp. 63 a čp. 237 o dispozici 2 + 1, které byly demolovány v letech 1960–1962. Komfort bydlení adaptovaného statku nedosahoval ani na nízký standard sousední kolonie a dalších poválečných karvinských osad. Především nedostatečné sociální zařízení bez zavedené kanalizace, se suchými záchody společnými pro více rodin a zjevná přeplněnost bytů signalizovaly spíše retardaci nežli progresi v kvalitě karvinského dělnického bydlení. Jako extrémní případ špatných bytových podmínek lze uvést rodinu hornického penzisty v domě čp. 1388, který žil v obytné místnosti s manželkou, pěti syny, dvěma dcerami a vnukem.

Exkurz II – Zajatecký tábor

V následujících dekádách nevznikla v blízkosti kolonie žádná zařízení občanské vybavenosti, naopak se volný prostor severně od kolonie stal místem pro další výstavbu obytných domů Larisch-Mönnichových závodů, ovšem pro zcela specifickou skupinu zaměstnanců. V letech 1942–1944 postavilo těžířstvo v blízkosti kolonie dva uzavřené areály sloužící k internaci sovětských válečných zajatců. Pracovní tábor s prvky věznice byl situován na nároží tehdejších ulic Bergmannstrasse a Strasse des 1. September a tvořilo ho pravděpodobně sedm montovaných dřevěných baráků postavených na betonových základech. V komplexu se nacházely ubytovací prostory s umývárny, dále hospodářská budova, samostatná umývárna, zdravotnický dům, řemeslná dílna a tři budovy se sociálním zařízením. Druhý areál naproti domům čp. 1394 a 1395 v ulici Bergmannstrasse sestával ze čtyř kasáren, dvou umýváren, čtyř záchodů a hospodářského stavení. Podle týdenního hlášení počtu sovětských zajatců bylo ubytováno v táborových barácích průměrně 350–400 sovětských zajatců, kteří pracovali zejména v dole Jindřich. Mimoto vybudovalo těžířstvo další pracovní tábor pro ruské zajatce v Horní Suché [důl František]. Problematika postavení válečných zajatců a zahraničních civilních pracovníků v průmyslových podnicích na území českého Těšínska zůstává zatím mimo badatelskou pozornost a jistě by si zasloužila systematictější zpracování v rámci samostatné publikace.

↑

Plán tábora pro pracovní komando sovětských válečných zajatců z února 1943; zajatci, jejichž počet v táboře se pohyboval mezi 350–400, byli využíváni pro práci v dolech Jan, Jindřich a Františka patřící Larisch-Mönnichovu kamenouhelnému těžířstvu. Tábor byl Němci provozován zřejmě až do ledna roku 1945, kdy začala postupná evakuace kmenového tábora STALAG VIII B TESCHEN. (Archiv OKD)

Absence objektů občanské vybavenosti v blízkosti kolonie byla dána zejména její poměrně izolovanou polohou od historického jádra obce, ovšem půlkilometrová vzdálenost od křížení tehdejší Husovy ulice s karvinskou komunikační tepnou, ulicí Komenského, umožňovala ve třicátých letech 20. století obyvatelům kolonie dobrou dostupnost k lokální síti obchodů a živnostenským provozovnám. Jmenovitě se jednalo o stolařství Leo Stenchly, lékárnu U Sv. Barbory, naproti které se nacházel komplex Viktora Flacha, kde kromě hostince fungovaly prodejny Orenstein (optika), Rupa [cukrovinky] a Schneider [textil s obuví]. V další budově se vedle papírnictví a knihkupectví nacházela mimo jiné i banka a česká knihovna. Směrem ke Kostelní ulici mohli lidé z kolonií využít služeb tiskárny, zakoupit si obuv značky Baťa, navštívit drogerie, prodejny elektro, nechat se vyfotografovat, nakoupit potraviny u Samuela Bachnera, popřípadě relaxovat v kavárně Böhm. Do výčtu další občanské vybavenosti bezpochyby patří vzdělávací zařízení. Pro děti z kolonie Jindřichův dvůr byly počátkem dvacátých let minulého století nedostupnější nová obecná škola [též Bílá škola] zřízená obcí v budově čp. 20 naproti kostela sv. Petra z Alkantary a měšťanská škola čp. 1409, od roku 1929 nesoucí název Masarykova, umístěná na křižovatce Komenského a Husovy ulice. Průmyslová a mistrovská strojnická škola saturující potřebu vyššího stupně vzdělání v Karviné zahájila výuku v roce 1923 ve vlastní budově v Husově ulici, která se nacházela ve vzdálenosti pouhých 350 m od jádra kolonie. Záhy se stala významným střediskem odborného středoškolského vzdělání nadregionálního významu. Na konci třicátých let 20. století získala své místo přístavbou k Masarykově měšťanské škole i Odborná škola pro ženská povolání, jejíž vyučování započalo ve školním roce 1923–1924. Děti s polským vyučovacím jazykem docházely do obecné školy čp. 649 u Starého kostela [tzv. Červená škola]. Na rozdíl od svých českých protějšků měly ovšem jedinou měšťanku až v odlehlé Solce.

→
*Česká měšťanská škola,
od roku 1929 Masarykova
měšťanská škola, postavená
v letech 1921–1922
(SOKA Karviná)*

→
*Budova Vyšší průmyslové
a mistrovské strojnické školy
v Karviné byla postavena
v roce 1923 a nacházela se
přibližně 350 m jižně od
kolonie Jindřichův dvůr.
(SOKA Karviná)*

Zdroje

Archivní prameny

Archiv OKD, a. s., fond Larisch-Mönnichovy kamenouhelné závody a koksovna, Karviná. Baráky pro ruské válečné zajatce na Jindřichově v Karviné – výkresy, karton č. 286.

Archiv OKD, a. s., fond Larisch-Mönnichovy kamenouhelné závody a koksovna, Karviná. Mapa Karviné se sítí vodovodního potrubí pro L. M. a B. H., 1 : 5 000, karton č. 304.

NA Praha, fond Státní úřad statistický I – sčítání obyvatelstva v roce 1930, Karviná, čp. 1390–1393, 1414–1417 [sign. 569/061, sčítací obvod XII, karton č. 8784], čp. 1627, 1628, sign. 569/061, sčítací obvod XII, karton č. 8786.

NA Praha, fond Státní úřad statistický I – Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930, Karviná, čp. 1388, sign. 569/061, sčítací obvod XII, karton č. 8784.

SOka Karviná, fond Archiv města Karviná. Kronika města Karviné [1933–1937].

SOka Karviná, fond Berní správa Fryštát, čp. 1389, karton č. 19.

SOka Karviná, fond Berní správa, čp. 1390–1393, 1414–1417, karton č. 20.

SOka Karviná, fond Berní správa, čp. 1627, 1628, karton č. 23.

SOka Karviná, fond Magistrát města Karviná [2012], č. 165, 166.

SOka Karviná, fond MNV Karviná. Kronika města Karviná [1965–1970], nestr.

Tištěné prameny

Obyvatelstvo Slezska a Hlučínska v několika důležitých směrech na základě sčítání lidu ze dne 15. února 1921 se zvláštním ohledem na předešlá sčítání lidu: s dodatkem, Opava 1924.

Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930. Díl I. Část 2, in: Československá statistika, sv. 98, řada VI., sešit 7. Praha 1934.

Statistický lexikon obcí v Republice Československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920 čís. 266 Sb. zák. a nař., II – Země moravskoslezská, Praha 1935.

Tradiční ústní prameny

Ústní sdělení osob Jan Konieczny [* 1951] a Ladislav Cartelli [* 1949] ze dne 9. září 2017 [rozhovor vedl Martin Malínek].

Literatura

BÍLEK, Jaroslav, *Staré hornické kolonie v ostravsko-karvinském revíru: topografie, stav a perspektivy*, in: Acta facultatis paedagogicae ostraviensis, 1. Seria C–1, Ostrava 1966.

BOHÁČEK, Jiří – GRISA, Ivan – CHROBÁK, Luděk, *Od koňky k Sedanu. Historie úzkorozchodných tratí na Ostravsku a Karvinsku 1902–1973*, Ostrava 2004.

DOMBROVSKÝ, Zdeněk a kol., *Hornické kolonie karvinského okresu*, Ostrava 2007.

GAWRECKI, Dan, *Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930*, Český Těšín 2017.

HAJZLEROVÁ, Irena – MATROSOVÁ, Veronika, *Karviná*, Praha 2009.

MYSLIVEC, Theodor, *Bytová péče a jiná blahobytná zařízení ostravsko-karvinského revíru*, in: Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru, I. Moravská Ostrava 1929.

SOCHOR, František, *Vzpomínky na starou Karvinou – O starej Karwinie wspomnienia*, Karviná 2001.

ŠLACHTA, Fridolín, *Dějiny hornického města Karvinné*, Český Těšín 1937.

Internetové zdroje

Císařské povinné otisky stabilního katastru Moravy a Slezska. Karviná Doly [1836], dostupné online: <http://archivnimapy.cuzk.cz/com/1162-4/1162-4-002_index.html> [18. 07. 2017].

Obydlené byty podle počtu osob v bytě a podle velikostních skupin obcí, okresů a správních obvodů ORP – Moravskoslezský kraj, dostupné online: <<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=ZVKR024&z=T&f=TABULKA&katalog=30734&pvokc=100&pvoch=3140&str=v101>> [18. 07. 2017].

Průměrná obytná plocha obydlených bytů v přepočtu na 1 byt a 1 osobu podle druhu domu a podle velikostních skupin obcí, okresů a správních obvodů ORP – Moravskoslezský kraj, dostupné online: <<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=ZVKR028&z=T&f=TABULKA&katalog=30734&pvokc=100&pvoch=3140&str=v130>> [18. 07. 2017].

Ortofotomapa Karviné 1966, dostupné online: <<http://uap.karvina.cz>> [18. 07. 2017].

→
Pohled na Bílou a Červenou
kolonii, v pozadí koksovna
Lazech, 1963 (SOKA Karviná,
foto Jindřich Minol)

Seznam zkratek

a. s. – akciová společnost

AG – Aktionsgesellschaft [akciová společnost]

čp. – číslo popisné

ČSA – Československé armády

ed. – editor

ev. č. – evidenční číslo

fasc. – fascikl

inv. č. – inventární číslo

MNV – místní národní výbor

MOČR – Ministerstvo obrany České republiky

n. p. – národní podnik

NA – Národní archiv

OKD – Ostravsko-karvinské doly

ONV – okresní národní výbor

poř. č. – pořadové číslo

PZKO – Polski Związek Kulturalno-Oświatowy w Republice Czeskiej [Polský kulturně-osvětový svaz v České republice]

roč. – ročník

SCEAV – Slezská církev evangelická augsburského vyznání

sign. – signatura

SOka – Státní okresní archiv

SZD – Slezské zemské dráhy

VGHMÚř – Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad

ZA v Opavě – Zemský archiv v Opavě

ZALfJ – Zwangsarbeitslager für Juden [Tábor nucených prací pro Židy]

OD KP – Ośrodek Dokumentacyjny Kongresu Polaków w Republice Czeskiej [Dokumentační středisko Kongresu Poláků v České republice]

↑

Zaplavené území u dolu Barbora způsobené vlivy důlní činnosti. Vpravo na snímku dělnická kasárna pro horníky u Lesní kolonie (Nový Jork), 1942. (SOka Karviná)

Vydalo: statutární město Karviná
Fryštátská 72/1, 733 24 Karviná

Vydání první
Karviná 2018

ISBN 978-80-907327-0-4